siyaset ve felsefe

karl marx
friedrich engels

öncü kitabevi

ÖNCÜ KİTABEVİ YAYINLARI : 25
Bilim Dizisi : 13

Birinci Baskı : Nisan 1978
Dizgi ve Baskı : Özdem Kardeşler Matbaası
Sahibi ve Sorumlu yönetmeni : Zeki ÖZTÜRK

KARL MARX - FRİEDRİCH ENGELS

SİYASET VE FELSEFE

— Seçme yazılar —

Türkçesi
Tektaş Ağaoğlu

öncü kitabevi

ÖNCÜ KİTABEVİ
Babali Caddesi No: 8, Cağaloğlu — İSTANBUL

İÇİNDEKİLER

HEGEL'İN KUKUK FELSEFESİNİ ELEŞTİRİYE KATKI'DAN PARÇA — Karl Marx 9
FEUERBACH ÜZERİNE TEZLER — Karl Marx 15
ALMAN İDEOLOJİSİ'NDEN PARÇALAR — K. Marx ve Friedrich Engels 19
MARX'TAN P. V. ANNENKOV'A MEKTUP 58
"RHEINISCHER" BEOBACHTER GAZETESİNİN KOMÜNİZMİ BAŞLIKLI MAKALEDEN PARÇA — Karl Marx 73
KOMÜNİST PARTİSİ MANİFESTOSU — Karl Marx ve Friedrich Engels 76
1872 TARİHLİ ALMANCA BASKIYA ÖNSÖZ 76
1882 TARİHLİ RUSÇA BASKIYA ÖNSÖZ 78
1883 TARİHLİ ALMANCA BASKIYA ÖNSÖZ 80
1888 TARİHLİ İNGİLİZCE BASKIYA ÖNSÖZ 81
1890 TARİHLİ ALMANCA BASKIYA ÖNSÖZ 87
1892 TARİHLİ LEHÇE BASKIYA ÖNSÖZ 94
1893 TARİHLİ İTALYANCA BASKIYA ÖNSÖZ 96
KOMÜNİST PARTİSİ MANİFESTOSU 99
I BURJUVALAR VE PROLETERLER 100
II PROLETERLER VE KOMÜNİSTLER 115
III SOSYALİST VE KOMÜNİST LİTERATÜR 126
1. Gerici Sosyalizm 126
a) Feodal Sosyalizm 126
b) Küçük Burjuva Sosyalizmi 128
c) Alman Sosyalizmi ya da Gerçek Sosyalizm 130
2. Tutucu Sosyalizm ya da Burjuva Sosyalizmi 133

3. Eleştirici - Ütopyacı Sosyalizm ve Komünizm 135
IV ÇEŞİTLİ MUHALEFET PARTİLERİ KARŞİSINDA KOMÜNİSTLERİN DURUMU 138
BURJUVAZİ VE KARŞI-DEVRİM'DEN PARÇA Karl Marx 142
MERKEZ KOMİTESİNİN KOMÜNİSTLER BİRLİĞİNE HİTABI'NDAN PARÇA — Karl Marx ve Friedrich Engels 146
ALMANYA'DA KÖYLÜ SAVAŞI'NDAN SEÇMELER - Friedrich Engels 157
FRANSA'DA SINIF MÜCADELELERİ, 1848-50'DEN PARÇALAR — Karl Marx 187
1848 Haziran Yenilgisi 188
13 Haziran 1849 221
13 Haziran 1849'un Sonuçları 250
ALMANYA'DA DEVRİM VE KARŞI -DEVRİM'DEN - Friedrich Engels 265
LOUIS BONAPARTE'IN ON SEKİZ BRUMAIRE'İ Karl Marx..... 292
Yazarın İkinci Baskıya Önsözü 292
Louis Bonaparte'ın On Sekiz Brumaire'i 296
MARX'TAN J. WEYDEMEYER'E MEKTUP 372
HALKIN GAZETESİ'NİN YILDÖNÜMÜNDE KONUŞMA — Karl Marx 373
SİYASİ EKONOMİNİN ELEŞTİRİSİNE KATKI'YA ÖNSÖZ'DEN PARÇA — Karl Marx 376
ENTERNASYONAL İŞÇİ BİRLİĞİNİ AÇIŞ KONUŞMASI'NDAN — Karl Marx 382
ENTERNASYONAL İŞÇİ BİRLİĞİ TÜZÜĞÜ GEREKÇESİ — Karl Marx 388
GEÇİCİ GENEL KONSEY DELEGELERİNE TALİMAT'TAN — Karl Marx 391
LA HAYE GENEL KONGRESİ KARARLARI'NDAN — Karl Marx ve Friedrich Engels 398
İSİM LİSTESİ 400

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ BİRLEŞİN

"HEGEL'İN HUKUK FELSEFESİNİ ELEŞTİRİYE KATKI"DAN PARÇA

Karl Marx

Bu makale 1844'de *Deutsch-Französische Jahrbücher*'de[1] yayınlanmıştır. Burda Marx, ilk kez, o günedek süregelen düzeni değiştirip bütün yabancılaşma biçimlerine son verecek sınıfın proletarya olduğu görüşünü savunmuştu.

Almanya için **dinin eleştirilmesi** esas olarak tamamlanmıştır; dinin eleştirilmesi ise bütün eleştirinin temel öncülüdür.

Hatanın **dünyevî** varlığı, hatanın **ilâhî** gerekçesinin **(oratio pro aris et focis)**[2] reddinden sonra geçerli olmaktan çıkmıştır. Cennetin hayal edilen gerçekliğinde bir insan-üstü kişi arayan ve orada kendi **yansısından** başka birşey bulamayan insanoğlu, kendi doğru gerçekliğini aradığı ve araması gerektiği yerde sadece **suretini,** insan-olmayan'ı görmeye bundan böyle yanaşmıyacaktır.

---

1) *Alman-Fransız Yıllığı.* Marx'ın Arnold Ruge ile birlikte Paris'te çıkardığı Almanca dergi. Çift sayı olarak sadece bir kere yayınlanabilmiştir (Şubat 1844). Marx'ın "Yahudi Sorunu" üzerine iki yazısı ile Engels'in "Bir Siyasî Ekonomi Eleştirisinin Anahatları" başlıklı makalesi de bu dergide yayınlanmıştır.

2) Latince anlamı, "Mihraplar ve ocaklar için hitap" tır. "Kendini savunma, haklı çıkarma" anlamında kullanılır.

Dine-karşı eleştirinin temeli şudur: **İnsan dini yaratır,** din insanı yaratmaz. Bir başka deyişle, din, henüz kendini bulamamış ya da yeniden yitirmiş olan insanın kendi bilincinde oluşu, kendini duyuşudur. Fakat **insan** dünyanın dışında çömelmiş oturan soyut bir varlık değildir. İnsan **insanın dünyasıdır:** devlet, toplum. Bu devlet, bu toplum, **ters bir dünya bilinci** olan dini yaratır, çünkü onlar **ters bir dünyadır.** Din o dünyanın genel teorisi, ansiklopedik icmali, halka yatkın mantığı, manevî namus meselesi, coşkunluğu, ahlakî onaylanışı, resmiyete bürünüşü, evrensel avuntu ve haklılık temelidir. Din insanın özünün **hayalde gerçekleşmesidir,** çünkü **insanın özü** somut gerçekliğe kavuşmuş değildir. Onun için dinle mücadele etmek, dolaylı yoldan o **ters dünyayla** —ki din o dünyanın manevî rayihasıdır— savaşmaktır.

Dinî bunalım hem gerçek bunalımın **dile gelişi,** hem de, aynı zamanda, gerçek bunalıma **karşı çıkıştır.** Din, baskı altında ezilen yaratığın iç çekişi, kalpsiz bir dünyanın kalbidir; tıpkı, ruhsuz bir durumun ruhu olduğu gibi. Din halkın **afyonudur.**

Halkın **sözde** mutluluğu olarak dinin ortadan kaldırılması, halkın **gerçek** mutluluğu için şarttır. Dinin durumuyla ilgili aldanmacalardan vazgeçme dileği, **aldanmacalara ihtiyaç gösteren bir durumdan vazgeçme dileğidir. Bundan dolayı,** dinin eleştirilmesi, **çile âleminin eleştirisini içinde taşır.** O âlemin **hâlesi** de, dindir.

Eleştiri, hayal çiçeklerini zincirden koparıp atmıştır: insanoğlu, zincirlerini hayallerden ve avuntulardan arınmış olarak taşısın diye değil, zincirlerini silksin atsın, canlı çiçeği seçsin ayırsın diye. Dinin eleştirilmesi insanoğlunu aldanmacalardan kurtarmaktadır: gözü aymış, aklı başında bir kişi olarak düşünüp davransın, gerçeğine biçim versin de kendi çevresinde, yani asıl güneşinin çevresinde dön-

sün diye. Din bir aldatmaca güneştir sadece; insan kendi çevresinde dönmedikçe, din onun çevresinde döner.

O halde **tarihin görevi, gerçeğin ötesindeki** dünya kayıplara karıştıktan sonra, **bu dünyanın gerçekliğini** ortaya koymaktır. Tarihin hizmetinde olan felsefenin ele alacağı ilk görev de, insanın kendine yabancılaşmasının **kutsal biçiminin** maskesi düşürüldükten sonra, kendine yabancılaşmanın **kutsal olmayan biçimlerinin** maskesini düşürmektir. Böylece cennetin eleştirilmesi dünyanın eleştirilmesi, **dinin eleştirilmesi hukukun eleştirilmesi,** ve **ilâhiyatın eleştirilmesi siyasetin eleştirilmesi olur.**

Fakat Almanya'da belirli hiç bir sınıf yoktur ki, onu toplumun olumsuz temsilcisi sıfatıyla ortaya çıkaracak tutarlılığa, anlayış gücüne, cesarete ya da amansızlığa sahip olsun. Hiç bir zümre de, kendini bir an için bile olsa milletin ruhuyla özdeş görebilen ruh yüceliğine, maddî gücü siyasî şiddete sevkeden içtenliğe, ya da düşmanın yüzüne karşı "Hiç birşey değilsem de, herşey olmalıyım!" diyebilen devrimci yüreğe sahip değildir. Alman ahlâkının ve dürüstlüğünün esası, sınıflar için olduğu kadar bireyler için de, daha çok, kendi sınırlığını öne sürüp duran ve aynı sınırlılığın kendisine karşı öne sürülmesine rıza gösteren o **kanaatkâr bencilliktir.** Bu yüzden Alman toplumunun çeşitli kesimleri arasındaki ilişki dramatik değil, epik bir ilişkidir. Her biri, ezildiği anda değil, kendisinin ezme fırsatını ele geçirebildiği bir sosyal tabakayı o çağ ilişkilerinin doğurduğu koşullar onun dahli olmadan yarattığı anda kendini bulmaya, bütün iddialarıyla öbür kesimlerin yanında yerini almaya başlar. **Alman orta sınıfının ahlâk duygusu** dahi, sadece, bütün diğer sınıfların donuk bayağılığının ortak temsilcisi olduğunu bilmesine dayanır. Bu nedenle Almanya'da kırallar hiç münasebeti yokken tahta çıktıkları gibi, sivil toplumun her bir kesimi de zaferini kutlamadan önce

bir yenilgiden geçer, önündeki sınırları aşmadan önce kendi sınırlarını geliştirir, gönlüyüce özünü öne sürmeden önce tamahkâr özünü öne sürer. Böylece, büyük bir rol oynama fırsatı daha ele geçmeden kaçmıştır, ve her sınıf kendisine karşı olan sınıfla mücadeleye başladığı anda bir alt sınıfla kavgaya tutuşmuştur. Bu yüzden, yüksek soylular kırallıkla, bürokratlar soylularla, burjuvazi hepsiyle birden savaşıyor; proletarya da, burjuvazi ile savaşmakta olduğunu şimdiden anlamaya başlamıştır. Orta sınıf kurtuluş fikrini kendi görüş açısından kavramayı yeni yeni göze almaya başlamışken, sosyal koşulların gelişmesi ve siyasî teorinin ilerlemesi o açıyı çoktan geride bırakmıştır, ya da hiç değilse şüpheli kılmıştır...

Nerdedir öyliyse Almanya'nın kurtuluşunun **olumlu** çıkar yolu?

Cevap : Kökten zincire vurulmuş bir sınıfın, sivil toplumda olup da sivil toplumdan olmayan bir sınıfın; bütün zümrelerin çözülüp dağılması demek olan bir zümrenin; çektiği evrensel çileden ötürü evrensel bir karakter kazanan, **belirli bir haksızlığa** değil, **hepten haksızlığa** uğradığı için **belirli bir hakkın** dâvasını gütmeyen, **yetkisini tarihten** değil, sadece **insanlığından** alan, Alman siyasî düzeninin sonuçlarına tek-yanlı bir muhalefetle değil, bu düzenin temel varsayımlarına toptan muhalefetle karşı çıkan bir kesimin; ve nihayet, toplumun bütün diğer kesimlerinden kendini kurtarmadıkça, ve böylelikle toplumun bütün diğer kesimlerini de kurtarmadıkça kendini kurtarması mümkün olmayan, bir kelimeyle, insanın **tastamam yitirilişi** olduğu için kendini ancak **insanın tastamam yeniden-kazanılmasıyla** bulabilecek bir kesimin ortaya çıkışında. Toplumun belirli bir zümre olarak bu çözülüşü, proletaryadır.

Almanya'da proletarya gelişen sanayi hareketinin bir sonucu olarak belirmeye başlamıştır. Çünkü proletaryayı meydana getiren **kendiliğinden oluşan** yoksullar değil,

yapay olarak yoksullaştırılan insanlardır; toplumun ağırlığı altında mekanik olarak ezilen insan yığınları değil, toplumun, en çok daha orta tabakanın, **zorla çözülüşünün** ortaya saldığı yığınlardır. Fakat, kolayca anlaşılacağı gibi, kendiliğinden oluşan yoksullarla Hıristiyan Germen serfler de yavaş yavaş onun saflarına katılıyorlar.

Proletarya, **bugünedek varolagelen dünya düzeninin** çözülüşünü haber vermekle, **kendi varlığının sırrını** ilân etmekten başka birşey yapmamaktadır, çünkü proletarya o dünya düzeninin çözülüşünün **ta kendisidir.** Proletarya, **özel mülkiyetin inkârını** talep etmekle, sadece, toplumun onun [proletaryanın] ilkesi kıldığı birşeyi, kendisinin dahili olmadan toplumun olumsuz sonucu olarak onun yapısına sokulmuş olan birşeyi, **toplumun bir ilkesi** kılmaktadır. O halde proletarya, kurulmakta olan dünya üzerinde kendisinin hak sahibi olduğunu görmektedir: ata **atım** der gibi halka **halkım** diyen **Alman kıralının** bugüne kadar var olan dünya üzerinde hak sahibi olması gibi. Kıral, halkı özel mülkü ilân etmekle, sadece, özel mülk sahibinin kıral olduğunu ilân eder.

Nasıl felsefe **maddî** silâhını proletaryada buluyorsa, proletarya da **manevî** silâhını felsefede bulur. Düşüncenin şimşeği halkın bu soylu toprağına bir kere düştümüydü, **Almanların** kurtuluşa varıp insan olmaları gerçekleşecektir.

Sonucu özetliyelim:

Almanya'nın **pratikte mümkün** tek kurtuluşu, insanı insanın en yüce özü ilân eden teorinin öngördüğü kurtuluştur. Almanya'da **Ortaçağdan** kurtulmak, ancak, Ortaçağa karşı kazanılan **parça bölük** zaferlerden de kurtulmakla mümkündür. Almanya'da boyundurukların her türlüsü kırılmadan **hiç bir** boyunduruk kırılamaz. Almanya'nın **esası** değişecekse, Almanya **esastan** değişmelidir. **Alman'ın kurtuluşu insanın kurtuluşudur.** Bu kurtuluşun kafası felsefe,

yüreği **proletaryadır.** Proletarya ortadan kaldırılmadıkça felsefe gerçekliğe kavuşturulamaz; felsefe gerçekliğe kavuşturulmadıkça, proletarya ortadan kaldırılamaz.

Gerekli bütün iç şartlar yerine geldiğinde, **Alman** yeniden-diriliş günü **Gal Horozunun**[1] ötüşüyle ilân edilecek.

1) Gal Horozu, Fransa'nın timsali olan horozdur. Marx burada, Fransız felsefesiyle siyasî düşüncesinin ve Fransa'daki sınıf hareketlerinin Almanya'nın kurtuluşunda oynayacağı role atıf yapıyor.

FEUERBACH ÜZERİNE TEZLER

Karl Marx

Marx'ın 1845 ilkbaharında Brüksel'de yazdığı bu notlar 1844 - 47 "Not Defteri"nde yer almaktadır, ve Engels tarafından 1888'de *Ludwig Feuerbach* ve *Klâsik Alman Felsefesinin Sonu*'na ek olarak yayınlanmıştır. Engels, *Feuerbach*'ın önsözünde, bu notların "yeni bir dünya görüşünün dâhiyane tohumunu içinde taşıyan ilk belge" olduğunu söyler. Aşağıdaki çeviri, Tezlerin Engels tarafından elden geçirilmiş olan metnindendir.

I

Bugünedek gelmiş geçmiş bütün maddeciliğin —Feuerbach'ınki dahil— başlıca kusuru, eşyanın, gerçekliğin, duyumsal dünyanın sadece nesne olarak, ya da **soyut kavrayışla** kavranması, **insanın duyumsal faaliyeti, pratiği** olarak, öznel olarak kavranmamasıdır. Bu yüzden **faal** yan, maddeciliğe karşıt olarak, idealizm tarafından geliştirilmiştir; ama sadece soyut düzeyde, çünkü idealizm, muhakkak ki, gerçek, duyumsal faaliyet diye birşey tanımaz. Feuerbach düşünce nesnelerinden gerçekten farklı duyumsal nesneler olsun istiyor, fakat insan faaliyetinin kendisini **nesnel** faaliyet olarak görmüyor. Dolayısıyla, **Hıristiyanlığın Özü**'nde, teorik tavrı insana yaraşır tek sahici tavır sayıyor; bu-

na karşılık pratik sadece pis - Yahudice[1] görünümü ile kavranılıp donduruluyor. Bundan dolayı Feuerbach "devrimci", "pratik - eleştirici" faaliyetin önemini anlıyamıyor.

II

İnsan düşüncesinin nesnel gerçeği doğru olarak kavrayıp kavrıyamadığı bir teori sorunu değil, bir **pratik** sorunudur. İnsan, düşüncesinin doğruluğunu, yani gerçekliğini ve gücünü, bu-dünya-üzre oluşunu pratikte ispatlamak zorundadır. Pratikten soyutlanmış düşünmenin gerçek olup olmadığı düpedüz **skolastik** bir tartışma konusudur.

III

İnsanların koşulların ve yetişmenin ürünü olduğunu, ve onun için de, değişen insanların başka koşulların ve değişen yetişme tarzının ürünü olduğunu savunan maddeci öğreti, koşulları değiştirenlerin insanlar olduğunu, eğiticiyi de eğitmenin şart olduğunu unutur. Dolayısıyla bu öğreti ister istemez (meselâ Robert Owen'de olduğu gibi) toplumu biri topluma üstün olan iki kısma ayırmaya varır.

Koşulların değişmesi ile insan faaliyetinin birlikteliği ancak devrimci pratik olarak kavranılabilir ve akıl yoluyla anlaşılabilir.

IV

Feuerbach, dinî kendine - yabancılaşma olgusundan, dünyanın dinî, yani hayalî dünya ve gerçek dünya olarak ikileşmesi olgusundan hareket ediyor. Onun yaptığı, dünyayı dünyevî temeline indirgemektir. Bu işi tamamladıktan sonra, asıl yapılması gerekenin hâlâ yapılmamış ol-

1) "Pis-Yahudice" sözü burada "değersiz" ya da "aşağılanmaya lâyık" anlamına gelmektedir.

duğunu gözden kaçırıyor. Çünkü dünyevî temelin kendinden kopup bulutlar arasında bağımsız bir alana yerleşmesi olgusu, aslında, bu dünyevî temel içindeki bölünme ve iççelişkilerle açıklanabilir ancak. Bunun içindir ki bu dünyevî temelin kendisi önce kendi çelişkisi içinde anlaşılmalı, sonra da, çelişkinin giderilmesiyle, pratikte değiştirilmelidir. Böylece, meselâ kutsal ailenin sırrının dünyevî aile olduğu bir kere anlaşıldıktan sonra, dünyevî aile teoride eleştirilerek pratikte değiştirilmelidir.

V

Feuerbach, **soyut düşünme** ile tatmin olmıyarak, **duyumsal kavrayışa** baş vuruyor; ama duyumsal dünyayı pratik faaliyet olarak, insanın duyumsal faaliyeti olarak görmüyor.

VI

Feuerbach dinî özü insanın özüne indirgiyor. Oysa insanın özü her bireyde esastan var olan bir soyutlama değildir. İnsanın özü, gerçekte, sosyal ilişkilerin toplamıdır.

Bu gerçek özü eleştirmeye girişmeyen Feuerbach, bu yüzden:

I. Kendi başına bir şeymiş gibi dinî duyguyu tarihî süreçten soyutlamak ve dondurmak, soyut —**bir başına**— bir insan bireyinden yola çıkmak zorunda kalıyor.

II. Dolayısıyla insanın özü Feuerbach'a göre ancak "tür" olarak, birçok bireyi sadece doğal bir bağla birleştiren, içsel, dilsiz bir genellik olarak kavranabiliyor.

VII

Feuerbach, bu nedenle, "dini duygu"nun da bir **sosyal ürün** olduğunu, çözümlediği soyut bireyin gerçekte belli bir toplum biçimine ait olduğunu görmüyor.

VIII

Sosyal hayat esasında **pratiktir.** Teoriyi mistisizme saptıran bütün muammalar akli çözümünü insan pratiğinde ve bu pratiğin anlaşılmasında bulur.

IX

Soyut kavrayışa dayanan madeciliğin, yani duyumsal dünyayı pratik faaliyet olarak görmeyen maddeciliğin erişebildiği en yüksek nokta, "sivil toplum" içindeki tek tek bireylerin soyut kavrayışıdır.

X

Eski maddeciliğin görüş noktası "**sivil**" toplumdur;[1] yeni maddeciliğin görüş noktası **insan** toplumu, ya da sosyalleşen insanlıktır.

XI

Feylosoflar dünyayı türlü biçimlerde sadece **yorumlamışlardır;** oysa sorun, dünyayı **değiştirmektir.**

---

1) "Sivil toplum" için bakınız: s. 40-41.

"ALMAN İDEOLOJİSİ"NDEN PARÇALAR

Karl Marx ve
Friedrich Engels

Alman İdeolojisi 1845 Kasım ayı ile 1846 Ağustosu arasında Brüksel'de yazıldı. Marx'ın, "eski felsefi vicdanımızla hesaplaşma" kararıyla kaleme alındığını söylediği bu gençlik eseri, Hegel-sonrası Alman idealist felsefesinin cerhi ve tarihî maddecilik kavramının ayrıntılarıyla açıklanması yolunda atılmış bir adımdı. Eser basılmak üzere yayınevine teslim edildiği halde yayınlanmamış, gün yüzüne çıkması ancak 1932'de mümkün olmuştur.

ÖNSÖZ

İnsanlar kendileri hakkında, ne oldukları ve ne olmaları gerektiği hakkında bugüne kadar hep yalan yanlış görüşler uydurmuşlardır. Aralarındaki ilişkileri Tanrı ya da normal insana, vb. dair düşüncelerine göre düzenlemişlerdir. Kendi beyinlerinin yarattığı hayaletlere hâkim olamamışlardır. Onlar ki yaratanlardır, yarattıklarının önünde secdeye gelmişlerdir. Boyunduruğu altında perişan oldukları kâbuslardan, fikirlerden, dogmalardan, hayalî varlıklardan kurtaralım onları, düşüncelerin hükümranlığına başkaldıralım, bu hayallerin yerine insanın özüne tekabül eden düşünceleri koymayı öğretelim insanlara, diyor birisi; bunların karşısında eleştirici bir tavır takınmayı öğretelim, diyor bir başkası; bunları kafalarından söküp at-

mayı öğretelim, diyor bir üçüncüsü - o zaman, bugün varolan gerçeklik yerle bir olacaktır.

Bu masum ve çocukça hayaller çağdaş. Genç Hegel'ci felsefenin özüdür; o felsefe ki, Alman kamu oyunda dehşet ve huşû uyandırmakla kalmıyor, bizim **felsefî kahramanlarımızca** dünyanın altını üstüne getirmeye teşne yıkıcı amansızlığının ve tehlikesinin tam bilinciyle ve büyük de bir ciddiyetle ortaya atılıyor. Elinizdeki eserin birinci cildi, kendilerini kurt sanan ve başkalarınca da kurt sanılan bu kuzuların kisvelerini düşürmek, bunların melemelerinin Alman orta sınıfının görüşlerinin felsefî bir biçimde taklidinden başka birşey olmadığını, bu felsefî yorumcuların övünmelerinin de sadece Almanya'daki gerçek koşulların perişanlığını yansıttığını göstermek için yazıldı. Kitabın amacı, hayal düşkünü ve kafası bulanık Alman milletine pek çekici görünen bu —gerçekliğin gölgeleriyle— felsefî mücadelenin ipliğini pazara çıkarmaktır.

Vaktiyle aklıevvelin biri, insanların, **ağırlık fikrinden** kurtulamadıkları için suda boğulduklarını keşfetmişti. Bu fikri meselâ bâtıl bir düşünce, dinî bir kavram olduğunu ileri sürerek kafalarından söküp atsalar, insanlar sudan gelebilecek her tehlikeye karşı harikulâde bir bağışıklık kazanacaklardı. Sözü geçen kişi, zararlı sonuçlarına dair istatistiklerin kendisine her gün yeni ve çeşitli delillerini sunduğu bu ağırlık kuruntusundan kurtulmak için hayatı boyunca didindi durdu. İşte bu namuslu yurtdaş, Almanya'daki yeni devrimci feylesofların tipik örneği idi.

GENEL OLARAK İDEOLOJİ VE ÖZEL OLARAK ALMAN İDEOLOJİSİ

... Düşüncemize başlangıç noktası olarak aldığımız öncüller keyfî temeller, dogmalar değildir; ancak muhayyele-

de soyutlamaya konu olabilecek gerçek temellerdir. Bunlar gerçek bireyler, onların faaliyetleri ve hem hazır buldukları, hem de kendi faaliyetleriyle yarattıkları maddî yaşama koşullarıdır. Dolayısıyla bu temeller salt deneysel [ampirik] yoldan doğrulanabilirler.

Bütün insan tarihinin ilk ön-şartı, muhakkak ki, yaşayan insan bireylerinin varlığıdır. O halde saptanması gereken ilk olgu, bu bireylerin fizik yapıları ve onlarla doğa arasında bu fizik yapıdan ileri gelen ilişkidir. Tabii burda ne insanın fizik yapısını, ne de insanın kendini içinde bulduğu yerel yapı, dağlar, sular ve iklim gibi doğa koşullarını enine boyuna inceleyebiliriz. Tarih yazılırken, her zaman, bu doğal temellerden ve bu temellerin insanın faaliyetiyle tarih içinde değişikliğe uğratılmasından hareket etmek gerekir.

İnsanlar hayvanlardan bilinçle, dinle, ya da istediğiniz herhangi bir başka şeyle ayırdedilebilirler. İnsanlar kendileri ise geçim araçlarını **üretmeye** başlar başlamaz —bu onların fizik yapılarının kararlaştırdığı bir adımdır— kendilerini hayvanlardan ayırdetmeye başlarlar. İnsanlar geçim araçlarını üretmekle, dolaylı olarak, maddî hayatlarını da üretirler.

İnsanların geçim araçlarını üretme tarzları, herşeyden önce, hazır buldukları ve yeniden üretmek zorunda oldukları geçim araçlarının niteliğine bağlıdır. Bu üretim tarzı sadece, bireylerin fizik varlıklarının yeniden üretilmesi olarak görülmemelidir. Bu, daha çok, bu bireylerin faaliyetlerinin belirli bir biçimi, hayatlarını dile getirişlerinin belirli bir biçimi, yaşadıkları belirli bir **hayat tarzıdır.** Bireylerin hayatlarını dile getirişleri neyse, kendileri de öyledirler. Yani bireylerin şöyle ya da böyle olmaları üretimlerine, hem **ne** ürettiklerine, hem de **nasıl** ürettiklerine uyar. Dolayısıyla bireylerin şöyle ya da böyle oluşları, onların üretimlerini belirleyen maddî koşullara bağlıdır.

Bu üretim ancak **nüfusun artmasıyla** kendini gösterir. O da bireyler arasında **ilişkilerin**[1] **varlığını** şart koşar. Bu ilişkilerin biçimini belirliyen yine üretimdir.

Çeşitli milletlerin birbirleriyle ilişkileri, her birinin üretici güçlerini, işbölümünü ve iç ekonomik ilişkilerini ne denli geliştirmiş olduğuna bağlıdır. Bu genellikle kabul edilir. Ama yalnız bir milletin diğer milletlerle ilişkisi değil, o milletin bütün iç yapısı da o milletin üretiminin, iç ve dış ekonomik ilişkilerinin varmış olduğu gelişme aşamasına bağlıdır. Bir milletin üretim güçlerinin ne ölçüde gelişmiş olduğu, en açık bir biçimde, işbölümünün ulaştığı gelişme düzeyinden anlaşılır. Her yeni üretim gücü, o günedek bilinegelen üretim güçlerinin sadece nicelik bakımından (mesela yeni toprakların ekime açılması gibi) bir artışı söz konusu olmamak şartıyla, işbölümünü biraz daha ilerletir.

Bir millet içinde işbölümü, ilkin, sanayide ve ticarette kullanılan emeğin tarımda kullanılan emekten ayrılmasına, dolayısıyla **şehir** ile **kırın** birbirinden ayrılarak çıkarlarının çelişmesine yol açar. İşbölümünün daha da ilerlemesiyle ticaret ile sanayi emeği birbirinden ayrılır. Aynı zamanda, bu çeşitli dallar içerisinde işbölümünden ötürü, belirli iş alanlarında birlikte çalışan bireyler arasında çeşitli bölünmeler ortaya çıkar. Bu ayrı ayrı guruplardan her birinin diğerleri karşısında durumunu tarımda, sanayide ve ticarette uygulanan yöntemler belirler (ataerkil aile, kölelik,

---

1) Kitaptaki Almanca karşılığı, "Verkehr". *Alman İdeolojisi*'nde *Verkehr* (İngilizcesi, *intercourse)* kelimesi ayrı ayrı bireyler, sosyal gruplar, ülkeler arasında maddî ve manevî ilişkileri kapsayan çok geniş bir anlamda kullanılmıştır. Marx ve Engels bu eserde, maddî ilişkinin, özellikle de insanların üretim süreci içerisinde birbirleriyle kurdukları ilişkinin, diğer bütün ilişki biçimlerinin temeli olduğunu göstermektedirler. Bu nedenle *ilişki (intercourse)* kelimesi daha çok ekonomik ilişki olarak anlaşılmalıdır.

zümreler, sınıflar). Bu aynı koşullara (ekonomik ilişkilerin daha gelişkin olduğu bir durumda) çeşitli milletlerin birbirleriyle ilişkilerinde de rastlanır.

İşbölümünde çeşitli gelişme aşamalarının her biri değişik bir mülkiyet biçimi demektir. Yani, işbölümünde varılmış olan belli bir aşama, emek malzemesi, aracı ve ürünü bakımından fertlerin karşılıklı ilişkilerini de belirler.

Mülkiyetin ilk biçimi, kabile **[Stammeigentum]**[1] mülkiyetidir. Kabile mülkiyeti gelişmemiş bir üretim aşamasına tekabül eder ki, bu aşamada olan bir halk avcılık ve balıkçılıkla, hayvancılıkla ya da, en ileri bir düzeyde, tarımla geçinir. Tarım için, işlenmemiş geniş topraklar olması şarttır. İşbölümü bu aşamada henüz çok ilkeldir; aile içindeki doğal işbölümünün az daha ileri götürülmesinden ibarettir. Dolayısıyla sosyal yapı, aile çevresinin genişliğiyle sınırlıdır: ataerkil aile reisleri, onların altında kabile üyeleri, nihayet köleler. Aile içindeki gizli kölelik, nüfusun çoğalmasıyla, ihtiyaçların artmasıyla, dış ilişkilerin hem savaş, hem de takas biçiminde yaygınlık kazanmasıyla, yavaş yavaş gelişir.

İkinci mülkiyet biçimi, kadîm ortak [komünal] mülkiyet ve Devlet mülkiyetidir. Bu biçim, daha çok, birkaç kabilenin anlaşma ya da fetih yoluyla bir **şehirde** birleşmelerinden doğar, ve köleliği sürdürmekte devam eder. Ortak mülkiyetin yanısıra, önce taşınabilir mallar üzerinde, daha sonra taşınmaz mallar üzerinde özel mülkiyete de şimdiden rastlanmaktadır; fakat bu, ortak mülkiyete bağlı anormal bir mülkiyet biçimidir. Çalışan köleler üzerinde yurttaş-

---

1) *Alman İdeolojisi*'nin yazıldığı yıllarda "kabile" *(Stamm)* kelimesi bugünkü "klan" ve "kabile" kavramlarının kapsadığı anlamı taşımaktaydı, ve hepsi bir atadan gelme insanlar topluluğunu anlatmak için kullanılırdı. "Klan" *(gens)* ve "kabile" kavramlarını ilk defa ayırdedip açıklığa kavuşturan, 1870 yıllarında L.H. Morgan olmuştur.

lar ancak ortaklaşa iktidara sahiptirler, sırf bundan ötürü ortak mülkiyet biçimine uymak zorundadırlar. Köleler karşısında bu doğal birliği sürdürmek zorunda olan faal yurtdaşların aralarındaki ortaklığa dayalı özel mülkiyetleridir bu. Bu nedenle, özellikle taşınmaz mallar üzerinde özel mülkiyet geliştiği ölçüde ortak mülkiyete dayanan bütün toplum yapısı, ve o yapıyla birlikte halkın iktidarı çöker. İşbölümü nicedir daha da gelişmiştir. Şehirle kır arasındaki çelişki şimdiden mevcuttur; daha sonra, şehir çıkarlarını temsil eden devletlerle kır çıkarlarını temsil eden devletler arasında, şehirlerde sanayi ile deniz ticareti arasında çelişki de kendini gösterir. Yurtdaşlarla köleler arasında sınıf ilişkisi iyiden iyiye gelişmiştir.

Bütün bu tarih yorumu fetih olgusuyla çelişir görünüyor. Bugünedek zor, savaş, yağma, cinayet, soygun gibi şeyler tarihin itici gücü sayılmışlardır. Biz burada belli başlı noktalara değinmekle yetinmek zorundayız, onun için sadece en göze çarpan örneği ele alıyoruz: eski bir medeniyetin barbar bir halk tarafından yıkılması ve bunun sonucunda yepyeni bir toplum düzeninin ortaya çıkması. (Roma ve barbarlar; feodalizm ve Galya'lılar; Bizans ve Türkler). Fethedici barbar halk için savaş kendisi de hâlâ, yukarda belirtildiği gibi, normal bir ekonomik ilişki biçimidir; nüfusun artması ve onunla birlikte geleneksel —ve bu halk için yegâne mümkün— gelişmemiş üretim tarzı yeni üretim araçlarına ihtiyaç doğurdukça bu ilişki daha da büyük bir hırsla kullanılır. Öte yandan İtalya'da —sadece toprak satın alma ve borçlanma yoluyla değil, sefahatin yaygın ve evlenmelerin az olmasından ötürü eski aileler zamanla tükendiği, mülkleri ufak bir azınlığın eline geçtiği için miras yoluyla da— toprak mülkiyetinin yoğunlaşması ve otlaklara çevrilmesi (bunun tek nedeni bugün de geçerli normal ekonomik güçler değil, talan edilen ya da haraç alınan tahılın yurda ithali ve bunun sonucunda

İtalyan tahılına talebin azalmasıydı aynı zamanda) özgür ahalinin hemen hemen toptan ortadan kalkmasına neden olmuştu. Köleler durmadan ölüp gidiyor, yerlerinin doldurulması gerekiyordu. Kölelik bütün üretim sisteminin temeli olmakta devam ediyordu. Yarı özgür kişi, yarı köle olan plebler bir proleter ayaktakımı olmaktan öteye hiç bir zaman varamadılar. Hattâ Roma da, her zaman, sadece bir şehir olarak kaldı; eyaletlerle bağlantısı hemen hemen yalnız siyasî idi, ve o yüzden yine siyasî olaylarla kolayca kopabilirdi.

Özel mülkiyetin gelişmesiyle burda ilk kez, ilerde çağdaş özel mülkiyet dolayısıyla yeniden, ama daha geniş çapta karşımıza çıkacak olan koşullarla karşılaşıyoruz: bir yanda, Roma'da (Licinius'un tarım kanunundan da belli olduğu gibi)[1] çok erken başlıyan ve iç savaşlar döneminden sonra, özellikle imparatorlar devrinde hızla ilerliyen özel mülkiyet yoğunlaşması; öbür yanda, bununla aynı zamanda, pleb küçük köylülerin, mülk sahibi yurtdaşlarla köleler arasında ortada kaldığı için hiç bir zaman bağımsız bir gelişme gösteremeyen bir proletaryaya dönüşmesi.

Üçüncü mülkiyet biçimi feodal mülkiyet ya da zümre mülkiyetidir. Kadîm çağ **şehirden** ve küçük şehir arazisinden yola çıktıysa, Ortaçağ da **kırdan** yola çıktı. Hareket noktasının farklı oluşu, o çağda nüfusun seyrek olmasından ötürüydü. Geniş bir alana yayılan nüfus müstevlî halkların sayıları ile de fazla artmıyordu. Eski Yunan'a ve Roma'ya kıyasla feodal gelişme bu nedenle çok daha geniş bir alana yayıldı, ve bu alanı Roma'nın fetihleri ile tarımın başlangıçta bu fetihlerle elele giden yaygınlığı hazırladı. Başaşağı yuvarlanan Roma İmparatorluğunun son yüzyıl-

1) Pleblerin patrisyenlere karşı mücadeleleri sonunda halk tribünleri Licinius ve Sekstius tarafından M.Ö. 367 yılında çıkarılan tarım kanunu. Buna göre bir Roma yurtdaşı ortak toprakların belli bir mikdarından fazlasını elde tutamazdı.

ları ve İmparatorluğun barbarlar tarafından istilâsı bazı üretim güçlerini yok etti. Tarım gerilemişti, sanayi pazarsızlıktan batmaktaydı, ticaret ölmüştü ya da zorla sekteye uğratılmıştı, köy ve şehir nüfusunda azalma vardı. Bu koşullardan ve fetihlerin bu koşullarca belirlenen örgütlenme tarzından, Germen askerî düzeninin etkisi altında feodal mülkiyet gelişti. Feodal mülkiyet de kabile mülkiyeti ve ortak mülkiyet gibi, bir topluluğa dayanır, fakat burda doğrudan doğruya üretim yapan sınıf, kadim çağ topluluğunda olduğu gibi köleler değil, serfleştirilmiş küçük köylülerdir. Feodalizm iyice gelişir gelişmez şehirlerle çelişki de ortaya çıktı. Toprak mülkiyetinin hiyerarşik yapısı ve silâhlı bendeler soyluların serfler üzerinde hâkimiyetini sağlıyordu. Bu feodal örgütlenme de, tıpkı kadim ortak mülkiyet gibi, boyunduruk altında tutulan bir üretici sınıfa karşı kurulmuş bir birlikti; fakat üretim koşulları farklı olduğu için, birliğin biçimi ve doğrudan doğruya üretici olanlarla ilişkisi farklıydı.

Bu feodal toprak mülkiyeti sisteminin **şehirlerdeki** karşılığı, mesleklerin feodal örgütlenmesi, lonca mülkiyetiydi. Burda mülkiyet, esas olarak, her bireyin kendi emeği idi. Örgütlenmiş soyguncu-soylulara karşı birleşme zorunluğu, sanayicinin aynı zamanda tüccar olduğu bir çağda ortak kapalı çarşılara duyulan ihtiyaç, gelişen şehirlere doluşan kaçak serflerin gitgide artan rekabeti, bütün ülkeye yaygın feodal yapı, bunların hepsi bir arada **loncaların** meydana gelmesini sağladı. Tek tek zanaatkârların zamanla biriken sermayeleri, artan nüfus karşısında sayılarının az çok sabit kalması kalfa ve çırak ilişkisini geliştirdi; bu da şehirlerde kırdakine benzer bir hiyerarşi yarattı.

Böylece feodalizm çağının başta gelen mülkiyet biçimi, bir yanda serf emeğini kendine bendeden toprak mülkiyeti, öbür yanda kalfaların emeğine hâkim küçük sermaye sahibi bireyin emeği idi. İkisinin de yapısını üretim ko-

şullarının sınırlı olması belirliyordu: toprakta küçük ve ilkel tarım; sanayide el-sanatı tipi üretim. Feodalizmin altın çağında işbölümü çok azdı. Her ülke kendi içinde şehir-kır karşıtlığını sürdürüyordu. Zümreler arasında bölünme elbette çok belirgindi; fakat kırda prensler, soylular, papazlar ve köylüler, şehirlerde de ustalar, kalfalar, çıraklar ve —az sonra— günü birliğine iş tutan ayaktakımı arasındaki farklılaşmadan gayri önemli bir bölünme yoktu. Tarımda ufak tarlaları aralıklı şeritler hâlinde sürme usulü, bunun yanısıra köylülerin kendi ev sanayilerinin gelişmesi işbölümünü zora koşuyordu. Sanayide tek bir zanaat içinde işbölümü hiç yoktu; zanaatler arasında ise çok azdı. Sanayi ile ticaret arasında ayrılığa eski şehirlerde ötedenberi rastlanıyordu; yenilerinde bu ayrılık daha sonra, şehirler arasında karşılıklı ilişkiler kurulduğu zaman gelişti.

Büyükçe arazilerin feodal kırallıklar hâlinde birleştirilmesi toprak sahibi soylular için olduğu kadar şehirler için de bir ihtiyaçtı. Bu yüzden örgütlenmiş hâkim sınıfın, soyluların başında her yerde bir kıral vardı.

Demek ki belli bir biçimde üretim faaliyetinde bulunan belli kişiler belli sosyal ve siyasî ilişkiler içine girmekteler. Deneysel gözlem her seferinde, hiç bir masallamaya ve spekülasyona sapmaksızın, sosyal ve siyasî yapının üretimle bağlantısını deneysel olarak ortaya koymalıdır. Sosyal yapı ve Devlet, durmadan, belirli kişilerin yaşama sürecinden çıkıp gelişir; ama bu kişiler kendilerinin ya da başkalarının hayallerinde belirdikleri gibi değil, **gerçekte** oldukları gibi, yani maddî alanda faaliyet gösteren, üretim yapan ve onun için de kendi iradeleri dışında belli maddî sınırlar, varsayımlar ve koşullar altında çalışan kimseler olarak ele alınmalıdırlar.

Fikirlerin, kavramların ve bilincin üretimi başlangıçta insanların maddî faaliyetleri ve maddî ilişkileriyle, gerçek hayatın diliyle doğrudan doğruya içiçedir. Kavrama, dü-

şünme, insanlar arasında zihnî alış veriş, bu düzeyde, insanların maddî davranışlarının açık dışa-vuruşu olarak görünür. Aynı şey bir halkın siyaset, hukuk, ahlâk, din, metafizik, vb. dilinde ifadesini bulan zihin üretimi için de geçerlidir. Kavramlarını, fikirlerini, vb. insanlar üretirler: yani sahip oldukları üretim güçlerinin ve bunlara tekabül eden ilişkilerin (en ileri biçimlerine kadar) belli bir gelişmesiyle şartlanmış gerçek, faal insanlar. Bilinç, hiç bir zaman, bilinçli varoluştan başka birşey olamaz; insanların varoluşları da onların gerçek yaşama süreçleridir. Eğer bütün ideolojide insanlar ve koşulları **camera obscura**'da[1] olduğu gibi başaşağı görünüyorsa, bu, insanların tarihî yaşama süreçlerinin bir sonucudur; nasıl ki eşyanın retina üzerinde ters dönmesi de insanların fizikî yaşama süreçlerinin bir sonucudur.

Gökten yeryüzüne inen Alman felsefesine doğrudan doğruya karşıt olarak biz burada yeryüzünden göğe yükseliyoruz. Yani bu demek ki, etten kemikten yapılma insanlara ulaşmak için biz ne insanların sözünü ettikleri, hayalini kurdukları, kafalarında tasarladıkları şeylerden, ne de anlatılan, düşünülen, hayal edilen, tasarlanan insanlardan yola çıkıyoruz. Biz gerçek faal insanlardan yola çıkıyoruz, ve onların gerçek yaşama süreçlerini esas alarak, bu yaşama sürecinin ideolojik yansılarının ve yankılarının gelişmesini ortaya koyuyoruz. İnsan beyninde beliren hayaletler de, ister istemez, insanların deneysel olarak doğrulanabilir, maddî temellere bağlı maddî yaşama süreçlerinden doğan soyutlamalardır. O halde ahlâk, din, metafizik, ve ideolojinin bütün geri kalan kısmı ile bunlara tekabül eden bilinç biçimleri sözde bağımsız görünüşlerini artık

---

1) Ortaçağda çok yaygın bir araç. Aynalar yardımıyla düz bir yüzeye bir manzaranın görüntüsünü yansıtmaya yarardı. Bu araçta görüntü başaşağı görünürdü.

koruyamazlar. Bunların ne tarihleri vardır ne de gelişmeleri; insanlar maddî üretimlerini ve maddî ilişkilerini geliştirirken gerçek varoluşlarıyla birlikte düşüncelerini ve düşüncelerinin ürünlerini de değiştirirler. Hayat bilinçce belirlenmez; bilinç hayatca belirlenir. Birinci yöntemde hareket noktası, yaşayan birey olarak ele alınan bilinçtir; gerçek hayata uygun olan ikincisinde ise hareket noktası, yaşayan gerçek bireylerin kendileridir, ve bilinç sadece **onların** bilinci olarak ele alınır.

Bu yöntem öncüllerden yoksun değildir. Gerçek öncüllerden hareket eder ve bir an bile ayrılmaz onlardan. Onun hareket noktası insanlardır; ama hayalî bir yalnızlık ve katılık içinde insanlar değil, belirli koşullarda gerçek, deneysel olarak gözlemlenebilir bir gelişme süreci içinde insanlardır. Bu faal yaşama süreci gözönüne serildiği anda tarih, ampiristlerde olduğu gibi soyut bir ölü olaylar dizisi, ya da idealistlerde olduğu gibi hayalî öznelerin hayalî bir faaliyeti olmaktan çıkar.

Spekülasyonun bittiği yerde —gerçek hayatta— müspet bilim, yani insanların pratik faaliyetlerinin, pratik gelişme süreçlerinin ortaya konulması başlar. Bilinç üzerine lâfazanlık sona erer; gerçek bilgi onun yerini almak zorundadır. Gerçeğin göz önüne serildiği yerde felsefe bağımsız bir bilgi dalı olarak varoluş ortamını yitirir. Onun yerini alsa alsa, en genel sonuçların özetlenmesi, insanların tarihî gelişimlerinin gözlenmesinden çıkan soyutlamalar alır. Gerçek tarihin dışında, kendi başlarına, bu soyutlamaların hiç bir değeri yoktur. Sadece tarihî malzemeyi bir düzene sokmaya, tarihî malzemenin ayrı ayrı tabakalarının izlediği sırayı göstermeye yardımcı olurlar. Ama hiç bir surette, felsefe gibi, tarih çağlarını dertop etmeye yarar bir reçete ya da şema sağlamazlar. Tersine, asıl güçlük işte o zaman, ister geçmiş bir çağa, ister günümüze ait olsun elimizdeki tarihî malzemeyi inceleyip düzene sokmaya —gerçekten

göz önüne sermeye— başladığımız zaman kendini gösterir. Bu güçlüklerin giderilmesi, burda belirtmemiz imkânsız, fakat ancak her bir çağın kendi kişilerinin gerçek yaşama süreçleri ve faaliyetlerinin incelenmesiyle açığa çıkarılabilecek öncüllere bağlıdır. Burda bu soyutlamalardan bazılarını seçip ideologların yaptıklarının tersine kullanacağız, ve her birini tarihten örneklerle açıklıyacağız.

[1] Tarih

Konumuz hiç birşeyi düşüncelerine temel almayan Almanlar olduğuna göre, bütün beşerî varoluşun, dolayısıyla bütün tarihin ilk öncülünü, yani insanların «tarih yapabilmeleri» için yaşamaları gerektiğini ileri sürmekle işe başlamalıyız. Fakat hayat, herşeyden önce, yemek içmek, barınmak, giyinmek ve daha birçok şey demektir. Şu halde ilk tarihî fiil, bu ihtiyaçları karşılayan araçların, maddî hayatın kendisinin üretilmesidir. Ve sahiden de bu, binlerce yıl önce olduğu gibi bugün de, salt insan hayatını sürdürmek için her günün her saati yerine getirilmesi gereken tarihî bir fiildir, bütün tarihin temel bir olgusudur. Duyumsal dünya bir asgariye, Aziz Bruno'da olduğu gibi bir değneğe indirgense[1] dahi, bu bile değneğin yapılması fiilini şart koşar. Bu nedenle, herhangi bir tarih yorumunda herşeyden önce bu temel olguyu bütün anlamı ve bütün uzantılarıyla gözönünde tutmamız, hakkını vermemiz gerekir. Çok iyi bilindiği gibi Almanlar hiç bir zaman bunu yapamamışlardır; o yüzden tarihi hiç bir zaman bir **dün**ya temeline oturtamamışlar, yine o yüzden Almanlar'dan hiç tarihçi çıkmamıştır. Fransızlar ve İngilizler, özellikle siyasî ideolojinin ağına takılıp kaldıkları sürece, bu olgu ile sözümona tarih arasındaki ilişkiyi sadece tek-yanlı olarak görmüşler-

1) Kitapta fikirleri eleştirilen Bruno Bauer'in bir teorisine atıf yapılıyor.

dir ama, sivil toplumun, ticaretin ve sanayinin tarihlerini ilk yazanlar olmakla yine de tarih bilimine maddeci bir temel sağlama yolunda ilk çabayı gösterenler onlar olmuştur.

İkinci nokta şudur: İlk ihtiyacın karşılanması (ihtiyacı karşılama fiili ve ihtiyacı karşılama aracının elde edilmesi) yeni ihtiyaçlar doğurur; bu yeni-ihtiyaçlar üretimi ilk tarihî fiildir. Burda derhal, Almanların büyük tarihî hikmetlerinin nerden geldiğini görüyoruz: Almanlar müspet malzemeden yana dara düştükleri, ilâhiyat, siyaset ya da edebiyat saçmalıklarından dem vuramaz oldukları zaman, bu tarih filân değil, "tarih-öncesi dönem" dir derler. Fakat bu ne idüğü belirsiz "tarih-öncesi"nden gerçek anlamında tarihe nasıl geçtiğimize dair bize hiç bir açıklık getirmezler. Hiç bir açıklık getirmedikleri gibi bir yandan da, tarih üzerine spekülasyonlarında, bu "tarih-öncesi"ne dört elle sarılırlar; çünkü hem orda "kaba olgular" dan korunduklarını sanırlar, hem de spekülasyon hevesine kendilerini sonunadek kaptırıp bini bir paraya varsayımlar kurar, varsayımlar yıkarlar.

Daha ilk baştan tarihî gelişme içinde yer alan üçüncü nokta şudur: hergün hayatlarını yeniden yapan insanlar başka insanlar yapmaya, hemcinslerini üretmeye başlarlar: erkek-kadın, ana-baba-çocuklar ilişkisi, **aile.** İlkin yegâne sosyal ilişki olan aile sonraları, artan ihtiyaçlar yeni sosyal ilişkiler, çoğalan nüfus da yeni ihtiyaçlar doğurdukça (Almanya'dan gayri yerlerde) ikincil bir ilişki olur. O zaman aile, Almanya'da usulden olduğu üzre "aile kavramı"na göre değil, eldeki deneysel verilere göre incelenmeli ve çözümlenmelidir.[1] Sosyal faaliyetin bu üç vechesi muhakkak

1) Evlerin yapımı. Göçebelerin ayrı aile çadırları olması gibi vahşilerde de her ailenin mutlaka kendi mağarası ya da ku-

ki üç ayrı aşama olarak değil, sadece, tarihin başlangıcından ve ilk insanlardanberi bir arada varolagelen, ve bugün de tarihte kendilerini belli eden üç veche, ya da Almanlara daha açık gelecek bir deyimle, üç "uğrak" olarak anlaşılmalıdır.

Hayatın üretilmesi, gerek insanın çalışarak kendi hayatını yaratması, gerekse çoğalarak yeni hayatlar yaratması, bu durumda çifte bir ilişki olarak görünüyor: bir yandan doğal, bir yandan sosyal bir ilişki. Sosyalden anladığımız, çok sayıda bireylerin, hangi koşullar altında olursa olsun, ne tarzda ve ne amaçla olursa olsun işbirliğidir. Bundan şu sonuç çıkar: belli bir üretim tarzı ya da sanayi aşaması, her zaman, belli bir işbirliği tarzı ya da sosyal aşama ile birlikte gider; bu işbirliği tarzının kendisi de bir "üretim gücü"dür. Dahası, insanların kullanabildikleri üre-

---

lübesi vardır. Özel mülkiyetin gelişmesi bu ayrı ev ekonomisini büsbütün gerekli kılar. Tarımla geçinen halklarda ortak [komünal] ev ekonomisi, toprağın ortaklaşa işlenmesi kadar imkânsızdır. Şehirlerin kurulması ileriye doğru büyük bir adımdı. Fakat önceki dönemlerin hepsinde bireysel ekonominin ortadan kaldırılması (ki bu özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasına bağlıdır) imkânsızdı, çünkü bunun için gerekli maddi koşullar yoktu. Ortak ev ekonomisinin kurulabilmesi için daha önceden makinelerin gelişmiş, doğa güçlerinden ve daha birçok başka üretim güçlerinden —su ikmali, gazla aydınlatma, buharla ısınma vb.— yararlanma yollarının açılmış, şehirle kır arasındaki çelişkinin giderilmiş olması şarttır. Bu koşullar olmaksızın ortak ekonomi kendi başına yeni bir üretim gücü olamazdı; maddi temelden yoksun kaldığı ve sadece teorik bir temele dayandığı için olsa olsa bir ucûbe olur, manastır ekonomisinden bir adım öteye gidemezdi. Belirli bazı amaçlara yarıyan komünal yapıların (hapishaneler, kışlalar, vb.) bir araya toplanması ve dikilmesiyle ortaya çıkan şehirler bu alanda neyin mümkün olabildiğini gösterir. Bireysel ekonominin ortadan kaldırılmasının ailenin ortadan kaldırılmasına bağlı olduğu açıkça ortadadır. (Marx—Engels'in notu.)

tim güçleri toplamı toplumun karakterini belirler. O halde "insanlık tarihi", her zaman, sanayi ve mübadelenin tarihi ile bir arada incelenmeli ve açıklanmalıdır. Oysa Almanya'da tarihin bu türlüsünü yazmanın imkânsız olduğu ortadadır; zira Almanlar bunun için gerekli kavrayış gücünden ve malzemeden yoksun oldukları gibi, "duyularının tanıklığı"ndan da nasipsizler. Ren'in öte yakasında bu gibi şeylerle karşılaşmanıza imkân yoktur, çünkü orada tarih durmuştur. Böylece insanların birbirleriyle maddî bir bağlantı içinde oldukları, bu bağlantının insanların ihtiyaçları ve üretim tarzlarınca belirlendiği ve insanlar kadar eski olduğu daha baştan şüphe götürmeyen bir gerçektir. Bu bağlantı durmadan yeni biçimlere girmekte ve insanları özellikle birbirlerine kenetlediği iddia edilen her türlü siyasî ve dinî saçmalıklardan bağımsız bir "tarih" ortaya koymaktadır.

İşte ancak şimdi, yani temel tarihî ilişkilerin dört uğrağını, dört veçhesini gözden geçirdikten sonra, insanın bir de "bilinci" olduğunu görüyoruz. Fakat, yine de, kendinden bir bilinç, "saf" bir bilinç değildir bu. "Ruh", daha başlangıçtan, hareket hâlinde hava tabakaları, sesler, kısaca dil olarak kendini gösteren maddeyle "yüklü" olma musibetine uğramıştır. Dil, bilinç kadar eskidir. Dil, başkaları için de var olan, ve ancak bundan ötürü benim için gerçekten var olan pratik bilincin **ta kendisidir;** tıpkı bilinç gibi, yalnız başkalarıyla ilişki kurma ihtiyacından, zorunluluğundan doğar. Nerde bir ilişki varsa, benim için vardır o ilişki; hayvanın herhangi birşeyle "ilişkisi" yoktur; hiç ilişki kurmaz hayvan. Hayvanın başkalarıyla ilişkisi onun için bir ilişki değildir. O halde bilinç, ilk baştanberi bir sosyal üründür, insanlar varoldukları sürece de bir sosyal ürün olarak kalacaktır. Muhakkak ki bilinç, önceleri, sadece en yakın duyumsal çevrenin bilinci ve kendi bilincinde olmaya başlıyan kişiyle onun dışındaki insanlar ve eşya arasın-

daki sınırlı bağlantının bilincidir. Doğa ilkin hepten yabancı, herşeye kaadir, başedilmez bir güç olarak görünür insanlara; insanlar onunla sadece hayvansı bir ilişki kurarlar, tıpkı vahşi hayvanlar gibi karşısında dehşete kapılırlar. Dolayısıyla sırf hayvansı bir doğa bilincidir bu (doğa dini).

Burda hemen şunu görüyoruz: bu doğa dini, ya da insanların doğayla bu özel ilişkisi toplum biçimi tarafından, toplum biçimi de onun tarafından belirlenir. Her yerde olduğu gibi burda da doğa ile insanın özdeşliği bize şunu gösteriyor; insanların doğa ile kısıtlı ilişkileri insanların birbirleriyle kısıtlı ilişkilerini, bir birleriyle kısıtlı ilişkileri de doğa ile kısıtlı ilişkilerini belirler; çünkü doğa henüz tarih tarafından pek az değişikliğe uğratılmıştır. Aynı zamanda, insanın çevresindeki kişilerle ilişki kurmadan yaşıyamıyacağının bilincinde olması, toplum içinde yaşadığının bilincine varmaya başlaması demektir. Bu bilinç, başlangıçta, o aşamadaki sosyal hayat kadar hayvansıdır. Salt bir sürü bilincidir, ve bu noktada insanı koyundan ayırdeden tek şey, onda içgüdünün yerini bilincin almış olması, ya da o insanın içgüdüsünün bilinçli bir içgüdü olmasıdır. Bu koyunca bilinç ya da kabile bilinci, verimin artması, ihtiyaçların artması, ve bunların her ikisi için de şart olan nüfusun artması ile daha da gelişir, genişlik kazanır. Onunla birlikte işbölümü de ortaya çıkar. İşbölümü ilkin cinsî münasebette işbölümünden başka birşey değilken, sonraları doğal melekeler (meselâ pazu gücü), ihtiyaçlar, rastlantılar, vb. yoluyla kendiliğinden ya da "doğal" olarak gelişen işbölümüne dönüşür. İşbölümü ancak beden ve zihin emeği arasında bir ayrılma başgösterdikten sonra sahiden işbölümü olur. Doğrusu o andan itibaren bilinç, hâlihazır pratiğin bilincinden başka birşey olmakla, gerçek birşeyi temsil etmeksizin **gerçekten** birşeyi temsil etmekle böbürlenebilir artık; kendini dünyadan kurtaracak, "saf" teori, ilâhiyat, felsefe ahlâk, vb. yaratmaya başlıyacak duruma gel-

miştir. Ne ki bu teori, ilâhiyat, felsefe, ahlâk, vb., hâlihazır ilişkilerle çelişkiye düşse bile, böyle birşey ancak hâlihazır sosyal ilişkilerin hâlihazır üretim güçleriyle çelişkiye düşmüş olmasından ötürüdür. Bu durum ayrıca, belli bir millî alan —ilişkiler alanı— içinde de, çelişmenin millî yörüngede değil, bu millî bilinç ile başka milletlerin pratiği, yani (şimdilerde Almanya'da gördüğümüz gibi) bir milletin millî bilinci ile genel bilinci arasında belirmesiyle de ortaya çıkabilir.

Zaten bilincin kendi başına ne yapmıya kalktığının hiç bir önemi yoktur. Bütün bu çirkeften sadece şu sonucu elde ederiz: bu üç uğrak, üretim güçleri, toplumun durumu ve bilinç, birbirleriyle çelişebilirler ve mutlaka çelişeceklerdir; çünkü **işbölümü** zihnî ve maddî faaliyetin —eğlencenin ve çalışmanın, üretim ve tüketimin— değişik kişilerin nasibine düşmesi imkânını, hattâ olgusunu da birlikte getirir. Bu üç unsur arasında çelişki çıkmamasının tek yolu, giderek işbölümünün de inkârıdır. Kaldı ki, "hayaletler" "bağlar", "üstün varlık", "kavram" ve "kurutu" nun da tek başına kalmış bireyin idealist, zihinsel ifadesinden, görünürdeki kavranılışından, hayatı üretme tarzını ve onunla birlikte mübadele tarzını kuşatan ziyadesiyle somut kösteklerin ve sınırların tasarımından başka birşey olmadığı apaçık ortadadır.

Bütün bu çelişkileri içinde taşıyan ve kendisi de aile içindeki doğal işbölümüne ve toplumun birbirine karşıt tek tek ailelere bölünmesine dayanan işbölümü, aynı zamanda, emeğin ve emek ürünlerinin **dağılımını**, hem de (nicelikce ve nitelikce) **eşit olmayan** dağılımını, dolayısıyla mülkiyeti içerir. Mülkiyetin çekirdeği, ilk biçimi, aile içindedir: ailede karıyla çocuklar kocanın köleleridir. Aile içindeki bu gizli kölelik, henüz çok kaba olmakla birlikte, ilk mülkiyettir; fakat henüz bu ilk aşamada bile, mülkiyetin başkalarının emek gücünü serbestce kullanma yetkisi olduğu-

nu söyleyen çağdaş iktisatçıların tanımına tıpatıp uyar. Kaldı ki işbölümü ve özel mülkiyet aynı anlamı taşır; ayını şey birinde faaliyete, öbüründe faaliyetin ürününe atıf yapılarak ifade edilmiştir.

Bundan başka, işbölümü, tek bir bireyin ya da tek bir ailenin çıkarı ile, birbirleriyle ilişki içine giren bütün bireylerin ortak çıkarı arasındaki çelişkiyi de içerir. Gerçekten de bu ortak çıkar, "genel çıkar" gibi öyle salt hayalde varolan birşey değildir; aralarında emeği bölüşen bireylerin karşılıklı bağımlılığı olarak herşeyden önce gerçekte kendini gösterir. Ve nihayet işbölümü bize ilk kez şunu gösterir: insan doğal[1] toplum içinde kaldıkça, yani özel çıkarla ortak çıkar arasındaki aykırılık sürüp gittikçe, dolayısıyla insan faaliyeti isteğe bağlı olarak değil de doğal olarak bölüşüldükçe, insanın kendi yarattıkları ona karşı çıkan yabancı bir güç olur, ve bu güç onun denetimi altına gireceği yerde onu kendine köle eder. Çünkü emeğin bölüşülmesi ortaya çıkar çıkmaz herkesin kendisine ait ve yalnız ona ait bir faaliyet alanı olur; bu alan kişiye zorla kabul ettirilir, kimse kendi alanının dışına çıkamaz. Kişi ya bir avcı, ya bir balıkçı, ya bir çoban ya da bir eleştirici eleştirmendir[2]. Geçimini gözden çıkarmadığı sürece de öyle kalmak zorundadır. Oysa komünist toplumda kimsenin yalnız kendisine ait tek bir faaliyet alanı yoktur; herkes dilediği dalda kendini yetiştirebilir. Genel üretimi toplum düzenler, o sayede ben bugün birşey yapıyorsam yarın başka birşey

---

1) "Doğal" kelimesi burada, Marx'ın da belirttiği gibi, kişinin kendi belirli, özel çıkarı ile toplumun ortak çıkarı arasındaki aykırılığı sürdüren, yani kişilerin henüz "yabancılaşma"dan kurtulamamış oldukları toplumu anlatır. Daha yukarda geçen "işbölümü" teriminde ise "doğal" kelimesi, kapitalizm-öncesi ekonomide görülen işbölümünü sonraki işbölümünden ayırdetmek için kullanılmıştır.

2) Bauer'e bir atıf.

yapabilirim; gönlümün dilediği gibi sabah ava gider, öğleden sonra balık tutarım, akşam davara bakarım, akşam yemeğinden sonra da eleştiri yaparım, ama hiç bir zaman avcı, balıkçı, çoban ya da eleştirmen olmam. Sosyal faaliyetin böyle dondurulușu kendi ürettiğimiz şeylerin bizim denetimimiz dışına çıkan, emellerimize set çeken, hesaplarımızı bozan nesnel bir güç hâline gelip tepemize çıkışı, günümüze kadarki tarihî gelişmenin başlıca özelliklerinden birisidir.

Bireyin çıkarı ile topluluğun çıkarı arasındaki bu çelişki sonucunda topluluğun çıkarı bireyin ve topluluğun gerçek çıkarlarından kopuk, bağımsız bir biçime bürünür: **Devlet.** Bu bağımsız biçim aynı zamanda sözde ortak bir hayatmış gibi görünür; ama her zaman, her bir ailede ve kabileler topluluğunda mevcut —kan, hısımlık, dil, daha geniş ölçüde işbölümü ve başka çıkarlar gibi— gerçek bağlara ve özellikle de, ilerde daha geniş olarak açıklıyacağımız gibi, sınıflara dayanır. İşbölümü tarafından belirlenmiş olan bu sınıflar bütün bu çeşit insan topluluklarında birbirlerinden ayrılırlar. İçlerinden biri diğerlerini hâkimiyeti altına alır. O halde Devlet içinde süregiden bütün mücadeleler, demokrasi, soylular, ve kırallık arasında mücadele, oy hakkı için mücadele, vb., hep, değişik sınıfların birbirleriyle sürdürdükleri gerçek mücadelelerin aldatmaca biçimlerinden başka birşey değildir. (Alman teoricilerinin böyle birşeyden haberleri bile yoktur; oysa **Deutsch-Französiche Jahrbücher**'de ve **Die heilige Familie**'de[1] kendilerine bu konuda yeterince ön-bilgi verilmişti). Yine o halde, hâkimiyet için mücadele eden her sınıf, o sınıfın hâkimiyeti —proletarya için olduğu gibi— eski toplum biçiminin tümünü, bu arada hâkimiyet denilen şeyin kendisini de orta-

1) *Kutsal Aile.* Marx'la Engels'in 1845'de Hegel-sonrası Hegel'ci felsefeyi eleştirmek için yayınladıkları kitap.

dan kaldırmayı şart koşsa dahi, kendi çıkarını genel çıkar olarak kabul ettirebilmek için (ki ilk anda buna zorlanacaktır) önce siyasî iktidarı ele geçirmelidir. Bireyler **sadece** özel çıkarlarının peşinden koştukları, ve bu çıkar onların gözünde ortak çıkarları ile uyuşmadığı için (aslında "genel çıkar" ortak hayatın aldatıcı bir biçimidir), ortak çıkar onlara, kendilerine "yabancı", "bağımsız" bir çıkar olarak, ve belirli ve ayrı bir "genel çıkar" olarak zorla kabul ettirilecektir; aksi halde bireyler, demokraside olduğu gibi, bu uyuşmazlık içinde kalmaya mahkûmdurlar. Öte yandan, gerçekten de bu ortak ve sözde ortak çıkarlarla sürekli çelişki halinde olan özel çıkarların aralarında sürdürdükleri **pratik** mücadele, Devlet biçimine bürünen sözde "genel" çıkar eliyle **pratik** müdahele ve denetimi gerekli kılar. Sosyal güç, yani çeşitli bireylerin işbölümünce belirlenen işbirliğinden doğan kat kat çoğalmış üretici güç, yaptıkları işbirliği kendi rızaları ile değil de doğal olarak ortaya çıkmış işbirliği olduğu için, bu bireylerin gözüne kendilerinin birleşik gücü olarak görünmez; kendilerinin dışında bir güç, kökenini ve hedefini bilemedikleri, o yüzden üzerinde hâkimiyet kuramadıkları, tam tersine, insanın iradesinden ve eyleminden bağımsız belli bir dizi evreden ve aşamadan geçen, hattâ insanın iradesini ve eylemini güden yabancı bir güç olarak görünür.

Feylesofların anlıyabileceği deyimle bu "yabancılaşma"nın ortadan kaldırılması ancak iki **pratik** temel şartın varlığı ile mümkündür. Yabancılaşmanın "çekilmez" bir güç, insanların devrimle karşısına çıktıkları bir güç olabilmesi için, insanlığın büyük çoğunluğunu "mülkiyetten yoksun" kılmış, ve aynı zamanda bu durumla çelişen bir zenginlik ve kültür âlemi yaratmış olması gerekir; bu iki temel şartın varlığı ise üretici gücün çok fazla artmış olmasına, ileri bir gelişme düzeyine varmış olmasına bağlıdır. Öte yandan üretim güçlerinde bu gelişme (ki bu, insanların

gerçek günlük hayatlarını mahallî çapta değil, **dünya tarihi** çapında yaşadıklarını gösterir) pratik bir temel olarak mutlaka zorunludur; çünkü o olmadan **darlık** sadece genelleştirilmiş olur, işin içine **yoksulluk** girince zorunlu ihtiyaç maddelerini elde etme mücadelesi ve bütün o ciğfe ister istemez hep tekrarlanır durur; ve çünkü insanlar arasında **evrensel** bir ilişkinin kurulabilmesi ancak üretim güçlerinin bu evrensel gelişmesiyle mümkündür. Bu ilişkiler bütün milletlerde birden "mülkiyetten yoksun" bir yığının aynı anda ortaya çıkmasına neden olur (evrensel rekabet), her milleti başka milletlerin devrimlerine bağımlı kılar, nihayet mahalli kişilerin yerine hayatlarını **dünya tarihi** çapında yaşıyan, evrensellikleri deneysel olarak gözlenebilir kişileri geçirir. Böyle olmasaydı 1) komünizm sadece mahallî bir olay olarak varolabilirdi; 2) ekonomik ilişki **güçleri** evrensel, dolayısıyla çekilmez güçler olarak gelişememiş olurdu: bâtıl inançlarca kısıtlanmış mahallî koşullar olarak kalırlardı; 3) ekonomik ilişkilerde her ilerleme mahallî komünizmi ortadan kaldırırdı. Deneysel olarak komünizm, hâkim halkların "hep birden" ve aynı anda gerçekleştirdikleri bir fiil olarak gerçekleşebilir ancak[1]; bu da üretim güçlerinin evrensel gelişmesini, ve komünizme sıkı sıkıya bağlı dünya çapında ilişkileri şart koşar. Başka türlü nasıl olur da meselâ mülkiyetin bir tarihi olurdu, mülkiyet farklı biçimlere girebilirdi, ve meselâ

---

1) Proleter devriminin bütün ileri ülkelerde aynı zamanda gerçekleşeceği, dolayısıyla tek bir ülkede devrimin zafere ulaşmasının imkânsız olduğu görüşü, Engels'in *Komünizmin İlkeleri* (1847) makalesinde kesin ifadesini bulmuştur, ve tekelci kapitalizm öncesi dönem için doğrudur. Sonradan, emperyalizm çağında kapitalizmin eşit olmayan ekonomik ve siyasî gelişmesi kanunundan hareket eden Lenin, yeni tarihî koşullarda sosyalist devrimin ilkin birkaç ülkede, hattâ tek bir ülkede zafere ulaşabileceği sonucuna varmıştır.

toprak mülkiyeti farklı öncüller nedeniyle Fransa'da çok ellerdeyken ufak bir azınlığın elinde toplanmaya, İngiltere'de ise, bugün olduğu gibi ufak bir azınlığın elinde toplanmışken parçalanmaya doğru gidebilirdi? Ya da nasıl olur da, aslında çeşitli bireylerin ve ülkelerin ürünlerinin mübadelesinden başka birşey olmayan ticaret, bir İngiliz iktisatçısının dediği gibi, eskilerin kısmet perisi misali yeryüzünü tepeden dolaşıp sihirli eliyle kimine servet, kimine sefalet dağıtan, imparatorluklar kurup imparatorluklar batıran, milletleri yükseltip çökerten arz-talep ilişkisi sayesinde bütün dünyaya hâkim olabilirdi? Ve buna karşılık nasıl olur da, özel mülkiyetin temelinin ortadan kaldırılmasıyla, üretimin komünist ilkelere göre düzenlenmesiyle (ve bunun bir sonucu olarak insanlarla kendi yarattıkları ürünler arasındaki düşmanca ilişkinin kırılmasıyla) arz-talep ilişkisinin gücü hiçe iner, insanlar mübadeleyi, üretimi, karşılıklı ilişkilerinin biçimini yeniden denetim altına alabilirlerdi?...

Önceki tarihî aşamaların hepsinde, mevcut üretim güçleri tarafından belirlenen ve kendisi de bunları belirleyen ilişki biçimi **sivil toplumdur**[1]. Yukarıda söylediklerimizden de açıkça anlaşılacağı gibi, bu sivil toplumun öncülleri ve temeli basit aile ile bileşik aile, yani kabile denilen şeydir. Bu toplumun daha kesin özelliklerini yukarıda sıralamıştık. Bu kadarı bile, sivil toplumun nasıl bütün tarihin gerçek kaynağı ve sahnesi olduğunu, ve gerçek ilişkilere gözünü kapatıp prenslerle devletlerin şatafatlı maceralarından ötesini görmeyen bugünedek geçerli tarih anlayışının ne denli saçma birşey olduğunu göstermeye yeter.

---

1) Bireyler arası ilişkilerin ve sosyal örgütlenmenin gelişmiş olduğu toplumu "doğal" toplumdan ayırdetmek için kullanılan terim.

Sivil toplum, üretim güçlerinin gelişmesinin belli bir aşamasında kişiler arasındaki maddî ilişkilerin tümünü kapsar. Belli bir aşamanın bütün ticaret ve sanayi hayatını kapsar, bu bakımdan Devlet ve millet çerçevesini aşar; ama bir yandan da, yabancılarla ilişkilerinde milliyet olarak ortaya çıkmak, içeriye karşı ise Devlet olarak örgütlenmek zorundadır. "Sivil toplum" deyimi (bürgerlische Geselschaft)[1] On Sekizinci Yüzyılda, mülkiyet ilişkilerinin İlk ve Ortaçağ komünal toplumundan kendilerini sıyırıp kurtarmış olduğu bir zamanda ortaya çıktı. Bu anlamda, sivil toplum ancak burjuvazi ile birlikte gelişir; ama bütün çağlarda Devletin ve tüm idealist üstyapının temeli olan üretim ve ticaretten doğruca çıkıp gelişen sosyal örgütlenmeye ötedenberi bu isim verilmiştir.

[2] Bilincin Üretimine Dair

...Bu tarih anlayışı, hayatın kendisinin maddî üretiminden başlıyarak üretimin gerçek sürecini açıklıyabilmemize, bu üretim tarzıyla bağlantılı ve onun tarafından yaratılan ekonomik ilişkiler biçiminin (yani çeşitli aşamalarında sivil toplumun) bütün tarihin temeli olduğunu anlıyabilmemize bağlıdır; ayrıca, sivil toplumu eyleminde Devlet olarak göstermemize, her türlü teorik ürünler ve bilinç biçimlerini, dini, felsefeyi, ahlâkı, vb. bu temelden hareket ederek açıklamamıza, kaynaklarını ve gelişmelerini izlememize bağlıdır. Bu sayede bunların hepsinin bir bütün olarak ortaya konulabileceği muhakkaktır (dolayısıyla bu çeşitli yönlerin birbirleri üzerinde karşılıklı etkileri de göz önüne serilebilir). Bu tarih anlayışı, idealist tarih anlayışı gibi öyle her dönemde ayrı bir kategori ara-

1) "Bürgerlische Geselschaft" hem "burjuva toplumu", hem de "sivil toplum" anlamına gelebilir.

mak zorunda değildir; tarihin gerçek **zemininden** hiç bir zaman ayrılmaz; pratiği fikirle açıklamaz, fikirlerin oluşumunu maddî pratikle açıklar; bundan, bütün bilinç biçimlerinin ve ürünlerinin zihnî eleştiriyle, "kendi bilincinde olma"ya indirgenmekle, "hayaletler"e, "heyulâlar"a, "hayaller"e filân dönüştürülmekle çözülemiyeceği, bunun ancak bu idealist palavraları doğuran fiilî sosyal ilişkilerin pratikte yok edilmesiyle mümkün olabileceği, tarihin ve tarih kadar da dinin, felsefenin ve bütün diğer teori türlerinin ardındaki itici gücün eleştiri değil, devrim olduğu sonucunu çıkarır. Tarihin "ruhun ruhu" olarak "kendi bilincinde olma"ya indirgenmekle sona ermediğini, tarih içinde her bir aşamada maddî bir sonuç, yani bir üretim güçleri toplamı, bireylerle doğa arasında ve bireylerle bireyler arasında tarihî olarak yaratılan bir ilişki olduğunu, ve bunun her kuşağa bir önceki kuşaktan aktarıldığını; belli bir üretim güçleri, birikmiş sermaye ve koşullar yığınının hem bilfiil yeni kuşak tarafından değişikliğe uğratıldığını, hem de yeni kuşağın yaşama koşullarını tayin ettiğini, ona belirli bir gelişim, özel bir karakter kazandırdığını gösterir. Bu tarih anlayışı, insanlar koşulları yarattığı kadar koşulların insanları yarattığını gösterir. Her bireyin ve her kuşağın kendinden önce hazır bulduğu bu üretim güçleri, birikmiş sermaye ve sosyal ilişki biçimleri bütünü, feylesofların 'cevher' ve "insanın özü" olarak kavradıkları, tanrılaştırıp sonra da savaşa tutuştukları şeyin gerçek temelidir: öyle bir gerçek temel ki, bu feylesoflar "kendi bilincinde olma" ve "eşsiz" diye başkaldıradursunlar ona istedikleri kadar, o hiç tınmadan insanların gelişmesi üzerinde etkisini sürdürür. Belli aralıklarla başgösteren devrimci çalkantının bütün kurulu düzeni temelinden yıkacak güçte olup olmadığını kararlaştıran da, yine, değişik kuşakların kendilerinden önce hazır buldukları bu yaşama koşullarıdır. Tam bir devrimin bu maddî

unsurları (yani bir yanda hâlihazır üretim güçleri, öbür yanda toplumun o güne kadarki belirli koşullarına değil sadece, o güne kadarki "hayatın üretimi"nin ta kendisine, toplumun temelinde yatan "topyekûn faaliyet"e de başkaldıran bir devrimci yığın) hazır değilse eğer, bu devrim fikri yüz kere de dile getirilmiş olsa, pratik gelişme bakımından birşey ifade etmez. Nitekim komünizmin tarihi bunu ispat etmektedir.

Bugünedek geçerli bütün tarih anlayışında tarihin bu gerçek temeli baştan sona kadar ya hiç dikkate alınmamış, ya da tarihin seyrini hiç mi hiç ilgilendirmeyen sıradan bir konu sayılmıştır. Bu yüzden tarih her zaman illâ kendi dışında bir kıstasa göre yazılmıştır. Hayatın gerçek üretimi sanki tarihten de önceye aittir; buna karşılık, sahiden tarihî olan ne varsa gündelik hayattan ayrı, dünyadışı ve dünya-üstü birşeymiş gibi görünür. Böylece insanın doğayla ilişkisi tarihin dışında bırakılır, giderek doğayla tarih arasında karşıtlık yaratılır. Bu tarih anlayışını benimseyenler, bundan ötürü, tarihte yalnız prenslerle Devletlerin siyasî eylemlerini, dinî ve daha başka türden teorik kavgaları görebilmişlerdir; özellikle de, her tarih çağında **o çağın kendi aldanmacasına katılmadan** yapamamışlardır. Meselâ "din" ve "siyaset" herhangi bir çağın gerçek saiklerinin büründüğü biçimlerden ibaretken, o çağ kendini salt "siyasî" ve "dinî" saiklerin etkisi altında kalmış sanıyorsa, tarihçi bu görüşü olduğu gibi kabul eder. Söz konusu halkın gerçek pratiği hakkında o halkın kendi "fikri", kendi "anlayışı", onun pratiğini yöneten ve belirleyen yegâne etkin güç bellenir. Eski Hintliler ve Mısırlılarda görülen az gelişmiş işbölümü biçimi onların Devlet ve tarihinde kast düzenini gerekli mi kılmıştır, tarihçi kast düzeninin bu az gelişmiş sosyal biçimi yaratan güç olduğunu zanneder. Fransızlarla İngilizler hiç olmazsa gerçeğe oldukça yakın siyasî aldanmacadan ken-

dilerini kurtaramazlarken, Almanlar "saf ruh" alanında dolanır dururlar, dinî aldanmacayı tarihin itici gücü yaparlar. Hegel'ci tarih felsefesi bütün bu Alman tarih yazıcılığının "en ince ifadesine" indirgenmiş son kertesidir. Onun gözünde tarihin konusu sahici çıkarlar değil, hattâ siyasî çıkarlar bile değil, saf düşüncelerdir. Dolayısıyla Aziz Bruno'ya tarih, mutlaka, biri birini yutan ve sonunda hepsi birden "kendi bilincinde olma" tarafından yutulan bir "düşünceler" dizisi olarak görünecektir. Gerçek tarih hakkında hiç birşey bilmeyen Mübarek Max Stirner ise, ondan da daha tutarlı olarak, tarihin seyrinde bir "şovalye", haydut ve hortlak masalından başka birşey görmez, ve karşılaştığı bu manzaradan kendini, tabiî, ancak "kutsallığı tepmek"le kurtarabilir. Bu anlayış, doğrudan doğruya dinî bir anlayıştır; dindar insanı ilkel insan, tarihin hareket noktası olarak alır; hayalinde, dinî fantezilerin üretimini geçim araçlarının ve hayatın kendisinin üretiminin yerine koyar. Bütün bu tarih görüşü, temellerinin yıkılışı ve bundan doğan vicdan sızıları ve kuruntularla birlikte, Almanların **millî** bir meselesinden ibarettir ve Almanlar için dahi sadece **mahallî** bir ilgi konusudur. Son zamanlarda sık sık ortaya atılan önemli soru meselâ: "Tanrı mekânından insan mekânına geçiş" ne denli gerçektir? Sanki bu "Tanrı mekânı" bugüne kadar hayal âleminden başka bir yerde varolabilmiş, bu allâmeler de ötedenberi, haberleri bile olmaksızın, şimdi yolunu arayıp durdukları "insan mekânı"nda yaşamıyorlarmış gibi! Ve sanki bu teorik lâf ebeliğinin esrarını çözmek için girişilen allâmece oyun (başka hiç birşey değil çünkü) aslında, tam tersine, lâf ebeliğinin hâlihazır dünya koşullarından çıktığını göstermiyormuş gibi! Alman milletinin her zamanki huyudur bu zaten: eski yazarların saçmalıklarından yepyeni bir ucûbe çıkarmak, yani bütün bu saçmalıkta keşfedilebilir bir özel anlam olduğunu varsaymak.

Oysa sorun, aslında, bu teorik lâfları fiilen mevcut koşullardan hareket ederek açıklamaktan ibarettir. Bu lâfların gerçekte ve pratikte ortadan kaldırılması, bu kavramların insanların bilincinden kazınması, daha önce de söylediğimiz gibi, teorik çıkarsamalarla değil, değiştirilen koşullarca sağlanacaktır. İnsanların büyük çoğunluğu için, yani **proletarya için,** bu teorik kavramlar mevcut değildir, dolayısıyla ortadan kaldırılmalarına da gerek yoktur. Bu çoğunluk bir zamanlar din, vb. gibi bir takım teorik fikirleri benimsemiş dahi olsa, bunlar koşulların etkisiyle çoktan ortadan kalkmışlardır.

[Feuerbach'ın Tutarsız Maddeciliğinin Eleştirisi]

...gerçekte, ve pratik maddeci, yani **Komünist** için sorun, mevcut dünyayı devrimci bir değişikliğe uğratmak, mevcut şeylere karşı pratikte saldırıya geçip onları değiştirmektir. Feuerbach'da zaman zaman bu gibi görüşlere rastlasak bile bunlar hiç bir zaman münferit seziler olmaktan öteye varmazlar; onun genel anlayışı üzerinde etkileri o kadar azdır ki, gelişmeleri mümkün birtakım başlangıçlardan fazla birşey sayılamazlar. Feuerbach'ın duyumsal dünyayı "kavrayışı" bir yandan dünyaya soyut düşünmeyle bakış, bir yandan salt duyguyla sınırlıdır. "Gerçek tarihî insan" yerine "İnsan" der Feuerbach. "İnsan", gerçekte, "Alman"dır. İlk durumda, duyumsal dünyaya **soyut düşünme ile** baktığında, ister istemez, bilinci ve duygusuyla çelişen, önceden varsaydığı uyumu, duyumsal dünyanın bütün parçaları arasındaki, özellikle de insanla doğa arasındaki uyumu bozan bazı şeylerle karşılaşır. Bundan kurtulabilmek için çifte bir algılamaya sığınır: "apaçık ortada" olana yönelik alelâde algılama; eşyanın "gerçek özü"ne yönelik daha üstün, felsefî algılama. Çevresindeki duyumsal dünyanın ezeldenberi böyle gelmiş böyle

gider birşey olmadığını, sanayinin ve toplumun içinde bulunduğu durumun ürünü olduğunu, ve giderek, tarihî bir ürün olması bakımından, her biri bir öncekinin omuzlarında yükselen, sanayiini ve ekonomik ilişkilerini geliştiren, değişen ihtiyaçlara göre sosyal düzenini değiştiren bütün bir kuşaklar dizisinin faaliyetinin sonucu olduğunu görmez. Oysa en basit "duyumsal kat'iyet" nesneleri dahi sosyal gelişmenin, sanayinin ve ticarî ilişkilerin Feuerbach'a sağladığı şeylerdir. Çok iyi biliriz ki kiraz ağacı, hemen hemen bütün meyva ağaçları gibi, henüz birkaç yüz yıl önce **ticaret** eliyle bizim iklimimize aktarılmıştır, ve bu nedenle ancak belli bir çağda, belli bir toplumun **bu faaliyeti sayesinde**, Feuerbach için "duyumsal kat'iyet" kazanmıştır...

Feuerbach insanın da "duyumsal bir nesne" olduğunu anladığı için, "saf" maddecilere kıyasla muhakkak ki büyük bir üstünlüğe sahiptir. Fakat insanı "duyumsal faaliyet" olarak değil de sadece bir "duyumsal nesne" olarak görmesi bir yana, hâlâ teori alanında kaldığı ve insanları belirli sosyal bağlantıları çerçevesinde, onları neyseler öyle yapan mevcut yaşama koşulları içinde ele almadığı için, hiç bir zaman gerçekten varolan faal insanlara ulaşmaz; "insan" denilen soyutlamada kalır, "gerçek, bireysel, elle tutulur gözle görülür insan"ı sadece duygu düzeyinde tanır, bundan ileri gitmez; yani, "insanla insan arasında" sevgi ve dostluktan gayri hiç bir "beşerî ilişki" tanımaz, hattâ onları da idealleştirir. Mevcut yaşama koşullarının eleştirisine girişmez. Böylece, duyumsal dünyayı bir türlü onu meydana getiren bireylerin canlı, duyumsal **faaliyetlerinin** tümü olarak kavrıyamaz; ve bu nedenle, meselâ sağlıklı insanlar yerine açlıktan ağzı kokan bir sürü sıracalı, yorgun ve verenli insanla karşılaştığı zaman "üstün algılama"ya, "insan türü içinde ideal denge" ye sığınmak zorunda kalır; komünist maddecinin gerek

sanayinin, gerekse sosyal yapının dönüşme uğraması gereğini ve aynı zamanda bunun koşullarını gördüğü noktada ister istemez idealizme düşer.

Feuerbach, bir maddeci olarak, tarihle uğraşmaz; tarihi ele aldığı zaman da, maddeci değildir. Feuerbachda maddecilik ve tarihin yolları apayrıdır. Zaten şimdiye kadar söylenenler bunu açıkça ortaya koymuştur.

Tarih, her biri kendinden önceki bütün kuşakların ona devrettiği malzemeyi, sermayeyi ve üretici güçleri işleten, böylece hem geleneksel faaliyeti baştan aşağı değişik koşullarda sürdüren, hem de eski koşulları baştan aşağı değişik bir faaliyetle değişikliğe uğratan ayrı kuşakların birbirini izlemesinden başka birşey değildir. Bu gerçek, soyut düşünce yoluyla öyle çarptırılabilir ki, sonraki tarih önceki tarihin amacıymış gibi gösterilir: meselâ Amerika'nın keşfine atfedilen amaç Fransız Devriminin patlamasını kolaylaştırmaktır. Bu sayede tarih kendine özgü amaçlar kazanır, "öteki kişiler ayarında bir kişi" olur (meselâ: Kendi bilincinde olmak, Eleştiri, Eşsiz, vb.); oysa geçmiş tarihin "belirlemesi", "hedefi", "tohumu" ya da "fikri" kelimeleriyle anlatılan şey, sonraki tarihten çıkarılan bir soyutlama, önceki tarihin sonraki tarih üzerindeki faal etkisinin soyutlanmasıdır sadece.

Birbirini etkileyen ayrı ayrı alanlar bu gelişme seyri içinde ne kadar genişlerse, ayrı ayrı milliyetlerin ilk baştaki yalnızlığı gelişen üretim tarzı ve ekonomik ilişkilerle, bunların çeşitli milletler arasında kendiliğinden ortaya çıkardığı işbölümüyle ne kadar giderilirse, tarih de o kadar dünya tarihi olur. Böylece, meselâ İngiltere'de bir makine icad edilir de bu makine Hindistan ve Çin'de sayısız işçinin günlük maişetini elinden alıp bu imparatorlukların yaşama biçimini altüst ederse, bu icad dünya tarihi çapında bir olgudur. Bir başka örnek olarak kahve ve şekeri ele alalım. Bunlar da On Dokuzuncu Yüzyılda dünya

tarihi çapında önemlerini ispat etmişlerdir: Napoléon'un Kıta Avrupası Sistemi[1] yüzünden bu malların bulunamaz olması Almanları Napoléon'a karşı ayaklandırmış, böylelikle 1813'ün şanlı Kurtuluş Savaşlarının gerçek temeli olmuştu. O halde tarihin dünya tarihine dönüşmesi hiç de "kendi bilincinde olma"nın, dünya ruhunun, ya da başka bir metafizik heyûlânın soyut bir fiili değil, tam anlamında maddî, deneysel olarak doğrulanabilir bir fiil, her bireyin gelip gittikçe, yiyip içtikçe ve giyindikçe ispat ettiği bir fiildir.

[Hâkim Sınıf ve Hâkim Bilince Dair]

Hâkim sınıfın fikirleri, her çağda, hâkim fikirlerdir; yani toplumun yönetici **maddî** gücü olan sınıf, aynı zamanda toplumun yönetici **fikrî** gücüdür. Maddî üretim araçlarını elinde tutan sınıf, zihin üretiminin araçları üzerinde de denetime sahiptir. Öyle ki bu sayede, genel olarak, zihin üretiminin araçlarından yoksun olanların fikirleri onun hükümranlığı altındadır. Hâkim fikirler hâkim maddî ilişkilerin fikrî ifadesinden, fikirler olarak kavranan hâkim maddî ilişkilerden başka birşey değildir. Dolayısıyle hâkim fikirler bir sınıfı hâkim sınıf yapan ilişkilerin ifadesi, o sınıfın hâkimiyetini dile getiren fikirlerdir. Hâkim sınıfı meydana getiren bireyler başka şeyler arasında bilince de sahiptirler, ve bu nedenle, düşünürler. O halde bu bireyler bir sınıf olarak hükümran olduklarına ve belli bir çağda herşeyi onlar kararlaştırdıklarına göre, bunu her alanda yaptıkları, böylece topluma düşünürler olarak da, fikir üreticileri olarak da hükmettikleri, çağlarındaki fikirlerin üretimini ve üleşimini dü-

1) Napoléon'un 1806'da yürürlüğe koyduğu bu sistem kıta Avrupası ülkeleriyle İngiltere arasında ticareti yasaklamıştı.

zenledikleri besbelli ortadadır. İşte bundan dolayı, onların fikirleri çağın hâkim fikirleridir. Meselâ krallık iktidarının, soyluların ve burjuvazinin hâkimiyet için yarıştıkları, bu nedenle hâkimiyetin paylaşıldığı bir çağda ve bir ülkede kuvvetlerin ayrılığı öğretisi hâkim fikir olarak ortaya çıkar ve "değişmez bir kanun" olduğu ileri sürülür.

Günümüze kadar gelen tarihin belli başlı güçlerinden biri olduğunu yukarda gördüğümüz işbölümü, fikri ve maddi işbölümü olarak hâkim sınıf içinde de kendini gösterir. Bu sınıfın bir kısım insanları sınıfın düşünürleri olarak görünürler (bunlar sınıfın faal, fikri ideologlarıdır; sınıfın kendisi hakkındaki aldanmacasını kemale erdirmeyi kendilerine başlıca geçim kaynağı yaparlar); diğerlerinin bu fikirler ve hayaller karşısında tutumları daha pasif ve kabullenicidir, çünkü bunlar gerçekte bu sınıfın faal üyeleridirler, kendileri hakkında hayaller ve fikirler uydurmaya öbürleri kadar vakit bulamazlar. Bu sınıf içindeki bu bölünme gelişerek iki kısım arasında belli bir muhalefet ve düşmanlığa kadar dahi varabilir; ama sınıfın kendisini tehlikeye sokan pratik bir çatışma söz konusu olduğunda bunun hiç bir hükmü kalmaz; o zaman hâkim fikirlerin hâkim sınıfın fikirleri olmadığı ve bu sınıfın iktidarından ayrı bir güce sahip olduğu zehabı da birden kayıplara karışır. Belli bir dönemde devrimci fikirlerin varolabilmesi için devrimci bir sınıfın varolması şarttır. Devrimci bir sınıf için gerekli öncüller üzerinde yukarda yeteri kadar durmuştuk.

Şimdi eğer, tarihin seyrini incelerken, hâkim sınıfın fikirlerini hâkim sınıfın kendisinden ayırıp onlara bağımsız bir varlık yüklersek, eğer belli bir zamanda şu ya da bu fikirlerin hâkim olduklarını söylemekle yetinip üretim koşullarını ve bu fikirleri üretenleri dikkate almazsak, ve böylece bu fikirlere kaynaklık eden bireyleri ve dünya koşullarını görmezlikten gelirsek, meselâ soylular sınıfı-

nın hâkim olduğu çağda şeref, sadakat, vb. kavramların hâkim olduğunu, burjuvazinin hâkimiyetinde de özgürlük, eşitlik, vb. kavramların hâkim olduğunu söyliyebiliriz. Hâkim sınıf da genellikle bunun böyle olduğu kanısındadır. Tarihçilerin On Sekizinci Yüzyıldan sonra daha da çok paylaştıkları bu tarih anlayışı, gittikçe soyutlaşan fikirlerin, yani gittikçe evrensel biçime bürünen fikirlerin hükümran olması gibi bir olguyla ister istemez karşılaşacaktır. Zira kendinden önce hâkim olan sınıfın yerini alan her yeni sınıf, sırf kendi amacını gerçekleştirebilmek için, kendi çıkarını toplumun bütün üyelerinin ortak çıkarı gibi göstermek; fikir plânında ifade edecek olursak, fikirlerini evrenselleştirmek, onları yegâne akla uygun, evrensel düzeyde geçerli fikirlermiş gibi ileri sürmek zorundadır. Devrim yapan bir sınıf daha ilk baştan, hiç değilse bir sınıfa karşı olduğu için, bir sınıf olarak değil, bütün toplumun temsilcisi olarak ortaya çıkar, tek bir hâkim sınıfın karşısında toplumun tümüymüş gibi görünür. Bunu yapabilir, çünkü başlangıçta onun çıkarı hâkim olmayan bütün diğer sınıfların ortak çıkarına gerçekten daha çok bağlıdır; çünkü o güne kadar süregelen koşulların baskısı altında bu sınıfın çıkarı, henüz, belli bir sınıfın özel çıkarı olarak gelişememiştir. Bu nedenle onun zaferi, topluma hükmetme durumunda olmayan diğer sınıfların birçok bireylerinin de yararınadır; ama sadece, onların yükselip hâkim sınıfın saflarına katılmalarına imkân sağladığı ölçüde. Fransız burjuvazisi soylular iktidarını alaşağı ettiği zaman, proleterlerin birçoğuna kendilerini proletaryanın üstünde bir düzeye yükseltme imkânını sağlamıştı. Ancak bu, onların bundan böyle brujuva olmaları şartına bağlıydı. Bunun içindir ki her yeni sınıf, hâkimiyetini, ondan önce hâkim olan sınıftan daha geniş bir taban üzerinde kurabilir ancak; buna karşılık, yeni hâkim sınıfa karşı hâkim olmayan sınıfın sonraki muhalefeti daha da keskin

ve köklü olur. Her iki durum da şu olguyu belirler: yeni hâkim sınıfa karşı sürdürülecek mücadele, bu defa, önceki toplum koşullarının ondan önce hüküm sürmeye çalışmış bütün diğer sınıfların yapabildiklerinden çok daha kararlı ve kökten bir inkârını amaçlar.

Belli bir sınıfın hâkimiyetinin belli fikirlerin hâkimiyetinden başka birşey olmadığı hakkında ileri sürülen yanlış görüş, muhakkak ki, genel olarak sınıf hâkimiyeti toplumun örgütlenme biçimi olmaktan çıktığı, yani özel bir çıkarı genel çıkar, ya da "genel çıkar"ı hükümran olarak göstermenin artık gereği kalmadığı zaman, kendiliğinden son bulacaktır.

Hâkim fikirleri hâkim bireylerden ve özellikle üretim tarzının belli bir aşamasının yarattığı ilişkilerden bir kere ayırdık mı ve bu yoldan tarihin herdaim fikirlerin hükümranlığı altında olduğu sonucuna vardık mı, bu çeşitli fikirlerden "**asıl fikri**", görüşü, vb. tarihin hâkim gücü olarak soyutlayıp çıkarmak, böylece bütün bu ayrı ayrı fikirleri ve kavramları tarih boyunca gelişen asıl kavramın "kendi kendini belirleme biçimleri" olarak görmek çok kolaydır. Bundan sonra artık, çok doğal ki, insanların bütün ilişkileri de insan kavramından, tasarlanan insandan, insanın özünden, İnsan'dan çıkarılabilir. Spekülatif feylesoflar bunu yapmışlardır...

Günlük hayatta hangi bakkala sorsanız bir insanın kendisi hakkında ileri sürdüğü iddialarla gerçek kişiliği arasındaki farkı size söyliyebilir. Ama bizim tarihçilerimiz henüz bu basit sezgiye dahi varamamışlardır. Her çağın sözüne kanarlar, kendi hakkında söylediği herşeyin, ya da beslediği her kuruntunun doğru olduğunu sanırlar.

Almanya'da geçerli olan bu tarih yöntemini, ve özellikle, bu yöntemin Almanya'da niçin geçerli olduğunu anlamak için, bunun genel olarak ideologların aldanmacasıyla, meselâ hukukçuların, siyaset adamlarının (ve bun-

lar arasında bazı pratik devlet adamlarının) aldanmacalarıyla bağlantısını, bu adamların dogmatik hayallerini ve gerçeği çarpıtmalarını göz önünde tutmamız gerekir. Onların hayattaki pratik durumlarıyla, işleriyle ve işbölümüyle çok kolay açıklanabilir bu...

[Üretim Güçleriyle Ekonomik İlişkiler Arasında Çelişme]

O halde tarihteki bütün çatışmaların kaynağı, bizim görüşümüzce, üretim güçleriyle ekonomik ilişkiler arasındaki çelişkidir. Bu arada şunu da belirtelim: Bir ülkede çatışmalara yol açması için bu çelişkinin o ülke içinde mutlaka en uç noktaya varmış olması gerekmez. Sanayileri ileri ülkelerle rekabet —ki bunu doğuran milletlerarası ekonomik ilişkilerin genişlemesidir— sanayileri geri ülkelerde bunun gibi bir çelişkiyi pekâlâ doğurabilir. (Meselâ, İngiliz sanayiinin rekabeti yüzünden Almanya'da ortaya çıkan proletarya gibi.)

Üretim güçleriyle ekonomik ilişki biçimi arasında tarihte çok defa görülen, fakat esas temel için bir tehlike yaratmayan bu çelişki, her seferinde mutlaka bir devrimle patlak verir, ve aynı zamanda genel çatışmalar, çeşitli sınıflar arasında çatışmalar, bilinç çelişkisi, fikir savaşı, vb., siyasi çatışmalar, vb. gibi çeşitli ikincil biçimlere bürünür. Dar bir açıdan bakınca, insan bu ikincil biçimlerden bir tekini yalnız başına ele alıp bu devrimlerin temeliymiş gibi görebilir; devrimleri başlatan kişiler kültür düzeylerine ve tarihî gelişim aşamasına göre kendi faaliyetleri hakkında birtakım aldanmacalara kapıldıklarından, bu daha da kolaydır.

[Birey, Toplum, Sınıf]

Kişisel güçlerin (ilişkilerin) işbölümü sayesinde mad-

dî güçlere dönüşmesi, buna dair genel fikri insanın kafasından söküp atmasıyla giderilemez; bu, ancak bireylerin bu maddî güçleri yeniden hâkimiyetleri altına almaları ve işbölümünü ortadan kaldırmalarıyla sona erdirilebilir. Bu da topluluk olmaksızın mümkün değildir. Ancak topluluk içindedir ki birey yeteneklerini her yönde geliştirme imkânını bulur; dolayısıyla yalnız topluluk içinde kişisel özgürlük mümkündür. Bundan önce topluluğun yerini ne tutmuşsa, Devlet, vb. gibi, orada kişisel özgürlük yalnız hâkim sınıfın ilişkileri çerçevesinde gelişen bireyler için, ve yalnız o sınıfın bireyleri oldukları için varolmuştur. Bireylerin bugünedek içinde bir araya geldikleri sözde topluluk, her zaman onların karşısında bağımsız bir varlık kazanmış, bir yandan da, bir sınıfın başka bir sınıfa karşı bir araya gelmesi olduğu için, sözde bir topluluk olmakla kalmamış, yeni bir ayakbağı da olmuştur. Gerçek toplulukta bireyler özgürlüklerini birlik olmalarında ve birlik olmaları sayesinde elde ederler...

Bireyler her zaman hayatlarını kendileri üzerine kurmuşlardır; fakat, ideologların anladıkları anlamda "yalın" birey üzerine değil tabii, tarihten gelen koşullar ve ilişkiler çerçevesinde. Ne ki tarihî evrimin seyri içinde ve özellikle, işbölümü çerçevesinde sosyal ilişkilerin zorunlu olarak bağımsız bir varlık kazanmalarından ötürü, her bireyin hayatında [bireyin hayatının] hem kişisel olması, hem de herhangi bir çalışma alanınca ve bu alana özgü koşullarca belirlenmesi bakımından, bir bölünme belirir. (Bununla, meselâ irat sahibi kapitalist filân, kişi olmaktan çıkarlar demek istemiyoruz; onların kişilikleri çok belirli sınıf ilişkilerince belirlenmiştir, bu bölünme ancak bir başka sınıfa karşıt olmalarında, kendileri için de ancak iflas ettiklerinde ortaya çıkar demek istiyoruz.) Zümrede (ve daha da büyük bir ölçüde, kabilede) bu henüz açığa çıkmamıştır: meselâ bir soylu kişi (diğer ilişkileri dışında)

her zaman bir soylu kişidir, avamdan birisi her zaman avamdan birisidir; bu, onun kişiliğinden ayrılmaz bir niteliktir. Kişisel bireyle sınıfsal birey arasında bölünme, yaşama koşullarının birey için bir rastlantı eseri olması niteliği, ancak sınıfla birlikte kendini gösterir, sınıf da burjuvazinin bir ürünüdür. Rastlantı niteliği ancak bireylerin kendi aralarındaki rekabet ve mücadelelerinden doğar ve gelişir. Böylece, hayal gözüyle bakılınca, burjuvazinin hâkimiyeti altında bireyler eskisinden daha özgür görünürler, çünkü bireylerin yaşama koşulları bir rastlantı eseriymiş gibi görünür; gerçekte ise, hiç şüphe yok ki, eskisinden daha az özgürdürler, çünkü düzenin zorba gücüyle daha çok karşı karşıyadırlar. Zümreyle aradaki fark burjuvaziyle proletarya arasındaki çelişkide özellikle açığa çıkar. Şehir ahalisi ve loncalar zümresi toprak sahibi soyluların karşısına dikildiği zaman, bunların yaşama koşulları —feodal bağlardan kurtulmazdan önce de alttan alta mevcut olan taşınabilir mülkiyet ve zanaat emeği— feodal toprak mülkiyetine karşı öne sürülen olumlu birşey olarak göründü, ve bu nedenle başlangıçta o da kendine göre feodal bir biçim aldı. Muhakkak ki kaçak serfler eski esaretlerini kişiliklerinden ayrı bir rastlantı sayıyorlardı. Ama öyle yapmakla, kendini bir engelden kurtaran her sınıfın yaptığından başka birşey yapmıyorlardı; ve kendilerini bir sınıf olarak değil, tek tek kişiler olarak kurtarıyorlardı. Kaldı ki, zümreler düzenini aşıp üstüne çıkmıyorlar, sadece yeni bir zümreyi oluşturuyorlardı; eski çalışma tarzlarını yeni durumlarında dahi sürdürüyor, ulaşılmış olan gelişme düzeyine artık tekabül etmeyen eski engellerinden onu kurtararak daha da geliştiriyorlardı[1].

1) Unutmamak gerekir ki, serflerin hayatlarını sürdürmek zorunda olmaları, ve büyük çapta ekonominin imkânsızlığı yü-

Oysa proleterler için onların yaşama koşulu, yani emek, ve onun yanında çağdaş toplumu yöneten bütün varoluş koşulları, rastlantıya bağlı birşey, ayrı ayrı bireyler olarak hâkimiyetleri altına alamadıkları, hâkimiyetleri altına alınalarına hiç bir **sosyal** örgütlenmenin onlara imkân sağlamadığı birşey olup çıkmıştır. Her ayrı proleterin bireysel kişiliği ile emek, yani ona zorla kabul ettirilen yaşama koşulu arasındaki çelişki onun da ayan beyan gördüğü birşeydir; zira gençliğinden beri hep feda edilmiştir, diğer sınıfa geçmesine elverecek koşulları kendi sınıfı içinde bulmasına asla imkân yoktur.

Böylece, kaçak serfler zaten mevcut varoluş koşullarını geliştirip sürdürme özgürlüğünü elde etmekten başka birşey istemedikleri, ve bu yüzden sonunda sadece özgür emeğe kavuştukları halde, proleterler, kendilerini birey olarak öne sürmek için ötedenberi sürüp gelen kendi varoluş koşullarını (ki bu, üstelik, bugünedek bütün toplumların varoluş koşulu olmuştur), yani emeği [ücretli emeği] ortadan kaldırmak zorunda kalacaklardır. Böylece onlar, toplumu meydana getiren bireylerin kendilerini bugünedek kolektif olarak dile getirdikleri biçimi, yani Devleti doğrudan doğruya karşılarında görmektedirler. Bunun içindir ki, kendilerini birey olarak öne sürebilmeleri için, Devleti alaşağı etmeleri gerekir...

---

zünden (ki bu, ufak tarlaların serfler arasında dağıtılmasını gerektiriyordu) serflerin feodal beylerine borçlu oldukları izmetler çok geçmeden ayni ödemelerle kanunun koyduğu angaryadan ibaret kaldı. Bu, serfin taşınabilir mal biriktirmesine imkân verdi, böylece efendisinin tasarrufu altından çıkmasını kolaylaştırdı, şe irli yurttaş olarak yükselme yolunu ona açtı; bundan başka, serfler arasında kademeler yarattı. Öyle ki, kaçak serfler şimdiden yarı şehirliydiler. Zanaat ehli serfler n taşınab lir mal elde etmekte daha büyük bir şansa sahip oldukları da şüphesizdir. (Marx-Engels'in notu.)

Nasıl oluyor da kişisel çıkarlar her zaman, bireylerin iradelerine rağmen, sınıf çıkarlarına, bireyler karşısında bağımsız bir varlık kazanan ve bu bağımsızlıkları içinde **genel** çıkarlar biçimini alan ortak çıkarlara dönüşüyor? Nasıl oluyor da kişisel çıkarlar böylece gerçek bireylerle çelişiyor, bu çelişkiden dolayı **genel** çıkarlar olarak tanımlanıp bilinç tarafından **fikri**, hattâ dinî, kutsal çıkarlar olarak kavranabiliyorlar? Nasıl oluyor da özel çıkarların sınıf çıkarları olarak bağımsız bir varlık kazanması sürecinde bireyin kişisel davranışı onun dışında bir gerçeklik kazanmak, yabancılaşmak zorunda kalıyor; aynı zamanda bireyden bağımsız, apayrı bir güç, ekonomik ilişkilerce yaratılan bir güç hâlinde var oluyor, giderek sosyal ilişkilere, bireyi belirliyen ve bireyin üzerinde hâkimiyet kuran, bu nedenle muhayyelede "kutsal" güçlermiş gibi görünen bir dizi güce dönüşüyor? Eğer Sançoı, hiç de iradeye bağımlı olmayan belli **üretim tarzları** çerçevesinde, yalnız ayrı ayrı bireylerin her birinden değil, bireylerin tümünden de bağımsız, yabancı pratik güçlerin herdaim insanların tepesine çıktığını anlıyabilseydi, bu olgunun dinî bir biçimde mi ortaya konulduğu, yoksa herşeyin muhayyelede olup bittiğini sanan bencil kişi tarafından hayalinde, kendi üstünde hiç birşey tanımamacasına çarpıtıldığı mı sorununu pek önemsemiyebilirdi. O zaman işte, soyut düşünce alanından inip gerçek alanına, ne olduklarına dair insanların kendi kafalarında kurdukları hayallerden gerçekte ne olduklarına, kendi haklarında beslediklerî hayallerden belirli koşullarda nasıl davrandıklarına ve nasıl davranmak zorunda olduklarına varırdı. Ona bir **düşünce** ürünüymüş gibi gelen şeyin bir **hayat** ürünü olduğunu anlardı...

---

1) Max Stirner.

Bizim evliya[1], Komünizmi bir türlü kavrıyamıyor. Çünkü komünistler bencilliği fedakârlığa, ya da fedakârlığı bencilliğe karşı çıkarmıyorlar; bu çelişkiyi, teorik olarak, ne gözü-yaşlı duygusal biçiminde, ne de tumturaklı ideolojik biçiminde dile getiriyorlar. Tersine, çelişkiyi doğuran maddî temeli göz önüne seriyorlar. Bu temelle birlikte çelişki de kendiliğinden yok olup gidecektir. Komünistler hiç de, Stirner'in her fırsatta yaptığı gibi, **ahlâk dersi** vermezler. İnsanlara, birbirinizi sevin, bencil olmayan filân gibi ahlâkî çağrılar yöneltmezler; tam tersi, fedakârlık gibi benciliğin de belirli durumlarda bireylerin kendilerini öne sürmelerinin zorunlu bir biçimi **olduğunu** çok iyi bilirler. Dolayısıyla komünistler hiç bir surette, Aziz Max'ın sandığı gibi... "genel" fedakâr insan uğruna "özel birey"i harcamak istiyor değiller... Zaten komünist teoriciler, yani tarihi incelemeye vakti olan yegâne teoriciler, tam da bu noktada başkalarından ayrılırlar: bütün tarih boyunca "genel çıkar"ın "özel kişiler" olarak tanımlanan bireylerce yaratıldığını yalnız onlar keşfetmişlerdir. Komünistler bilirler ki, bu çelişki sadece **görünüşten ibaret** bir çelişkidir; çünkü çelişkinin bir yanı, sözde **"genel"** denilen şey, her an çelişkinin öbür yanı tarafından, özel çıkar tarafından yaratılır, ve hiç bir surette özel çıkarın karşısına bağımsız bir tarihi olan bağımsız bir güç olarak çıkmaz. Öyle ki bu çelişki pratikte durmadan giderilmekte ve yeniden yaratılmaktadır...

1) Stirner.

MARX'TAN P.V. ANNENKOV'A MEKTUP

(Brüksel, 28 Aralık 1846)

Azizim Mösyö Annenkov,

Mösyö Proudhon'un **Sefaletin Felsefesi** kitabını kitapçım bana henüz daha geçen hafta göndermemiş olsaydı, 1 Kasım tarihli mektubunuza cevabım çoktan elinize geçmiş olacaktı. Hakkında ne düşündüğümü size hemen bildirebilmek için kitabı iki günde okudum. Çok acele okuduğumdan, ayrıntılara giremiyeceğim; sadece üzerimde bıraktığı genel izlenimi size söyliyebilirim. İsterseniz, bir ikinci mektupta ayrıntılara girebilirim.

Kitabı genellikle kötü, hem de çok kötü bulduğumu açık yüreklilikle itiraf etmeliyim. Siz kendiniz de mektubunuzda, M. Proudhon'un bu biçimsiz ve iddialı eserde âlâyişle ortaya serdiği "Alman felsefesi yaması"na gülüyorsunuz, ama felsefe zehirinin ekonomik muhakemeye bulaşmadığını varsayıyorsunuz. Ben de, ekonomik muhakemedeki hataların günahını M. Proudhon'un felsefesine yüklemekten çok uzağım. M. Proudhon saçma sapan bir felsefi teorinin sahibi olduğu için sahte bir siyasi ekonomi eleştirisi sunmuyor bize; M. Proudhon'un birçok şeyler yanında yine Fourier'den apardığı bir kelimeyi kullanır-

sak, bugünkü sosyal düzenin **engrenement'ını**[1] anlıyamadığı için saçma sapan bir felsefi teori sunuyor.

Mösyö Proudhon niçin Tanrıdan, evrensel akıldan, hiç bir zaman yanlış bir adım atmayan, bütün çağlar boyunca hep olduğu gibi kalan, ve sadece doğru bilincine varmakla insanın gerçeği görebileceği kişiliksiz insan aklından söz ediyor? Niçin kendisine yürekli bir düşünür görünüşü vermek için sudan Hegel'ciliğe başvuruyor?

Bilmecenin anahtarını bize kendisi sunmaktadır. M. Proudhon tarihte bir dizi sosyal gelişme olduğunu, tarihin ilerlediğini, ve nihayet insanların, bireyler olarak, ne yaptıklarını bilmediklerini, kendi hareketleri hakkında yanılgıya düştüklerini, yani insanların sosyal gelişmelerinin ilk bakışta bireysel gelişmelerinden farklı, ayrı ve bağımsız göründüğünü görüyor. Bu olguları açıklıyamıyor, bu yüzden, kendi kendini açığa çıkaran evrensel akıl varsayımı pek işine geliyor. Mistik nedenler, yani sağduyudan yoksun lâflar icad etmekten kolay birşey yoktur.

Ne var ki, insanlığın tarihi gelişmesine dair hiç bir şeyi anlamadığını kabullenmekle —Evrensel Akıl, Tanrı, vb. gibi büyük lâflar ederek bunu kabullenmektedir— M. Proudhon **ekonomik gelişmeyi** anlama yeteneğinden yoksun olduğunu zımnen ve ister istemez kabullenmiyor mu?

Biçimi ne olursa olsun, toplum nedir? İnsanların karşılıklı faaliyetlerinin ürünüdür. İnsanlar şu ya da bu toplum biçimini seçmekte serbest midirler? Hiç bir surette. İnsanın üretici melekelerinin belirli bir gelişme düzeyini varsayın, belirli bir ticaret ve tüketim biçimi elde edersiniz. Üretimde, ticarette ve tüketimde belirli gelişme aşamaları varsayın, bunlara tekabül eden bir sosyal yapı, ailede, zümrelerde ya da sınıflarda bunlara tekabül eden

---

1) Fransızca *engrenement* kelimesi, dişlilerin birbirine çakışıp kenetlenmesi anlamına gelir.

bir örgütlenme biçimi, tek kelimeyle, bunlara tekabül eden bir sivil toplum elde edersiniz. Belirli bir sivil toplum varsayın, sivil toplumun resmi ifadesinden başka birşey olmıyan belirli siyasi koşullar elde edersiniz. Mösyö Proudhon bunu hiç bir zaman anlamıyacaktır; çünkü o, sorunu devletten şivil topluma, yani toplumun resmi özetinden resmi topluma götürmekle büyük bir iş yaptığını sanmaktadır.

Bütün tarihlerinin temeli olan **üretim güçlerini** seçmekte insanların serbest olmadıklarını eklemek gereksiz; zira her üretim gücü edinilmiş bir güçtür, daha önceki faaliyetin ürünüdür. Bundan dolayı üretim güçleri, pratik insan enerjisinin sonucudurlar. Ne ki bu enerjinin kendisi de, insanların kendilerini içinde buldukları koşullarca, edinilmiş üretim güçlerince, onlardan önce varolan, onların yaratmadığı, bir önceki kuşağın ürünü sosyal biçimce belirlenmiştir. Bu basit olgudan, yani her yeni gelen kuşağın bir önceki kuşak tarafından edinilmiş olan ve ona yeni üretim için hammadde hizmeti gören üretim güçlerini devralması olgusundan ötürü, insanlık tarihinde bir tutarlılık belirir, bir insanlık tarihi ortaya çıkar; bu tarih, insanın üretim güçleri ve dolayısıyla sosyal ilişkileri daha gelişmiş olduğu için daha da çok insanlığın tarihidir. Bundan zorunlu olarak çıkan sonuç, insanların sosyal tarihlerinin her zaman, kendileri bunun bilincinde olsalar da olmasalar da, onların bireysel gelişmelerinin tarihinden başka birşey olmadığıdır. İnsanların maddi ilişkileri tüm ilişkilerinin temelidir. Bu maddi ilişkiler, sadece, onların maddi ve bireysel faaliyetlerinin gerçekleşmesi için zorunlu olan biçimlerdir.

M. Proudhon fikirlerle şeyleri birbirine karıştırıyor. İnsanlar kazançlarından hiç bir zaman vazgeçmezler; fakat bu demek değildir ki insanlar belli üretim güçlerini içinde elde ettikleri sosyal biçimden hiç bir zaman vazgeç-

mezler. Tersine, varılan sonucu elden kaçırmamak, ve medeniyetin nimetlerinden yoksun kalmamak için, edinilmiş üretim güçlerine artık ticaret tarzları tekabül etmez olduğu andan itibaren, bütün geleneksel sosyal biçimlerini değiştirmek zorundadırlar. Burada "ticaret" kelimesini Almancada **Verkehr**'i kullandığımız gibi en geniş anlamında kullanıyorum. Meselâ: Ortaçağın imtiyazları, lonca ve korporasyonlar kurumu, düzenleyici rejimi, edinilmiş üretim güçleriyle önceden varolan ve bu kurumları doğuran sosyal koşallara tekabul eden yegâne sosyal ilişkilerdi. Korporasyonlar ve yönetmelikler rejiminin himayesi altında sermaye birikimi sağlandı, deniz ticareti geliştirildi, sömürgeler kuruldu. Ama eğer insanlar, siperi altında bu meyvelerin olgunlaştığı biçimleri sürdürmeye kalksalardı o meyveleri toplayamazlardı. Bunun içindir ki iki kere gök gürledi: 1640 ve 1688 Devrimleri[1]. Bütün eski ekonomi biçimleri, onlara tekabül eden sosyal ilişkiler, eski sivil toplumun resmî ifadesi siyasî koşullar İngiltere'de tarumar oldu. Demek ki insanların üretim, tüketim ve mübadele biçimleri **geçici ve tarihî** biçimlerdir. Yeni üretim melekelerinin elde edilmesiyle insanlar üretim tarzlarını, ve üretim tarzıyla birlikte, bu belirli üretim tarzının zorunlu kıldığı ilişkilerden başka birşey olmıyan tüm ekonomik ilişkilerini değiştirirler.

M. Proudhon'un anlamadığı ve hele hiç açıklamadığı şey budur. Tarihin gerçek sürecini izlemeyi beceremeyen M. Proudhon, haddini bilmeden diyalektik olduğunu iddia eden bir hayaletler âlemi yaratıyor. On Yedinci, On Sekizinci ya da On Dokuzuncu Yüzyıldan söz etmeye ge-

1) İngiltere'de 1640'da Kral Birinci Charles'a karşı Cromvell devrimi oldu, cumhuriyet ilân edildi. Cromvell'in ölümünden sonra krallık geri geldi. 1688'de kral İkinci James tahttan indirildi, Hollanda prensi Orange'lı William İngiltere kralı oldu. Bunların her ikisi de burjuva devrimleriydi.

rek duymuyor, çünkü onun anladığı tarih muhayyelenin sisli diyarında yol almakta, mekânın ve zamanın çok üstüne yükselmektedir. Kısacası, tarih değil, köhne Hegel'ci süprüntüdür; dünyevî tarih —insanın tarihi— değil, kutsal tarihtir: bir fikirler tarihi. Ona göre insan, fikrin ya da ebedî aklın kendi kendini açığa çıkarmak için kullandığı araçtır sadece. M. Proudhon'un sözünü ettiği **evrimler**, mutlak fikrin mistik rahminde oluşan evrimler tarzında kavranıyor. Bu mistik dilin peçesini çekip alırsanız, M. Proudhon'un, ekonomik kategorilerin onun kafasında kendilerini sıraya soktukları düzeni size sunmaktan başka birşey yapmadığını görürsünüz. Bunun çok düzensiz bir kafanın düzeni olduğunu size ispat etmem için fazla gayret sarfetmeme gerek yoktur.

Mösyö Proudhon kitabına, pek sevdiği bir konu olan **değer** üzerine bir denemeyle başlıyor. Bu denemeyi incelemeye bugün girişmiyeceğim.

Ebedî aklın ekonomik evrimler dizisi, **işbölümü** ile başlıyor. M. Proudhon için işbölümü son derece basit birşey. Gelgelelim, kast düzeni de belirli bir işbölümü değil miydi? Korporasyonlar düzeni bir başka işbölümü değil miydi? İngiltere'de On Yedinci Yüzyıl ortasında başlayıp On Sekizinci Yüzyıl kapanmadan sona eren imalât [manifaktür] sistemindeki işbölümü de büyük-çapta çağdaş sanayideki işbölümünden bambaşka bir işbölümü değil midir?

M. Proudhon gerçeğin o kadar uzağında ki, sıradan iktisatçıların bile üzerinde durdukları konulara boş veriyor. İşbölümünden söz ederken dünya **pazarına** değinmeyi gereksiz buluyor. İyi. Ne ki henüz sömürgelerin olmadığı, Avrupa için Amerika'nın var olmadığı, Doğu Asya'nın da Avrupa için sadece İstanbul yoluyla varolduğu On Dördüncü ve On Beşinci Yüzyıllarda işbölümünün, sö-

mürgelerin çoktan gelişmiş olduğu On Yedinci Yüzyıldaki işbölümünden esasta farklı olması gerekmez mi?

Dahası var. Milletlerin bütün iç örgütlenmeleri, bütün milletlerarası ilişkileri belirli bir işbölümünün ifadesinden başka nedir ki? İşbölümü değişince bunların da değişmesi gerekmez mi?

M. Proudhon işbölümü sorununu o kadar az anlamıştır ki, meselâ Almanya'da Dokuzuncu Yüzyıl ile On İkinci Yüzyıl arasında yer alan şehirle kırın ayrılması olayına hiç değinmiyor. Demek ki M. Proudhon için bu ayrılma ebedî bir kanundur, çünkü o bunun ne başlangıcından haberdardır, ne de gelişmesinden. Bütün kitabı boyunca, belirli bir üretim tarzının eseri olan bu olay sanki ebediyete kadar sürecekmiş gibi konuşuyor. M. Proudhon'un işbölümü üzerine bütün söyledikleri, ondan önce Adam Smith ve daha binlerce kişinin söylediklerinin bir özeti, üstelik pek sığ ve eksik bir özetidir.

İkinci evrim, **makinelerdir.** İşbölümünün makinelerle bağı baştan sona mistik bir bağdır M. Proudhon için. İşbölümünün her bir çeşidinin kendine özgü üretim araçları vardır. Meselâ On Yedinci Yüzyılın ortasıyla On Sekizinci Yüzyılın ortası arasında herşey elle yapılmazdı. Araçlar, hem de dokuma tezgâhları, gemiler, manivelâlar, vb. gibi pek çapraşık araçlar vardı.

Bu bakımdan, makinelerin kökenini genel olarak işbölümünde görmekten daha büyük bir saçmalık olamaz.

Geçerken belirteyim: M. Proudhon makinelerin tarihî kökenini çok az anlamıştır ama, gelişmelerini daha da az anlamıştır. Diyebiliriz ki, 1825 yılına kadar —birinci genel buhran dönemi— tüketim talepleri genellikle üretimden daha hızlı arttı; makinelerin gelişmesi piyasa ihtiyaçlarının kaçınılmaz sonucuydu. 1825'ten bu yana ise makinelerin icadı ve uygulanması, sadece, işçilerle işverenler arasındaki savaşın sonucu olmuştur. Fakat bu yalnız İn-

giltere için doğrudur. Avrupa milletlerine gelince, onlar hem kendi yurt pazarlarında, hem de dünya pazarında İngiliz rekabeti yüzünden makine kullanmaya sürüklendiler. Nihayet Kuzey Amerika'da makine kullanılmaya başlanmasının nedeni hem diğer ülkelerle rekabet, hem de işgücü azlığı, yani Kuzey Amerika'nın nüfusu ile sanayiinin ihtiyaçları arasındaki nisbetsizlikti. M. Proudhon'un, rekabeti üçüncü evrim, makinelerin antitezi olarak bir heyûlâ gibi ortaya sürüvermekle ne büyük bir hikmet katına ulaştığını bu olgulardan anlıyabilirsiniz!

Nihayet, ve genel olarak, **makineleri** işbölümün, rekabetin, kredinin, vb. yanısıra bir ekonomik kategori yapmak saçmalığın daniskasıdır.

Sabanı çeken öküz ne kadar bir ekonomik kategori ise makineler de o kadar bir ekonomik kategoridir. Günümüzde makinelerin **uygulanması** bugünkü ekonomi düzenimizin ilişkilerinden biridir ama, makinelerin ne yolda kullanıldığı makinelerin kendilerinden çok ayrı birşeydir. Barut, ister bir insanı yaralamak için, ister yaralarını iyi etmek için kullanılsın, yine baruttur.

M. Proudhon rekabetin, tekelin, vergilerin ya da polisin, ticaret dengesinin, kredi ve mülkiyetin kendi kafasında bu belirttiğim sırada gelişmelerine rıza göstermekle ölçüyü tam kaçırıyor. Hemen hemen bütün kredi kurumları On Sekizinci Yüzyıla kadar, daha makineler icad edilmeden İngiltere'de geliştirilmişti. Kamu kredisi, vergiyi arttırmak ve burjuvazinin iktidara gelişinin yarattığı yeni talepleri karşılamak için yeni bir yöntemden başka birşey değildi.

Nihayet M. Proudhon'un sisteminde son kategori, **mülkiyettir.** Oysa gerçek dünyada işbölümü ve M. Proudhon'un diğer bütün kategorileri tümüyle, bugün **mülkiyet** dediğimiz şeyi meydana getiren sosyal ilişkilerdir; bu ilişkiler dışında burjuva mülkiyeti metafizik ya da hukuki

bir aldanmacadan başka birşey değildir. Başka bir çağın mülkiyeti, feodal mülkiyet, bambaşka bir sosyal ilişkiler dizisi içinde gelişir. M. Proudhon, mülkiyeti bağımsız bir ilişki yapmakla, sadece bir yöntem hatası işlemekle kalmıyor: **burjuva** üretim biçimlerinin tümünü bir arada tutan bağı kavramadığını, belirli bir çağdaki üretim biçimlerinin **tarihî** ve **geçici** karakterini anlamadığını açıkça ortaya koyuyor. Sosyal kurumlarımızı tarihî ürünler olarak görmeyen, ne başlangıçlarını ne de gelişmelerini anlayabilen M. Proudhon'un bütün yapabildiği, onları dogmatik bir tarzda eleştirmektir.

Bundan ötürüdür ki M. Proudhon gelişmeyi açıklıyabilmek için bir **masala** sığınmak zorundadır. İşbölümünün, kredinin, makinelerin, vb., hep, onun saplantısına, eşitlik fikrine hizmet etsinler diye icad edildiklerini sanıyor. Açıklamaya giriştiğinde bönlüğün şahikasına varıyor. Bunlar hep eşitliğe yarasınlar diye icad edildiler, ama ne yazık ki eşitlik aleyhine döndüler. Bütün iddiası bu. Başka bir deyişle, keyfî bir varsayımla işe koyuluyor, sonra da, fiilî gelişme onun masalıyla her adımda çeliştiği için, ortada bir çelişki olduğu sonucuna varıyor. Çelişkinin sadece kendi saplantılarıyla gerçek süreç arasında olduğunu sizden saklıyor.

Böylece M. Proudhon, herşeyden önce tarihî bilmediği için, insanların, üretici melekelerini geliştirdikçe, yani yaşadıkça birbirleriyle belli ilişkileri geliştirdiklerini, ve bu ilişkilerin niteliğinin üretici melekelerin değişmesi ve gelişmesiyle ister istemez değişmek zorunda olduğunu kavramamıştır. **Ekonomik kategorilerin** sadece, bu fiilî ilişkilerin **soyut ifadeleri** olduğunu, ancak bu ilişkiler varolduğu sürece doğru kaldıklarını kavramamıştır. Bu yüzden, bu ekonomik kategorileri ancak belli bir tarihî gelişim için, üretim güçlerinin belirli bir gelişme düzeyi için kanun olan tarihî kanunlar değil de ebedî kanunlar sayan

burjuva iktisatçıların yanılgısına düşmektedir. Dolayısıyla siyasî-ekonomik kategorileri gerçek, geçici, tarihî sosyal ilişkilerin soyut ifadeleri olarak göreceği yerde, M. Proudhon, mistik bir ters dönüşle, gerçek ilişkilerde yalnız, bu soyutlamaların maddî ifadelerini görmektedir. Bu soyutlamaların kendileri, Tanrı Babanın yüreğinde dünya kuruldu kurulalı uyuklamakta olan formüllerdir.

Ama burada bizim tonton M. Proudhon'umuz şiddetli fikir ihtilâçları içine düşüyor. Madem bu ekonomik kategoriler Tanrının yüreğinden sadır olan şeylerdir, insanın gizli ve ebedî hayatıdır, o halde nasıl oluyor da gelişme diye birşey vardır, ve niçin Mösyö Proudhon bir tutucu değildir? Bu âşikâr çelişkileri, o bütün bir çelişkiler sistemi ile açıklamaktadır.

Bu çelişkiler sistemine ışık tutmak için gelin sizinle şu örneği inceleyelim:

Tekel iyi birşeydir, çünkü bir ekonomik kategoridir, dolayısıyla Tanrıdan gelmedir. Rekabet iyi birşeydir, çünkü o da bir ekonomik kategoridir. İyi olmayan, tekelin gerçekliği, rekabetin gerçekliğidir. Daha da kötüsü, rekabetle tekelin birbirlerini yermeleridir. Ne yapacağız o halde? Tanrının bu iki ebedî düşüncesi birbirleriyle çeliştiğine göre, Tanrının bağrında bunların her ikisinin bir sentezinin de varolduğu, ve bu sentezde tekelin kötülüklerinin rekabetle, rekabetin kötülüklerinin tekelle dengelendiği M. Proudhon'a pek açık görünüyor. İki düşünce arasında mücadele sonucunda ikisinin de yalnız iyi yanları ortaya çıkacaktır. İnsan bu sırrı Tanrıdan kapmalı, ve sonra uygulamalı; o zaman herşey yoluna girer. İnsanın kişiliksiz aklının karanlığında saklı duran sentetik formül açığa çıkarılmalı. Mösyö Proudhon bunu yapacak adam olarak ortaya atılmakta hiç perva duymuyor.

Fakat bir an için gerçek hayata bakın. Günümüzün ekonomik hayatında yalnız rekabet ve tekel değil, bunla-

rın sentezi de var; bu bir **formül** değil, bir **süreçtir.** Tekel rekabeti yaratır, rekabet de tekeli. Fakat bu denklem burjuva iktisatçıların sandıkları gibi bugünkü durumun güçlüklerini gidermek şöyle dursun, daha da güç ve karışık bir durumla sonuçlanıyor. Onun için eğer bugünkü ekonomik ilişkilerin altında yatan temeli değiştirirseniz, bugünkü üretim **tarzını** yok ederseniz, sadece rekabeti, tekeli ve aralarındaki çelişkiyi değil, aynı zamanda onların birliğini, sentezini, rekabetle tekelin gerçek dengesi olan süreci de yok etmiş olursunuz.

Şimdi size M. Proudhon'un diyalektiğinden bir örnek vereceğim.

Özgürlük ve **kölelik** bir çelişki teşkil ederler. Özgürlüğün iyi ve kötü yanları, ya da kölelikten söz ettiğime göre, onun kötü yanları üzerinde durmamın gereği yok. Açıklanması gereken şey sadece köleliğin iyi yanıdır. Konumuz dolaylı kölelik, yani proletaryanın köleliği değil, dolaysız kölelik, Surinam'da, Brezilya'da, Kuzey Amerika'nın güney eyaletlerinde karaderililerin köleliğidir.

Dolaysız kölelik bugün bizim sanayiciliğimizin, tıpkı makineler, kredi, vb. gibi, üzerinde döndüğü mildir. Kölelik olmasa pamuk olmaz; pamuk olmasa çağdaş sanayi olmaz. Kölelik sömürgeleri değerlendirmiştir; sömürgeler dünya ticaretini yaratmıştır; dünya ticareti büyük-çapta makineli sanayinin zorunlu şartıdır. Nitekim zenci ticareti başlamadan önce sömürgeler eski dünyaya pek az ürün sağlıyorlardı, ve dünyanın yüzünü gözle görülür bir değişikliğe uğratmıyorlardı. Kölelik bu yüzden son derece önemli bir ekonomik kategoridir. Kölelik olmasa, en ileri ülke Kuzey Amerika ataerkil bir diyara döner. Kuzey Amerika'yı milletler haritasından silin, anarşiyle, ticaretin ve çağdaş medeniyetin toptan çöküşüyle karşılaşırsınız. Oysa köleliğin ortadan kalkmasına göz yummak Kuzey Amerika'yı milletler haritasından silip atmak demektir. Bundan dolayı, bir ekono-

mik kategori olması nedeniyle, dünyanın başlangıcından bu yana her millette köleliğe rastlarız. Çağdaş milletler köleliği Yeni Dünyaya açıkça sokarken, kendi ülkelerindeki köleliği gizli kılığa sokmayı becermişlerdir sadece. Kölelik üzerine bu söylediklerimizden sonra saygıdeğer Mösyö Proudhon ne yapar dersiniz? Özgürlükle kölelik arasındaki sentezi, kölelikle özgürlüğün en ideal ortalamasını, aralarındaki dengeyi arıyacaktır.

M. Proudhon insanların yünlü, keten, ipekli üretiklerini pekâlâ kavramıştır. Hiç olmazsa bu kadarına akıl erdirebilmiş olması kendi hesabına büyük meziyet! Onun akıl erdiremediği, bu insanların, ellerinden geldiği kadar, içinde yünlü ve keten ürettikleri **sosyal ilişkileri** de yarattıklarıdır. M. Proudhon, maddî üretim faaliyetlerine uygun olarak sosyal ilişkilerini yaratan insanların fikirler, **kategoriler**, yani bu aynı sosyal ilişkilerin soyut, fikrî ifadelerini de yarattıklarını daha da az anlamıştır. Demek ki kategoriler, ifade ettikleri ilişkilerden hiç de daha ebedî değildirler. Tarihi ve geçici ürünlerdir. M. Proudhon'a göre ise, tam tersine, soyutlamalar, kategoriler ilk nedendirler. Ona kalırsa tarihi insanlar değil, onlar yapar. **Soyutlama, kategori,** böyle ele alındığında, yani insanların ve onların maddî faaliyetlerinin dışında ele alındığında, elbette ölümsüzdür; değiştirilmez, hareket etmez; saf aklın bir oluş biçimidir sadece. Bu da, soyutlama soyutlama olarak soyuttur demenin bir başka yoludur. Doğrusu takdire değer bir **boşuna tekrar!**

Görülüyor ki, kategoriler olarak ele alındığında ekonomik ilişkiler, M. Proudhon için, başlangıcı ya da gelişmesi olmayan ebedî formüllerdir.

Bir başka biçimde koyalım sorunu: M. Proudhon **burjuva hayatını ebedî bir gerçek** saydığını açıkça söylemiyor; burjuva ilişkilerini düşünce biçiminde dile getiren kategorileri ilâhlaştırarak, dolaylı yoldan söylüyor. Burju-

va toplumunun ürünleri kategoriler olarak, düşünce biçiminde, onun kafasında arzı endam eder etmez, kendiliklerinden ortaya çıkmış, kendi hayatları olan ebedî varlıklar olarak görüyor onları. Dolayısıyla M. Proudhon burjuva ufkunu aşmıyor. Ebedî doğruluğunu önceden kabullendiği burjuva fikirleriyle işe koyulduğundan, bu fikirlerin bir sentezini, dengesini bulmaya çalışıyor; onları dengeye ulaştıran bugünkü yöntemin mümkün olabilecek yegâne yöntem olduğunu görmüyor.

Aslına bakılırsa yaptığı, bütün akıllı burjuvaların yaptığıdır. Hepsi size rekabetin, tekelin, vb. ilkede, yani soyut fikirler olarak ele alındıklarında, hayatın tek temeli olduklarını, ama pratikte bir dolu eksikleri olduğunu söylerler. Hepsi, rekabet olsun ama rekabetin habis ürünleri olmasın isterler. Hepsi, imkânsız olanı isterler; yani, burjuva hayat koşulları olsun ama bunların zorunlu sonuçları olmasın isterler. Hiç biri, burjuva üretim biçiminin, tıpkı feodal üretim biçimi gibi tarihî ve geçici olduğunu anlamamıştır. Bu yanılgı şundan ileri geliyor: onların gözünde burjuva, her toplumun yegâne mümkün temelidir; insanların burjuva olmaktan çıktıkları bir toplumu akılları almaz.

Dolayısıyla M. Proudhon ister istemez **doktrincidir.** Bugünkü dünyanın altını üstüne getiren süreç onun için, iki burjuva düşüncesinin doğru dengesini, sentezini bulma sorunundan ibarettir. Akıllı beyimiz böylece, zekâsının inceliği sayesinde, Tanrının gizli düşüncesini, her biri kendi başına iki soyut düşüncenin birliğini keşfediyor; oysa bunlar sırf Mösyö Proudhon onları pratik hayattan, ifade ettikleri gerçekliklerin bileşimi olan bugünkü üretimden soyutladığı için kendi başlarına ve soyutturlar. İnsanlarca elde edilen üretim güçleriyle insanların artık bu üretim güçlerine tekabül etmeyen sosyal ilişkileri arasındaki çelişkiden doğan büyük tarihî sürecin yerine; her ülke

içinde ayrı sınıflar arasında, ve ayrı milletler arasında hazırlanmakta olan korkunç savaşların yerine; yığınların pratik ve zorlu eylemi yerine —ki bu çelişkilerin tek çözüm yolu budur—: bu muazzam, sürüncemeli ve çapraşık sürecin yerine M. Proudhon kendi kafasındaki ne idüğü belirsiz keyfi hareketi koyuyor. Demek ki tarihi yapanlar bilginler, Tanrının gizli düşüncelerini araklamasını bilenlerdir. Avâma düşen, onların vahiylerini hayata geçirmektir.

M. Proudhon'un niçin her türlü siyasî hareketin yeminli düşmanı olduğunu artık anlamışsınızdır. Günümüz sorunlarının çözüm yolu onun için siyasi eylemde değil, kendi kafasının diyalektik devirlerindedir. Ona göre itici güç kategoriler olduğundan, kategorileri değiştirmek için pratik hayatı değiştirmek gerekmez. Tam tersi. Kategoriler değiştirilmelidir; bunun getireceği sonuç, bugünkü toplumun değişmesi olacaktır.

Çelişkileri bağdaştırmak isteyen M. Prouldhon o çelişkilerin tam da temelini yıkmak gerekmez mi diye hiç sormuyor bile. Kıralı, temsilciler meclisini ve âyân meclisini sosyal hayatın ayrılmaz parçaları olarak, ebedî kategoriler olarak tutmak isteyen siyasi doktrinciden hiçbir farkı yok. Bütün aradığı, bu güçler arasında bir denge kuracak yeni bir formüldür; oysa onların dengesi doğrudan doğruya, birinin birgün bir diğerinin efendisi, bir başka gün kölesi olduğu gerçek süreçtedir. Bunun gibi, On Sekizinci Yüzyılda bir sürü orta-karar düşünür, sosyal zümreleri, soyluları, kıralı, parlamentoyu[1], vb. dengeye getirmeye uğraşıyorlardı; bir sabah uyandıklarında bir de gördüler ki ne kıral kalmış, ne parlamento, ne de soylular! Bu çelişkide

1) Burada sözü edilen "parlamento", Fransa'da 1789 Devriminden önce devletin en yüksek mahkemesi olan, Ortaçağ kökenli geleneksel kuruluştur.

doğru denge, bu feodal varlıklara ve bu feodal varlıkların çelişkilerine temel olan bütün sosyal ilişkilerin alaşağı edilmesiydi.

M. Proudhon ebedî fikirleri, saf aklın kategorilerini bir yana, insanları ve onların pratik hayatlarını —ki onun gözünde insanların pratik hayatı bu kategorilerin hayata geçirilmesidir— öbür yana koyduğu için, onda daha ilk baştan hayatla fikirler, ruhla beden arasında bir **ikilik**, türlü biçimlere girip çıkan bir ikilik görülür. Bu çelişkinin, M. Proudhon'un ilâhlaştırdığı kategorilerin dünyevî kökenini ve dünyevî tarihini kavrıyabilme güçsüzlüğünden başka birşey olmadığını artık anlıyabilirsiniz.

Mektubum, M. Proudhon'un komünizme karşı ileri sürdüğü saçma sapan iddialar üzerinde söz söylememe elvermiyecek kadar uzadı. Şimdilik, toplumun bugünkü durumunu anlamamış olan bir insanın bu toplumu devirmeye yönelen hareketi, ve bu devrimci hareketin edebî ifadelerini pek tabiî ki daha da az anlıyabileceği hususunda bana hak verirsiniz.

M. Proudhon'la tam bir görüş birliğinde olduğum **tek** nokta, yufka yürekli sosyalist hayallerden hazzetmemesidir. Ben kendim, ondan önce, bu tür yufka yürekli, ütopyacı, koyun kafalı sosyalizmi alaya aldığım için hayli düşmanlık kazanmıştım. Bununla birlikte M. Proudhon kendi küçük burjuva yufka yürekliliğini —ev, evlilik aşkı ve emsali bütün diğer bayağılıklar üzerine çektiği nutuklardan söz ediyorum— meselâ Fourier'de bizim yaman Proudhon'un iddialı bedahatlerinden çok daha derine varan sosyalist yufka yürekliliğe karşı çıkarırken garip bir tarzda kendini aldatmıyor mu? Delillerinin boşluğunun, bu gibi konularda konuşmaya hiç mi hiç yeteneği olmadığının kendisi de o kadar farkında ki, öfkeden küpelere biniyor, gazaba gelip bağıra çağıra lânetler savuruyor, önüne geleni suçluyor, göğsünü dövüyor ve Tanrıyı ve insanı tanık

gösterip, sosyalizm ayıbıyla lekelenmediği için övünüyor! Sosyalist duygusallıkları, ya da sosyalist duygusalık dediği şeyleri ciddi olarak eleştirmiyor. Tıpkı bir ermiş gibi, bir papa gibi, zavallı günahkârları aforoz ediyor, küçük burjuvazinin ve aile ocağının sefil ataerkil ya da âşıkâne aldanmacalarına övgüler düzüyor. Rastgele birşey değil bu. Mösyö Proudhon tepeden tırnağa küçük burjuvazinin feylesofu ve iktisatçısıdır. İleri bir toplumda **küçük burjuva**, naçar, durumu gereği, hem bir sosyalist, hem bir iktisatçıdır; yani, büyük burjuvazinin ihtişamı karşısında gözü kamaşır, halkın çektiği acı yüreğini sızlatır. Aynı zamanda hem burjuva, hem halk adamıdır. Taraf tutmadığı için, vasattan farklı birşey olduğunu iddia eden en doğru dengeyi bulduğu için gizliden gizliye övünür. Küçük burjuvanın böylesi, **çelişkiyi** baştacı eder, çünkü çelişki onun hayatının temelidir. Kendisi de, eylem hâlinde sosyal çelişkiden başka birşey değildir. Pratikte neyse, teoride onu haklı çıkarmalıdır. Ve Mösyö Proudhon'un meziyeti, Fransız küçük burjuvazisinin bilimsel tercümanı olmasıdır: sahici bir meziyet, çünkü küçük burjuvazi önümüzdeki bütün sosyal devrimlerin ayrılmaz bir unsuru olacak...

"RHEINISCHER BEOBACHTER GAZETESİNİN KOMÜNİZMİ" BAŞLIKLI MAKALEDEN PARÇA

Karl Marx

Marx'ın "Hıristiyanlığın sosyal ilkeleri"nin iç yüzünü ortaya seren bu makalesi 1847 Eylül ayında *Deutsche-Brüsseler Zeitung* gazetesinde yayınlanmıştır.

...Kilise konseyi üyesinin kendi anladığı komünizmi getirmek için gelir vergisi dışında bulduğu bir yol daha var:

"Hıristiyan inancının başı ve sonu nedir? İlk-günah ve kefaret dogması. İnsanlar arasında dayanışma bağı işte burada en kâmil noktasına varır: birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için."

Ne âlâ! Baş sorun ezel-ebed çözülmüştür. Prusya kartalı ile Ruhul Kudüs'ün çifte kanadı altında proletarya iki sonsuz hayat kaynağına birden konacak: birincisi, devletin olağan ve olağanüstü ihtiyaçları ötesinde gelir vergisi fazlalığı, ki sıfırdır; ikincisi, ilk-günah ve kefaret emlâk-i ilâhisinden elde edilecek gelirler, ki o da sıfırdır. Bu iki sıfır yan yana, milletin günlük nafakadan yoksun üçte birine mükemmel bir zemin, ve zevale yüz tutmuş bir başka üçte birine de şahane bir destek sağlıyacak. Her hâlü kârda, hayali fazlalıklarla ilk-günah ve kefaret bir arada hal-

kın açlığını liberal milletvekillerinin uzun söylevlerine hiç de benzemeyen bir yoldan yatıştıracak.

Daha sonra şunları okuyoruz:

"Yaradana duamızda hep şöyle deriz: "Bizi iğvaya salma, Tanrım!" Onun gibi biz de, bize nasıl davranılsın istiyorsak, başkalarına öyle davranmalıyız. Fakat sosyal şerait insanı baştan çıkarıyor, ve zaruret suça teşvik ediyor."

Ve biz, Prusya devletinin saygıdeğer bürokratları, yargıçları ve kilise konseyi üyeleri, insanlara işkence etmekle, kafalarını uçurmakla, onları hapse tıkıp falakaya yatırmakla bunu herdaim göz önünde tutar, ve bu yoldan proletaryayı ilerde bize işkence etme, kafamızı uçurma, bizi hapse tıkma, falakaya yatırma —öyle olacağı muhakkaktır— **iğvasına salarız.**

"Hıristiyan bir devlet bu şeraite **göz yumamaz,**" diyor kilise konseyi üyesi. "Buna bir çare bulmak zorundadır."

Evet, toplumun dayanışma görevleri üzerine saçma sapan icrayı lûbiyatla, hayali gelir fazlalıklarıyla, ve Tanrıbaba, Oğul ve Şürekâsı adına yazılı karşılıksız çeklerle!

"Artık can sıkmaya başlıyan şu komünizm edebiyatından da kurtulabiliriz böylece," diyor, gözünden hiç birşey kaçmıyan kilise konseyi üyesi. "Hıristiyanlığın sosyal ilkelerini geliştirmekle yükümlü olanlar görevlerini yerine getirseler, çok geçmez komünistler sus pus olurlardı."

Hıristiyanlığın sosyal ilkeleri on sekiz yüzyıldanberi gelişmektedir; Prusyalı kilise konseyi üyelerince daha fazla geliştirilmelerine gerek yoktur.

Hıristiyanlığın sosyal ilkeleri kadîm çağda köleliği meşrû kılmış, ortaçağda serfliği yüceltmiştir; şimdi de, gerekirse, proletaryanın uğradığı zulmü nasıl savunacağını bilir. Yüzünü merhametle buruştursa da, bilir.

Hıristiyanlığın sosyal ilkeleri bir hâkim sınıfla bir ezi-

len sınıfın gerekli olduğunu öğütler; ikinciler hayrına tek dileği, birincilerin iyi yürekli olmasıdır.

Hıristiyanlığın sosyal ilkeleri, kilise konseyi üyelerinin düzeltmeye yeltendiği bütün rezillikleri cennete havâle eder, ve böylelikle bu rezilliklerin dünyada sürgit devamını mazur gösterir.

Hıristiyanlığın sosyal ilkelerine kalırsa, zalimlerin mazlumlara reva gördüğü bütün alçaklıklar ya ilk-günah ve daha başka günahların hakedilmiş cezası, ya da Tanrının, sonsuz hikmetiyle, sevdiği kullarını sınamasıdır.

Hıristiyanlığın sosyal ilkeleri ödlekliği, kendinden nefreti, alçalmayı, boyun eğmeyi, alçak gönüllülüğü, tek kelimeyle esâfile [sefiller] has tüm nitelikleri salık verir; oysa esâfille bir tutulmak istemeyen proletarya, cesaretine, kendine-saygısına, gururuna ve bağımsızlığına ekmeğinden çok muhtaçtır.

Hıristiyanlığın sosyal ilkeleri yaltakçıdır; oysa proletarya devrimcidir.

Hıristiyanlığın sosyal ilkeleri neymiş gördük...

KOMÜNİST PARTİSİ MANİFESTOSU

Karl Marx ve Friedrich Engels

Bilimsel Sosyalizmin ünlü belgesi Manifesto, Komünistler Birliğinin[1] programı olarak Aralık 1847 ve Ocak 1848 arasında yazıldı. Şubat 1848'de Londra'da yayınlandı. Aynı yıl içinde Fransızca, Lehce, İtalyanca, Danimarkaca, Flamanca ve İsveççeye çevrildi. İlk Türkçe çevirisi Dr. Şefik Hüsnü tarafından 1923'de yayınlandı[2].

1872 TARİHLİ ALMANCA BASKIYA ÖNSÖZ

Milletlerarası bir işçi kuruluşu olan ve o günkü koşullarda doğal olarak ancak gizli faaliyet gösterebilen Komünistler Birliği 1847'de Londra'da toplanan Kongrede, aşağıda imzası bulunanları, Partinin teorik ve pratik bir programını yayına hazırlamakla görevlendirdi. Elyazması Şubat Devriminden[3] birkaç hafta önce basılmak üzere Londra'ya gönderilen aşağıdaki Manifestonun hazırlanma-

1) Proletaryanın ilk milletlerarası örgütü. Marx ve Engels'in başını çektikleri Birlik 1847 Haziran ayında Londra'da kurulmuştu. Kasım 1852'de çalışmalarına son verdi.

2) Manifestonun ikinci tam Türkçe çevirisi Kerim Sadi'nindir (1936).

3) Fransa'da 1848 Şubat Devrimi.

sına ilk böyle başlanmıştır. Manifesto ilk kez Almanca yayınlandıktan sonra, yine o dilde Almanya, İngiltere ve Amerika'da en az on iki ayrı baskısı yapıldı. İngilizce ilk baskısı 1850'de Miss Helen Macfarlane'in çevirisiyle Londra'da **Red Republican**'da[1] yayınlandı. 1871'de de Amerika'da en azdan üç ayrı çevirisi çıktı. Fransızca bir baskısı 1848 Haziran ayaklanmasından[2] az önce Paris'te, geçenlerde de New York'da Le Socialiste'de[3] yayınlandı. Yeni bir çevirisi hâlen hazırlanmaktadır. İlk Almanca baskısından az sonra Londra'da Lehçe çevirisi yayınlandı. 1860'larda Cenevre'de bir Rusça çevirisi çıktı. İlk yayınından kısa bir süre sonra Danimarka diline de çevrildi.

Son yirmi beş yıl içerisinde koşullar ne denli değişmiş olursa olsun, bu Manifestoda ortaya konulan ana ilkeler genel olarak bugün de doğrudur. Şurda burda bazı ayrıntılar üzerinde belki daha çok durulabilir. İlkelerin pratikte uygulanışı, Manifestoda da belirtildiği gibi, her yerde ve her zaman, hâlihazır tarihî koşullara bağlı olacaktır. Bu nedenle, İkinci Bölümün sonunda önerilen devrimci tedbirlere özel bir ağırlık verilmemiştir. Orada yazılanlar, birçok bakımlardan, bugün olsa çok başka bir biçimde kaleme alınırlardı. Son yirmi beş yıldır çağdaş sanayinin dev adımlarıyla ilerlediği, ve onunla birlikte işçi sınıfının parti örgütünün de gelişip yayıldığı gözönünde tutulacak olursa; ilkin Şubat Devriminde, sonra da proletaryanın ilk kez tastamam iki ay süreyle iktidarı elinde tuttuğu Paris Ko-

---

1) *Kızıl Cumhuriyetçi*, Londra'da 1850 Haziranından Kasımına kadar yayınlanan haftalık Beratçı (Chartist) dergi.

2) 1848 Şubat Devriminden sonra Paris işçilerinin 23-26 Haziran 1848 ayaklanması.

3) Ekim 1871'den Mayıs 1873'e kadar New York'da yayınlanan haftalık Fransızca dergi. Enternasyonal'in Kuzey Amerika Federasyonu Fransız kesimlerinin organıydı. La Haye kongresinden sonra Enternasyonal'den ayrılmıştır.

mününde daha da büyük ölçüde kazanılan pratik tecrübe göz önünde tutulacak olursa, bu program bazı ayrıntılarda gününü geçirmiştir. Komün özellikle birşeyi ispatlamıştır: "İşçi sınıfı devlet çarkına hazırdan el koyup onu kendi amaçları için kullanamaz." (Bakınız : **Fransa'da İç Savaş; Enternasyonal İşçi Birliği Genel Konseyi Bildirisi, Londra, Truelove,** 1871, s. 15. Orda bu nokta daha enine boyuna işlenmiştir.) Bundan başka, sosyalist literatürün eleştirisinin de günümüz için eksik olduğu açıkça ortadadır, çünkü 1847'den beriye varmamaktadır. Ayrıca, çeşitli muhalefet partileri karşısında Komünistlerin durumu hakkında söylenenler de (Dördüncü Bölüm), ilke olarak hâlâ doğru olmakla birlikte, pratikte artık eskimiştir; çünkü siyasî durum baştan aşağı değişmiş, tarihî gelişme o bölümde adı geçen siyasî partilerin çoğunu yeryüzünden silmiştir.

Ne ki Manifesto artık tarihî bir belgedir; onu değiştirmeye hakkımız yok. İlerde, 1847 ile günümüz arasında kalan boşluğu dolduracak bir girişle yeni bir baskısı çıkarılabilir belki. Elinizdeki yeniden-baskı hiç beklenmedik bir anda hazırlanmak gerekti, onun için buna vakit bulamadık.

Karl Marx Friedrich Engels

24 Haziran, 1872 Londra.

1882 TARİHLİ RUSÇA BASKIYA ÖNSÖZ

Komünist Partisi Manifestosu'nun, çevirisi Bakunin tarafından yapılan ilk Rusça baskısı **Kolokol**[1] basımevince

1) Aleksandır Herzen'in Avrupa'da yayınladığı ünlü Rusça devrimci dergi. "Kolokol", Çan demektir.

1860 yılları başında[1] yayınlandı. O zaman Batı için bu (Manifestonun **Rusça** baskısı) olsa olsa bir edebî garabetti. Bugün artık öyle değildir.

Proletarya hareketinin o sıralarda (Aralık 1847) hâlâ ne kadar sınırlı bir kapsamı olduğu, Manifestonun çeşitli ülkelerdeki çeşitli muhalefet partileri karşısında Komünistlerin durumunu gösteren son bölümünden açıkça bellidir. Orada, özellikle, Rusya ile Birleşik Devletlerin sözü edilmez. Rusya'nın bütün Avrupa gericiliğinin son büyük yedek gücü olduğu, Birleşik Devletlerin de, göç yoluyla, Avrupa'nın fazlalık proletarya güçlerini yuttuğu dönemdi o zamanlar. Her iki ülke de Avrupa'ya hammadde sağlıyan, aynı zamanda Avrupa'nın sanayi ürünlerinin pazarı olan ülkelerdi. Bu nedenle ikisi de o sırada, şu ya da bu biçimde, Avrupa'da yürürlükte olan düzeni ayakta tutuyorlardı.

Bugün durum ne kadar farklı! Kuzey Amerika'yı devâsa bir tarım üretimine elverişli bir ülke hâline getiren, doğrudan doğruya Avrupa göçleri olmuştur. Amerikan rekabeti Avrupa'nın büyük ve küçük toprak mülkiyetini temellerinden sarsıyor. Yine bu göçler, Birleşik Devletlerin korkunç sanayi kaynaklarını öyle bir enerjiyle ve öyle bir ölçüde işletmesini mümkün kılmıştır ki, Batı Avrupa'nın ve özellikle İngiltere'nin bugünedek süre gelen sanayi tekeli yakın bir gelecekte mutlaka kırılacaktır. Her iki durum da Amerika'yı devrimci bir yolda etkilemektedir. Bütün siyasî düzenin temeli olan, küçük ve orta çiftçilerin toprak mülkiyeti, dev çiftliklerin rekabeti karşısında adım adım geriliyor; aynı zamanda sanayi bölgelerinde, ilk kez, proletarya yığınları ve akıllara durgunluk veren bir sermaye yoğunlaşması beliriyor.

Rusya'ya gelince! 1848-49 Devriminde yalnız Avrupa'-

1) Doğru tarih 1869'dur.

nın prensleri değil, Avrupa'nın burjuvaları da, o yıllarda daha yeni uyanmaya başlayan proletaryanın elinden yakalarını ancak Rusya'nın işe karışması sayesinde kurtarabilmişlerdi. Çar, Avrupa irticaının başı ilân edilmişti. Bugün Çar, Gaçina'da, devrimin savaş esiridir;[1] ve Rusya, Avrupa'da devrimci eylemin öncüsü olmuştur.

Komünist Manifestosu'nun amacı, çağdaş burjuva mülkiyetinin kaçınılmaz olan yakın yıkılışını ilân etmekti. Oysa Rusya'da, hızla gelişen kapitalist vurgunculuğun ve henüz gelişmeye başlıyan burjuva toprak mülkiyetinin karşısında toprakların yarıdan fazlasının köylülerin ortak mülkiyetinde olduğunu görüyoruz. Şimdi soru şudur: Bir hayli çöküntüye uğramış olmakla birlikte yine de ilkel ortak toprak mülkiyetinin bir biçimi olan Rus **obshchina**'sı[2] daha ileri komünist ortak mülkiyet biçimine doğrudan varabilir mi? Yoksa o da, önce, Batının tarihî evrimi olan çözülme sürecinden mi geçmelidir?

Bugün için bu soruya verilebilecek tek cevap şudur : Eğer Rus devrimi Batıda bir proleter devrimine ışık yakar da bu iki devrim böylece birbirini tamamlarsa, bugünkü Rus ortak toprak mülkiyeti komünist bir gelişim için hareket noktası yerine geçebilir.

21 Ocak, 1882. Londra Karl Marx Fiedrich Engels

1883 TARİHLİ ALMANCA BASKIYA ÖNSÖZ

Elinizdeki baskının önsözünü, ne yazık ki, tek başıma imzalamam gerekiyor. Marx bütün Avrupa ve Amerika

1) Rus Çarı İkinci Aleksandır 1 Mart 1881'de gizli *Narodnaya Volya* (Halkın İradesi) derneği üyeleri tarafından öldürülmüştü. Marx ve Engels, Rusya'da bu olaydan sonra ortaya çıkan duruma ve yeni Çar Üçüncü Aleksandır'ın o sıradaki korkak tutumuna değiniyorlar.

2) Köy topluluğu.

işçi sınıfının herkesten çok şey borçlu olduğu insan, Highgate mezarlığında yatıyor. Mezarının üstünde ilk otlar yeşermeye başladı bile[1]. Onun ölümünden sonra Manifestoyu yeniden gözden geçirmek ya da tamamlamak artık hiç söz konusu olamaz. Aşağıdaki hususları burada bir kere daha kesinlikle belirtmeyi bu yüzden daha da gerekli görüyorum:

Manifestoya baştan sona hâkim olan temel düşünce —yani her tarih çağının ekonomik üretimi ile onun zorunlu olarak ortaya çıkardığı toplum yapısının, o çağın siyaset ve düşünce tarihinin temelini teşkil ettiği; dolayısıyla (ilkel ortak toprak mülkiyetinin sona ermesinden bu yana) bütün tarihin bir sınıf mücadeleleri tarihi, sosyal gelişmenin çeşitli aşamalarında sömürülen sınıflarla sömüren sınıflar, ezilen sınıflarla hâkim sınıflar arasındaki mücadelelerin tarihi olduğu; ama bu mücadelenin bugün vardığı aşamada sömürülen ve ezilen sınıfın (proletaryanın), artık, aynı zamanda bütün toplumu sömürüden, baskıdan ve sınıf mücadelesinden bütün gelecek için kurtarmaksızın, onu sömüren ve ezen sınıfın (burjuvazinin) elinden kendini kurtaramıyacağı düşüncesi— bu temel düşünce, tek başına ve yalnızca Marx'a aittir.

Bunu çok kez belirtmişimdir; ama özellikle şimdi, Manifestonun başında da yerini alması gerekiyor.

28 Haziran, 1883. Londra F. Engels

1888 TARİHLİ İNGİLİZCE BASKIYA ÖNSÖZ

"Manifesto", önceleri yalnız Alman işçilerine açıkken sonradan bütün milletlerin işçilerini içine alan, ve 1848-ön-

1) Marx, 1883 yılının Mart ayında öldü.

cesi kıta Avrupasının siyasî koşullarında ister istemez gizli bir dernek olan bir işçi kuruluşunun, "Komünistler Birliği" nin programı olarak yayınlandı. Birliğin 1847 Kasım ayında Londra'da yapılan bir kongresinde Marx ve Engels'e, yayınlanmak üzere, tam bir teorik ve pratik parti programı hazırlama görevi verildi. 1848 Ocak ayı içinde hazırlanan Almanca elyazması 24 Şubat Fransız devriminden birkaç hafta önce Londra'da basımevine gönderildi. 1848 Haziran ayaklanmasından az önce Paris'te bir Fransızca çevirisi yayınlandı. Bayan Helen Macfarlane'in yaptığı İngilizce ilk çeviri 1850'de, Londra'da, George Julian Harney'in "Kızıl Cumhuriyetçi" dergisinde yayınlandı. Bu arada Danimarka ve Leh dillerinde baskıları çıkmıştı.

Haziran 1848 Paris ayaklanmasının —Proletarya ile Burjuvazi arasındaki ilk büyük savaşın— yenilgiye uğraması, Avrupa işçi sınıfının sosyal ve siyasî emellerini yeniden bir süre için arka plâna itti. Bundan böyle üstünlük mücadelesi, Şubat devriminden önce olduğu gibi, sadece mülk sahibi sınıfların ayrı ayrı kesimleri arasında olacaktı; işçi sınıfı, kendine siyaset alanında bir yer bulabilme savaşıyla, ve orta sınıf radikallerinin aşırı kanadı olmakla yetinmek zorunda bırakılmıştı. Bağımsız proleter hareketleri, canlılık göstermeye devam ettikleri her yerde amansızca bastırılıyordu. Nitekim Prusya polisi o sıra Kolonya'da üslenen Komünistler Birliği Merkez Kurulunu ortaya çıkardı. Üyeler tutuklandılar, on sekiz ay hapiste kaldıktan sonra 1852 Ekiminde yargılandılar. Bu ünlü "Kolonya Komünist Mahkemesi" 4 Ekimden 12 Kasıma kadar sürdü. Mahpuslardan yedisi üç ilâ altı yıl kalebentliğe hüküm giydi. Kararın hemen ardından Birlik, geri kalan üyeleri tarafından resmen feshedildi. "Manifesto"ya gelince, o da artık unutulmaya mahkûm görünüyordu.

Avrupa işçi sınıfı hâkim sınıflara karşı yeniden saldırıya geçmek için tekrar yeterince güçlendiği zaman Enter-

nasyonal İşçi Birliği ortaya çıktı. Ne ki Avrupa ve Amerika'nın tüm savaşçı proletaryasını tek bir kuruluş içinde kaynaştırmak gibi kesin bir amaçla kurulan bu birlik, "Manifesto"da saptanan ilkeleri o anda resmen benimseyemezdi. Enternasyonal, İngiliz sendikaları, Fransa, Belçika, İtalya ve İspanya'daki Proudhon taraftarları ve Almanya'daki Lassalle'cilerin[1] kabul edebilecekleri kadar geniş bir programa sahip olmalıydı. Marx'ın kaleme aldığı bu programı bütün partileri memnun etti. Marx'ın işçi sınıfının zihnî gelişmesine tam güveni vardı: bu gelişme, birlikte eylem ve karşılıklı tartışmalar sonucunda mutlaka gerçekleşecekti. Sermayeye karşı verilen mücadelede yer alan olaylar, karşılaşılan durumlar, hattâ kazanılan zaferlerden çok uğranılan yenilgiler, her derde devâ gözde formüllerin yetersizliğini işçilere ister istemez gösterecek, işçi sınıfının kurtuluşunun doğru koşullarının daha iyi anlaşılmasına yol açacaktı. Ve Marx haklı çıktı. Enternasyonal 1874'de dağıldığında işçiler 1864'deki işçilerden çok farklıydılar. Fransa'da Proudhon'culuk, Almanya'da Lassalle'cilik kayıplara karışmak üzereydi; hattâ tutucu İngiliz sendikaları bile, çoğu Enternasyonal'le ilişkilerini ne zamandır kesmiş olduğu halde, adım adım, başkanlarının geçen yıl Swansea'de onlar adına, "Kıta sosyalizmi artık ödümüzü patlatmıyor," diyebileceği noktaya yaklaşıyorlardı. Gerçek şuydu: "Manifesto"nun ilkeleri bütün ülkelerin işçileri arasında bir hayli yer etmişti.

Böylece "Manifesto" yeniden ön plâna çıktı. Almanca metin 1850'denberi İsviçre, İngiltere ve Amerika'da birkaç kez yeniden basılmıştı. 1872'de New York'ta İngilizceye çev-

1) Lassalle kendisi bize, her zaman, Marx'ın bir tilmizi olduğunu söylemiş, ve bu anlamda "Manifesto"ya bağlı kalmıştır. Fakat 1862-64 arası siyasi faaliyetinde, devlet kredisiyle desteklenen kooperatif atölyeleri kurulmasını istemekten ileri gitmemiştir. (Engels'in notu.)

rildi; çeviri "Woodhall and Claffin's Weekly" dergisinde yayınlandı. Bu İngilizce çeviriden yapılan bir Fransızca çeviri New York'da **"Le Socialiste"** de çıktı. O zamandanberi, metinden bazı parçalar çıkarılarak iki İngilizce çeviri daha yayınlandı Amerika'da. Bunlardan biri İngiltere'de yeniden basılmıştır. Bakunin'in ilk Rusça çevirisi Herzen'in Cenevre'deki "Kolokol" basımevinde, 1863[1] sıralarında yayınlandı. Kahraman Vera Zasulic'in yaptığı ikinci bir çeviri[2] de, yine Cenevre'de, 1882'de yayınlandı. 1885'de Kopenhag'da "Social-demokratisk Bibliothek" yeni bir Danimarkaca baskısını, 1885'te Paris'te **"Le Socialiste"** yeni bir Fransızca çevirisini çıkardı. Bundan bir İspanyolca çeviri hazırlandı ve 1886'da Madrit'de basıldı. Almanca yeni baskıları ise sayısızdır; bugüne kadar en az on iki tane çıkmıştır. Bundan birkaç ay önce İstanbul'da yayınlanması beklenen Ermenice çevirisi, bana söylendiğine göre, yayıncı Marx'ın adını taşıyan bir kitap yayınlamaktan korktuğu, çevirmen de kitaba sahip çıkmaya yanaşmadığı için gün yüzüne çıkamamıştır. Daha başka dillere yapılan çeviriler de kulağıma geldi ama onları görmüş değilim. Böylece "Manifesto" nun tarihi, büyük ölçüde, çağdaş işçi sınıfı hareketinin tarihini yansıtır. Şu anda, hiç şüphe yok ki, bütün sosyalist literatürün en yaygın, en milletlerarası ürünüdür, ve Sibirya'dan Kaliforniya'ya kadar her yerde milyonlarca işçinin benimsediği ortak programdır.

Yine de, yazıldığı sırada **Sosyalist** Manitestosu diyemezdik biz ona. 1847'de sosyalistler denildimiydi, ilkin çeşitli ütopyacı sistemlerin taraftarları akla geliyordu: İngiltere'de Owen'ciler, Fransa'da Fourier'ciler. Bunların her ikisi de, ne zamandır, sadece birer tarikat durumuna düşmüşlerdi, ve yavaş yavaş ortadan siliniyorlardı. Bir de

1) Doğru tarih 1869'dur.
2) Çeviri aslında Zasuliç'in değil, Plekanof'undur.

sosyalist diye bilinen bir alay sosyal şarlatan vardı ki bunlar da, derme çatma onarımlar yoluyla, sermayeye ve kâra hiç mi hiç zarar vermeksizin, her türlü sosyal derdi giderme iddiasıyla ortaya atılmışlardı. Her iki halde de işçi sınıfı hareketinin dışında adamlardı bunlar, ve daha çok, "okumuş" sınıflardan destek sağlamaya bakıyorlardı. İşçi sınıfının, salt siyasî devrimlerin yetersizliğine inanan ve toptan bir sosyal değişiklik gereğini resmen benimseyen her kesimi o sıralarda kendisine komünist diyordu. Kaba saba, yontulmamış, salt içgüdüsel bir komünizmdi bu; ama dâvanın özünü kavramıştı, ve Fransa'da Cabet'in, Almanya'da Weitling'in başını çektiği Ütopyacı Komünizmi yaratacak kadar güçlüydü işçi sınıfı arasında. 1847'de sosyalizm bir orta sınıf hareketi, komünizm bir işçi sınıfı hareketiydi. Sosyalizm, hiç değilse kıta Avrupasında, "itibarlı" sayılıyordu; komünizm bunun tam karşıtıydı. Biz baştanberi "işçi sınıfının kurtuluşu işçi sınıfının kendi eseri olmalıdır" görüşünde olduğumuzdan, bu iki isimden hangisini benimsememiz gerektiği ortadaydı. O gündenberi de bu isme sırt çevirmekten her zaman uzak durmuşuzdur.

"Manifesto" bizim ortak eserimizdir; bundan ötürü, onun çekirdeğini teşkil eden temel önermenin Marx'a ait olduğunu belirtmek zorudayım. Bu önerme şudur: her tarihî çağda, yürürlükteki ekonomik üretim ve mübadele tarzı ile onun zorunlu olarak ortaya çıkardığı sosyal örgütlenme, o çağın siyaset ve düşünce tarihinin temelini teşkil eder; o çağın siyaset ve düşünce tarihi ancak bu temelden hareket edilerek açıklanabilir; dolayısıyla, bütün insanlık tarihi (toprakta ortak mülkiyete sahip ilkel kabile toplumunun dağılışından bu yana) bir sınıf mücadeleleri tarihi, sömüren sınıflarla sömürülen sınıflar, hâkim sınıflarla ezilen sınıflar arasındaki mücadelelerin tarihi olmuştur; bu sınıf mücadelelerinin tarihi bir evrimler dizisi teşkil eder, ki bu dizide bugün varılmış olan aşamada sömürülen ve

ezilen sınıf —proletarya— aynı zamanda bütün toplumu her türlü sömürüden, baskıdan, sınıf ayrılıklarından ve sınıf mücadelelerinden bütün gelecek için kurtarmadan, sömüren ve hâkim sınıfın —burjuvazinin— hâkimiyetinden kendisini kurtaramaz.

Bana kalırsa Darwin'in teorisinin biyoloji için gerçekleştirdiğini mutlaka tarih için gerçekleştirecek olan bu önermeye, ikimiz de 1845'den birkaç yıl önce yavaş yavaş yaklaşmaktaydık. Benim bu yolda tek başıma nereye kadar varmış olduğum en iyi "İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu" adlı kitabımdan anlaşılabilir.[1] Fakat 1845 baharında Marx'la Brüksel'de tekrar buluştuğumda, o bunu önceden hazırlayıp kotarmıştı; hemen hemen benim burda ifade ettiğim açıklıkta getirdi önüme koydu[2].

Almanca 1872 baskısına birlikte yazdığımız önsözden şu parçayı buraya alıyorum:

"Son yirmi beş yıl içerisinde koşullar ne denli değişmiş olursa olsun, bu Manifestoda ortaya konulan ana ilkeler genel olarak bugün de doğrudur. Şurda burda bazı ayrıntılar üzerinde belki daha çok durulabilir. İlkelerin pratikte uygulanışı, Manifestoda da belirtildiği gibi, her yerde ve her zaman, hâlihazır tarihî koşullara bağlı olacaktır. Bu nedenle, İkinci Bölümün sonunda önerilen devrimci tedbirlere özel bir ağırlık verilmemiştir. Orda yazılanlar, birçok bakımlardan, bugün olsa çok başka bir biçimde kaleme alınırlardı. Çağdaş sanayinin 1848'denberi[3] dev adımlarıyla ilerlediği, ve onunla birlikte işçi sınıfının örgütlenmesinin

---

1) "1844'de İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu." Friedrich Engels. Çeviri, Florence K. Wishnewetzky, New York. Lowell - London. W. Reeves, 1888. (Engels'in notu.)

2) Marx'la Engels'in Brüksel'de birlikte ele aldıkları çalışmaların ürünü *Alman İdeolojisi* olmuştur.

3) 1872 tarihli Almanca baskının önsözünde bu kısım biraz değişiktir. Bu kitapta 77. sayfaya bakınız.

de gelişip yayıldığı gözönünde tutulacak olursa; ilkin Şubat Devriminde, sonra da proletaryanın ilk kez tastamam iki ay süreyle iktidarı elinde tuttuğu Paris Komününde daha da büyük ölçüde kazanılan pratik tecrübe gözönünde tutulacak olursa, bu program bazı ayrıntılarda gününü geçirmiştir. Komün özellikle birşeyi ispatlamıştır: 'İşçi sınıfı devlet çarkına hazırdan el koyup onu kendi amaçları için kullanamaz'. (Bakınız: **Fransa'da İç Savaş; Enternasyonal İşçi Birliği Genel Konseyi Bildirisi,** Londra, Truelove, 1871, s. 15. Orda bu nokta daha enine boyuna işlenmiştir.) Bundan başka, sosyalist literatürün eleştirisinin de günümüz için eksik olduğu açıkça ortadadır, çünkü 1847'den beriye varmamaktadır. Ayrıca, çeşitli muhalefet partileri karşısında Komünistlerin durumu hakkında söylenenler de (Dördüncü Bölüm), ilke olarak hâlâ doğru olmakla birlikte, pratikte artık eskimiştir; çünkü siyasî durum baştan aşağı değişmiş, tarihî gelişme o bölümde adı geçen siyasî partilerin çoğunu yeryüzünden silip süpürmüştür.

"Ne ki Manifesto artık tarihî bir belgedir; onu değiştirmeye hakkımız yok."

Bu çeviri Marx'ın "Kapital"inin büyük kısmını çevirmiş olan Bay Samuel Moore tarafından yapılmıştır. Metni kendisiyle birlikte elden geçirdik, tarihî atıfları açıklamak bâbında ben birkaç not ekledim.

30 Ocak, 1888. Londra — Friedrich Engels

1890 TARİHLİ ALMANCA BASKIYA ÖNSÖZ

Yukarıdaki metin[1] yazıldığından bu yana, Manifestonun yeni bir Almanca baskısını çıkarmak yeniden gerekli

1) Engels'in 1883 Almanca baskısına yazdığı önsöz.

olmuştur. Bu arada Manifestonun geçirdiği hayli zengin tarihî gelişimi de burada belgelemek yerinde olur.

İkinci bir Rusça çeviri —Vera Zasuliç[1] tarafından— 1882'de Cenevre'de yayınlandı. O baskının önsözünü Marx'la birlikte yazmıştık. Ne yazık ki ilk Almanca el yazması kayboldu; o yüzden, metne bir yararı dokunmayacağını bile bile, yenibaştan Rusçadan çevirmem gerekiyor[2]. Şöyle deniyordu o önsözde:

"**Komünist Partisi Manifestosu**'nun, çevirisi Bakunin tarafından yapılan ilk Rusça baskısı **Kolokol** basımevince 1860 yılları başında yayınlandı. O zaman Batı için bu (Manifestonun **Rusça** baskısı) olsa olsa bir edebî garâbetti. Bugün artık öyle değildir.

"Proletarya hareketinin o sıralarda (Aralık 1847) hâlâ ne kadar sınırlı bir kapsamı olduğu, Manifestonun, çeşitli ülkelerdeki çeşitli muhalefet partileri karşısında komünistlerin durumunu gösteren son bölümünden açıkça bellidir. Orada, özellikle, Rusya ile Birleşik Devletlerin sözü edilmez. Rusya'nın bütün Avrupa gericiliğinin son büyük yedek gücü olduğu, Birleşik Devletlerin de, göç yoluyla, Avrupa'nın fazlalık proletarya güçlerini yuttuğu dönemdi o zamanlar. Her iki ülke de Avrupa'ya hammadde sağlıyan, aynı zamanda Avrupa'nın sanayi ürünlerine pazar olan ülkelerdi. Bu nedenle ikisi de o sırada, şu ya da bu biçimde, Avrupa'da yürürlükte olan düzeni ayakta tutuyorlardı.

"Bugün durum ne kadar farklı! Kuzey Amerika'yı devâsa bir tarım üretimine elverişli bir ülke hâline getiren, doğrudan doğruya Avrupa göçleri olmuştur. Amerikan rekabeti Avrupa'nın büyük ve küçük toprak mülkiyetini te-

---

1) Çeviri aslında Zasuliç'in değil, Plekanof'undur.

2) Kayıp Almanca elyazması sonradan bulunmuştur. Rusça baskıya Önsözün burada Türkçesi verilen İngilizce çevirisi Almanca orijinalindendir.

mellerinden sarsıyor. Yine bu göçler, Birleşik Devletlerin korkunç sanayi kaynaklarını öyle bir enerjiyle ve öyle bir ölçüde işletmesini mümkün kılmıştır ki, Batı Avrupa'nın ve özellikle İngiltere'nin bugünedek süregelen sanayi tekeli yakında mutlaka kırılacaktır. Her iki durum da Amerika'yı devrimci bir yönde etkilemektedir. Bütün siyasî düzenin temeli olan, küçük ve orta çiftçilerin toprak mülkiyeti, dev çiftliklerin rekabeti karşısında adım adım geriliyor; aynı zamanda sanayi bölgelerinde, ilk kez, proletarya yığınları ve akıllara durgunluk veren bir sermaye yoğunlaşması beliriyor.

"Rusya'ya gelince! 1848-49 Devriminde yalnız Avrupa'nın prensleri değil, Avrupa'nın burjuvaları da, o yıllarda henüz uyanmaya başlıyan proletaryanın elinden yakalarını ancak Rus müdahalesi sayesinde kurtarabilmişlerdi. Çar, Avrupa irticanın başı ilân edilmişti. Bu gün Çar, Gaçina'da, devrimin savaş esiridir; ve Rusya, Avrupa'da devrimci eylemin öncüsü olmuştur.

"Komünist Manifestosu'nun amacı, çağdaş burjuva mülkiyetinin kaçınılmaz olan yakın yıkılışını ilân etmekti. Oysa Rusya'da, hızla gelişen kapitalist vurgunculuğun ve henüz gelişmeye başlıyan burjuva toprak mülkiyetinin karşısında, toprakların yarıdan fazlasının köylülerin ortak mülkiyetinde olduğunu görüyoruz. Şimdi soru şudur: Bir hayli yıpranmış olmakla birlikte yine de ilkel ortak toprak mülkiyetinin bir biçimi olan Rus **obshchina**'sı[1], ortak mülkiyetin daha ileri komünist biçimine doğruca varabilir mi? Yoksa o da, önce, Batının tarihî evrimi olan çözülme sürecinden mi geçmelidir?

"Bugün için bu soruya verilebilecek tek cevap şudur: Eğer Rus devrimi Batıda bir proleter devrimine ışık yakar da bu iki devrim böylece birbirini tamamlarsa, bugünkü

1) Köy topluluğu.

Rus ortak toprak mülkiyeti komünist bir gelişim için hareket noktası yerine geçebilir.

21 Ocak, 1882. Londra Karl Marx Friedrich Engels"

Aşağı yukarı aynı tarihte Cenevre'de yeni bir Lehçe çeviri yayınlandı: **Manifest Komünistyczny:**

Bundan başka, **Social-demokratisk Bibliothek** 1885'de, Kopenhag'da, Danimarka dilinde yeni bir çeviri çıkardı. Yazık ki tam bir çeviri değil bu. Çevirmene güç geldiği anlaşılan bazı önemli parçalar alınmamış. Ayrıca, yer yer bazı dikkatsizlikler var. Bütün bunlar daha da çok göze batıyor, çünkü çeviriden anlaşıldığı kadarıyla, çevirmen biraz daha çaba harcasaymış ortaya dört başı mamur bir eser çıkarabilirmiş.

Fransızca yeni bir çeviri 1885'te Paris'te **Le Socialiste**'te yayınlanmıştır. Şimdilik yayınlananların en iyisidir.

Bu Fransızca metnin İspanyolca çevirisi yine o yıl önce Madrit'de **El Socialista**'da yayınlanmış, sonra broşür hâlinde yeniden basılmıştır. **Manifesto del Partido Comunista** por Carlos Marx y F. Engels, Madrid, Administracion de **El Socialista**, Hernan Cortes 8.

Bu arada garip bir olaya da değineyim: 1887'de Ermenice bir çevirinin elyazması İstanbul'da bir yayıncıya sunuluyor. Adamcağız Marx'ın adını taşıyan bir kitabı yayınlamayı göze alamıyor, çevirmenden kitaba kendi adını koymasını istiyor, ama o da buna yanaşmıyor.

Az çok yanlış Amerikan çevirilerinden önce biri, sonra bir başkası İngiltere'de tekrar tekrar basılıp durduktan sonra, nihayet doğru bir metin 1888'de yayınlandı. Çeviri, dostum Samuel Moore tarafından yapılmıştı. Metin baskıya verilmeden önce birlikte bir kere daha göz-

den geçirdik. Şu başlığı taşımaktadır: Manifesto of the Komunist Party, by Karl Marx and Frederick Engels. Authorised English Translation, edited and annotated by Frederick Engels. 1888. London, William Reeves, 185 Fleet st., E.C. O baskıdaki notların bir kısmını bu baskıya da aldım.

Manifestonun kendisinin başlı başına bir tarihi oldu. İlk çıktığında bilimsel sosyalizmin o zamanlar sayıları henüz pek fazla olmayan öncülerince heyecanla karşılanmıştı (ilk önsözde sözü geçen çevirilerden de bellidir bu). Çok geçmeden, 1848 Haziranında Paris işçilerinin yenilgiye uğramasıyla başgösteren irtica tarafından arka plâna itildi, ve giderek, 1852 Kasımında Kolonya Komünistlerinin hüküm giymeleriyle "kanun uyarınca" aforoz edildi. Şubat devrimiyle başlıyan işçi hareketi göz önünden çekilince, Manifesto da arka plâna düştü.

Avrupa İşçi sınıfı hâkim sınıfların iktidarına karşı yeni bir saldırıya geçmek için tekrar yeterince güçlendiği zaman, Enternasyonal İşçi Birliği kuruldu. Birliğin amacı, Avrupa ve Amerika'nın tüm savaşçı proletaryasını **tek** bir muazzam ordu içinde kaynaştırmaktı. O yüzden, Manifestoda ortaya konulan ilkelerden **hareket edemezdi.** Enternasyonal, İngiliz sendikalarına, Fransız, Belçikalı, İtalyan ve İspanyol Proudhon'cularına ve Alman Lassale'cilerine[1] kapıyı kapatmıyacak bir programa sahip olmalıydı. Bu program —Enternasyonal Tüzüğü Gerekçesi— Marx tarafından Bakunin ve Anarşistlerin dahi takdirlerini kazanan bir us-

---

1) Lassalle kendisi bize, her zaman, Marx'ın bir "tilmizi" olduğunu söylemiş, ve bu anlamda muhakkak ki Manifestoya bağlı kalmıştır. Onun devlet kredisiyle desteklenen üretim kooperatifleri kurulması isteğinden bir adım ileri gitmeyen, ve işçi sınıfının tümünü devlet yardımını destekleyenlerle kendi kendine yardımı destekleyenler diye ikiye bölen taraftarlarının durumu ise bundan çok farklıdır. (Engels'in notu.)

talıkla kaleme alındı. Marx, Manifestoda ileri sürülen fikirlerin nihaî zafere ulaşması için, sadece ve ancak, işçi sınıfının birlikte eylem ve tartışma sonunda mutlaka gerçekleşecek olan zihnî gelişmesine güveniyordu. Sermayeye karşı mücadelede karşılaşılan olaylar ve durumlar, hattâ kazanılan zaferlerden çok uğranılan yenilgiler, her derde devâ gördükleri evrensel fromüllerin o güne kadarki yetersizliğini savaşçılara göstermekten geri kalmıyacak, işçi sınıfının kurtuluşunun doğru koşullarını adamakıllı anlamaya kafalarını daha yatkın kılacaktı. Marx haklı çıktı. Enternasyonal dağıldığında, 1874'ün işçi sınıfı Enternasyonalin kuruluş yılı olan 1864'deki işçilerden çok farklıydı. Lâtin ülkelerinde Proudhon'culuk, Almanya'da kendine özgü Lassalle'cilik kayıplara karışmak üzereydi. Hattâ o dönemde tutucuların şâhı İngiliz sendikaları bile, 1887 Swansea Kongrelerinde başkanın onlar adına, "Kıta sosyalizmi artık ödümüzü patlatmıyor," diyebileceği noktaya adım adım yaklaşıyorlardı. Ne var ki, 1887'ye kadar kıta sosyalizmi hemen hemen sadece, Maniyestoda ilân edilen teoriden ibaretti. Bu bakımdan Manifestonun tarihi belli bir ölçüde, 1848'den bu yana çağdaş işçi sınıfı hareketinin tarihini yansıtır. Şu anda hiç şüphe yok ki bütün sosyalist literatürün en yaygın, en milletlerarası ürünü, Sibirya'dan Kaliforniya'ya kadar bütün ülkelerde milyonlarca işçinin ortak programıdır.

Yine de, yayınlandığı sırada biz ona bir sosyalist manifestosu diyemezdik. 1847'de iki çeşit insana sosyalist gözüyle bakılıyordu: Bir yanda çeşitli ütopyacı sistemlerin taraftarları, özellikle İngiltere'de Owen'ciler, Fransa'da Fourier'ciler vardı. Her ikisi de ufala ufala çoktan birer tarikat olmuş çıkmışlardı, ve yavaş yavaş ortadan siliniyorlardı. Öbür yanda, her derde devâ evrensel formülleriyle ve her türden derme çatma onarmalar yoluyla, sermayeye ve kâra hiç mi hiç zarar vermeksizin, sosyal dertleri gidermek

isteyen bir alay sosyal şarlatan vardı. Her iki halde de işçi sınıfı hareketinin dışında kalmış adamlardı bunlar, ve daha çok, "okumuş" sınıfların desteğini sağlamaya bakıyorlardı. İşçi sınıfının, salt siyasi devrimlerin yeterli olmadığı inancıyla toplum yapısının kökten değişmesini isteyen kesimi ise, o sıralarda kendisine **komünist** diyordu. Daha yontulmamış, salt içgüdüsel, çok kez de kaba saba bir komünizmdi bu, ama iki Ütopyacı Komünizm sistemi yaratacak kadar güçlüydü: Fransa'da Cabet'in "İkarya" Komünizmi ile, Almanya'da Weitling'in komünizmi. 1847'de sosyalizm bir orta sınıf hareketi, komünizm bir işçi sınıfı hareketi anlamına geliyordu. Sosyalizm, hiç değilse Kıta Avrupasında, az çok itibarlı sayılıyordu; ama komünizm bunun tam karşıtıydı. Biz daha o zamandan, büyük bir kesinlikle, "işçi sınıfının kurtuluşu işçi sınıfının kendi eseri olmalıdır" görüşünü benimsediğimizden, bu iki isimden hangisini seçeceğimiz hususunda hiç bir tereddüdümüz olamazdı. O gündenberi de bu isme sırt çevirmeyi düşünmemişizdir.

"Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!" Bundan kırk iki yıl önce, proletaryanın kendi öz dileklerini öne sürerek ortaya atıldığı ilk Paris devriminin arifesinde biz bu sözleri dünyaya ilân ettiğimizde pek az yerden ses alabilmiştik. Oysa 28 Eylül 1864'de Batı Avrupa ülkelerinin çoğunun proleterleri, hâtırası her zaman şerefle anılacak olan Enternasyonal İşçi Birliğinde[1] elele verdiler. Gerçi Enternasyonal topu topu dokuz yıl yaşadı. Ama bütün ülkelerin proleterleri arasında onun yarattığı ebedî birliğin hâlâ canlı olduğuna, ve her zamankinden daha büyük bir güçle yaşadığına bugünden daha iyi bir tanık olamaz. Çünkü bugün, ben

1) Birinci Enternasyonal. 28 Eylül 1864'de Londra'da kurulan milletlerarası işçi örgütü. Enternasyonal'in açılış konuşmasını ve Tüzüğünü Marx hazırlamıştı. 1866'dan kapanış tarihi olan 1876'ya kadar Marx ve Engels tarafından yönetildi.

bu satırları yazarken, Avrupa ve Amerika proletaryası ilk kez **tek** bir ordu halinde, tek bayrak altında, **tek** bir ilkamaç için —Enternasyonal'in 1866 Cenevre Kongresinde ve sonra tekrar 1889 Paris İşçi Kongresinde ilân edildiği üzere sekiz saatlik normal iş gününün kanunen tanınması için— seferber olmuş savaş güçlerini teftiş ediyor. Bugünkü görkemli manzara bütün ülkelerin kapitalistlerine ve toprak sahiplerine, bütün ülkelerin işçilerinin bugün sahiden birleşmiş olduklarını gösterecektir[1].

Keşke Marx bunu kendi gözleriyle görmek için şimdi yanımda olsaydı!

1 Mayıs, 1890. Londra F. Engels

1892 TARİHLİ LEHÇE BASKIYA ÖNSÖZ

Komünist Manifestosunun Lehçe yeni bir baskısına ihtiyaç duyulmuş olması birçok bakımlardan düşündürücüdür.

Herşeyden önce şu nokta dikkati çekiyor: son zamanlarda Manifesto, Avrupa kıtasında büyük sanayinin gelişmesinin bir çeşit kıstası olmuştur. Bir ülkede büyük sanayi geliştiği ölçüde, o ülke işçilerinin mülk sahibi sınıflar karşısında işçi sınıfı olarak durumları hakkında bilgilenme isteği artmakta, sosyalist hareket işçiler arasında yayılmakta, Manifestoya duyulan ihtiyaç büyümektedir. Bu bakım-

---

1) Engels'in bu önsözü yazdığı 1 Mayıs 1890 günü, İkinci Enternasyonal'in Paris Kongresinde (Temmuz 1889) alınan karar uyarınca Avrupa'nın ve Amerika'nın bazı ülkelerinde işçi gösterileri, grevler ve mitingler yer almıştı. O günden sonra 1 Mayıs, bütün dünyada proletaryanın milletlerarası birlik ve dayanışmasının sembolü olarak kutlanagelmiştir.

dan, sade işçi hareketinin durumu değil, büyük sanayinin gelişme derecesi de, her bir ülkede elden ele gezen o ülke dilinde Manifesto nüshalarının sayısına bakılarak az çok kesinlikle ölçülebilir.

Buna göre yeni Lehçe baskı, Polonya sanayiinde kesin bir ilerleme olduğuna işarettir. On yıl önce yayınlanan bundan önceki baskıdan bu yana Polonya'da gerçekten böyle bir ilerlemenin yer almış olduğu da şüphesizdir. Rus Polonyası, yani Viyana Kongresinin yarattığı Polonya,[1] Rus İmparatorluğunun başlıca sanayi bölgesi hâlinę gelmiştir. Rus büyük sanayiinin orda burda —bir kısmı Finlandiya Körfezi çevresinde, bir başka kısmı merkezde (Moskova ve Vladimir'de), bir üçüncü kısmı Karadeniz ve Azak Denizi kıyılarında, ve daha başkaları başka yerlerde— dağınık olmasına karşılık, Polonya sanayii nisbeten ufak bir alana sıkışmıştır ve bu yoğunlaşmadan hem yararlanmakta, hem de zarar görmektedir. Rakip Rus fabrikatörleri, Polonyalıları Ruslaştırmayı o kadar istedikleri halde Polonya'ya karşı himayeci gümrükler konulmasını talep etmekle, bu durumun yararlarının farkında olduklarını göstermişlerdir. Zararı ise —Polonya sanayicileriyle Rus Hükümeti için— Polonya işçileri arasında sosyalist fikirlerin hızla yayılmasında ve Manifestonun gitgide aranır olmasında kendini belli ediyor.

Oysa Polonya sanayiinin Rusya sanayiini geride bırakan bu hızlı gelişmesi, bir yandan da, Polonya halkının bitmez tükenmez canlılığının yeni bir delili, ve Polonya'nın yakın millî kurtuluşunun yeni bir teminatıdır. Üstelik, bağımsız ve güçlü bir Polonya'nın yeniden kurulması yalnız Polonyalıları değil, hepimizi ilgilendiren bir konudur. Avrupa milletlerinin milletlerarası yürekten işbirliği ancak

1) Polonya'nın 1815'de Viyana Kongresinde Rusya'ya ilhak edilen parçası.

bu milletlerin tümünün kendi topraklarında tam bağımsız olmalarıyla mümkündür. Aslına bakılırsa proletaryanın sancağı altında burjuvazinin işini proleter savaşçılara gördürmekten başka birşey yapmayan 1848 Devrimi, vasiyet infazcıları Louis Bonaparte ve Bismarck eliyle İtalya'nın, Almanya'nın ve Macaristan'ın bağımsızlığını da sağladı; ama 1792'denberi Devrime tek başına bu üçünden daha çok yararı dokunmuş olan Polonya, 1863'de kendinden on kat büyük Rus gücü karşısında yenik düştüğünde, kendi başının çaresine bakmaya terkedildi. Soylular, Polonya'nın bağımsızlığını ne koruyabildiler, ne geri alabildiler; bugün burjuvazi için bu bağımsızlık, en azından, önemsizdir. Yine de, Avrupa milletleri arasında uyumlu işbirliği için Polonya bağımsız olmalıdır. Polonya'nın bağımsızlığı ancak Polonya'nın genç proletaryasınca sağlanabilir, ve ancak onun elinde güven altındadır. Çünkü bütün Avrupa'nın işçileri Polonya'nın bağımsızlığına Polonyalı işçiler kadar muhtaçtırlar.

10 Şubat, 1892. Londra F. Engels

1893 TARİHLİ İTALYANCA BASKIYA ÖNSÖZ

İtalyan Okuyucuya

Komünist Partisi Manifestosu'nun yayınlanması 18 Mart 1848'le aynı günlere rastgeldi denilebilir. O gün Milano'da ve Berlin'de devrim yapan, biri Avrupa kıtasının, öbürü Akdenizin ortasında iki millet, o günedek iç bölünme ve çatışma yüzünden güçlerini yitirip yabancı sultası altına düşmüş iki millet, elde silâh ayaklanmıştı. İtalya, Avusturya İmparatorluğunun hükmü altındaydı; Almanya,

Rus Çarının daha dolaylı olmakla hiç de daha az etkin olmayan boyunduruğunu taşıyordu. 18 Mart 1848'in ilk sonuçları İtalya'yı da, Almanya'yı da bu utanç verici durumdan kurtardı. 1848'le 1870 arasında bu iki büyük millet yeniden toparlanıp nasılsa bellerini doğrultmuşlarsa, bu, Karl Marx'ın hep dediği gibi, 1848 Devrimini bastıran adamların, kendi istekleri hilâfına, Devrimin vasiyet infazcıları olmalarından ileri gelmiştir.

O devrim her yerde işçi sınıfının eseriydi. Barikatları kuran, devrimin bahasını kendi kanıyla ödeyen, işçi sınıfıydı. Hükümeti devirerek burjuva düzenini yıkmayı kesin olarak amaçlıyanlar yalnız Paris işçileriydi. Gelgelelim, onlar kendi sınıflarıyla burjuvazi arasındaki ölümüne çelişkinin bilincindeydiler ama, henüz ne ülkenin ekonomik kalkınması, ne de Fransız işçilerinin çoğunluğunun zihnî gelişmesi toplumun yeni baştan kurulmasını mümkün kılacak düzeye erişmişti. Bu yüzden, son tahlilde, devrimin meyvalarını kapitalist sınıf topladı. Öbür ülkelerde, İtalya'da, Almanya'da, Avusturya'da işçiler, daha baştan, burjuvaziyi iktidara getirmekten başka birşey yapmadılar. Oysa, hiç bir ülkede, millî bağımsızlık olmadan burjuvazinin iktidarı olamaz. Onun için 1848 Devrimi, peşisıra, o günedek birliğe ve bağımsızlığa kavuşmamış milletlere birlik ve bağımsızlık getirmek zorunda kalmıştır. Bunlar o zaman İtalya, Almanya ve Macaristan'dı. Şimdi sıra Polonya'dadır.

Böylece 1848 Devrimi, sosyalist bir devrim olmamakla birlikte, sosyalist devrimin yolunu açmış, ona zemin hazırlamıştır. Bütün ülkelerde büyük sanayinin gördüğü teşvik sayesinde burjuva düzeni son kırk beş yıl içinde her yerde kalabalık, yoğun, ve güçlü bir proletarya yaratmıştır. Yani burjuvazi, Manifestonun deyimiyle, kendi mezar kazıcılarını yetiştirmiştir. Her bir milletin bağımsızlığı ve birliği yeniden sağlanmadan, proletaryanın milletlerarası birliğini, ya da bu milletlerin ortak amaçlar uğrunda barışçı

ve akıllı işbirliğini gerçekleştirmek mümkün olmıyacaktır. 1848 öncesinin siyasî koşullarında İtalyan, Macar, Alman, Polonya ve Rus işçilerinin bir arada, milletlerarası eylemi düşünülebilir miydi?

Demek ki 1848'de verilen savaşlar boşuna değildi. O devrimci dönemden bizi ayıran kırk beş yıl da boşuna geçmedi. Meyvalar oluyor. Benim tek dileğim, Manifestonun yayınlanması milletlerarası devrim için nasıl hayırlı olduysa, bu İtalyanca çevirinin yayınlanmasının da İtalyan proletaryasının zaferi için öyle hayırlı olmasıdır.

Manifesto, kapitalizmin geçmişte oynadığı devrimci rolün hakkını vermekte kusur etmemiştir. İlk kapitalist millet İtalya idi. Feodal ortaçağın kapanışı ile yeni kapitalist çağın açılışına dev gibi bir kişi damgasını vurdu: Ortaçağın son, çağımızın ilk şairi, bir İtalyan: Dante. Bugün, 1300'de olduğu gibi, yeni bir tarihî çağın eşiğindeyiz. Acaba İtalya bize bu yeni çağın, proletarya çağının doğuşuna damgasını vuracak yeni bir Dante verecek mi?

1 Şubat, 1893 Londra — Friedrich Engels

KOMÜNİST PARTİSİ MANİFESTOSU

Avrupa'nın başına bir heyûlâ musallat olmuştur : Komünizm heyûlâsı. Kocamış Avrupa'nın bütün güçleri bu heyûlâyı defetmek için kutsal bir ittifak kurdular: Papa ve Çar, Metternich ve Guizot, Fransız Radikalleri ve Alman polis ajanları.

İktidardaki hasımlarınca komünistlikle suçlanmamış bir muhalefet partisi nerede var? Daha ileri muhalefet partilerine ve gerici hasımlarına komünizm kara lekesini geri fırlatmamış muhalefet nerede?

Bu olgudan iki sonuç çıkıyor:

1. Avrupa'nın bütün güçleri, komünizmin de başlıbaşına bir güç olduğunu artık kabul etmektedirler.

2. Komünistlerin açıkça, bütün dünya önünde, görüşlerini, amaçlarını, eğilimlerini açıklamalarının, ve bu Komünizm Heyûlâsı masalına Partinin kendisine ait bir manifestoyla karşı çıkmalarının zamanı gelmiştir.

Bu amaçla, çeşitli milletlerin komünistleri Londra'da toplandılar ve İngiliz, Fransız, Alman, İtalyan, Flaman ve Danimarka dillerinde yayınlanmak üzere aşağıdaki Manifestoyu kaleme aldılar.

I

BURJUVALAR VE PROLETERLER[1]

Günümüze kadar varolagelen bütün toplumların tarihi[2] sınıf mücadeleleri tarihidir.

Özgür yurtdaş ve köle, patrisyen ve pleb, derebeyi ve serf, lonca ustası[3] ve kalfa, tek kelimeyle ezen ve ezilen, her an birbirlerine karşı olmuşlar, kimi zaman alttan alta, kimi zaman açıktan açığa aralıksız bir kavgayı sürdürmüşlerdir; bu kavga, her seferinde, ya bütün toplumun devrimci bir yeniden-kuruluşa varmasıyla, ya da çarpışan sınıfların birlikte mahvolmalarıyla sonuçlanmıştır.

---

1) Burjuvazi ile, sosyal üretim araçlarının sahibi olan ve ücretli emek çalıştıran çağdaş kapitalistler kastedilmektedir. Proletarya, kendilerine ait üretim araçları olmadığından yaşamak için emek güçlerini satmak zorunda bırakılan çağdaş ücretli işçiler sınıfıdır. (1888 tarihli İngilizce baskıya Engels'in notu.)

2) Yani bütün *yazılı* tarih. 1847'de toplumun tarih-öncesi, yazılı tarihten önceki sosyal örgütlenme, hemen hemen hiç bilinmiyordu. O tarihten bu yana Haxtausen Rusya'da ortak toprak mülkiyetini keşfetti, Maurer, bütün Germen milletlerin tarihte bu sosyal temel üzerinde boygösterdiklerini ispat etti, ve zamanla, köy topluluklarının Hindistan'dan İrlanda'ya kadar heryerde toplumun ilkel biçimi olduğu ya da olmuş olduğu anlaşıldı. Bu ilkel Komünist toplumun iç örgütlenişi, tipik biçimiyle, Morgan'ın *gens*'in gerçek niteliğini ve *kabile* ile ilişkisini nihayet keşfetmesi sayesinde gözler önüne serildi. Bu ilkel toplulukların çözülüp dağılmasıyla toplum ayrı ayrı ve sonunda birbiriyle çelişen sınıflara bölünmeye başlar. Bu çözülme sürecini başlangıcından itibaren ele alarak "Der Ursprung der Familie, des Privateigenthums und des Staats" da (Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni) göstermeye çalıştım. (1888 tarihli İngilizce baskıya Engels'in notu.)

3) Lonca ustası, yani bir loncanın asil üyesi; lonca başı değil, lonca içinde bir usta. (1888 tarihli İngilizce baskıya Engels'in notu.)

Tarihin önceki çağlarında, hemen her yerde, toplumun karmaşık bir biçimde çeşitli kademelere bölünerek düzenlendiğini, çeşitli sosyal mevki sıralanmalarına sahne olduğunu görüyoruz: Eski Roma'da patrisyenler, şovalyeler, plebler, köleler; Ortaçağda feodal beyler, bendeler, lonca ustaları, kalfalar, çıraklar, serfler; ve bu sınıfların hemen hepsinin içinde, yeniden, ikincil kademeler.

Feodal toplumun yıkıntılarından fışkıran çağdaş burjuva toplumu sınıf çelişkilerine son vermemiştir. Sadece, eskilerinin yerine yeni sınıflar, yeni baskı koşulları, yeni mücadele biçimleri getirmiştir.

Oysa çağımız, yani burjuvazinin çağı, şu ayırdedici özelliği taşır: sınıf çelişkilerini basitleştirmiştir. Bütün toplum gitgide iki büyük düşman kampa, birbirlerine doğrudan doğruya karşıt iki büyük sınıfa bölünmektedir: Burjuvazi ve Proletarya.

Ortaçağın serfleri arasından en eski kasabaların imtiyaz-beratlı şehir ahalisi çıktı. Bunların arasından da burjuvazinin ilk unsurları gelişti.

Amerika'nın keşfi, Cape Burnu'nun dolaşılması palazlanan burjuvaziye yeni alanlar açtı. Hindistan ve Çin pazarları, Amerika'nın sömürgeleştirilmesi, sömürgelerle ticaret, genel olarak mübadele araçlarının ve metaların artışı ticarete, denizciliğe, sanayiye görülmemiş bir itilim, ve böylelikle, çökmekte olan feodal toplumun bağrındaki devrimci unsura hızlı bir gelişim sağladı.

Feodal sanayi sisteminde sanayi üretimi dışa-kapalı loncaların tekelindeydi; bu sistem yeni pazarların gelişen ihtiyaçlarını karşılayamaz oldu. Onun yerini imalât [manifaktür] sistemi aldı. Lonca ustaları imalâtçı orta sınıf tarafından bir kenara itildiler; ayrı ayrı korporatif loncalar arasında işbölümü, her bir atölye içindeki işbölümü karşısında kayıplara karıştı.

Bu arada pazarlar durmadan büyüyor, talep durma-

dan artıyordu. İmalât bile yeterli olmaktan çıkmıştı. Bunun üzerine, buhar ve makineler sanayi üretimini kökten değişikliğe uğrattı. İmalâtın yerini dev çağdaş sanayi, sanayici orta sınıfın yerini sanayici milyonerler, koca sanayi ordularının kumandanları, çağdaş burjuvalar aldı.

Çağdaş sanayi dünya pazarını kurmuştur. Bunun yolunu açan Amerika'nın keşfidir. Bu pazar ticarete, denizciliğe, kara ulaşımına korkunç bir gelişme sağlamıştır. Bu gelişme de, sonradan, sanayinin yayılmasını etkilemiştir; ve sanayi, ticaret, denizcilik, demiryolları yayıldığı ölçüde burjuvazi gelişmiş, sermayesini arttırmış, Ortaçağdan arta kalan bütün sınıfları geri plâna itmiştir.

Böylece, çağdaş burjuvazinin kendisinin de uzun bir gelişme seyrinin, üretim ve mübadele tarzlarında yer alan bir dizi devrimin ürünü olduğunu görüyoruz.

Burjuvazinin gelişmesi yolunda atılan her adım, o sınıfın siyasî gücünün artmasında yeni bir aşamayla birlikte gitmiştir. Feodal soyluların sultası altında ezilen bir sınıf, Ortaçağ komününde[1] kendi kendini yöneten silâhlı bir topluluk, orda (İtalya ve Almanya'da olduğu gibi) bağımsız şehir cumhuriyeti, burda (Fransa'da olduğu gibi) kırallığın vergi ödeyen "avam tabakası" iken sonradan, asıl manifaktür döneminde, soylulara karşı bir ağırlık unsuru olarak kâh yarı-feodal kırallığa, kâh mutlak kırallığa hizmet eden ve gerçekte, genellikle, büyük kırallıkların kilit taşı olan

1) "Komün", yeni ortaya çıkan şehirlerin, feodal beyleri ve efendilerinden mahallî özerklik ve siyasî haklarını "avam tabakası" (tiers etat) olarak koparıp almazdan önce de Fransa'da kendilerine verdikleri isimdi. Burda, genel olarak, burjuvazinin ekonomik gelişmesine İngiltere, siyasî gelişmesine Fransa tipik örnek sayılmıştır. (1888 tarihli İngilizce baskıya Engels'in notu.)

Bu, İtalya ve Fransa'nın şehir ahalisinin, ilk özerklik haklarını feodal beylerinden satın aldıktan ya da koparttıktan sonra kendi şehir topluluklarına verdikleri isimdi. (1890 tarihli Almanca baskıya Engels'in notu.)

burjuvazi, nihayet, çağdaş sanayinin ve dünya pazarının kurulmasından bu yana, çağdaş temsilî devlette siyasî hâkimiyeti bütünüyle kendi eline geçirmiştir. Çağdaş devletin hükümeti, tüm burjuvazinin ortak işlerini yürüten bir komiteden başka birşey değildir.

Burjuvazi, tarihî bakımından son derece devrimci bir rol oynamıştır.

Nerede üste çıkmışsa orda bütün feodal, ataerkil, âsude ilişkilere son vermiştir. İnsanı "doğal üstleri"ne bağlayan karmakarışık feodal bağları hoyratça koparıp atmış, insanla insan arasında yalın çıkar ve katı "nakit para" bağından başka hiçbir ilişki bırakmamıştır. Dinî iştiyakın, coşkun şövalye ruhunun, gözü-yaşlı filisten [ham ervah] duyarlılığın en yüce heyecanlarını bencil hesabın buzlu sularında boğmuştur. Kişisel değeri mübadele değerine dönüştürmüş, iptali gayri mümkün sayısız beratlı özgürlüklerin yerine o yegâne, vicdansız özgürlüğü getirmiştir: Serbest ticaret. Tek kelimeyle, dinî ve siyasî aldanmacalar ardında gizlenen sömürünün yerine yalın, utanmaz, dolaysız ve gaddar sömürüyü geçirmiştir.

Burjuvazi o günedek el üstünde tutulan, baştâcı edilip saygıduyulan ne kadar meslek varsa hepsinin hâlesini yolup atmıştır. Hekimi, hukukçuyu, papazı, şairi, bilim adamını kendisinin ücretli işçilerine çevirmiştir.

Burjuvazi, ailenin yüzünü örten yıvışık peçeyi yırtmış, aile ilişkisini salt bir para ilişkisi derekesine indirmiştir.

Burjuvazi, gericilerin onca hayran oldukları Ortaçağ kaba-kuvvet gösterisinin nasıl olup da en miskin tembellikle bir arada gittiğini gözler önüne sermiştir. İnsan faaliyetinin nelere kâdir olduğunu ilk ispat eden burjuvazidir. Mısır piramitlerini, Roma su kemerlerini ve Gotik katedralleri fersah fersah aşan hârikalar yaratmıştır; daha önceki bütün kavimler göçleri ve haçlı seferlerini gölgede bırakan seferler yönetmiştir.

Burjuvazi üretim araçlarını, dolayısıyla üretim ilişkilerini ve onlarla birlikte bütün toplum ilişkilerini sürekli değişikliğe uğratmaksızın varolamaz. Oysa eski üretim tarzlarının değişmeksizin korunması, tam tersine, ondan önceki bütün sanayici sınıfların başta gelen varoluş şartıydı. Üretimin sürekli değişikliğe uğratılması, sosyal koşulların aralıksız altüst edilmesi, sonu gelmez kararsızlık ve çalkantı, burjuvazi çağını önceki bütün çağlardan ayıran özelliktir. Duragan, kaskatı donmuş bütün ilişkiler, peşlerisıra çekip getirdikleri yıllanmış saygıdeğer önyargılar ve fikirlerle birlikte süprülüp gitmekte, yenileri ise daha kemikleşmeye vakit bulamadan çağ-dışı kalmaktadır. Elle tutulur, gözle görülür ne varsa yoğa karışmakta, kutsal olan herşey ayaklar altına alınmakta, ve insanoğlu, gerçek hayat koşullarını ve hemcinsleriyle ilişkilerini nihayet ayık kafayla görmeye zorlanmaktadır.

Ürünleri için durmadan büyüyen bir pazara duyduğu ihtiyaç, burjuvaziyi yeryüzünün dört kapısına koşturmaktadır. Burjuvazi her yerde yuvalanmalı, her yerde yerleşmeli, her yerde ilişkiler kurmalıdır.

Burjuvazi, dünya pazarını sömürerek, üretim ve tüketime her ülkede kozmopolit bir karakter kazandırmıştır. Gericilerin dalına basa basa, o zamana kadar üzerinde durduğu millî zemini sanayinin ayağının altında çekip almıştır. Eskiden kalma bütün millî sanayiler yıkılmıştır, ya da her gün yıkılıyor. Kurulması bütün medenî milletler için bir hayat - memat meselesi olan yeni sanayiler, artık yerli hammaddeleri değil, en ücra bölgelerden getirilen hammaddeleri işleyen, çıkardıkları ürünler yalnız ülke içinde değil, yer yüzünün her köşesinde tüketilen sanayiler, onları yerlerinden ediyor. Ülkenin kendi ürünleriyle karşılanan eski ihtiyaçlar yerine, ancak uzak diyarların ve iklimlerin ürünleriyle karşılanabilen yeni ihtiyaçlar doğuyor. Eski mahallî ve millî içe-kapalılığın ve kendine-ye-

terliğin yerini çok-yönlü ilişkiler, milletlerin evrensel karşılıklı bağımlılığı alıyor. Maddî üretimde ne oluyorsa, aynısı zihnî üretimde de oluyor. Tek tek milletlerin fikir eserleri artık herkesin ortak malıdır. Millî tek-yanlılık ve dar-kafalılık gittikçe imkânsızlaşmakta, çeşitli millî ve mahallî edebiyatlardan ortaya bir dünya edebiyatı çıkmaktadır.

Bütün üretim araçlarının gelişmesi ve ulaşımın alabildiğine kolaylaşması sayesinde burjuvazi, bütün milletleri, hattâ en barbar olanları dahi, medeniyet alanı içine çeker. Meta ürünlerinin ucuzluğuyla bütün Çin setlerini topa tutup yerle bir eder, barbarların dikbaşlı yabancı düşmanlığına yelkenleri suya indirtir. Bütün milletleri, yokolma tehdidi altında, burjuva üretim tarzını benimsemeye zorlar; onları kendisinin medeniyet dediği şeyi kabule, yani burjuva olmaya zorlar. Tek kelimeyle, kendi sûretinde bir dünya yaratır.

Burjuvazi kırı şehirlere tâbi kılmıştır. Muazzam şehirler kurmuş, şehir nüfusunu kır nüfusuna kıyasla büyük ölçüde çoğaltmış, böylece nüfusun oldukça büyük bir kısmını kır hayatının meskenetinden kurtarmıştır. Kırı şehirlere bağımlı kıldığı gibi, barbar ve yarı-barbar ülkeleri medenileşmiş ülkelere, köylü milletleri burjuva milletlere, Doğuyu Batıya bağımlı kılmıştır.

Burjuvazi nüfusun, üretim araçlarının ve mülkiyetin dağınıklığına gittikçe daha çok son vermektedir. Nüfusu bir araya toplamış, üretim araçlarını merkezileştirmiş, mülkiyeti birkaç elde yoğunlaştırmıştır. Bunun zorunlu sonucu, siyasî merkezileşme olmuştur. Ayrı ayrı çıkarları, kanunları, hükümetleri ve vergi sistemleriyle bağımsız, ya da gevşek bağlarla birbirine bağlı eyaletler hep bir araya getirilip tek bir hükümete, tek bir hukuk sistemine, tek bir millî sınıf-çıkarına, tek bir sınıra ve tek bir gümrük tarifesine sahip bir tek millet olmuşlardır.

Henüz yüzyılı anca bulan hâkimiyeti süresince burju-

vazi, kendinden önceki kuşakların hepsinin bir arada yarattığından daha büyük, daha devâsa üretim güçleri yaratmıştır. Doğa güçlerinin insana boyun eğmesi, makineler, kimya biliminin sanayi ve tarıma uygulanması, buharlı gemiler, demiryolları, telgraf, koskoca kıtaların tarıma açılması, nehirlerin düzenlenmesi, yoktan var edilen muazzam nüfuslar —bundan önceki hangi yüzyıl, salt sezgiyle dahi olsa, sosyal emeğin bağrında bunca üretici gücün uyuklamakta olduğundan haberdardı?

Demek ki: Burjuvazinin kendisine dayanak kılıp üzerinde yükseldiği üretim ve mübadele araçları feodal toplumda oluştular. Bu üretim ve mübadele araçlarının gelişmelerinin belli bir aşamasında feodal toplumun üretim ve mübadele koşulları, tarımın ve imalât sanayiinin feodal örgütlenmesi, tek kelimeyle feodal mülkiyet ilişkileri, o güne kadar gelişmiş olan üretim güçleriyle artık bağdaşmaz oldular; üretim güçlerine bir o kadar ayakbağı oldular. Koparılıp atılmaları gerekiyordu; koparılıp atıldılar.

Onların yerini serbest rekabet, ve onunla birlikte ona uygun düşen bir sosyal ve siyasî düzen ve burjuva sınıfının ekonomik ve siyasî hâkimiyeti aldı.

Aynı buna benzer bir hareket bizim gözlerimizin önünde yer alıyor. Üretim, mübadele ve mülkiyet ilişkileriyle çağdaş burjuva toplumu, bunca devâsa üretim ve mübadele gücünü yoktan var eden bu toplum, efsunlarıyla cehennemden çağırdığı güçlerin ipini elden kaçıran bir büyücü gibidir. Birkaç on yıldanberi sanayinin ve ticaretin tarihi, çağdaş üretim güçlerinin çağdaş üretim koşullarına, burjuvazinin varlık ve hâkimiyet koşulları olan mülkiyet ilişkilerine başkaldırışının tarihinden başka birşey değildir. Devrevî tekrarlanmalarıyla bütün burjuva toplumunun varlığını her seferinde daha büyük bir tehlikeyle yüzyüze getiren ticarî buhranlara değinmek yeter

burada. Bu buhranların her birinde, eldeki ürünlerin değil sadece, vaktiyle yaratılmış üretim güçlerinin de büyük bir kısmı heba edilir. Bu buhranlarda, önceki bütün çağlarda ancak saçmalık sayılabilecek bir salgın başgösterir: Fazla üretim salgını. Toplum birdenbire geçici bir barbarlığa dönmüş bulur kendini. Sanki bir kıtlık, sanki bir evrensel yıkım savaşı bütün geçim araçlarının kaynağını kurutmuştur; sanki sanayi ve ticaret yıkıntıya uğramıştır. Peki ama niçin? Ortalıkta haddinden fazla medeniyet, haddinden fazla geçim aracı, haddinden fazla sanayi, haddinden fazla ticaret olduğu için. Toplumun elindeki üretim güçleri, burjuva mülkiyetinin koşullarının daha da gelişmesine artık elvermez olmuşlardır; tersine, bu koşullara göre çok fazla güçlenmişler, bu koşullarca engellenir olmuşlardır, ve bu engelleri aşar aşmaz bütün burjuva toplumunu altüst etmekte, burjuva mülkiyetinin varlığını tehlikeye sokmaktadırlar. Burjuva toplumunun koşulları üretim güçlerinin yarattığı zenginliği kaldıramıyacak kadar kısıtlıdır. Peki burjuvazi nasıl atlatır bu buhranları? Bir yandan yığınla üretim gücünü zorla yok ederek; öbür yandan yeni pazarlar ele geçirerek ve eskilerini daha da esaslı sömürerek. Yani daha da yaygın, daha da yıkıcı buhranlara yol açarak ve buhranları önleme çarelerini gitgide azaltarak.

Burjuvazinin feodalizmi yıkmakta kullandığı silâhlar şimdi burjuvazinin kendisine çevrilmiştir.

Oysa burjuvazi kendisine ölüm getiren silâhları yaratmakla kalmamıştır, bu silâhları kullanacak olan insanları, çağdaş işçi sınıfını, proleterleri de yaratmıştır.

Burjuvazi, yani sermaye geliştiği oranda proletarya, çağdaş işçi sınıfı da gelişir. Çağdaş işçi sınıfı, ancak iş buldukları sürece yaşayabilen, ve ancak emekleri sermayeyi arttırdığı sürece iş bulabilen emekçilerdir. Kendilerini perakende satmak zorunda olan bu emekçiler her-

hangi bir ticaret eşyası gibi bir metadırlar, ve bu nedenle, rekabetin bütün iniş-çıkışlarıyla, piyasanın bütün dalgalanmalarıyla yüzyüzedirler.

Makine kullanmanın yaygınlaşması ve işbölümü yüzünden proleterlerin yaptıkları iş bütün bireysel karakterini, ve bunun sonucu olarak, işçi için bütün çekiciliğini yitirmiştir. İşçi makinenin bir parçası olur çıkar; ondan istenen, sadece, en basit, en yavan, en kolay öğrenilir bir marifettir. Dolayısıyla bir işçinin üretim maliyeti, hemen hemen sadece, onun hayatta kalması ve çoğalması için zorunlu olan geçim araçlarından ibarettir. Oysa bir metanın, dolayısıyla emeğin de fiyatı[1], onun üretim maliyetine eşittir. Bu nedenle, işin iticiliği arttığı oranda ücret düşer. Dahası, makine kullanma ve işbölümü ne kadar artarsa emeğin yükü, ya çalışma saatlerinin uzatılmasıyla, ya belli bir süre içinde yaptırılan işin arttırılmasıyla, ya da makinelerin hızının artmasıyla vb., o kadar ağırlaşır.

Çağdaş sanayi, ataerkil ustanın küçük işyerini sanayici kapitalistin muazzam fabrikasına dönüştürmüştür. Fabrikaya doldurulan işçi yığınları tıpkı askerler gibi örgütlenmişlerdir. Sanayi ordusunun neferleri olarak, tam bir subaylar ve başçavuşlar hiyerarşisinin kumandası altındadırlar. İşçiler burjuva sınıfının ve burjuva devletinin esirleri değillerdir sadece; hergün, her saat makineye, denetçiye, ve hepsinden çok, burjuva fabrikatörün kendisine esir olurlar. Bu istibdat, kâr ve kazancı kendine açıkça amaç ilân ettiği ölçüde aşağılık, menfur ve kahredicidir.

El emeğinin içeriğindeki ustalık ve güç sarfı azaldıkça, bir başka deyişle çağdaş sanayi geliştikçe, erkek emeği-

---

1) Marx ve Engels daha sonraki eserlerinde, "emek değeri" ve "emek fiyatı" terimleri yerine "emek-gücü değeri" ve "emek gücü fiyatı" terimlerini kullanmışlardır.

nin yerini kadın emeği alır. Yaş ve cinsiyet farkının işçi sınıfı için ayırdedici bir sosyal geçerliği kalmamıştır artık. Herkes, yaşına ve cinsiyetine göre, kullanılması az ya da çok pahalı bir iş aracıdır.

İşçinin fabrikatör tarafından sömürülmesi ücretini para olarak aldığı kadarıyla sona erer ermez, burjuvazinin öbür kesimleri, ev sahibi, bakkal, tefeci vb., onun üzerine çullanırlar.

Orta sınıfın alt tabakaları —küçük esnaf, dükkân sahipleri, emekli ticaret erbabı genellikle, el sanatçıları ve köylüler— gerek küçük sermayeleri çağdaş sanayi ile çapça boy ölçüşemediği ve büyük kapitalistlerle rekabette taşın altına gittiği için, gerekse yeni üretim yöntemleri yüzünden özel becerilerinin hiç bir değeri kalmadığı için, giderek proleterleşirler. Böylelikle proletarya, nüfusun bütün sınıflarından gelme kimselerden oluşur.

Proletarya çeşitli gelişme aşamalarından geçer. İlk doğduğu andan itibaren burjuvaziyle mücadelesi başlar. Önceleri kavga tek tek işçiler tarafından, sonra bir fabrikanın işçileri tarafından, daha sonra tek bir yörede aynı işkolunda çalışanlar tarafından doğrudan doğruya onları sömüren burjuvaya karşı sürdürülür. Bunlar saldırılarını burjuva üretim koşullarına yöneltmezler, üretim araçlarına saldırırlar; kendi emekleriyle rekabet eden ithal mallarını tahrip ederler, makineleri kırarlar, fabrikaları ateşe verirler, ortaçağ işçisinin tarihe karışmış statüsünü zorla diriltmeye çalışırlar.

Bu aşamada işçiler henüz, ülkenin her bir yanına dağılmış, karşılıklı rekabet yüzünden birbirlerine düşmüş tutarsız bir yığındırlar. Orda burda daha bir kenetlenmiş kuruluşlar hâlinde birleşseler de, bu henüz onların kendi faal birleşmelerinin sonucu değildir; kendi siyasî hedeflerine ulaşabilmek için bütün proletaryayı harekete geçirmeye zorlanan ve daha bir süre bunu yapabilecek

güçte olan burjuvazinin birliğinin sonucudur. Bundan dolayı bu aşamada proleterler kendi düşmanlarıyla değil, düşmanlarının düşmanlarıyla, mutlak kırallığın kalıntıları, toprak sahipleri, sanayici olmayan burjuvalar ve küçük burjuvaziyle savaşırlar. Böylelikle tarihî hareketin tümü burjuvazinin elinde toplanır; bu yoldan kazanılan her zafer, burjuvazi için bir zaferdir.

Oysa sanayinin gelişmesi proletaryanın sadece şayısını arttırmakla kalmaz; proletarya gün geçtikçe daha büyük yığınlar hâlinde bir araya gelir, gücü artar ve gücünün daha çok farkına varır. Makineler bütün çalışma ayrılıklarını ortadan kaldırıp hemen her yerde ücretleri aynı düşük düzeye indirdiği oranda, proletaryanın içinde farklı çıkarlar ve hayat koşulları eşitlenmeye yüz tutar. Burjuvalar arasında artan rekabet ve bunun doğurduğu ticarî buhranlar işçi ücretlerini büsbütün istikrarsız kılar. Makinelerin ardı arkası kesilmeyen gelişmesi, her geçen gün daha da hızlanarak, işçileri geçim güvenliğinden her gün biraz daha yoksun kılar; tek tek işçilerle tek tek burjuvalar arasında çatışmalar gitgide iki sınıf arasında bir çatışma niteliğine bürünür. Bunun üzerine işçiler burjuvalara karşı birlikler (işçi sendikaları) kurmaya başlarlar; ücretleri yüksek tutmak için elele verirler; zaman zaman başgösteren bu başkaldırmalara hazırlıklı olmak için aralarında sürekli örgütler kurarlar. Kim yerde bu çatışma ayaklanmalara kadar varır.

Bazen zafer işçilerin olur, ama ancak bir süre için. İşçilerin mücadelelerinin gerçek semeresi, ilk anda elde edilen sonuçta değil, işçilerin durmadan gelişen birliğindedir. Çağdaş sanayice yaratılan ve ayrı ayrı yörelerin işçilerinin birbirleriyle ilişki kurmalarını sağlayan yeni ulaşım araçları bu birliği kolaylaştırır. Hepsi aynı karakteri taşıyan birçok yöresel mücadeleyi millî çapta tek bir sınıflararası mücadelede merkezileştirmek için gerekli olan

da bu ilişkiden başka birşey değildi zaten. Oysa bütün sınıf mücadeleleri siyasî mücadelelerdir. Viran yollarıyla Ortaçağ şehirlilerinin birkaç yüzyılda ancak başarabildikleri birliği, çağdaş proleterler, demiryolları sayesinde, birkaç yıl içinde gerçekleştirebiliyorlar.

Proleterlerin bir sınıf olarak, dolayısıyla bir siyasî parti olarak örgütlenmeleri, kendi aralarındaki rekabet yüzünden hep sekteye uğrar. Fakat her seferinde daha da güçlü, kararlı ve zorlu olarak yeniden toparlanır. Burjuvazi içindeki bölünmelerden yararlanarak işçilerin belirli çıkarlarının yasal olarak tanınmasını sağlar. İngiltere'de on saatlik iş-günü tasarısı böyle kanunlaşmıştır.

Eski toplumun sınıfları arasındaki bütün çatışmalar, türlü yollardan, proletaryanın gelişme sürecini ilerletir. Burjuvazi, ardı kesilmeyen bir savaş içinde bulur kendini. Önce, soylularla; sonra, çıkarları sanayinin ilerlemesine aykırı düşen diğer burjuva kesimleriyle; ve her zaman, yabancı ülkelerin burjuvalarıyla. Bütün bu savaşlarda burjuvazi proletaryaya başvurmadan, onun yardımını istemeden, ve böylelikle onu siyaset alanının içine çekmeden yapamaz. Bu nedenle, kendi siyasî ve genel eğitiminin unsurlarını proletaryaya burjuvazi kendisi sağlar. Başka bir deyişle, proletaryanın eline burjuvazi ile savaşta kullanacağı silâhları o verir.

Bundan başka, daha önce de gördüğümüz gibi, hâkim sınıfların bazı kesimleri sanayinin gelişmesi sonucunda yığın hâlinde proletaryanın saflarına itilmekte, ya da en azından yok olma tehlikesiyle karşılaşmaktadırlar. Onlar da proletaryaya yeni aydınlanma ve ilerleme unsurları sağlarlar.

Nihayet, sınıf mücadelesinin kesin karar saatine yaklaştığı dönemlerde, hâkim sınıf içinde, hattâ eski toplu-

mun bütün kesimlerinde sürüp gitmekte olan dağılma süreci öylesine şiddetli ve göze çarpar bir hâl alır ki, hâkim sınıfın küçük bir parçası kendini o sınıftan koparır ve devrimci sınıfla, geleceği elinde tutan sınıfla birlik olur. Dolayısıyla nasıl bundan önceki bir dönemde soyluların bir kesimi burjuvazinin safına geçmişse, şimdi de burjuvazinin bir bölümü, özellikle burjuva düşünürlerin tarihin genel gidişini teorik olarak anlıyabilecek düzeye erişmiş olan bölümü, proletaryadan yana geçmektedir.

Bugün burjuvaziyle karşı karşıya olan bütün sınıflar içinde yalnız proletarya gerçekten devrimci bir sınıftır. Öbür sınıflar çağdaş sanayi karşısında çürüye çürüye sonunda yok olur giderler; proletarya ise çağdaş sanayinin özel ve aslî ürünüdür.

Aşağı orta sınıf, küçük imalâtçı, dükkân sahibi, zanaatkâr, köylü, bunların hepsi, orta sınıfın ufarak kesimleri olarak ayakta kalabilmek için burjuvaziyle savaşırlar. O yüzden de devrimci değil, tutucudurlar. Hattâ gericidirler, çünkü tarihin tekerini tersine döndürmeye çalışırlar. Kazara devrimci olacak olurlarsa, bu sadece, yakın gelecekte proletaryanın saflarına aktarılmak üzere olduklarındandır; bu bakımdan hâlihazır çıkarlarını değil, gelecekteki çıkarlarını savunurlar, kendi görüş açılarını terkederek proletaryanın görüş açısını benimserler.

"Tehlikeli sınıf", toplumun süprüntüsü, eski toplumun en alt tabakalarının saldığı cifeleşmiş aylaklar yığını, orda burda bir proleter devrimiyle hareketin içine sürüklenebilir belki; fakat yaşadığı hayat koşulları onu gerici entrikanın satılık uşağı olmaya çok daha yatkın kılar.

Proletaryanın hayat koşulları eski toplumun genel hayat koşullarından hemen tümüyle arınmıştır. Proleterin mülkü yoktur; karısı ve çocuklarıyla ilişkisinin burjuva aile ilişkileriyle ortak hiç bir yanı kalmamıştır; çağdaş sanayinin İngiltere'de de, Fransa, Amerika

Almanya'da da hep aynı olan çalışma düzeni, yani sermaye elinde çağdaş kölelik, onda millî karakterden hiç bir iz bırakmamıştır. Onun için hukuk, ahlâk ve din, her birinin ardında bir o kadar burjuva çıkarının pusuya yattığı bir sürü burjuva önyargılarıdır.

Bundan önce üste çıkan her sınıf, bütün toplumu kendi mülk edinme koşullarına bendederek, o güne kadar elde ettiği durumu pekiştirmeye çalışmıştır. Proleterler ise kendilerinin eski mülkedinme biçimlerini ve dolayısıyla daha önceki bütün diğer mülkedinme biçimlerini ortadan kaldırmadan toplumun üretici güçleri üzerinde hâkimiyet kuramazlar. Onların güven altına alınacak ve pekiştirilecek kendilerine ait hiç birşeyleri yoktur; onların tarihî görevleri, bireysel mülkiyetin bütün eski güvencelerini ve sigortalarını yok etmektir.

Bundan önceki bütün tarihî hareketler azınlık hareketleri, ya da azınlıkların çıkarına hareketler olmuştur. Proletarya hareketi muazzam çoğunluğun, muazzam çoğunluk çıkarına bilinçli, bağımsız hareketidir. Günümüz toplumunun en alt tabakası olan proletarya, resmî toplumun tekmil üst tabakaları berhava edilmeksizin yerinden kımıldayamaz, ayağa kalkamaz.

Özde değil ama biçimde, proletaryanın burjuvazi ile mücadelesi başlangıçta millî bir mücadeledir. Her ülkenin proletaryası muhakkak ki önce kendi burjuvazisiyle hesaplaşmak zorundadır.

Proletaryanın gelişmesinin en genel evrelerini göz önüne sermekle, bugünkü toplumda süregiden üstü az çok örtülü iç savaşı, bu savaşın açık bir devrime dönüştüğü ve burjuvazinin zor yoluyla alaşağı edilmesinin proletaryanın hâkimiyetinin temelini attığı noktaya kadar izlemiş oluyoruz.

Daha önce de gördüğümüz gibi, şimdiye kadar bütün toplum biçimleri ezen ve ezilen sınıflar arasındaki çelişki üzerinde temellenmiştir. Ne var ki, bir sınıfı ezebilmek için o sınıfa hiç değilse köle hayatını sürdürmesini mümkün kılacak belli koşulları sağlamak gerekir. Serflik döneminde serf kendini komün üyeliğine yükseltmişti; küçük burjuva, feodal istibdat altında burjuvalaşmayı başarmıştı. Çağdaş işçi ise, tersine, sanayinin ilerlemesiyle durumunu düzelteceği yerde, kendi sınıfının hayat koşullarının gitgide daha altına düşmektedir. Çağdaş işçi sadakaya muhtaç olacak ölçüde yoksullaşmaktadır; oysa böylesi yoksulluk nüfustan da, servetten de çabuk gelişir. İşte burjuvazinin toplumda hâkim sınıf olmaya, kendi varoluş koşullarını topluma zorla, mutlak bir kanun olarak benimsetmeye artık liyakati kalmadığı burda açıkça ortaya çıkıyor. Burjuvazi hüküm sürebilecek halde değildir; çünkü kölesine köleliği içinde dahi yaşama imkânı sağlıyamamaktadır; çünkü kölesi onu besleyeceği yerde o kölesini beslemek zorunda kalacak kadar kölesinin sefalete düşmesinin önünü alamamaktadır. Toplum artık bu burjuvazinin hâkimiyeti altında yaşayamaz; bir başka ifadeyle, burjuvazinin varlığı toplumla artık bağlaşmamaktadır.

Burjuva sınıfının varlığı ve hâkimiyeti için temel şart, sermayenin oluşması ve büyümesidir; sermaye için şart olan, ücretli emektir. Ücretli emeğin tek dayanağı, işçiler arasında rekabettir. Burjuvazinin ister istemez teşvikçisi olduğu sanayi ilerledikçe işçilerin rekabetten doğan yalnızlığının yerini, işçilerin örgütlenmekten doğan devrimci birliği alır. Dolayısıyla çağdaş sanayinin gelişmesi, üzerinde üretim yaparak ürünlere el koyduğu temelin ta kendisini burjuvazinin ayağının altından kaydırmaktadır. Bunun içindir ki burjuvazinin ürettiği, herşeyden önce, kendi mezar kazıcılarıdır. Burjuvazinin devrilmesi de, proletaryanın zaferi de aynı ölçüde kaçınılmazdır.

II

PROLETERLER VE KOMÜNİSTLER

Komünistlerin genel olarak proleterler karşısında durumları nedir?

Komünistler, diğer işçi sınıfı partilerine karşıt ayrı bir parti değildirler.

Proletaryanın tümünün çıkarlarından ayrı ve farklı çıkarları yoktur.

Onun için komünistler hem, pratikte, her ülkenin işçi kendilerine özgü katı ilkeler ileri sürmezler.

Komünistler diğer işçi sınıfı partilerinden yalnız şu noktada ayrılırlar: 1. Değişik ülkelerin proleterlerinin kendi milletleri içinde yürüttükleri mücadelelerde bütün proletaryanın her türlü milliyetten bağımsız, ortak çıkarlarını gösterir, onları öne sürerler. 2. İşçi sınıfının burjuvaziye karşı verdiği mücadelenin geçmek zorunda olduğu çeşitli gelişme aşamalarında, her zaman ve her yerde, hareketin bütün olarak çıkarlarını temsil ederler.

Onun için komünistler hem, pratikte, her ülkenin işçi sınıfı partilerinin en ileri ve kararlı kesimi, bütün diğerlerinin başını çeken kesimidirler, hem de, teoride, proletaryanın büyük çoğunluğu karşısında, proletarya hareketinin izlediği çizgiyi, hareketin koşullarını ve en sonunda varacağı genel sonuçları açıkça anlamalarından ileri gelen bir üstünlüğe sahiptirler.

Komünistlerin âcil hedefi, bütün diğer proletarya partilerinin hedefidir —proletaryanın bir sınıf olarak ortaya çıkması, burjuva hâkimiyetinin yıkılması, siyasî iktidarın proletarya tarafından ele geçirilmesi.

Komünistlerin varmış oldukları teorik sonuçlar hiç

bir surette, şu ya da bu sözde evrensel reformcunun icad ya da keşfettiği fikirlere ya da ilkelere dayanmaz.

Bu sonuçlar sadece, varolan bir sınıf mücadelesinin, gözlerimizin önünde süregiden bir tarihî hareketin doğurduğu ilişkileri genel terimlerle ifade ederler. Hâlihazır mülkiyet ilişkilerine son verilmesi hiç de komünizmin ayırdedici bir özelliği değildir.

Geçmişte bütün mülkiyet ilişkileri, tarihî koşulların değişmesi sonucunda tarih içinde sürekli değişikliğe uğramışlardır.

Meselâ Fransız Devrimi, burjuva mülkiyeti yararına, feodal mülkiyeti ortadan kaldırmıştır.

Komünizmin ayırdedici özelliği, genel olarak mülkiyetin ortadan kaldırılması değil, burjuva mülkiyetinin ortadan kaldırılmasıdır. Oysa çağdaş burjuva özel mülkiyeti, sınıf çelişkilerine, çoğunluğun azınlık tarafından sömürülmesine dayanan üretim ve mülk edinme sisteminin en son ve en tam ifadesidir.

Bu anlamda, komünistlerin teorisi şu tek cümleyle özetlenebilir: özel mülkiyete son verilmesi.

Biz komünistler, bir insanın kendi emeğinin semeresi olarak kişisel mülk edinme hakkını kaldırmak istemekle suçlanmışızdır. Bu mülkiyetin her türlü kişisel özgürlük, faaliyet ve bağımsızlığın temeli olduğu iddia ediliyor.

Kişinin kendi alın teriyle çalışıp didinerek bizzat kazandığı mülkiyet! Küçük el-sanatçısının ve küçük köylünün mülkiyetini mi, yani burjuva biçiminden önceki mülkiyet biçimini mi kastediyorsunuz? Ona son vermenin hiç gereği yok; sanayinin gelişmesi onu büyük ölçüde zaten yok etmiştir, ve hâlâ da her gün yok etmektedir.

Yoksa çağdaş burjuva özel mülkiyetini mi kastediyorsunuz?

İyi ama, ücretli emek işçi için bir mülkiyet yaratıyor mu? Ne gezer! Ücretli emek sermaye yaratır, yani ücretli

emeği sömüren cinsten bir mülkiyet yaratır; sermaye de bir şartla artar: yeniden sömürmek için yeni ücretli emek arzı yaratmak şartıyla. Bugünkü biçimiyle mülkiyet, sermaye ile ücretli emek arasındaki çelişkiye dayanmaktadır. Bu çelişkinin her iki yanını birden inceleyelim:

Sermaye sahibi olmak demek, üretimde salt kişisel değil, sosyal bir mevkiye sahip olmak demektir. Sermaye kollektif bir üründür, ve ancak toplumun birçok üyesinin, hattâ, son tahlilde, bütün üyelerinin birlikte faaliyetiyle harekete geçirilebilir.

Bu nedenle, sermaye kişisel değil, sosyal bir güçtür.

Dolayısıyla sermaye ortak mülkiyete, toplumun bütün üyelerinin mülkiyetine çevrilmekle kişisel mülkiyet sosyal mülkiyete dönüşmüş olmaz. Değişen, mülkiyetin sosyal karakteridir sadece. Mülkiyet sınıfsal karakterini yitirir.

Şimdi de ücretli emeği ele alalım.

Ücretli emeğin ortalama fiyatı asgarî ücrettir, yani işçinin işçi olarak hayatta kalabilmesi için zorunlu olan geçim araçları tutarıdır. Dolayısıyla ücretli işçinin emeğiyle elde ettiği anca onun kıtkanaat yaşayıp çoğalmasına yeter. Biz hiç bir surette, emek ürünlerinin bu kişisel sahipliğine, insan hayatını sürdürmeyi ve yeni insanlar yaratmayı gözeten ve başkalarının emeğine tasarruf etmeyi mümkün kılacak hiç bir fazlalık bırakmayan mülk edinmeye son verme niyetinde değiliz. Bizim son vermek istediğimiz sadece onun sefil karakteridir. İşçi onun hükmü altında, yalnız sermayeyi arttırmak için yaşar, ve ancak hâkim sınıfın çıkarı gerektirdiği ölçüde yaşamasına cevaz vardır.

Burjuva toplumunda canlı emek, birikmiş emeği arttırma aracından, başka birşey değildir. Komünist toplumda ise birikmiş emek, işçinin hayat ufkunu açma, hayatını zenginleştirme ve ilerletme aracından başka birşey değildir.

Bunun içindir ki, burjuva toplumunda geçmiş bugüne hâkimdir; komünist toplumda ise bugün **geçmişe hâkimdir.** Burjuva toplumunda sermaye bağımsızdır ve bireyselliğe sahiptir, oysa yaşayan insan bağımlıdır ve hiç bir bireyselliği yoktur.

Bir de burjuvalar, bu duruma son vermenin bireyselliğe ve özgürlüğe son vermek olduğunu söylüyorlar! Hakları var. Burjuva bireyselliğine, burjuva bağımsızlığına ve burjuva özgürlüğüne son verme hedefi hiç şüphe yok ki güdülüyor.

Bugünkü burjuva üretim koşullarında özgürlük deyince serbest ticaret, serbest alım-satım anlaşılmaktadır.

Ama alım-satım ortadan kalkarsa, serbest alım-satım da ortadan kalkar. Bu serbest alım-satım teranesinin, ve burjuva dostlarımızın genel olarak özgürlük üzerine sarfettikleri bütün o "parlak sözler"in, olsa olsa Ortaçağın kısıtlı alım-satımına, Ortaçağın eli kolu bağlı bezigânlarına karşı ileri sürüldüklerinde bir anlamı olabilir; alım-satımın, burjuva üretim koşullarının, ve burjuvazinin kendisinin komünizmle ortadan kaldırılmasına karşı ileri sürüldüklerinde hiç bir anlam taşımazlar.

Biz özel mülkiyete son vermek istiyoruz diye dehşete kapılıyorsunuz. Oysa sizin bugünkü mevcut toplumunuzda nüfusun onda dokuzu için özel mülkiyete zaten son verilmiştir; birkaç kişi için özel mülkiyetin varolması, sadece, o onda dokuzun elinde hiç varolmayışı sayesindedir. Demek ki siz bizi, ancak toplumun muazzam çoğunluğunun her türlü mülkiyetten yoksun olması şartıyla varolabilen bir mülkiyet biçimine son vermek istemekle suçluyorsunuz.

Uzun lâfın kısası, kendi mülkiyetinize son vermek istemekle suçluyorsunuz bizi. Çok doğru. Biz işte onu istiyoruz.

Emek sermayeye, paraya ya da ranta, tekel altına alınabilecek bir sosyal güce çevrilemez olduğu andan itibaren, yani bireysel mülkiyet burjuva mülkiyetine, sermayeye dönüştürülemez olduğu andan itibaren, bireysellik ortadan kalkar diyorsunuz.

O halde "birey"den siz yalnız burjuvayı, orta sınıftan mülk sahibini anlıyorsunuz, bunu itiraf etmelisiniz. Bu kişi, gerçekten ortadan kaldırılmalı ve kökü kazınmalıdır.

Komünizm hiç kimseyi toplumun ürünlerini mülk edinebilme gücünden yoksun kılmaz; onun bütün yaptığı, böyle bir mülk edinme sayesinde başkalarının emeğini boyunduruk altına alma gücünden kişiyi yoksun kılmaktır.

İtiraz olarak, özel mülkiyete son verilmesiyle bütün çalışmanın duracağı, herkesin işi tembelliğe vuracağı ileri sürülmüştür.

Buna göre, burjuva toplumu tembelliğin dikâlâsı yüzünden çoktan hapı yutmuş olmalıydı; çünkü burjuva toplumunun çalışan üyelerinin eline hiç birşey geçmezken, eline birşey geçenler hiç çalışmamaktadırlar. Bu itiraz, tümüyle, sermaye ortadan kalktığı zaman ücretli emeğin de ortadan kalkacağı gerçeğinin bir kez daha boşuna tekrarından başka birşey değildir.

Maddî ürünlerin komünistce üretimi ve mülk edinilmesine yöneltilen bütün itirazlar, aynı biçimde, zihin ürünlerinin komünistce üretimi ve mülk edinilmesine karşı da ileri sürülmüştür. Burjuva için nasıl sınıf mülkiyetinin ortadan kalkması üretimin kendisinin ortadan kalkması demekse, sınıf kültürünün ortadan kalkması da, onun için, bütün kültürün ortadan kalkması anlamına gelir.

Yitirilişine burjuvanın onca hayıflandığı o kültür, muazzam çoğunluk için, tıpkı bir makine gibi iş görmeye eğitilmekten başka birşey değildir.

Ama bizim burjuva mülkiyetine son verme niyetimizi siz kendi burjuva özgürlük, kültür, hukuk vb. kavramları-

nızın miyarına vurduğunuz sürece bizimle boşuna uğraşırsınız. Sizin fikirleriniz dahi burjuva üretim ve burjuva mülkiyet koşullarınızın bir ürününden ibarettir; hukuk biliminiz de, sizin sınıfınızın herkese yasa kılınan iradesinden başka birşey değil— öyle bir irade ki, esas karakterini ve yönünü sınıfınızın ekonomik varoluş koşulları belirlemektedir.

Sizi bugünkü üretim tarzınızın ve mülkiyet biçiminizin —üretimin ilerleme süreci içinde belirip kaybolan tarihî ilişkilerin— doğurduğu sosyal biçimleri doğanın ve aklın ebedî kanunlarına dönüştürmeye sevkeden bencil yanılgı, sizden önceki bütün hâkim sınıflarla paylaştığınız bir yanılgıdır. Kadîm mülkiyette açık seçik gördüğünüzü, feodal mülkiyette kabul ettiğinizi, kendi burjuva mülkiyet biçiminiz söz konusu olunca kabullenmenize izin yoktur elbette.

Ailenin ortadan kaldırılması! En radikal unsurlar bile komünistlerin bu utanç verici önerisi karşısında küplere biniyorlar.

Bugünkü aile, burjuva ailesi, hangi temele dayanıyor? Sermayeye, özel kazanca. Tam gelişmiş hâliyle bu aile sadece burjuvalar arasında görülür. Oysa bu durumun tamamlayanı, proleterler arasında ailenin fiilen varolmayışı ve açık fuhuştur.

Tamamlayanı kayıplara karıştığı zaman burjuva ailesi de tabiî kayıplara karışacak, sermayenin kayıplara karışmasıyla her ikisi birden kayıplara karışacaktır.

Çocukların ana-babaları tarafından sömürülmesine son vermek istemekle mi suçluyorsunuz bizi? Biz bu suçu kabulleniyoruz.

Lâkin evde eğitimin yerine sosyal eğitimi koymakla ilişkilerin en kutsalını yok ettiğimizi söyleyeceksiniz bize.

Ya sizin eğitiminiz? O da sosyal eğitim değil mi? Sosyal koşullar belirlemiyor mu onu da, ve siz toplumun doğru-

dan doğruya ya da dolaylı müdahelesiyle, okullar, vb. aracılığıyla, o sosyal koşullar altında eğitmiyor musunuz? Toplumun eğitime müdahalesini komünistler icad etmediler; onlar, sadece, o müdahalenin karakterini değiştirmeye, eğitimi hâkim sınıfın etkisinden kurtarmaya çalışıyorlar.

Çağdaş sanayi proleterler arasında bütün aile bağlarını koparıp attıkça, ve proleterlerin çocukları basit birer ticaret eşyası ve çalışma aracı olup çıktıkça, aile ve eğitime, ana-babayla çocuk arasındaki kutsal ilişkiye dair burjuva yâveleri daha da mide bulandırıcı oluyor.

Ama siz komünistler kadınlar üzerinde ortaklaşa hak sahibi olunmasını istiyorsunuz diye hep bir ağızdan haykırıyor burjuvazi.

Burjuvanın gözünde karısı, basit bir üretim aracından ibarettir. Üretim araçlarının ortaklaşa işletileceğini duyan burjuva, tabii, herkese ait olma kaderinin kadınların da payına düşeceğinden gayri bir sonuca varamamaktadır.

Gözetilen asıl hedefin, kadınların basit üretim araçları olmaları durumuna son vermek olduğu aklının ucundan bile geçmemektedir burjuvanın.

Kaldı ki, komünistlerce açıkça ve resmen uygulanacağını iddia ettikleri, kadınlar üzerinde ortaklaşa hak sahibi olunmasına karşı burjuvalarımızın duydukları namuskârâne öfke kadar gülünç birşey yoktur. Kadınlar üzerinde ortaklaşa haklara sahip olunmasını komünistlerin önermelerine hiç gerek yok; o zaten taa ne zamandanberi varolagelmiştir.

Burjuvalarımız, genelev fahişelerinden geçtik, işçilerinin karılarını ve kızlarını diledikleri gibi kullandıkları yetmiyormuş gibi, birbirlerinin karılarını da ayartmaya bayılırlar.

Burjuva evliliği, gerçekte, evli kadınlar üzerinde ortaklaşa hak sahibi olma sistemidir; bu bakımdan komünist-

ler, olsa olsa, iki yüzlü bir tutumla gözden saklanan kadınlar üzerinde ortaklaşa hak sahibi olma yerine, bunun açıkça meşrûlaştırılmış olanını getirmeyi istemekle suçlanabilirler. Kaldı ki, bugünkü üretim düzenine son verilmesiyle, bu düzenin getirdiği kadınlar üzerinde ortaklaşa hak sahibi olmaya, yani açık ve gizli fuhşa da son verileceği besbelli ortadadır.

Komünistler bundan başka, ülkeleri ve milliyeti ortadan kaldırmak istemekle suçlanıyorlar.

İşçilerin ülkesi yoktur. Onların olmıyan birşeyi onlardan alamayız. Proletarya herşeyden önce siyasî üstünlüğü ele geçirmek, milletin başta gelen sınıfı olmak, kendini milletin **ta kendisi** kılmak zorunda olduğu için, bu kadarıyla, kelimenin burjuva anlamında olmamakla birlikte, zaten millîdir.

Burjuvazinin gelişmesi, ticaret özgürlüğü, dünya pazarı, üretim tarzında ve ona tekabül eden yaşama koşullarında yeknesaklık, halklar arasında millî ayrılıklar ve çelişkileri her geçen gün biraz daha ortadan kaldırıyor.

Proletaryanın hâkimiyeti bu ayrılıkların daha da çabuk ortadan kalkmalarını sağlıyacaktır. Hiç değilse başta gelen medenî ülkelerin birlikte eylemi, proletaryanın kurtuluşunun ilk şartlarından biridir.

Bir kişinin bir başkası tarafından sömürülmesine son verildiği oranda bir milletin bir başka millet tarafından sömürülmesine de son verilmiş olacaktır. Millet içindeki sınıflar arasında çelişki ortadan kalktığı oranda bir milletin diğer bir millete duyduğu husumet de sona erecektir.

Dinî, felsefî ve genel olarak ideolojik bir açıdan komünizme yöneltilen suçlamalar, ciddiyetle üzerinde durulmaya değer suçlamalar değildir.

İnsanın fikirlerinin, görüşlerinin ve kavramlarının, tek kelimeyle, insanın bilincinin, onun maddî varoluş koşullarında, sosyal ilişkilerinde ve sosyal hayatında yer alan her

değişmeyle birlikte değiştiğini anlamak için çok derin bir sezgiye gerek var mı?

Düşünceler tarihi, maddî üretim değiştikçe zihnî üretimin karakterinin değiştiğinden başka neyi ispatlamaktadır? Her çağda hâkim düşünceler, o çağın hâkim sınıfının düşünceleri olmuştur.

İnsanlar toplumda devrimci değişiklikler yaratan düşüncelerden söz ettikleri zaman şu olguyu dile getirmekten başka birşey yapmazlar: eski toplumun bağrında yeni bir toplumun unsurları yaratılmıştır; eski düşüncelerin dağılma süreci eski varoluş koşullarının dağılma süreciyle atbaşı gider.

Kadîm dünya son demlerini yaşarken, kadîm dinler Hıristiyanlık tarafından altedildiler. Hıristiyan düşüncesi On Sekizinci Yüzyılda akılcı düşünce karşısında yenik düştüğünde, feodal toplum o zaman devrimci olan burjuvazi karşısında ölüm-kalım savaşı veriyordu. Din ve vicdan özgürlüğü düşünceleri, serbest rekabetin bilgi alanında hâkimiyetinin ifadesinden başka birşey değildir.

"Hiç şüphesiz," denilecek, "dinî, ahlâkî, felsefî ve hukukî düşünceler tarihin gelişme seyri içinde değişikliğe uğramışlardır. Ama din, ahlâk, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk buna rağmen her zaman ayakta kalmışlardır."

"Kaldı ki, Özgürlük, Adalet vb. gibi bütün toplum durumlarına ortak ebedî doğrular vardır. Oysa komünizm ebedî doğruları ortadan kaldırıyor, dini ve ahlâkı yeni bir temel üzerine oturtacak yerde, bütün dine ve bütün ahlâka son veriyor; dolayısıyla, bütün geçmiş tarihî tecrübeye ters düşüyor."

Bu suçlamanın özünde yatan nedir? Gelmiş geçmiş bütün toplumların tarihi, farklı dönemlerde farklı biçimlere bürünen sınıf çelişkilerinin gelişmesinin tarihidir.

Fakat sınıf çelişkileri ne gibi biçimlere bürünmüş olurlarsa olsunlar, geçmiş çağların hepsinde görülen ortak bir

olgu var: toplumun bir bölümünün diğer bölümü tarafından sömürülmesi. O halde geçmiş çağların sosyal bilincinin, gösterdiği bütün çeşitliliğe ve farklılığa rağmen, ancak sınıf çelişkilerinin hepten son bulmasıyla bütün bütün gözden kaybolabilecek belli birtakım ortak biçimler ya da genel düşünceler çerçevesinde hareket etmesine şaşmamak gerekir.

Komünist devrim, geleneksel mülkiyet ilişkilerinden en köklü kopuştur; onun gelişmesi, geleneksel düşüncelerden de en köklü kopuşu içeriyorsa, buna hiç şaşmayalım.

Fakat komünizme yöneltilen burjuva itirazlar üzerinde yeter bu kadar durduğumuz.

Yukarda gördük ki, işçi sınıfının devrimde atacağı ilk adım, proletaryayı hâkim sınıf durumuna getirmek, demokrasi savaşını kazanmaktır.

Proletarya siyasi üstünlüğünü, bütün sermayeyi kerte kerte burjuvazinin elinden koparıp almak, bütün üretim araçlarını devletin elinde, yani hâkim sınıf olarak örgütlenen proletaryanın elinde merkezileştirmek, ve üretici güçler toplamını olabildiği kadar hızla arttırmak için kullanacaktır.

Tabii, başlangıçta, mülkiyet haklarında ve burjuva üretim koşullarında zorla birtakım gedikler açılmadan; dolayısıyla, ekonomik bakımdan yetersiz ve geçersiz görünseler de hareketin seyri içinde kendilerini aşan, eski toplum düzeninde yeni yeni gedikler açılmasını gerektiren, ve üretim tarzını baştan aşağı devrimci bir değişikliğe uğratmak için kaçınılmaz olan bazı tedbirler alınmadan bu gerçekleştirilemez.

Bu tedbirler muhakkak ki her ülkede başka başka olacaktır.

Bununla birlikte, aşağıda sayılanlar, en ileri ülkelerde az çok genellikle uygulanabilecektir.

1. Toprak mülkiyetine son verilmesi ve bütün toprak rantlarının kamu yararına kullanılması.

2. Ağır bir müterakkî ya da kademeli gelir vergisi.

3. Her türlü miras hakkının kaldırılması.

4. Bütün yurt dışına kaçanların ve isyancıların mülklerine el konulması.

5. Sermayesi devlete ait olan, mutlak tekel durumunda bir merkez bankası aracılığıyla kredilerin devlet elinde merkezîleştirilmesi.

6. Haberleşme ve ulaşım araçlarının devlet elinde merkezîleştirilmesi.

.7 Devlete ait fabrika ve üretim araçları sayısının arttırılması; çorak toprakların ekilebilir hâle getirilmesi ve bütün toprakların ortak bir plân çerçevesinde ıslahı.

8. Herkesin eşit çalışma zorunluluğu. Özellikle tarımda sanayi ordularının kurulması.

9. Tarımın imalât sanayileri ile birlikte yürütülmesi; nüfusun ülke içinde daha dengeli dağılmasıyla şehir ve köy arasında ayırıma giderek son verilmesi.

10. Bütün çocuklar için resmî okullarda parasız eğitim. Çocukların fabrikalarda bugünkü biçimiyle çalıştırılmasının önlenmesi. Eğitimin sanayi üretimiyle birlikte yürütülmesi, vb., vb.

Gelişme seyri içinde sınıf ayrılıkları ortadan kalktığı ve üretimin tümü bütün milletin muazzam birliği elinde toplandığı zaman, kamu iktidarı siyasî karakterini yitirecektir. Siyasî iktidar, asıl anlamıyla, bir sınıfın bir başka sınıfı baskı altında tutmak için örgütlenmiş gücüdür. Eğer proletarya, burjuvaziyle mücadelesi sırasında, koşulların baskısı altında kendini bir sınıf olarak örgütlemeye zorlanacaksa, eğer bir devrimle kendisini hâkim sınıf kılacak ve hâkim sınıf olarak eski üretim koşullarını zorla silip atacaksa, demek ki, bu koşullarla birlikte sınıf çelişkilerinin ve genel olarak sınıfların varlığının koşullarını da silip at-

mış ve böylelikle kendi sınıf hâkimiyetine de son vermiş olacaktır.

Sınıfları ve sınıf çelişkileriyle eski burjuva toplumunun yerini öyle bir birlik alacaktır ki orda her insanın özgürce gelişmesi bütün herkesin özgürce gelişmesinin şartı olacaktır.

III

SOSYALİST VE KOMÜNİST LİTERATÜR

I. Gerici Sosyalizm

A) Feodal Sosyalizm

Tarihî konumlarından ötürü Fransız ve İngiliz soylu sınıfları, çağdaş burjuva toplumuna saldıran risaleler yazmayı kendilerine iş edindiler. 1830 Temmuz Devriminde Fransa'da, ve reform çalkantıları[1] sırasında İngiltere'de bu soylu sınıflar nefret ettikleri türediler karşısında bir kez daha yenilgiye uğradılar. Ondan sonra artık ciddî bir siyasî mücadele kesinlikle söz konusu olamazdı. Yalnız edebî bir savaş hâlâ mümkündü. Ne ki edebiyat alanında dahi, Restorasyon[2] döneminin eski yâveleri artık geçmez olmuştu.

Kendilerine taraftar toplayabilmek için soylular sözde kendi çıkarlarını unutmuş görünmek, burjuvaziye yönelt-

---

1) İngiltere'de 1832 Seçim Kanunu reformu. Halktan gelen baskıyla çıkarılan bu kanun sayesinde toprak ve finans aristokrasisinin siyasi tekeli kırılmış, parlamento yolu sanayi burjuvazisine açılmıştı. Reform mücadelesinin başını çeken proletarya ile küçük burjuvazi ise oyuna getirilmişler, seçme-seçilme haklarını yine elde edememişlerdi.

2) 1660-1689 arası İngiliz Restorasyonu değil, 1814-1830 Fransız Restorasyonu. (1888 tarihli İngilizce baskıya Engels'in notu.)

tikleri suçlamayı sömürülen işçi sınıfının çıkarından başka bir çıkar gözetmiyorlarmışcasına dile getirmek zorunda kaldılar. Böylece yenilgilerinin acısını, yeni efendilerini alaya alarak ve gelecek felâkete dair kulağına uğursuz kehanetler fısıldayarak çıkardılar.

Feodal sosyalizm böyle doğdu: yarı ağıt, yarı taşlama, yarı geçmişin yankısı, yarı gelecekten korkulu haber; acı, nükteli ve keskin eleştirisiyle kimi zaman burjuvaziyi can evinden vurarak, ama çağdaş tarihin gidişini hiç mi hiç anlıyamadığı için sonunda hep gülünç düşerek.

Soylu sınıfı, halkı kendi yanına çekebilmek için, önünde sancak yerine proleter bağış-kesesini taşıyordu. Ama halk ne zaman soyluların peşine takılacak olsa, arka nakiyelerinde eski feodal armaları görüyor, saygısız kahkahalar atarak onları yüzüstü bırakıyordu.

Fransız Meşrûiyetçilerinin[1] bir kesimi ve "Genç İngiltere[2]" bu temaşayı sahneye koydular.

Feodaller kendi sömürü tarzlarının burjuvazininkinden farklı olduğunu ileri sürerken, kendilerinin bambaşka durumlarda ve koşullarda sömürdüklerini, o durum ve koşulların bugün artık tarihe karıştığını unuturlar. Kendi hâkimiyetleri altında hiç bir zaman çağdaş proletaryanın varolmadığını ileri sürerken, çağdaş burjuvazinin kendi toplum biçimlerinin zorunlu bir ürünü olduğunu unuturlar.

Bunun ötesinde, eleştirilerinin gerici niteliğini o kadar

---

1) "Legitimist"ler. 1830 Devriminde devrilen "meşrû" Bourbon hânedanı taraftarları. Bu hânedan büyük toprak sahibi soyluların çıkarlarını temsil etmekteydi. 1814-30 arası Restorasyon döneminde iktidardaydı.

2) 1840 yılları başında Muhafazakâr Parti politikacıları ve yazarlarından kurulu bir gurup. Burjuvazinin gelişen ekonomik ve siyasî gücünden toprak sahibi soyluların duyduğu hoşnutsuzluğu dile getirmekteydi.

az saklarlar ki, burjuvaziye yönelttikleri başlıca suçlama aslında şuna varır: burjuva düzeninde, eski toplum düzeninin kökünü kazmaya aday bir sınıf gelişmektedir.

Bir proletarya yarattığı için değil, daha çok, devrimci bir proletarya yarattığı için kınarlar burjuvaziyi.

Bu yüzden siyaset pratiğinde, işçi sınıfına karşı girişilen bütün baskı tedbirlerini desteklerler, günlük hayatta ise, bütün o tumturaklı sözlerine rağmen, sanayi ağacından düşen altın elmaları toplamaya, doğruyu, sevgiyi ve şerefi yün, pancar şekeri ve ispirto ticaretiyle değişmeye teşnedirler[1].

Nasıl köy papazı her zaman toprak sahibiyle elele gitmişse, Papaz Sosyalizmi de hep Feodal sosyalizmle elele gitmiştir.

Hıristiyan çilekeşliğine sosyalist bir çeşni katmaktan kolay birşey yoktur. Hıristiyanlık özel mülkiyeti, evliliği, devleti kınamamış mıdır? Bunların yerine hayırseverliği ve yoksulluğu, bekâreti ve nefse ezayı, manastır hayatını ve Kiliseyi salık vermemiş midir? Hıristiyan sosyalizmi, soylu kişinin hasedini takdis etmek için papazın kullandığı kutsanmış sudan başka birşey değildir.

B) Küçük Burjuva Sosyalizmi

Feodal soylular burjuvazinin yıktığı tek sınıf, varoluş koşulları çağdaş burjuva toplumunun havasında sararıp solan tek sınıf değildi. Ortaçağ şehir ahalisiyle küçük top-

---

1) Bu, özellikle Almanya için doğrudur. Orda toprak sahibi soylular ve zadegân, mâlikânelerinin büyük kısmını kendi adlarına kâhyalarına işletirler. Ayrıca, büyük pancar şekeri ve ispirto imâlatçılarıdırlar. Daha zengin olan İngiliz soyluları şimdilik buna tenezzül etmiyorlar; ama onlar da toprak rantlarının düşüşünden uğradıkları kaybı, dürüstlüğü hayli su götürür anonim şirket müteşebbislerine isimlerini ödünç vererek gidermesini biliyorlar. (1888 tarihli İngiliz baskıya Engels'in notu.)

rak sahibi köylüler çağdaş burjuvazinin öncüleriydiler. Sanayi ve ticaretce az gelişmiş ülkelerde bu iki sınıf, palazlanan burjuvazinin yanısıra hâlâ hayatta kalmaya çalışmaktadırlar.

Çağdaş medeniyetin tam geliştiği ülkelerde, proletarya ile burjuvazi arasında yalpalayan ve burjuva toplumunun bir eklentisi olarak durmadan kendini yenileyen yeni bir küçük burjuvalar sınıfı türemiştir. Ne ki bu sınıfın tek tek üyeleri rekabet nedeniyle sürekli olarak proletaryanın saflarına itilmektedirler, ve hattâ, çağdaş sanayi geliştikçe çağdaş toplumun bağımsız bir kesimi olarak büsbütün ortadan silinecekleri, imalâtta, tarımda ve ticarette yerlerini denetçilere, kâhyalara ve tezgâhlara bırakacakları ânın yaklaştığını görmektedirler.

Nüfusun yarısından çok daha fazlası köylü olan Fransa gibi ülkelerde, burjuvaziye karşı proletaryadan yana çıkan yazarların, burjuva düzenini eleştirirken köylünün ve küçük burjuvanın ölçülerini kullanmaları, işçi sınıfını bu ara-sınıfların görüş açısından savunmaları çok doğaldı. Küçük burjuva sosyalizmi böyle doğdu. Yalnız Fransa'da değil, İngiltere'de de bu okulun başı Sismondi'ydi.

Bu sosyalizm okulu, çağdaş üretim koşullarındaki çelişkileri büyük bir isabetle ortaya koymuştur. İktisatçıların riyakâr savunularının ipliğini pazara çıkarmıştır. Makinelerin ve işbölümünün, sermaye ile toprağın az ellerde toplanmasının, fazla üretimin ve buhranların felâketli sonuçlarını kesinlikle ispat etmiştir. Küçük burjuvanın ve köylünün kaçınılmaz sonunu, proletaryanın sefaletini, üretimdeki anarşiyi, servet dağılımındaki göze-batıcı eşitsizlikleri, milletler arasında birbirini yokedici sanayi savaşını, eski ahlâk bağlarının, eski aile ilişkilerinin, eski milliyetlerin çözülüşünü gözler önüne sermiştir.

Bununla birlikte sosyalizmin bu türü, olumlu hedefleri bakımından, ya eski üretim ve mübadele araçlarını, on-

larla birlikte eski mülkiyet ilişkilerini ve eski toplumu geri getirmeyi özler, ya da çağdaş üretim ve mübadele araçlarını, bu araçlar tarafından parçalanmış ve parçalanması mukadder olan eski mülkiyet ilişkileri çerçevesinde işlemez hâle getirmeyi amaçlar. Her iki halde de hem gerici, hem ütopyacıdır.

Küçük burjuva sosyalizminin son sözü, imalâta korporatif loncalar, tarımda ataerkil ilişkilerdir.

En sonunda, katı tarihî olgular kendi - kendini aldatmanın mestedici etkilerini dağıttıktan sonra, sosyalizmin bu türü berbat bir karamsarlık nöbetiyle son buldu.

c) Alman Sosyalizmi ya da "Gerçek" Sosyalizm

İktidardaki bir burjuvazinin baskısı altında ortaya çıkan ve bu iktidara karşı mücadelenin dile gelişi olan Fransız sosyalist ve komünist edebiyatı, Almanya'ya, burjuvazi bu ülkede feodal mutlakiyetçilikle tam yeni savaşa tutuşmuşken sokuldu.

Alman feylesofları, sözde feylesofları, ve **beaux esprits** (kalem ehli) pür heves sahip çıktılar bu edebiyata; ama, bu eserler Fransa'dan Almanya'ya göçerken Fransız sosyal koşullarının onlarla birlikte göçmediğini unuttular. Almanya'nın sosyal koşullarıyla karşılaşınca bu Fransız literatürü bütün pratik anlamını yitirdi, salt edebi bir veçheye büründü. Meselâ On Sekizinci Yüzyıl Alman feylesoflarının gözünde birinci Fransız Devriminin talepleri genel "Pratik Akıl"ın taleplerinden başka bir şey değildi, ve devrimci Fransız burjuvazisinin iradesinin dile getirilişi, onlar için, saf İradenin, olması gereken İradenin, genel olarak gerçek insan İradesinin yasaları anlamını taşıyordu.

Alman **literati**'nin (ediplerin) bütün yaptıkları yeni Fransız fikirlerini eski felsefî vicdanlarına uyumlu kılmaktan, ya da, daha doğrusu, kendi felsefi görüşlerinden vazgeçmeksizin, Fransız fikirlerine sahip çıkmaktan ibaretti.

Bu işi, bir yabancı dile nasıl sahip çıkılırsa öyle, yani çeviri yoluyla yaptılar.

Eski çok-tanrıcılığın klâsik eserlerinin yazılı olduğu elyazmaları üzerine keşişler, herkesin bildiği gibi, Katolik Azizlere dair saçma sapan hayat hikâyeleri yazarlardı. Alman **literati**, dünyevî Fransız literatürü karşısında bu yöntemi tersine çevirdiler: kendi teorik saçmalıklarını Fransızca asıl metnin altına yazdılar. Meselâ paranın ekonomik işlevlerinin Fransız eleştirisinin altına, "İnsanlığın Yabancılaşması", burjuva devletinin Fransız eleştirisinin altına, "Genel Kategorisinin Tahttan İndirilmesi" gibi şeyler yazdılar.

Fransız tarih eleştirilerinin arkasına yamanan bu felsefî lâfazanlıklara "Eylem Felsefesi", "Gerçek Sosyalizm", "Alman Sosyalizm Bilimi", "Sosyalizmin Felsefi Temeli" filân gibi isimler taktılar.

Fransız sosyalist ve komünist edebiyatının böylece canına okundu. Öte yandan, Alman'ın elinde bu edebiyat bir sınıfın bir başka sınıfla mücadelesini dile getirir olmaktan çıktığı için, Alman, "Fransız tek-yanlılığı"nı aşmış olduğu; gerçek ihtiyaçları değil, Gerçeğin ihtiyaçlarını; proletaryanın çıkarlarını değil, İnsan doğası'nın, hiç bir sınıfa ait olmayan, hiç bir gerçekliği olmayan, sadece felsefî hayalin puslu diyarında varolan genel olarak İnsanın çıkarlarını temsil ettiği zehabına kapıldı.

Okul çocuğu görevlerini bu denli ciddiye alan, elindeki pespaye malları bunca şarlatanlıkla övüp göklere çıkaran bu Alman Sosyalizmi, bu arada o kakavanca saf-yürekliliğini de giderek yitirdi.

Alman ve özellikle de Prusya burjuvazisinin feodal soylulara ve mutlak kırallığa karşı yürüttüğü savaş, yani liberal hareket, daha bir ciddiyet kazandı.

Bu sayede, "Gerçek" Sosyalizme, siyasî hareketin karşısına sosyalist taleplerle çıkmak, liberalizmi, temsilî hükü-

meti, burjuva rekabetini, burjuva basın özgürlüğünü, burjuva kanunlarını, burjuva özgürlüğü ile eşitliğini geleneksel lânetlemelerle yerin dibine batırmak, yığınlara bu burjuva hareketinden hiç bir kazançları olmadığını, tersine, o yüzden her türlü zarara uğrayacaklarını söyleyip durmak için nicedir aranan fırsat sunulmuş oluyordu. Alman Sosyalizmi, budalaca bir yankısından başka birşey olmadığı Fransız eleştirisinin geçerli olabilmesi için çağdaş burjuva toplumu ile ona tekabül eden ekonomik varoluş koşulları ve bunlara uyan bir siyasî yapının varolması gerektiğini tam bu sırada unutuverdi. Oysa Almanya'da yaklaşmakta olan mücadelenin hedefi tam da bunların elde edilmesiydi.

Alman Sosyalizmi, ceberrut hükümetlerle onların maiyetindeki papazlara profesörlere, taşra beyleri ve memurlara, onları tehdit eden burjuvazi karşısında makbul bir bostan korkuluğu hizmeti gördü.

Yine bu aynı hükümetlerin tam o sırada Alman işçi sınıfı ayaklanmalarına sundukları kırbaçlı - kurşunlu acı haplardan sonra Alman Sosyalizmi baya iyi gidiyordu.

Bu "Gerçek" Sosyalizm böylece Alman burjuvazisine karşı bir savaş silâhı olarak hükümetlere hizmet ederken, bir yandan da gerici bir çıkarı, Alman Filisten'lerinin çıkarını doğrudan temsil ediyordu. Almanya'da On Altıncı Yüzyılın bir kalıntısı olan, ve o zamandanberi de türlü biçimlerde boy gösterip duran **küçük burjuva** sınıfı, bugünkü düzenin gerçek sosyal temelidir.

Bu sınıfı ayakta tutmak, Almanya'da mevcut düzeni ayakta tutmaktır. Sanayide ve siyasette burjuvazinin hâkimiyeti, bir yandan sanayide yoğunlaşma, öbür yandan devrimci bir proletaryanın ortaya çıkması nedeniyle, bu sınıfı kesin yokolma tehlikesiyle yüzyüye getirmiştir. "Gerçek" Sosyalizm, işte bu iki kuşu bir taşla vurmak gibi birşeydi. Salgın gibi yayıldı.

Tumturaklı belâgat çiçekleriyle işlenmiş, mariz duygu-

sallığın çiyine batmış spekülatif örümcek ağlarından örülü cübbe, Alman Sosyalistlerinin bir deri-bir-kemik kalmış bîçare "ebedî doğrular"ına giydirdikleri bu doğa ötesi cübbe, böyle bir ortamda mallarının sürümünü korkunç arttırmaya yaradı.

Alman Sosyalizmi de, kendi payına, küçük burjuva Filisten'in dışı büyük - içi küçük temsilcisi olma görevini her geçen gün biraz daha benimser oldu.

Alman milletini örnek millet, adi Alman Filisten'ini tipik insan ilân etti. Bu örnek insanın her bir alçaklığını gizli, yüce ve sosyalistçe, yani gerçek karakterinin tam tersi bir anlama yordu. Komünizmin "vahşice yıkıcı" eğilimine doğrudan karşı çıkmaya, bütün sınıf mücadelelerine tepeden ve tarafsız bir horgörüyle baktığını ilân etmeye kadar gitti. Almanya'da şu sıra (1847) ellerde dolaşan bütün o sözde sosyalist ve komünist yayınlar, pek azı dışında, bu murdar ve yozlaştırıcı edebiyatın örnekleridir[1].

II. Tutucu Sosyalizm ya da Burjuva Sosyalizmi

Burjuvazinin bir bölümü, burjuva toplumunun varlığını sürekli kılmak için, sosyal dertleri gidermeden yanadır. İktisatçılar, hayırseverler, insaniyetçiler, işçi sınıfının durumunu düzelticiler, bağış kampanyacıları, hayvanları koruma dernekleri üyeleri, içki düşmanları, akla gelebilecek her türlü gizli reform heveslileri, hepsi bu kesime girerler. Sosyalizmin bu türlüsünden dört başı mâmur sistemler dahi çıkarılmıştır.

---

1) 1848'in devrim fırtınası bütün bu pestenkerâni eğilimi sildi süpürdü, ve hareketin başını çekenlerde sosyalizmle daha fazla uğraşma isteği bırakmadı. Bu eğilimin baş temsilcisi ve klâsik örneği, Bay Karl Grün'dür. (1890 tarihli Almanca baskıya Engels'in notu.)

Bu türün örneklerinden biri olarak Proudhon'un **Sefaletin Felsefesi**'ni gösterebiliriz.

Sosyalist geçinen burjuvalar, çağdaş sosyal koşulların doğurduğu kaçınılmaz mücadeleleri ve tehlikeleri göze almadan, bu koşulların bütün nimetlerinden yararlanmak isterler. Hâlihazır toplum düzeni olduğu gibi kalsın, ama devrimci ve çözücü unsurları olmasın isterler. Proletaryasız bir burjuvaziyi özlerler. Burjuvazi, tabii ki, kendisinin en üstte olduğu bir dünyayı dünyaların en iyisi beller; burjuva sosyalizmi de bu huzur verici görüşü geliştirip ondan az ya da çok tamamlanmış çeşitli sistemler çıkarır. Proletaryanın böyle bir sistemi gerçekleştirimesini ve bu sayede kestirmeden sosyal Cennete ulaşmasını istemekle burjuvazi, gerçekte sadece, proletaryanın bugünkü toplumun sınırları içinde kalmasını, fakat burjuvazi hakkındaki bütün menfur fikirlerinden arınmasını istemektedir.

Bu sosyalizmin ikinci ve daha pratik, ama daha az sistemli bir türü, salt siyasi bir reformun değil, ancak maddi varoluş koşullarında, ekonomik ilişkilerde bir değişikliğin kendilerine bir yararı olabileceğini söyliyerek her türlü devrimci hareketi işçilerin gözünde kötülemeye çalışmıştır. oysa bu tür sosyalizmin maddi varoluş koşullarında değişiklikten anladığı, hiç bir surette, burjuva üretim ilişkilerinin ortadan kaldırılması değildir —bu ancak bir devrimle gerçekleştirilebilir—; bu ilişkilerin sürüp gitmesine dayanan yönetim reformları, yani sermaye-emek ilişkilerini hiç bir bakımdan etkilemeyen, olsa olsa burjuva hükümetinin masraflarını azaltıcı ve yönetimini basitleştirici reformlardır.

Burjuva sosyalizmi, tam yeterli ifadesini, sadece lâftan ibaret hâle geldiği zaman, ve ancak o zaman bulur.

Serbest ticaret: işçi sınıfının yararına. Himayeci gümrükler: işçi sınıfının yararına. Hapishanelerin islâhı: işçi

sınıfının yararına. Burjuva Sosyalizminin son sözü, ve ciddiye aldığı yegâne sözü, budur.

Şu cümleyle özetlenebilir: burjuva bir burjuvadır: işçi sınıfının yararına.

III. Eleştirici - Ütopyacı Sosyalizm Ve Komünizm

Burda sözünü ettiğimiz, bütün çağdaş büyük devrimlerde her zaman, meselâ Babeuf ve başkalarının yazılarında olduğu gibi, proletaryanın taleplerini dile getiren literatür değildir.

Proletaryanın, feodal toplumun alaşağı edildiği genel kargaşa döneminde kendi öz hedeflerine ulaşmak için giriştiği ilk doğrudan teşebbüsler, gerek proletaryanın o sıralardaki henüz gelişmemiş durumundan ötürü, gerekse kurtuluşu için gerekli ekonomik koşulların —henüz daha yaratılması gereken ve ancak yaklaşan burjuva çağında yaratılabilecek olan koşulların— yokluğundan ötürü, ister istemez başarısızlığa uğradı. Proletaryanın bu ilk kıpırdanışlarına eşlik eden devrimci literatür de ister istemez gerici bir karakter taşıyordu. Evrensel çilekeşlik ve en kaba biçimiyle sosyal eşitlik fikirleri aşılıyordu.

Bihakkın sosyalist ve komünist diye isimlendirilen sistemler, St. Simon, Fourier, Owen ve başkalarının sistemleri, proletarya ile burjuvazi arasındaki mücadelenin yukarıda anlatılan gelişmemiş ilk döneminde ortaya çıkarlar. (Bakınız: Bölüm I. Burjuvazi ve Proletarya.)

Bu sistemlerin kurucuları yürürlükteki toplum biçiminde sınıf çelişkilerini de, çürüyüp dağılmaya yol açan unsurların faaliyetini de görmez değiller. Fakat, henüz çocukluk çağında olan proletarya, onların gözünde, hiç bir tarihî girişim gücü ve hiç bir bağımsız siyasî hareketi olmayan bir sınıf görünümündedir.

Sınıf çelişkilerinin gelişmesi sanayinin gelişmesiyle birlikte gittiği için, kendilerini içinde buldukları ekonomik durum henüz onlara proletaryanın kurtuluşunun maddî koşullarını sunmamaktadır. Bu yüzden onlar, bu koşulları yaratacak yeni bir toplum bilimi, yeni sosyal kanunlar ararlar.

Tarihî eylemin yerini, onların kişisel yaratıcı eylemi; tarihî süreç içinde yaratılan kurtuluş koşullarının yerini, hayalî kurtuluş koşulları; proletaryanın gide gide ve kendiliğinden sınıfsal örgütlenmesinin yerini, bu mucitlerin özel likle icad ettikleri bir sosyal örgütlenme olacaktır. Onların gözünde geleceğin tarihi, kendi sosyal tasarılarının propogandası ve pratikte uygulanmasından başka birşey değlidir.

Plânlarını yaparken, en çok, acı çeken sınıf olarak en başta işçi sınıfının çıkarlarını gözettiklerinin farkındadırlar .Proletarya onlar için, sadece, en çok acı çeken sınıf olduğu için mevcuttur.

Sınıf mücadelesinin henüz gelişmemiş durumu kadar kendi ortamları da, bu tür sosyalistlerin, kendilerini bütün sınıf çelişkilerinin çok üstünde görmelerine neden olur. Toplumun bütün üyelerinin, hattâ en varlıklılarının dahî durumunu iyileştirmek isterler. Bu yüzden hiç bir sınıf ayırımı yapmadan bütün topluma, hattâ daha çok hâkim sınıfa seslenmek âdetleridir. Öyle ya, insanlar bir kere onların sistemlerini anlasalar, ondan sonra nasıl olur da onun mümkün olan en mükemmel toplumun mümkün olan en mükemmel plânı olduğunu görmezler?

Dolayısıyla her türlü siyasî, özellikle de her türlü devrimci eylemi reddederler; amaçlarına barışçı yollardan varmak isterler, başarısızlığa mahkûm küçük deneylerle ve örnek girişimlerle yeni sosyal İncil'in yolunu hazırlamaya uğraşırlar.

Proletaryanın henüz çok az gelişmiş olduğu ve kendi durumunu ancak hayalci bir gözle görebildiği bir zamanda çizilen, geleceğin toplumuna dair bu hayalî tablo, toplumun genel bir yeniden-kuruluşu yönünde o sınıfın duyduğu ilk iç-güdüsel özlemlere tekabül etmektedir.

Fakat bu sosyalist ve komünist yayınlarda eleştirici bir unsur da vardır. Hâlihazır toplumun her bir ilkesine saldırırlar. Bu bakımdan, işçi sınıfının aydınlanması için son derece değerli malzeme ile doludurlar. Bu yayınlarda önerilen pratik tedbirler —meselâ şehirle kır arasındaki ayrılığa, aileye, sanayinin özel kişiler adına yürütülmesine, ücret sistemine son verilmesi, toplumda uyumun sağlanması, devletin işlevlerinin salt üretim üzerinde nezarete çevrilmesi— bütün bu öneriler, doğrudan doğruya, o sırada henüz yeni boy göstermeye başlıyan ve bu yayınlarda ancak belirsiz ve karışık ilk biçimleriyle kendilerini belli eden sınıf çelişkilerinin giderilmesini öngörürler. Bu nedenle bu öneriler salt ütopyacı bir karakter taşırlar.

Eleştirici-Ütopyacı Sosyalizm ve Komünizmin önemi tarihî gelişmeyle ters orantılıdır. Çağdaş sınıf mücadelesi gelişip belirginleştikçe, kavgaya bu sözde seyirci kalış, kavgaya yöneltilen bu hayalci saldırılar bütün pratik değerini ve bütün teorik gerekçesini yitirir. Dolayısıyla, bu sistemleri yaratanlar birçok bakımlardan devrimci kişiler oldukları halde, tilmizleri hep gerici tarikatlar kurmuşlardır. Bunlar proletaryanın ileri yönde tarihî gelişmesine karşı çıkarak üstadlarının ilk görüşlerinden mek parmak ayrılmazlar. Bu yüzden, ve ısrarla, sınıf mücadelesini durdurmaya, sınıf çelişkilerini uzlaştırmaya çalışırlar. Hâlâ, sosyal Ütopyalarını deneyler yoluyla gerçekleştirmeyi, birbirinden kopuk "Falanster"ler, "Ev Kolonileri" ya da bir "Küçük İkarya"[1] —Yeryüzü Cennetinin cep kitabı boyu

1) *Phalanstères,* Charles Fourier'nin tasarısına göre kurulacak sosyalist kolonileriydi. *İcaria,* Cabet'in ütopyasına ve son-

baskıları— kurmayı düşlerler; bütün bu olmayacak hayalleri gerçekleştirmek için de burjuvaların vicdanlarına ve keselerine el açmak zorunda kalırlar. Gide gide, yukarda anlattığımız gerici muhafazakâr sosyalistlerden olur çıkarlar; onlardan ayrıldıkları tek nokta, ukalâlığı daha da sistemleştirmeleri, ve kendi sosyal bilimlerinin mucizevî sonuçlarına bağnaz ve bâtıl bir inanç beslemeleridir.

Bu nedenle, işçi sınıfının her türlü siyasî eylemine şiddetle karşı çıkarlar. Onlar için bu gibi eylemler ancak yeni İncil'e körü körüne inançsızlıktan doğabilir.

İngiltere'de Owen'ciler Beratçılara, Fransa'da Fouirerciler **Réforme**'culara[1] karşıdırlar.

IV

ÇEŞİTLİ MUHALEFET PARTİLERİ KARŞISINDA KÖMÜNİSTLERİN DURUMU

Bölüm İki, İngiltere'de Beratçılar[2] ve Amerika'da Tarım

---

radan Amerika'da kurduğu komünist kolonisine verdiği isimdi. (1888 tarihli İngilizce baskıya Engels'in notu.) "Ev Kolonileri", Owen'in, örnek komünist derneklerine verdiği isimdi. *Phalanstères,* Fourier'nin tasarladığı halk saraylarının adıydı. *Icaria,* komünist kurumlarını Cabet'in tasvir ettiği ütopyacı hayal âlemine verilen isimdi. (1890 tarihli Almanca baskıya Engels'in notu.)

1) 1843-50 arasında Paris'te yayınlanan bir küçük burjuva demokrat gazetesinin taraftarlarına atıf yapılıyor. Bu gazete, *Réforme,* cumhuriyet rejimini savunuyor, demokratik ve sosyal reformlar istiyordu.

2) *Chartism* 1830 - 40 yılları süresince İngiliz işçilerinin devrimci yığın hareketi idi. Beratçılar, 1838'le 1848 arasında Parlamentoya sundukları üç dilekçede *(People's Charter* - Halk Be-

Reformcuları gibi günümüzde mevcut işçi sınıfı partileri karşısında komünistlerin durumuna açıklık getirmiştir.

Komünistler işçi sınıfının âcil hedeflerinin gerçekleştirilmesi, geçici çıkarlarının sağlanması için savaşırlar; fakat bugünkü hareket içinde aynı zamanda hareketin geleceğini temsil eder ve korurlar. Fransa'da tutucu ve radikal burjuvaziye karşı Sosyal Demokratlarla[1] ittifak yaparlar; ama Büyük Devrimden geleneksel olarak aktarılagelen lâf kalabalığı ve aldanmacalar karşısında eleştirici bir tavır takınma hakkından vazgeçmezler.

İsviçre'de, çelişik unsurlardan, kısmen Fransa'daki anlamıyla demokratik sosyalistlerden, kısmen de radikal burjuvalardan meydana gelen bir parti olduğunu gözden kaçırmaksızın, Radikalleri desteklerler.

Polonya'da, millî kurtuluşun ilk şartı olarak toprak devrimi için direten partiyi, yani 1846 Cracow ayaklanmasını[2] hazırlayan partiyi desteklerler.

---

ratı) genel oy hakkı, gizli oy, parlamentoya seçilmek için mülk sahibi olma şartının kaldırılması, daha kısa çalışma günü, daha yüksek ücret gibi istekler ileri sürmüşlerdir. Hareket 1848'den sonra tavsayıp dağılmıştır.

1) O sırada parlamentoda Ledru-Rolin, literatürde Louis Blanc ve gündelik basında *Réforme* gazetesi tarafından temsil edilen parti. Sosyal-Demokrasi adı, bu mucitlerinin gözünde, demokratik ya da cumhuriyetçi partinin az çok sosyalizme bulaşmış bir kesimi anlamına geliyordu. (1888 tarihli İngilizce baskıya Engels'in notu).

O sırada Fransa'da kendisine Sosyalist-Demokratik diyen parti, siyaset alanında Ledru-Rollin, literatürde Louis Blanc tarafından temsil ediliyordu; bu bakımdan, bugünkü Alman Sosyal Demokrasisiyle arasında dağlar kadar fark vardı. (1890 tarihli Almanca baskıya Engels'in notu.)

2) 1846 Şubatında bütün Polonya'da hazırlanan bir ayaklanma teşebbüsünde sadece Cracow isyancıları 22 Şubatta zafere ulaştılar ve millî bir hükümet kurdular. Hükümet bir bildiri ile feodal beylerin imtiyazlarının kaldırıldığını ilân etti. Fakat

Almanya'da, burjuvazinin her devrimci hareketinde mutlak krallığa, feodal beylere ve küçük burjuvaziye[1] karşı onun yanında savaşırlar.

Fakat burjuvazinin kendi hâkimiyetiyle birlikte zorunlu olarak yaratacağı sosyal ve siyasî koşulların her birini Alman işçilerinin zaman kaybetmeksizin burjuvaziye karşı bir silâha çevirebilmeleri için ve Almanya'da gerici sınıfların devrilmesinden sonra burjuvazinin kendisine karşı savaşın derhal başlıyabilmesi için, burjuvaziyle proletarya arasındaki hasım çelişkiyi olanca açıklığıyla işçi sınıfının bilincine sokmaktan bir an olsun geri durmazlar.

Komünistler dikkatlerini en çok Almanya'ya çevirmişlerdir. Çünkü o ülke On Yedinci Yüzyılda İngiltere'dekinden, On Sekizinci Yüzyılda ise Fransa'dakinden daha ileri Avrupa medeniyeti koşullarında, ve çok daha gelişmiş bir proletarya ile gerçekleştirilecek bir burjuva devriminin eşiğindedir, ve çünkü Almanya'da burjuva devrimi, hemen onun ardından gelecek bir proletarya devriminin başlangıcı olacaktır.

Kısacası, komünistler her yerde, kurulu sosyal ve siyasi düzene karşı her türlü devrimci hareketi desteklerler.

Bütün bu hareketlerde, o sıradaki gelişme düzeyi ne olursa olsun mülkiyet sorununu hareketin baş sorunu olarak öne çıkarırlar.

Nihayet, her yerde, bütün ülkelerin demokratik partileri arasında birlik ve anlaşma sağlanması için çaba harcarlar.

---

isyan hareketi Mart ayı başında bastırıldı, 1815'den beri Avusturya, Rusya ve Prusya'nın ortak denetimi altında bulunan Cracow 1846 Kasımında imzalanan bir andlaşma ile Avusturya'ya ilhak edildi.

1) Marx ve Engels burada şehir küçük burjuvazisinin gerici unsurlarını kastediyorlar.

Komünistler görüşlerini ve hedeflerini gizlemeye tenezzül etmezler. Hedeflerine ancak bütün mevcut sosyal koşulların zorla devrilmesiyle ulaşılabileceğini açıkça ilân ederler. Hâkim sınıflar bir komünist devriminden korkup titresinler. Proleterlerin zincirlerinden başka kaybedecek hiç birşeyleri yok. Kazanacakları bir dünya var.

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ, BİRLEŞİN!

"BURJUVAZİ VE KARŞI-DEVRİM"DEN PARÇA

Karl Marx

1848 Aralığında *Neue Rheinische Zeitung*[1] gazetesinde yayınladığı bu makalede Marx, 1848 Alman burjuva devriminde karşı devrimin baskın çıkmasının nedenlerini tarihi maddeci görüş açısından tahlil etmiş, sınıfların nesnel durumlarını ve sınıflar arası ilişkileri belirterek Alman devriminin karakterini, kendine özgü yanlarını göstermiştir.

...**Prusya Mart Devrimi, 1648 İngiliz**[2] **ve 1789** Fransız devrimleriyle karıştırılmamalıdır.

1648'de burjuvazi kırallığa, feodal soylulara ve resmî kilisiye karşı çağdaş soylularla ittifak kurmuştu.

1789'da burjuvazi kırallığa, soylulara ve resmî kiliseye karşı halkla ittifak hâlindeydi.

1789 Devriminin ilk-örneği (hiç değilse Avrupa'da) sadece 1648 Devrimi, 1648 Devriminin ilk-örneği de, sadece, Hollandalıların İspanya'ya karşı ayaklanmasıydı[3]. Yalnız

---

1) *Yeni Ren Gazetesi.* 1 Haziran 1848'den 19 Mayıs 1849'a kadar Kolonya'da yayınlanan günlük devrimci gazete. Marx, gazetenin yazı işleri müdürüydü. Engels de yazı kurulu üyesiydi.

2) 1648 Cromwell devrimi.

3) 1566-1609 arasında Hollandalıların İspanya'ya karşı yürüt-

zaman bakımından değil, öz bakımından da her iki devrim ilk-örneklerini bir yüzyıl boyu aşmışlardı.

Her iki devrimde burjuvazi hareketin **gerçekten** öncü sınıfıydı. **Proletarya ve burjuvaziye dahil olmayan şehirli tabakalar** ya henüz burjuvazinin çıkarlarından ayrı çıkarlara sahip değillerdi, ya da henüz, bağımsız olarak gelişmiş sınıfları ya da sınıf kesimlerini oluşturmuyorlardı. Bu nedenle, meselâ Fransa'da 1793-94 arasında olduğu gibi, burjuvaziye karşı çıktıkları her yerde, sadece, **burjuva biçiminde** olmasa bile yine de burjuvazinin çıkarları uğrunda savaştılar. **Fransız tedhişçiliği, burjuvazinin düşmanlarıyla,** mutlakiyetçilikle, feodalizmle, dar-kafalılıkla, pleb **biçimi** hesaplaşmadan başka birşey değildi.

1648 ve 1789 Devrimleri **İngiliz** ve **Fransız** devrimleri değillerdi; **Avrupa** devrimleriydi onlar. Toplumun **belirli** bir sınıfının **eski siyasî düzen** karşısında zaferi değil, **yeni Avrupa toplumunun siyasî düzeninin** ilânı idiler. Burjuvazi bu devrimlerde zafer kazandı ama, o çağda burjuvazinin zaferi **yeni bir toplum düzeninin zaferi**ydi; burjuva mülkiyetinin feodal mülkiyet, milliliğin bölgecilik, rekabetin lonca, miras bölüşümünün en büyük evlâd hakkı, toprak sahibinin toprağa esaret, eğitimin bâtıl inanç, ailenin aile adı, sanayinin sultanî tembellik, medenî hukukun Ortaçağ imtiyazı karşısında zaferiydi 1648 Devrimi On Yedinci Yüzyılın On Altıncı Yüzyıla, 1789 Devrimi On Sekizinci Yüzyılın On Yedinci yüzyıla galebe çalmasıydı. Bu devrimler, yer aldıkları dünya kesimlerinin yani İngiltere ve Fransa'nın ihtiyaçlarından da çok, dünyanın o günkü ihtiyaçlarını dile getirmekteydiler.

Prusya'da Mart Devriminde buna benzer hiç birşey yoktu.

---

tükleri bağımsızlık mücadelesi sonunda İspanya Hollanda'da burjuva cumhuriyetinin bağımsızlığını kabule zorlanmıştı.

Şubat Devrimi meşrutî kırallığa gerçekte, burjuvazinin hâkimiyetine zihinlerde **son vermişti.** Prusya'da Mart Devrimi meşrutî kırallığı zihinlerde, burjuvazinin hâkimiyetini gerçekte **kuracaktı.** Bir **Avrupa devrimi** olmak şöyle dursun, bir Avrupa devriminin geri kalmış bir ülkedeki güdük ard-etkisinden başka birşey değildi. Çağının önünde gidecek yerde, çağının yarım yüzyıldan da çok gerisinden geliyordu. Daha baştan **ikincildi;** ne ki, ikincil hastalıkların daha zor iyi edildiği ve vücudu asıl hastalıklardan daha çok yıprattığı bilinen birşeydir. Bu devrimde söz konusu olan yeni bir toplumun kurulması değil, Paris'te göçüp giden toplumun Berlin'de yeniden doğmasıydı. Prusya'da Mart Devrimi hattâ **millî, Alman** bile değildi; daha başlangıcında, **bölgeci-Prusyalı** nitelikteydi. Viyana, Cassel, Münih ve çeşitli diğer taşra ayaklanmaları onun yanısıra patlak verip onunla önderlik yarışına girdi.

1648 ve 1789'un tüm yaradılışın doruğu olmaktan sonsuz gurur duymalarına karşılık, 1848 Berlin'inin ihtirası tarihin ardından nal toplamaktı. 1648 ve 1789 Devrimlerinin ışığı, kendileri sönüp gittikten yüz bin yıl sonra ışıkları bize erişen yıldızların ışığına benziyordu. Prusya'da Mart Devrimi —herşeyin minyatürü olduğu gibi— Avrupa için işte böyle bir yıldızın minyatürüydü. Işığı, çoktan çürüyüp gitmiş bir toplumun cesedinin saldığı ışıktı.

Alman burjuvazisi öylesine ağır aksak, hantal ve yavaş gelişmişti ki, feodalizmin ve mutlakiyetin karşısına bir tehlike olarak çıktığı anda, proletaryayı ve çıkarları ile fikirleri proletaryanın çıkarları ve fikirlerine yakın olan şehir ahalisinin tüm kesimlerini bir tehlike olarak kendi karşısında buldu. Ve sadece **gerisinde** bir sınıfın değil, **önünde** bütün Avrupa'nın kendisine karşı düşmanca saf tuttuğunu gördü. Prusya burjuvazisi, 1789 Fransız burjuvazisi gibi,

eski toplumun temsilcilerine karşı, kırallığa ve soylulara karşı **bütün** çağdaş toplumu temsil eden sınıf değildi. Bir çeşit **sosyal zümre** derekesine düşmüştü: kırallığa karşı olduğu kadar, halka da kesinlikle karşıydı; ikisine de karşı çıkmaya hevesli, ayrı ayrı her birinin karşısında kararsızdı, çünkü her zaman ikisini de önünde ya da ardında görüyordu; daha baştan, halka ihanet ederek eski toplumun taçlı temsilcisiyle uzlaşmaya hazırdı, çünkü kendisi de çoktan eski toplumun bir parçası olmuştu; eskisine karşı yeni bir toplumun çıkarlarını değil, çoktan tarihe karışmış bir toplum içerisinde yeniden beliren çıkarları temsil ediyordu; halkı ardından sürüklediği için değil, halk tarafından öne itelendiği için devrimin dümenini elinde tutuyordu; yeni bir toplumun girişim gücünü değil, eski bir sosyal çağın kinini temsil ettiğinden ötürü öncüydü; eski devletin, kendiliğinden ortaya çıkmamış, bir depremle yeni devletin yüzeyine fırlatılmış bir tabakasıydı; kendine güvenmez, halka inanmaz, yukardakilere homurdanır, aşağıdakilerden ödü kopardı; her iki tarafa karşı da bencil ve bencilliğinin bilincindeydi; tutucular karşısında devrimci, devrimciler karşısında tutucuydu; kendi sloganlarına dahi güveni yoktu, fikir yerine lâf kalabalığına düşkündü; dünya fırtınası karşısında ürkek, dünya fırtınasının sömürücüsüydü; hiç bir hususta enerji sahibi değildi, her hususta intihalciydi [başkalarından çalan]; özgünlükten yoksun olduğu için âdiydi, âdiliğinde özgündü; kendi isteklerinde küçük hesaplı, girişim gücünden yoksun, kendine güvenden, halka güvenden yoksun, dünya tarihi çapında bir görevden yoksun; dinç bir halkın ilk delikanlıca itilimlerini kendi bunak çıkarları için yönetip yolundan saptırmaya kendini mahkûm gören —gözsüz, kulaksız, dişsiz, ve hiç birşeysiz— nalet bir moruk: Mart Devriminden sonra kendini Prusya devletinin başında bulan **Prusya burjuvazisi** buydu işte.

"MERKEZ KOMİTESİNİN KOMÜNİSTLER BİRLİĞİNE HİTABI"NDAN PARÇA

Karl Marx ve Friedrich Engels

Marx ve Engels'in 1850 Martında kaleme alıp Komünistler Birliği örgütüne genelge olarak gönderdikleri bu yazıda, bağımsız bir proletarya partisinin zorunluluğu ile proletaryanın devrimci hareketinin küçük burjuva demokratik hareketi karşısında uygulayacağı taktikler konusu ele alınmaktadır. Bilimsel Sosyalizmin kurucuları yazıda ana fikir olarak Sürekli Devrim kavramını işlemektedirler. Genelge metni Engels tarafından 1885'te yayınlanmıştır.

Almanya'da küçük burjuva demokrat partisi çok güçlüdür. Şehirlerde oturan burjuvaların büyük çoğunluğunu, küçük sanayi ve küçük ticaret erbabını ve lonca ustalarını kapsadığı gibi, köylüler, ve bağımsız şehir proletaryasından henüz bir destek bulamadığı ölçüde kır proletaryası da bu partinin taraftarları arasındadır.

Devrimci işçilerin partisinin küçük burjuva demokratları karşısında tutumu şudur: devirmeyi amaçladığı kesime karşı, onlarla birlikte yürür; durumlarını kendi çıkarları yönünde pekiştirmek için giriştikleri her işte, onların karşısındadır.

Küçük burjuva demokratlar bütün toplumu devrimci proleterler yararına değiştirmeyi istemekten çok uzaktırlar; onlar, hâlihazır toplumun kendileri için olabildiğince

dayanılır ve rahat kılınmasını sağlamak amacıyla sosyal koşullarda değişiklik isterler. Dolayısıyla, herşeyden önce, bürokrasiye ket vurma ve başlıca vergileri büyük toprak sahipleriyle büyük burjuvaların üzerine yıkma yoluyla devlet masraflarının azaltılmasını isterler. Bundan başka, kendilerinin ve köylülerin kapitalistler yerine devletten elverişli şartlarla kredi almalarını mümkün kılacak kamu kredisi kurumları ve tefeciliğe karşı kanunlar aracılığıyla büyük sermayenin küçük sermaye üzerinde baskısının kaldırılmasını isterler. Ayrıca, feodalizmin tastamam ortadan kaldırılmasıyla kırda burjuva mülkiyet ilişkilerinin yerleşmesini isterler. Bütün bunları başarabilmek için kendileriyle müttefiklerine, yani köylülere çoğunluk sağlıyacak meşrutî ya da cumhuriyetçi bir demokratik devlet yapısına; mahallî idarelerin malları üzerinde ve bugün bürokratlarca görülmekte olan birtakım görevler üzerinde doğrudan denetim kurmalarını sağlıyacak demokratik bir mahallî idare yapısına muhtaçtırlar.

Sermayenin hâkimiyetine ve hızla büyümesine karşı başka bir tedbir olmak üzere miras hakkı kısıtlanacak, ve ayrıca mümkün olduğu kadar çok sayıda iş devlete aktarılacaktır. İşçilere gelince, besbelli onlar yine ücretli işçiler olarak kalacaklardır. Demokratik küçük burjuvalar işçilerin sadece daha iyi ücret almalarını, hayatlarının daha güven altında olmasını isterler, bunu da devletin kısmen işçilere iş sağlamasıyla ve sadaka tedbirleriyle başarmayı umarlar; yani, kısacası, üstü az ya da çok örtülü sadaka rüşveti ile işçileri kandırmayı, durumlarını o an için dayanılır kılarak devrimci potansiyellerini kırmayı tasarlarlar. Küçük burjuva demokrasisinin bu özetlenen istekleri onun bütün kesimlerince hepsi birden aynı zamanda ileri sürülmez; küçük burjuva demokratların pek azı bu isteklerin bir bütün olarak belirli amaçlar teşkil ettiği görüşündendir. Aralarında tek tek bireyler ya da kesimler ne kadar ileri

giderlerse bu isteklerin o kadar çoğunu benimserler, ve yukarıda belirtilen noktalarda kendi programlarını gören birkaç kişi bununla devrimden beklenebilecek olanın azamîsini ileri sürmüş olduklarını sanırlar. Oysa bu istekler hiç bir surette proletarya partisi için yeterli değildir. Küçük burjuva demokratlar, devrimi mümkün olduğu kadar çabuk, ve en fazla yukarıdaki isteklerin elde edilmesiyle sona erdirmek isterler; buna karşılık, az ya da çok mülk sahibi sınıfların tümünün üstünlüğüne son verilinceye, proletarya devlet iktidarını ele geçirinceye, sadece tek bir ülkede değil, dünyanın bütün hâkim ülkelerinde proleterlerin birliği bu ülkeler proleterleri arasında rekabetin sona ermesine ve hiç değilse en önemli üretim güçlerinin proleterlerin elinde yoğunlaşmasına elverecek ölçüde ilerleyinceye kadar devrimi sürekli kılmak bizim çıkarımızadır, görevimizdir. Bizim için dâva özel mülkiyetin değişmesi değil, yok edilmesidir; sınıf çelişkilerinin yumuşatılması değil, sınıfların ortadan kaldırılmasıdır; mevcut toplumun düzeltilmesi değil, yeni bir toplumun kurulmasıdır. Devrim ilerledikçe küçük burjuva demokrasisinin Almanya'da bir an için hâkim bir etkenlik kazanacağı şüphesizdir. Dolayısıyla, 1) Küçük burjuva demokratların da ezilmekte oldukları bugünkü koşulların devamı süresince; 2) Onlara üstünlük kazandıracak olan önümüzdeki devrimci mücadelede; 3) Bu mücadeleden sonra, devrilen sınıflar ve proletarya üzerinde ağırlıklarının etkin olduğu dönemde, proletaryanın ve özellikle Birliğin küçük burjuva demokrasisi karşısında tutumunun ne olacağı sorusu karşımıza çıkmaktadır.

1. Her yerde ezilmekte oldukları şu sırada, demokratik küçük burjuvalar, genel olarak proletarya ile birlik ve barışı salık veriyor, ona ellerini uzatıyor, demokratik parti içindeki her türlü fikri kapsayacak büyük bir muhalefet partisinin kurulmasına çalışıyorlar; yani içinde genel sosyal demokratik lâfazanlıkların ağır bastığı, ardında kendi özel

çıkarlarının gizlendiği, proletaryanın belirli isteklerinin ileri sürülmesine sevgili barış uğruna imkân vermeyecek bir partide işçileri tutsak etmeye çalışıyorlar. Böylesi bir birlik doğrudan doğruya onların yararına, proletaryanın ise hepten zararınadır. Proletarya onca güçlükler bahasına elde ettiği bağımsız durumunu yitirir ve yeniden, resmî burjuva demokrasisinin bir eklentisi derekesine düşer. Onun için, böyle bir birlik kesinkes reddedilmelidir. İşçiler, özellikle de Birlik, burjuva demokratlara alkış tutan koro olmaya yine rıza göstereceklerine, resmî demokratların yanısıra işçilerin partisinin bağımsız, gizli ve genel bir örgütünü kurmaya gayret etmeli, bu örgütün her bir kesimini proletaryanın tutum ve çıkarlarının burjuva etkilerinden bağımsız olarak tartışılacağı işçi birliklerinin merkezi ve çekirdeği yapmalıdırlar. Burjuva demokratların, proleterlerin eşit güç ve eşit haklarla kendi yanlarında yer almalarını sağlıyacak bir ittifakı ciddiyetle düşünmekten ne denli uzak oldukları, meselâ Breslau demokratlarının basın organları **Neue Oder-Zeitung**'da Sosyalistler diye adlandırdıkları, bağımsız olarak örgütlenmiş işçilere çılgınca saldırmalarından da bellidir. Ortak bir düşmana karşı mücadelede özel bir birliğe ihtiyaç yoktur. Böyle bir düşmanla doğruca savaşma zorunu belirdiği anda her iki partinin çıkarları geçici olarak birleşir; ancak kısa bir süre devam edeceği düşünülen bu birleşme, eskiden olduğu gibi, ilerde de, kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Açıkça bellidir ki, bütün geçmiş çatışmalarda olduğu gibi, önümüzdeki kanlı çatışmalarda da cesaretleri, azimleri ve fedakârlıklarıyla zaferi kazananlar yine en önde işçiler olacaktır. Geçmişte olduğu gibi, bu mücadelede de küçük burjuvazinin büyük çoğunluğu mümkün olduğu kadar uzun bir süre sallantılı, kararsız ve pasif kalacak, sonra da, mesele bir çözüme bağlanır bağlanmaz, zaferi kendisine maledecek, işçileri sükûneti korumaya ve işlerinin başına dönmeye çağıracak, sözümona aşırı-

lıklara karşı tedbir alacak, proletaryanın zaferin meyvalarını toplamasına engel olacaktır. Küçük burjuva demokratları bundan alıkoymak işçilerin elinde değildir; fakat işçiler onların silâhlanmış proletarya karşısında galebe çalmalarını güçleştirebilirler; onları öyle şartları kabule zorlıyabilirler ki, burjuva demokratların hâkimiyeti, daha baştan, yıkılmalarının tohumunu içinde taşır, ve sonradan proletaryanın hâkimiyeti ele geçirmesiyle iktidardan sürülüp atılmaları büyük ölçüde kolaylaşır. Özellikle, çatışma sırasında ve mücadeleden hemen sonra fırtınayı yatıştırma yönünde burjuva teşebbüslerine işçiler ellerindeki bütün imkânlarla karşı durmalı, demokratları bugünkü dehşetengiz lâflarını fiiliyata dökmeye zorlamalıdırlar. Zaferin hemen ardından devrimci heyecanın tekrar bastırılmasını önleyici eylemlere girişmelidirler. Devrimci heyecanı olabildiğince uzun bir süre ayakta tutmalıdırlar. Sözde aşırılıklara, hâtırası halkta sadece nefret duygusu uyandıran kişilerle kamu yapılarına karşı halkın giriştiği intikam hareketlerine muhalefet etmek şöyle dursun, bu gibi hareketleri yalnız hoşgörüyle karşılamakla da yetinilmemeli, onlara önderlik edilmelidir. Mücadele sırasında ve mücadeleden sonra işçiler, her fırsatta, burjuva demokratların istekleri yanında kendi isteklerini ileri sürmelidirler. Demokratik burjuvalar idareyi devralmaya koyulur koyulmaz, işçiler için teminat talep etmelidirler. Gerekirse bu teminatları zorla elde etmeli, genellikle yeni yöneticilerden her türlü taviz ve vaadi koparmaya bakmalıdırlar. Onları açmaza sokmanın en kesin yolu budur. Durumu sükûnet ve soğukkanlılıkla değerlendirerek ve yeni hükümete güvenlerinin olmadığını gizlemeyerek, her başarılı sokak savaşından sonra görülen zafer sarhoşluğunu, yeni düzenden hoşnutluk duygusunu mümkün olduğu kadar dar sınırlar içinde tutmalıdırlar. Yeni resmî hükümetlerin yanısıra, ve aynı zamanda, kendi devrimci işçi hükümetlerini kurmalıdır-

lar. Bunlar belediye komiteleri ve belediye meclisleri, ya da işçi birlikleri ya da işçi komiteleri olabilir. Böylece, burjuva demokratik hükümetler ilk andan itibaren işçilerin desteğini yitirmekle kalmazlar, daha baştan, işçi yığınlarınca desteklenen organların nezaret ve tehdidi altında olduklarını görürler. Tek kelimeyle, zaferin ilk ânından itibaren, artık, altedilmiş olan gerici partiye değil, işçilerin eski müttefiklerine, ortak zaferi yalnız kendi yararına sömürmek isteyen partiye güvensizlik gösterilmelidir.

2. Fakat işçilere ihaneti zaferin daha ilk saatinde başlıyacak olan bu partiye gayretli ve tehlikeli bir biçimde karşı durabilmek için işçiler silâhlanmış ve örgütlenmiş olmalıdırlar. Bütün proletaryanın tüfek, top ve cephane ile donatılması derhal sağlanmalı, işçilere karşı çıkarılan eski Yurtdaş Muhafızların hortlatılmasına meydan verilmemelidir. Bununla birlikte, bu ikinci yol eğer kapalı ise, işçiler başlarında kendi seçtikleri kumandanları ve kurmay heyetleriyle proleter muhafızlar olarak örgütlenmeye, ve devlet otoritesinin değil, kabul ettirmeyi başaracakları devrimci halk konseylerinin kumandası altına girmeye çalışmalıdırlar. İşçiler, devlete ait iş yerlerinde çalışıyorlarsa, kendi seçtikleri kumandanlarla ayrı bir birlik içerisinde ya da proleter muhafızların bir parçası olarak silâhlanıp örgütlenmelidirler. Silâh ve cephane hiç bir vesile ile elden çıkarılmamalıdır; işçileri silâhsızlandırma yolunda her teşebbüs, gerektiğinde zora başvurularak önlenmelidir. Burjuva demokratların işçiler üzerindeki etkilerine son verilmesi; işçilerin derhal, bağımsız olarak, silâhlı örgütlenmeleri; ve burjuva demokrasisinin kaçınılmaz geçici hâkimiyeti sırasında mümkün olduğu kadar güç ve açmazlarla dolu şartların kabul ettirilmesi: proletaryanın, ve dolayısıyla Birliğin önümüzdeki ayaklanma sırasında ve ayaklanmadan sonra göz önünde bulunduracağı esas noktalar bunlardır.

Yeni hükümetler durumlarını belli bir ölçüde sağlama

bağlar bağlamaz işçilerle mücadeleleri başlıyacaktır. Bu mücadelede demokratik küçük burjuvalara karşı gayretli bir muhalefeti yürütebilmek için herşeyden önce işçilerin bağımsız olarak birliklerde örgütlenip merkezileşmeleri gerekir. Mevcut hükümetlerin devrilmesinden sonra Merkez Komitesi mümkün olan en kısa zamanda Almanya'ya gelecek, derhal bir kongre toplıyacak, işçi birliklerinin hareketin merkezinde kurulan bir önderlik altında bir araya getirilmesi için gerekli önerileri kongreye sunacaktır. İşçi birliklerini hiç değilse vilâyetler düzeyinde birbirlerine bağlıyacak bir örgütlenmenin hızla gerçekleşmesi, işçilerin partisinin güçlenmesi ve gelişmesi bakımından en önemli noktalardan biridir. Mevcut hükümetlerin devrilmesinin ilk sonucu bir millî temsilciler meclisinin seçilmesi olacaktır. Burada proletarya şunları sağlamalıdır:

1. Hiç bir işçi grubunun önüne mahallî makamlar ya da hükümet yetkilileri tarafından en ufak bir bahane ya da hile ile engel çıkarılmaması.

2. Her yerde burjuva demokratik adayların yanısıra işçi adayların gösterilmesi, bunların mümkün olduğu kadar Birlik üyelerinden olmaları, eldeki her türlü imkânla seçilmelerine çalışılması. Hiç bir seçilme imkânı olmayan yerlerde dahi işçiler bağımsızlıklarını korumak, güçlerinin sayısını öğrenmek, devrimci tutumlarını ve parti görüşlerini kamuoyuna gösterebilmek için kendi adaylarını çıkarmalıdırlar. Bu konuda demokratların; meselâ böyle yapmakla demokratik partiyi böldükleri ve gericilerin kazanmasına imkân sağladıkları yollu iddialarına kanmamalıdırlar. Bütün bu gibi lâfların nihaî amacı, proletaryayı aldatmaktır. Proleter partisinin böyle bir bağımsız eylemle mutlaka sağlıyacağı ilerleme, temsilci kuruluş içerisinde birkaç gericinin varlığından doğabilecek zarardan ölçülemiyecek kadar daha önemlidir. Eğer demokrasi işin başında

azimle ve şiddetle irticaya karşı çıkarsa, irticanın seçimlerdeki etkisi önceden bertaraf edilmiş olur.

Burjuva demokratların işçilerle çatıştıkları ilk nokta, feodalitenin ortadan kaldırılması olacaktır. Birinci Fransız Devriminde olduğu gibi, küçük burjuvalar feodal toprakları serbest mülk olarak köylülere vereceklerdir; yani, köy proletaryasının varlığına dokunmayarak, bugün Fransız köylüsünün hâlâ geçmekte olduğu yoksulaşma ve borçlanma çemberinden geçecek bir küçük burjuva köylü sınıfı yaratmaya çalışacaklardır.

İşçiler, kır proletaryasının ve kendilerinin çıkarlarını gözeterek bu plâna karşı çıkmalıdırlar. El konulan feodal toprakların devlet mülkü olarak kalmasını, ve birleşmiş kır proletaryası tarafından büyük çapta tarımın bütün nimetlerinden yararlanılarak işlenen işçi kolonilerine çevrilmesini istemelidirler. Bu sayede ortak mülkiyet ilkesi, çökmekte olan burjuva üretim ilişkilerinin tam ortasında, ilk elden kendine sağlam bir temel bulmuş olur. Nasıl demokratlar köylülerle birleşiyorsa, işçiler de kır proletaryası ile birleşirler[1]. Bundan başka, demokratlar ya doğrudan doğruya federatif bir cumhuriyet kurulması için çalışacaklar,

---

1) Marx ve Engels, *Hitap* yazıldığı sırada kapitalizmin çökmekte ve sosyalizmin çok yakın olduğu görüşündeydiler. Toprak sorununa ilişkin fikirleri de buna dayanıyordu. Sonradan, Rus Ekim Devriminin ve başka ülkelerin devrimci tecrübelerinden yararlanan Lenin, toprak sorunu üzerine Marksist görüşleri daha da geliştirmiştir. Lenin, ileri kapitalist ülkelerde proleter devriminin zafere ulaşmasından sonra büyük tarım işletmelerini dağıtmadan bırakmanın yararına işaret etmekle birlikte, ayrıca şunları da yazmıştır. "Bununla birlikte bu kuralı abartıp, ya da ruhunu öldürerek, mülksüzleştirilen mülksüzleştiricilerin topraklarından *bir kısmını* komşu küçük köylülere, bazen de orta köylülere karşılıksız vermenin hiç bir zaman caiz olmadığını söylemek çok büyük bir yanlış olurdu." (Lenin, Rusça *Toplu Eserler*, Cilt. 31, s. 160).

ya da, tek ve bölünmez bir cumhuriyeti herşeye rağmen kabullenmek zorunda kalırlarsa, mahallî idareleri ve vilâyetleri mümkün olduğu kadar muhtar ve bağımsız kılarak en azından merkezî hükümeti sakatlamaya teşebbüs edeceklerdir. İşçiler bu plâna karşı çıkarak, tek ve bölünmez bir Alman cumhuriyeti kurulması yolunda çaba harcamakla kalmamalı, aynı zamanda, bu cumhuriyet içinde iktidarın en kararlı bir biçimde devlet otoritesi elinde merkezleştirilmesine çalışmalıdırlar. İşçiler, demokratların mahallî idareler için özgürlük, kendi kendini yönetim, vb. lâflarına kanmamalıdırlar. Ortadan kaldırılması zorunlu Ortaçağ kalıntılarından hâlâ geçilmeyen, hakkından gelinmesi gerekli sürüyle yöre ve taşra vurdumduymazlığıyla dolu Almanya gibi bir ülkede ancak merkezden tam bir etkenlikle iş görmesi mümkün devrimci faaliyetin önüne her köyün, her şehrin ve her vilâyetin yeni bir engel çıkarmasına hiç bir durumda izin verilmemelidir. Bugün olanların yeniden tekrarına, Almanların tek ve aynı amaçla her bir şehir ve vilâyette ayrı ayrı çarpışmalarına göz yumulamaz. Hele bugün hâlâ çağdaş özel mülkiyete ayak uyduramamış olan ve her yerde kaçınılmaz olarak çağdaş özel mülkiyete dönüşen bir mülkiyet biçimi, yani mahallî idarelerin elindeki mülkiyet ile, ondan doğan yoksul ve zengin şehirler ve köyler arasındaki hırlaşmaların, ve devlet medeni hukukunun yanı sıra işçileri oyuna getiren hükümleriyle varlığını hâlâ sürdüren şehir medeni hukukunun, sözümona serbest bir mahallî idare anayasası sayesinde ilelebet yürürlükte tutulmasına hiç göz yumulamaz. 1793'te Fransa'da olduğu gibi, bugün de Almanya'da en sıkı bir merkezileşmeyi gerçekleştirmek, gerçekten devrimci partinin görevidir[1].

---

1) Bugün şunu hatırlamak gerekir ki, bu bölüm bir yanlış anlamaya dayanmaktadır. O zamanlar —Bonaparte'cı ve libe-

Gördük ki demokratlar önümüzdeki hareketle iktidara gelecekler ve az çok sosyalist öneriler ileri sürmek zorunda kalacaklardır. Buna karşılık işçilerin ne gibi tedbirler önermeleri gerektiği sorulabilir. Muhakkak ki işçiler, hareketin başında henüz doğrudan doğruya komünist tedbirler öneremezler. Fakat şunları yapabilirler:

1. Demokratları, mevcut sosyal düzenin mümkün olduğu kadar çok alanına müdahale etmeye, onun düzenli seyrini aksatmaya, kendilerini açmazlara sokmaya, ve bu arada mümkün olduğu kadar çok üretim gücünü, ulaşım aracını, demiryolunu, fabrikayı, vb. devletin elinde toplamaya zorlıyabilirler.

2. Demokratlar devrimci değil, sadece reformcu bir tarzda hareket edeceklerdir. Onların önerilerini aşırı sonuçlara götürmeli, giderek özel mülkiyete doğrudan saldırı-

---

ral tarih kalpazanları sayesinde— Fransız merkezî yönetim çarkının Büyük Devrim tarafından kurulduğu, ve özellikle, kıralcı ve federalist gericiliği ve dış düşmanı altetmek için Konvansiyon tarafından zorunlu ve kesin bir silâh olarak kullanıldığı görüşü herkesce kabul edilmekteydi. Oysa şimdi çok iyi bilinen gerçek şudur;: 18 Brumaire'e kadar bütün devrim boyunca vilâyet, kaza ve belediyelerin yönetimi, mahallinde seçimle iş başına geçen organların elindeydi; bu organlar devletin genel kanunları çerçevesinde tam bir özgürlükle çalışırlardı; Amerika'dakine benzeyen bu mahallî kendi kendini yönetim giderek devrimin en güçlü aracı oldu; öyle ki, Napoléon 18 Brumaire hükümet darbesinden sonra hiç beklemeden onu kaldırdı, yerine valiler eliyle yönetimi getirdi. Bu yönetim hâlâ sürüp gitmektedir, dolayısıyla daha ilk baştan tam bir gericilik aracı olmuştur. Ne ki mahallî kendi kendini yönetim siyasî, millî merkeziyetçilikle pek az çeliştiği gibi, İsviçre'de o kadar midemizi bulandıran ve Güney Alman federal cumhuriyetçilerinin 1849'da Almanya'da kural hâline getirmek istedikleri o dar kafalı kanton ya da belediye çıkarcılığıyla da pek az ilişkisi vardır. (Engels'in 1885 tarihli baskıya yazdığı not.)

lara dönüştürmelidir. Meselâ küçük burjuvalar demiryoları ve fabrikaların satın alınmasını mı istiyorlar, işçiler bu demiryolları ve fabrikalara devlet tarafından gericilerin mülkleri olarak karşılık ödenmeksizin el konulmasını istemelidirler. Demokratlar nisbî vergi öneriyorlarsa, işçiler müterakki vergi istemelidirler. Demokratlar ılımlı bir müterakki vergi tasarısı getirmişlerse, işçiler büyük esrmayenin yıkımına yol açacak kadar yüksek matrahlı bir müterakki vergi üzerinde direnmelidirler. Demokratlar devlet borçlarının düzenlenmesini istiyorlarsa, işçiler devletin iflâsını talep etmelidirler. Böylece, işçilerin taleplerini, her alanda, demokratların tavizleri ve tedbirleri tayin etmelidir.

Alman işçileri uzun bir devrimci gelişmeden tastamam geçmeden iktidarı ele geçiremeyecek ve kendi sınıf çıkarlarını gerçekleştiremeyecek de olsalar, hiç değilse bu defa şunu kesinlikle biliyorlar: yaklaşmakta olan devrim dramının ilk perdesi kendi sınıflarının Fransa'da doğrudan doğruya zafere ulaşmasıyla aynı zamana rastlıyacak ve ondan hız alacaktır.

Fakat, Alman işçileri, sınıf çıkarlarının ne olduğunu kafalarında açık seçik saptayarak, en kısa zamanda bağımsız bir partide mevzilerini tutarak, ve demokratik küçük burjuvaların iki yüzlü sözlerine kanıp proletaryanın partisinin bağımsız örgütünü kurmaktan çekinmek gibi bir davranışa bir an için olsun kapılmayarak, nihaî zaferleri uğrunda ellerinden geleni kendileri yapmalıdırlar. Savaş nâraları, Sürekli Devrim olmalıdır.

"ALMANYA'DA KÖYLÜ SAVAŞI"NDAN SEÇMELER

Friedrich Engels

Almanya'da Köylü Savaşı'nı meydana getiren makaleler 1850 yılında Londra'da yazılmış, aynı yıl Hamburg'da *Neue Rheinische Zeitung* dergisinin[1] 5. ve 6. sayılarında yayınlanmıştı. Engels bu makaleleri 1870'de kitap hâline getirdi. *Almanya'da Köylü Savaşı*, sınıf mücadelesinin geçmişte ne gibi koşullarda din kavgası kisvesine büründüğünü göstermesi bakımından olduğu kadar, çeşitli sınıfların devrim karşısındaki tutumlarına açıklık getirmesi bakımından da önemli bir belgedir. Engels, kitabın önsözünde, bu makalelerin 1848 Devriminden az sonra "tam o sırada tamamlanan karşı-devrimin henüz canlı izlenimi altında" yazıldığını belirtir.

II

Ademi merkezîyetçilik, yöre ve taşra bağımsızlığı, eyaletlerin sanayi ve ticaret alanında içlerine kapalı oluşu, ve ulaşımın yetersizliği, o sıralarda sayıları çok, çeşitleri de çok olan zümrelerin daha büyük birimler hâlinde bir araya

1) *Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue.* (Yeni Ren Gazetesi. Siyasî-Ekonomi Dergisi.) Marx ve Engels'in Aralık 1849'dan 1850 Kasım ayına kadar yayınladıkları dergi. Komünistler Birliğinin teorik ve siyasî organı idi. Hamburg'da basılmaktaydı. Yalnız altı sayı çıkmıştır.

gelmelerini fiilen imkânsız kılmıştı. Bu süreç ancak Reformasyon süresince devrimci siyasî-dinî fikirlerin genel bir yaygınlığa ulaşması sayesinde gelişti. Bu fikirleri benimseyen ya da onlara karşı çıkan çeşitli zümreler, milleti, güç belâ ve ancak yaklaşık olarak, üç büyük cephede topladı: gerici ya da Katolik cephe, Lüter'ci burjuva-reformcu cephe, devrimci cephe. Milletin bu büyük bölünmesinde pek bir mantık görülmese de, ve ilk iki cephe içinde aynı unsurlara bazen bir arada rastlansa da, bunu, Ortaçağdan arta kalan resmî zümrelerin çoğunun çözülüp dağılmış ve ademi merkeziyetçi düzenin bu zümrelere ayrı ayrı yörelerde o an için birbirine karşıt yönelimler vermiş olmasıyla açıklıyabiliriz. Son yıllarda Almanya'da buna benzer olgularla öylesine çok karşılaştık ki, On Altıncı Yüzyılın çok daha girift koşullarında zümrelerin ve sınıfların görünüşteki bu karmakarışıklığı bizi pek şaşırtmıyacaktır.

Geçirilen en son tecrübelere rağmen Alman ideolojisi, hâlâ, Ortaçağı sona erdiren mücadelelerde kıyasıya bir ilâhiyat didişmesinden başka birşey görmemektedir. Bizim yerli Alman tarihçilerimiz ve bilgelerimize kalırsa, o çağın insanları ilâhî konularda aralarında anlaşabilselerdi, dünyevî sorunlar üzerinde kavgaya tutuşmalarına gerek kalmıyacaktı. Bu ideologlar bir çağın kendisi hakkındaki, ya da başka bir çağ ideologlarının o çağ hakkındaki bütün aldanmacalarına gözü-kapalı inanacak kadar böndürler. Meselâ bu gibileri 1789 Devriminde, meşrutî kırallığın mutlak kırallığa kıyasla yararları üzerinde biraz fazlaca kızışkın bir tartışmadan; Temmuz Devriminde,[1] "Tanrının lütfu" na dayanan adaletin imkânsızlığı üzerinde pratik bir anlaşmazlıktan; Şubat Devriminde de, "Cumhuriyet mi? Kırallık mı?" sorununu çözme yolunda bir çabadan, vb. başka birşey görmezler. Bütün bu altüst oluşlarda sürdürülüp

1) Fransa'da 1830 Devrimi.

sonuca vardırılan ve her seferinde bayrak üzerinde yazılı şiarda sadece kuru ifadesini bulan **sınıf mücadelelerinden**, bu mücadelelerin yankısı yalnız dışarıdan değil, binlerce Alman proleterinin kükreyişinde ve homurdanışında da pekâlâ işitilebilir olduğu halde, bugün bile nerdeyse habersizdirler.

On Altıncı Yüzyılın sözde din savaşları dahi belirli maddî sınıf çıkarlarıyla ilgiliydi. Onlar da İngiltere ve Fransa'da sonradan ortaya çıkan iç çatışmalar kadar sınıf savaşlarıydı. O zaman sınıf mücadelelerinin dinî bir kisveye bürünmesi, çeşitli sınıfların çıkarları, ihtiyaçları ve isteklerinin din perdesi ardında gizlenmesi, aslında hiç birşeyi değiştirmiyordu. Zamanın koşullarına vurulunca, bunun niçin böyle olduğunu anlamak kolaydır.

Ortaçağ taptaze bir kökten sürgün vermişti. Eski medeniyeti, eski felsefeyi, siyaseti ve hukuku kaldırıp atmış, herşeyi silbaştan yeniden ele almıştı. Yerle bir olan eski dünyadan elde kalan yalnız Hıristiyanlık ve birkaç yarıyıkık şehirdi. Bu şehirler de bütün medeniyetlerini yitirmişlerdi. Bu yüzden, bütün ilkel gelişme aşamalarında görüldüğü gibi, papazlar zihin eğitimini tekelleri altına aldılar; eğitim de esasta ilâhiyatçı bir karakter kazandı. Papazların elinde siyaset ve hukuk, hemen hemen bütün diğer bilimler gibi, ilâhiyat biliminin birer dalından ibaret kaldı ve ilâhiyatta geçerli ilkelere uyduruldu. Kilise dogmaları aynı zamanda siyasî aksiyomlardı; İncil'den aktarmalar bütün mahkemelerde kanun yerine geçiyordu. Özel bir hukukçular zümresi ortaya çıkmış olduğu halde, hukuk bilimi uzun bir zaman ilâhiyatın kanadı altından çıkmadı. Tüm zihin faaliyeti üzerinde ilâhiyatın bu hâkimiyeti, bir yandan da, mevcut feodal hâkimiyetin tam kapsamlı sentezi ve en genel teminatı olarak Kilisenin tuttuğu yerin kaçınılmaz bir sonucuydu.

Bu durumda, besbelli ortada ki, feodalizme karşı giri-

şilen her türlü genel saldırı —Kiliseye saldırı ve bütün devrimci sosyal ve siyasî öğretiler başta olmak üzere— çoğunlukla ve aynı zamanda dinden sapmalar olmak zorundaydı. Mevcut sosyal koşullara saldırıya geçilebilmesi için önce bunların kutsallık hâlelerinin yolunması gerekiyordu.

Feodaliteye karşı devrimci muhalefet bütün Ortaçağ boyunca canlılığını korumuştu. Zamanın koşullarına göre ya mistisizm, ya açıkça dinden sapma, ya da silâhlı ayaklanma biçimine bürünmüştü. On Altıncı Yüzyıl reformcularının mistisizme ne kadar bel bağladıkları bilinir. Münzer dahi mistisizme çok şey borçluydu. Dinden sapmalar kimi yerde Alp Dağlarının ataerkil çobanlarının üzerlerine varan feodalizme tepkisini (Valdo'cular[1]), kimi yerde feodalizmi aşmış şehirlerin ona karşı muhalefetini (Albi'liler[2], Brescia'lı Arnold, vb.), kimi yerde de düpedüz köylü ayaklanmalarını (John Ball, Picardia'da Macar vaiz, vb.) dile getiriyordu. Valdo'cuların ataerkil sapmasını ve İsviçre ayaklanmasını burda ele almamızın gereği yok; özde ve biçimde, tarihin akışını durdurmaya yeltenen gerici ve salt yöresel bir hareketti bu. Diğer iki Ortaçağ sapmasında ise şe-

---

1) On İkinci Yüzyılda Fransa'nın güney dağlık bölgelerinde gelişen ve zamanla kuzey İtalya ile Bohemya'ya da yayılan bir mezhep. Kurucusu, Lyons'lu zengin bir tüccar olan Pierre Valdo'dur. İlk Hıristiyanlığın saf öğretisine ve yoksul hayat tarzına dönmeyi öğütlüyordu.

2) On İkinci Yüzyıl sonunda Fransa'nın güneyinde ve kuzey İtalya'da çok yaygın bir mezhep. Merkezi Albi şehriydi. İsa'nın Tanrı olduğunu ve Tanrının İsa'nın kişiliğinde belirdiğini inkâr eden, Kilisenin zenginliği ile yolsuzluğuna karşı halkın tepkisini dile getiren Albi'liler arasında kilise topraklarına göz diken soylular da vardı. Albi'lilere karşı Papa Üçüncü Innocent bir haçlı seferi ilân etti. Bu da kuzey Fransa ile güney arasında yirmi yıl süren bir iç savaşa (1209-1229) yol açtı. Albi'lilerin kökü kazındı. 1233'den sonra bu gibi sapmalara karşı mücadele Engizisyon eliyle yürütüldü.

hirli [**burgher**] muhalefeti ile köylü-pleb muhalefeti arasındaki —Köylü Savaşının yenilgiyle sonuçlanmasına neden olan— büyük karşıtlığın On İkinci Yüzyıl öncülerini görüyoruz. Bu karşıtlık bütün Ortaçağ boyunca açıkça kendini belli eder.

Şehirli sapmaları —ki bunlar ortaçağın mevcut resmî sapmalarıydı— herşeyden önce papazları hedef alıyor, onların zenginliğine ve siyasi iktidarına saldırıyordu. Nasıl bugünün burjuvazisi bir "**gouvernement à bonmarché**" (ucuz hükümet) istiyorsa, Ortaçağ şehir ahalisi de herşeyden çok bir "**église à bon marché**" (ucuz Kilise) peşindeydi. Kilisenin ve dogmanın daha fazla gelişmesinde yozlaşmadan başka birşey görmeyen bütün sapmalar gibi biçimde gerici olan şehirli sapması, Hıristiyan Kilisesinin ilk başlardaki sade yapısına dönülmesini, imtiyazlı ruhban sınıfının kaldırılmasını istiyordu. Bu ucuz düzen, keşişlerle Kilise kodamanlarına, Roma [Papalık] Sarayına, kısacası Kiliseye pahalıya oturan ne varsa hepsine son verecekti. Kıralların himayesi altında da olsa birer cumhuriyet olan şehirler, Papalığa saldırmakla genel bir anlamda, ilk kez, burjuva hâkimiyetinin en normal biçiminin cumhuriyet olduğu görüşünü dile getiriyorlardı. Bazı dogmalara ve Kilise kanunlarına duydukları düşmanlığın nedeni bir parça yukarda gördüklerimiz, bir parça da içinde yaşadıkları koşullardı. Meselâ papazların evlenmelerini yasaklayan kurala kıyasıya muhalefetin nedenini Boccaccio'dan daha iyi açıklıyan biri çıkmamıştır. İtalya ve Almanya'da Brescia'lı Arnold, güney Fransa'da Albi'liler, İngiltere'de John Wycliffe, Bohemya'da Huss ve Kaliksten'ler[1] bu akımın başta gelen temsilcileriydiler. Şehirler, çoktandır, dünyevi feodaliteye ve imtiyazlarına karşı mücadeleyi silâh gücüyle ya

1) Jan Huss hareketinin bir kolu.

da zümre meclislerinde yetkinlikle yürütebilir bir zümre olarak kabul ediliyorlardı. Feodalizme muhalefetin sadece **dinî** feodalizme muhalefet biçiminde ortaya çıkmasının nedeni açıkça budur.

Bu arada hem güney Fransa'da, hem İngiltere ve Bohemya'da küçük soylular çoğunluğunun, papazlara karşı mücadelelerinde ve dini sapmalarında şehirlerin yanında yer aldığını görüyoruz. Bunun da nedeni, küçük soyluların şehirlere bağımlı olmaları, prenslerle kilise kodomanlarına karşı şehirlerle ortak çıkarları paylaşmalarıydı. Aynı şeyi Köylü Savaşında da göreceğiz.

Doğrudan doğruya köylü ve pleb isteklerini dile getiren ve hemen her zaman bir ayaklanmayla birlikte giden sapma ise bundan çok farklı bir nitelikteydi. Papazlar, papalık, ve ilk Hıristiyan Kilisesinin yapısının yeniden canlandırılması konularında şehirli sapmasının bütün taleplerini paylaşmakla birlikte, ondan çok daha ileri gidiyordu. İlk Hıristiyanlığın cemaat üyeleri arasındaki eşitliğin yeniden kurulmasını, ve bu eşitliğin şehirli toplumu için de bir yasa olarak tanınmasını istiyordu. "Tanrının kulları arasında eşitliğe" dayanarak sivil eşitliği, hattâ bir yere kadar mülkiyet eşitliğini gerçekleştirmeden yanaydı. Soylu kişiyle köylü arasında eşitlik, kodamanla ve imtiyazlı şehirli ile pleb arasında eşitlik, angaryanın, toprak rantının, vergilerin, imtiyazların, hiç olmazsa en göze batan mülkiyet farklarının kaldırılması: ilk Hıristiyan öğretisinin doğal gerekleri olarak az ya da çok bir kararlılıkla ileri sürülen isteklerdi bunlar. Feodalizmin astığı astık, kestiği kestik olduğu devirde, meselâ Albi'liler arasında görülen bu köylü-pleb sapması ile şehirler ahalisinin muhalefeti arasında bir seçme yapmak yersizdi; fakat On Dördüncü ve On Beşinci Yüzyıllarda bu sapma gelişerek derli toplu bir parti programı oldu, ve çoğu zaman şehirli sapmasının yanısıra bağımsız bir varlık kazandı. İngiltere'de Vat Tyler isyanı-

nın[1] vaizi John Ball'un Wycliffe hareketi yanında, Bohemya'da Tabor'luların[2] Kaliksten'ler yanında durumu buydu Tabor'lular hattâ daha da ileri giderek teokratik bir kisve altında cumhuriyetçi bir eğilim gösteriyorlardı ki bu görüş Almanya'da On Beşinci Yüzyılda ve On Altıncı Yüzyıl başında pleb temsilcileri tarafından daha da geliştirilmiştir.

Baskı devirlerinde devrimci geleneği sürdürülen mistik eğilimli mezheplerin, meselâ **Flagellant**'lar[3] ve **Lollard**'ların[4] bağnaz görüşleri giderek dinî sapmanın bu türü çevresinde kümelendi.

O çağda plebler, mevcut resmî toplumun dışında kalan yegâne sınıftı. Hem feodal düzenin, hem de şehirli düzeninin dışındaydılar. Ne imtiyazları vardı, ne mülkleri; köylünün, ya da küçük şehirlinin ağır vergilerle yüklü mülkiyetine bile sahip değillerdi. Her bakımdan mülksüz, her türlü haktan yoksundular. Hayat koşulları, mevcut kurumlarla dolaysız yoldan temasa gelmelerine dahi asla elvermiyordu; kurumlarca hepten yok sayılıyorlardı. Plebler feodal ve lonca-şehirli toplumunun çöküşünün canlı belirtisi oldukları gibi, aynı zamanda, çağdaş burjuva toplumunun da ilk öncüleriydiler.

---

1) İngiltere'nin güneyinde ağır vergilerle kötü çalışma koşullarına karşı 1381'de patlak veren köylü ayaklanması. İsyancı köylü ordusu bir ara Londra'ya hâkim olduysa da hareket az sonra hunharca bastırıldı. Vat Tyler, isyanın önderiydi.

2) Tabor, Bohemya'da (bugünkü Çekoslavakya'nın bir parçası) bir şehrin adıdır. Jan Huss taraftarlarının merkeziyedi. Tabor garnizonu Mukaddes Roma-Germen İmparatorluğu ordularına karşı uzun yıllar direndi, sonunda 1434'de düştü.

3) Aşırı bağnaz, mistik bir mezhebin üyeleri. Tövbe bâbında kendilerini kırbaçlarlardı.

4) On Dördüncü ve On Beşinci Yüzyıllarda İngiltere'de John Wycliffe'in taraftarlarına verilen isim. Lollard'lar yoksul ahali arasında yaygın sosyal eşitlik özlemini ve papaz düşmanlığını temsil etmekteydiler.

Bu durum, pleb muhalefetinin daha o devirde niçin sadece feodaliteye ve imtiyazlı şehir sakinlerine karşı mücadele ile yetinmediğini; niçin, hiç olmazsa hayalde, o sıra henüz yeni doğmakta olan çağdaş burjuva toplumunun sınırlarını aştığını; niçin mutlak surette mülkten yoksun bir kesim olarak, sınıf çelişkilerine dayanan bütün toplumlara ortak kurumları, görüşleri ve kavramları eleştirdiğini açıklar. Bu bakımdan ilk Hıristiyanlığın İsa'nın yeryüzüne dönüp bin yıl saltanat süreceğine dair hayalleri çok elverişli bir hareket noktası yerine geçiyordu. Öbür yandan, günün ve hattâ geleceğin de ötesine doğru bu huruç hareketi herşeye rağmen sert ve hayalci olmak zorundaydı— ister istemez, çağdaş koşulların yarattığı dar sınırlar içine düştü yeniden. Özel mülkiyete saldırının, ortak mülkiyet isteğinin, eninde sonunda ilkel bir sadaka örgütlenmesine dönüşmesi kaçınılmazdı. Vuzuhsuz Hıristiyan eşitliği olsa olsa "kanun karşısında" sivil "eşitliğe" dönüşebilirdi. Bütün yetki organlarının kaldırılması, en sonunda, halk tarafından seçilen cumhuriyetçi hükümetlerin kurulmasına varır. Hayalde beslenen komünizm umudu, gerçekte, çağdaş burjuva koşullarına duyulan özlemin vakitsiz dile gelişidir.

Geleceğin tarihî gelişmelerine duyulan bu şiddetli özlem, plebların hayat koşullarıyla kolayca açıklanabilir; ve biz bunu **Almanya'da ilk kez Thomas Münzer** ve partisinde görürüz. Tabor'lular mutlu geleceği andıran bir çeşit ortak mülkiyete sahiptirler. Ama o salt askerî bir tedbirdi. Yalnız Münzer'in öğretisinde bu komünist kavramlar toplumun gerçek bir kesiminin emellerini dile getiriyordu. Bu emelleri belli bir ölçüde kesinlikle toparlayıp ortaya koyan o oldu, ve o günden sonra, giderek çağdaş proleter hareketiyle birleşmelerine kadar, bütün büyük halk hareketlerinde görüldü bu emeller. Tıpkı bunun gibi, Ortaçağda feodalizmin gitgide artan hâkimiyetine karşı özgür

köylülerin mücadeleleri de, toprak köleleri ile toprağa bağlı, angarya altında köylülerin feodal düzeni toptan yıkmak için verdikleri mücadeleyle birleşmişti.

Üç büyük cepheden birincisi, **tutucu Katolik** cephe, mevcut koşulları sürdürmeye çabalayan bütün unsurları, yani imparatorluk makamlarını, kilise prensleriyle bir kısım lâik prensleri, zengin soyluları, kilise kodamanlarını ve şehir kodamanlarını içine alırken, **şehirli ılımlılığı taşıyan Lüter'ci reform cephesi** muhalefetin bütün mülk sahibi unsurlarını, küçük soyluların büyük kısmını, şehirlileri, hattâ kilise topraklarına el koyup zenginleşmeyi uman ve İmparatorluk karşısında daha bir bağımsızlığa kavuşmak için fırsat kollıyan bir kısım lâik prensleri kendine çekmekteydi. Köylülerle pleblere gelince, **onlar** devrimci bir partiydiler, ve bu partinin isteklerini ve öğretilerini en açık biçimiyle Münzer dile getiriyordu.

Lüter ve Münzer, karakterleri ve eylemleriyle olduğu kadar öğretileriyle de tam tamına partilerini temsil eden kişilerdi.

Lüter 1517 ile 1525 arasında, bugünkü Alman anayasacılarının 1846 ile 1849 arasında geçirdikleri değişimlerin hemen hemen aynısını geçirmiştir. Bunlar, bir süre hareketin başını çektikten sonra kendilerini destekleyen pleb-proleter partileri tarafından aşılan bütün burjuva partilerinin geçirdiği değişimlerdir.

Lüter 1517'de Katolik Kilisesinin dogmalarına ve yasalarına ilk kez karşı çıktığı zaman muhalefetinin belirli bir karaktere sahip olduğu söylenemezdi. Bu karşı çıkış, daha önceki burjuva sapmasının dileklerini savunmaktan öteye varmıyordu; lâkin onları aşan herhangi bir eğilime kapalı değildi. Olamazdı da. O ilk aşamada bütün muhalif unsurların birleşmesi şarttı. Son derece atak bir devrimci enerji gözler önüne serilmeli, resmî Katolik öğretisine karşı olan bütün sapmalar bir tek sözcüyle temsil edil-

meliydi. Tıpkı bunun gibi, 1847'de bizim liberal burjuvazimiz de daha hâlâ devrimciydi; kendine sosyalist ve komünist diyor, işçi sınıfının kurtuluşu dâvasını güdüyordu. Lüter'in dinç köylü mizacı, faaliyetinin bu ilk döneminde olanca gazabıyla kendini gösterdi. «Bu azgın çılgınlık [Roma Kilisesi papazlarının çılgınlığı] sürüp gidecekse eğer, bana öyle geliyor ki buna karşı en iyi öğüt ve tedbir, kırallarla prenslerin zora başvurmaları, silâhlanmaları, bütün dünyaya zehir saçan o melûnlara saldırmaları, ve bu oyuna **sözle değil, silâhla** artık bir son vermeleridir. Hırsızların cezasını iple, kaatillerin cezasını baltayla, dinden sapanların cezasını ateşle veriyoruz; o halde niçin bütün bu melûn felâket kılavuzlarının, o papaların, kardinallerin, piskoposların, bütün o lânetlik Roma gurûhunun üzerine **silâhla** çullanmıyalım, **ellerimizi kanlarına bulamıyalım?**"

Gelgelelim bu devrimci ateş uzun sürmedi. Lüter'in yıldırımları hedefini bulmuştu. Alman halkı yekvücut harekete geçti. Bir yanda köylülerle plebler onun papazlar aleyhindeki çağrılarında ve Hıristiyan özgürlüğü vaazlerinde ayaklanma işaretini gördüler, öbür yanda ılımlı şehirliler ve küçük soyluların büyük bir kısmı ona katıldı; prensler bile kasırgaya kapıldılar. Öncekiler, kendilerini ezenlerin tümünden intikam alma gününün nihayet gelip çattığına inanıyorlardı; öbürleri sadece, papazların iktidarına ve Roma'ya bağımlılığa son vermek, Katolik hiyerarşisini dağıtmak, Kilisenin malları üzerine oturup zenginleşmek istiyorlardı. Partiler birbirlerinden uzak duruyorlardı. Her biri kendi sözcüsünü bulmuştu; Lüter birinden birini seçmek zorundaydı. Saksonya Elektörünün gözdesi, Wittenberg Üniversitesinin bir gecede nüfuza ve üne eren, el üstünde tutulan profesörü, çevresi aşağılık yaratıklar ve dalkavuklarla sarılı büyük adam, Lüter, bir an bile düşünmedi. Hareketin bütün halktan unsurlarına sırt çevir-

di; şehirlilerden, soylulardan, prenslerden yana çıktı. Roma'nın kökünü kazımak için savaş çağrıları işitilmez oldu. Şimdi artık **barış içinde ilerleme** ve **pasif direnme** vaazleri veriyordu. (Meselâ, **Alman Milletinin Soylularına,** 1520, vb.) Hutten onu kendisiyle Sickingen'i görmek üzere papazlara ve prenslere karşı çıkan soyluların fesat merkezi Ebern kalesine çağırdığı zaman şu cevabı verdi: "İncil'in **zora başvurularak ve kan dökülerek savunulmasını** istemem. Dünya Kelâmla fethedilmişti, Kilise Kelâmla ayakta duruyor; yine Kelâm, Kiliseyi kendi özüne kavuşturacaktır ve zora başvurmadan başarıya ulaşan Deccal, zora başvurulmadan tepelenecektir."

İşte bu eğilimden, ya da daha doğrusu, Lüter'in siyasetinin bu daha kesin belirlenişinden, olduğu gibi korunacak ya da ıslâh edilecek kurumlar ve dogmalar üzerinde o pazarlık ve çekişme; Augsburg Bildirisini,[1] yani onca niyaz sonucu elde edilen ıslâh edilmiş bir şehirli [**burgher**] kilisesinin akidlerini doğuran o iğrenç kurnazlıklar, ara bulmalar, entrikalar ve uzlaşmalar çıktı. Son zamanlarda siyasî biçimiyle Alman millî meclislerinde, ara bulma toplantılarında, tâdil komisyonlarında, Erfurt parlamentolarında insana gına getirircesine tekrarlanıp duran küçük hesaplı pazarlıkların tıpatıp aynısıydı bu da. Resmi Reformasyonun kaltaban bayağı tıyneti bu görüşmelerde bütün çıplaklığıyla kendini belli ediyordu.

Bundan böyle, şehirli reformunun herkesce kabul edilen temsilcisi olup çıkan Lüter'in kanunun koyduğu sınırlar içinde ilerleme vaazleri vermesi için çok makul nedenler vardı. Şehirlerin çoğunluğu ılımlı reform dâvasını benimsemişlerdi; küçük soylular gitgide o dâvaya bel bağlıyorlardı; prenslerin bir kesimi reformdan yana çıkmıştı,

---

1) Protestan Kilisesinin akidelerini bir araya getiren resmî bildiri. 1530 yılında ilân edildi.

bir kesimi yalpalamaktaydı. Hiç değilse Almanya'nın büyük bir kısmında şimdiden başarı kazanılmış sayılırdı. Geri kalan bölgeler, barış içinde gelişme sürüp gittiği takdirde ılımlı muhalefetin baskısına uzun boylu dayanamazlardı. Oysa şiddetli bir sarsıntı ılımlılar partisi ile aşırı pleb-köylü partisi arasında mutlaka çelişki doğuracak, prensleri, soyluları ve birtakım şehirleri hareketten uzaklaştıracak, ortada iki şıktan biri kalacaktı: ya şehirli partisi köylülerin ve plebların gerisine düşecek, ya da bütün hareket Katolikliğin belini doğrultmasıyla ezilip gidecekti. Son zamanlarda yeteri kadar örnek, burjuva partilerinin en ufak bir başarıdan sonra kanun çerçevesi içinde hareket ederek bir yanda devrim, öbür yanda restorasyon felâketinin pençesine düşmemeye nasıl çabaladıklarını bize göstermiştir.

O çağa hâkim genel sosyal ve siyasî koşullarda her türlü değişikliğin sonucu ister istemez prenslerin yararına oluyor, mutlaka onların iktidarını güçlendiriyordu. Bu yüzden şehirli reformu, pleb ve köylü unsurlardan kesinlikle koptuğu ölçüde, reformu benimseyen prenslerin denetimine girdi, Lüter kendisi giderek onların adamı oldu. Halk onu da diğerleri gibi prenslerin uşağı olmakla suçlar ve Orlamünde'de taşlarken ne yaptığını çok iyi biliyordu.

Köylü Savaşı patlak verdiğinde Lüter, soyluların ve prenslerin çoğunlukla Katolik olduğu bölgelerde arabulucu bir tavır almaya çalıştı. Hükümetlere fütursuzca saldırdı, sürdürdükleri baskıdan ötürü ayaklanmadan onların sorumlu olduklarını söyledi. Onlara başkaldıran köylüler değil, Tanrı kendisiydi. Ama, beri yandan da, ayaklanmanın şeytan-işi ve İncil'e aykırı olduğunu söylüyordu. Sonunda her iki tarafı da direnmekten vazgeçmeye, barışçı bir anlaşmaya varmaya çağırdı.

Bu iyi niyetli ara bulma çabalarına rağmen ayaklan-

ma hızla yayıldı; Lüter'ci prenslerin, beylerin ve şehirlerin hâkim oldukları Protestan bölgelerini dahi içine alarak bir çırpıda "ağırbaşlı" şehirli reformunu aştı. İsyancıların Münzer önderliğindeki en kararlı kesimi karargâhını Lüter'in çok yakınında bir yerde, Thuringia'da kurmuştu. Birkaç başarı daha elde edilirse ateş bütün Almanya'yı saracak, Lüter kuşatılıp belki de bir hain olarak öldürülecek, şehirli reformu bir pleb-köylü devriminin dalgası altında silinip gidecekti. Ağırbaşlı olmaya artık vakit kalmamıştı. Devrim karşısında bütün eski düşmanlıklar unutuldu. Köylü sürülerine kıyasla Roma Sodom'unun[1] uşakları masum kuzular, Tanrının sevimli yavruları sayılırdı. Şehirlisi prensi, soylusu papazı, Lüter'i ve Papası, hepsi, "kana susamış talancı köylü sürüleri karşısında" elele verdiler. Lüter, "Gücü yeten herkes onları, **gizlice** ya da **açıktan açığa**, tıpkı bir kuduz köpeği gebertir gibi **paralamalı, boğazlamalı, hançerlemelidir,**" diye haykırıyordu. "Onun için, aziz beylerim, burada yardıma, orada imdada koşun; her biriniz, gücü yettiğince, hançerleyin, devirin, boğazlayın onları. Bu arada hayatınızdan olursanız, ne mutlu size! Daha iyi bir ölüme asla kavuşamazsınız!" Yeter ki, köylüye sahte merhamet duyulmaya. Kim ki Tanrının acımadığına, ceza görmesini, yok edilmesini istediğine kıyamaz, o da isyancılardandır. İlerde, bir ineğin barış içinde hayrını görebilmek için diğerinden vazgeçmek zorunda kaldıkları zaman köylüler kendileri Tanrıya hamdü sena etmesini öğrenecekler, prensler de devrim sayesinde, ancak zorla hükmedilmek gereken sürü ruhunun ne olduğunu göreceklerdir. "Akıllı adamın dediği gibi : **Cibus, onus et virgam asino** (eşşeğe yem, yük ve

1) Sodom, Tevrat'da adı geçen bir şehirdir. Ahalisinin günahkârlığı ve Tanrı-tanımazlığı yüzünden Tanrının gazabına uğrayıp yerle bir olmuştu.

kırbaç gerek). Köylülerin lâyığı salt kuru samandır. Madem Kelâma kulak asmıyorlar, sersemlik ediyorlar, o halde silâhla ve sopayla akılları başlarına getirilmelidir. Buna müstahaktırlar. Söz dinlemeleri için dua edelim. Dinlemezlerse, gözlerinin yaşına bakmayalım. Çevirin silâhları üzerlerine, yoksa onlar bin beterini yaparlar!"

Mart olaylarından sonra proletarya zaferin meyvalarından kendi payına düşeni istediği zaman, bizim vaktiyle sosyalist ve insancıl olan burjuvazimiz de aynıyla böyle diyordu.

Lüter, İncil'i Almancaya çevirmekle pleb hareketinin eline çok güçlü bir silâh vermişti. İncil'e dayanarak, zamanının feodalleşmiş Hıristiyanlığının karşısına Birinci Yüzyılın orta-karar Hıristiyanlığını, çökmekte olan feodal toplumun karşısına da, dört bir yana kol atan yapay feodal hiyerarşiden habersiz bir toplum manzarası çıkarmıştı. Prensler, soylular ve papazlar karşısında köylüler bu araçtan çok yararlanmışlardı. Lüter şimdi bu silâhı onlara çevirdi. İncil'den Tanrıca atanmış makamları yücelten öyle bir ilâhî çıkardı ki, o günedek hiç bir mutlak kırallık şakşakçısı böylesini beceememişti. Tanrının inayetiyle prenslik, boynu bükük itaat, hattâ toprak köleliği, İncil'in yardımıyla haklı gösteriliyordu. Böylelikle yalnız köylü ayaklanması değil, Lüter'in dinî ve lâik otoriteye kendi başkaldırısı da inkâra uğruyor, yalnız halk hareketi değil, şehirli hareketi de prenslere peşkeş çekiliyordu.

Son zamanlarda kendi geçmişlerini inkârın bu kabil örneklerini veren burjuvaları da bir bir saymamıza gerek var mı?

Şimdi de burjuva reformcusu Lüter'le pleb devrimcisi Münzer'i karşılaştıralım.

Thomas Münzer 1498'de Harz bölgesinde **Stolberg**'de doğdu. Babasının, Stolberg konutunun kara zulmünün kurbanı olarak darağacında can verdiği söyleniyor. Mün-

zer on beş yaşındayken Halle okulunda Magdeburg başpiskoposuna ve genel olarak Roma Kilisesine karşı gizli bir dernek kurar. Zamanının ilâhiyat biliminde edindiği bilgi sayesinde genç yaşta doktor payesini kazanır ve Halle'de bir manastıra papaz atanır. Burda kilise dogmalarını ve âyinlerini hiç kaale almaz. Âşai Rabbani âyininde, şarapla ekmeğin İsa'nın kanı ve gövdesine dönüştüğünü belirten sözleri söylemez, ve Lüter'in dediğine göre, yüce tanrıları kutsamadan yer. Ortaçağ mistikleri, özellikle de Kalabriya'lı Joachim'in İsa'nın gelecek bin yıllık saltanatına dair yazıları, incelediği başlıca konulardır. Bu mistik yazarın sözünü ettiği bin yıllık İsa saltanatı ve yozlaşmış Kiliseyle soysuzlaşmış dünyaya son verecek olan Kıyamet günü, Reformasyon ortamında ve zamanın genel tedirginliği içinde Münzer'e çok yakın görünür. Bulunduğu yörede çok başarılı vaazlar verir. 1520'de ilk İncil vaizi olarak Zwickau'ya gider. Orada, çeşitli yörelerde sessiz sedasız varlıklarını sürdüren, her biri o anki alçakgönüllülüğü ve içe-dönüklülüğü ardında toplumun en alt tabakalarının yürürlükteki koşullara karşı her gün biraz daha azan muhalefetini gizleyen, ve artan huzursuzluk nedeniyle her gün biraz daha cüret ve ısrarla gün yüzüne çıkmakta olan o bağnaz, mutlu-gelecek tarikatlarından biriyle karşılaşır. **Niklas Storch**'un başını çektiği Anabaptist'ler[1] tarikatıdır bu. Tarikat üyeleri Kıyamet gününün ve bin yıl sürecek ilâhî saltanat çağının yaklaştığını muş-

1) 1521'de Almanya'da ortaya çıkan bir tarikat. Anabaptist'ler Hıristiyanların doğar doğmaz değil, yetiştikten ve Hıristiyanlığa iman ettikten sonra vaftiz olmaları gerektiğine inanırlardı. Resmî Kiliseye, Hıristiyanların mülk sahibi olmalarına karşıydılar. O sırada köylüler arasında yaygın hoşnutsuzluğun sözcüleri olmuşlardı. Hem Katoliklerin, hem de Protestanların baskı ve zulmüne uğramışlardır. Niklas Storch Zwickau şehri Anabaptist'lerinin başıydı.

tularlar. "Hayal görür, vecde varır, gelecekten haber verirler." Çok geçmez, Zwickau Kilise Konseyi ile çatışırlar. Münzer hiç bir zaman kayıtsız şartsız onlara katılmış değildir; daha çok, onları kendi etkisi altına almayı tasarlamaktadır. Yine de savunur onları. Konsey Anabaptist'lere karşı sert tedbirler alır. Şehri bırakıp gitmek zorunda kalırlar. Münzer de onlarla birlikte gider. Yıl 1521 sonlarıdır.

Münzer Prag'a gider. Huss hareketinin kalıntılarına katılarak orada tutunmaya çalışır. Fakat konuşmaları yüzünden Bohemya'dan da kaçmak zorunda kalır. 1522 de Thuringia'da vaizliğe atanır. Orada ibadet sistemini ıslâhla işe başlar. Lüter bile henüz o kadar ileri gitmeyi göze alamamışken, o Latinceyi toptan siler atar, yalnız Pazar günleri okunan İncil fasıllarıyla havarî mektuplarının değil, İncil'in tamamının halka okunmasını buyurur. Aynı zamanda o yörede propaganda faaliyetine girişir. Dört bir yandan akın akın ahali gelir onu görmeye, Allstedt kısa zamanda bütün Thuringia'da papazlara-karşı halk hareketinin merkezi olur.

Münzer, henüz herşeyden önce bir ilâhiyatçıydı. Saldırılarını hâlâ hemen hemen sadece papazlara yöneltiyordu. Ama o sıralarda Lüter'in yapmaya başladığı gibi, ağırbaşlı tartışma ve barış içinde ilerleme öğütleri vermiyordu; Lüter'in eski ateşli vaazlerini sürdürüyor, Saksonya prensleriyle halkı Roma Kilisesinin papazlarına karşı silâhlı ayaklanmaya çağırıyordu. "İsa, 'Ben size barış getirmeye değil, kılıç getirmeye geldim,' dememiş miydi? Siz [Saksonya prensleri] ne yapmalısınız o kılıçla? Eğer Tanrıya hizmet etmek istiyorsanız yapacağınız bir şey var; o da İncil'in yolunu kesen iblisleri kovalayıp yok etmektir. Hazreti İsa kesin olarak şunu buyuruyor [Aziz Lukas 19: 27]: 'Düşmanlarımı buraya getirin ve gözümün önünde öldürün onları.' Sizin silâhlarınızın katkısı olmadan da

Tanrının gücünün bunu yapacağını boşuna söylemeyin bize; çünkü o takdirde silâh kınında paslanır... Tanrının âyan kıldığına karşı çıkanlar, nasıl Ezekiyas, Keyhus, Yeşu, Danyal ve İlyas Baal mabedi rahiplerini yok ettilerse öyle amansızca yok edilmelidirler; yoksa Hıristiyan Kilisesi eski kaynağına asla dönemez. Tanrı bağındaki ayrık otlarını hasad zamanı söküp atmalıyız... Tanrı, Musa'nın Beşinci Kitabı, Yedinci fasılda der ki: 'Puta tapanlara acımıyacaksın; onların mihraplarını yıkacaksınız, tasvirlerini kırıp ateşe atacaksınız ki gazâbımdan kurtulasınız."

Ne ki, prenslere yöneltilen bu çağrılardan birşey çıkmazken halk arasında devrimci duygular her gün biraz daha güçleniyordu. Fikirleri gittikçe daha kesinlikle billurlaşan ve perva tanımaz olan Münzer nihayet şehirli reformundan kesinlikle koparak tam bir siyasi ajitatör oldu.

Münzer'in siyaset-ilâhiyat öğretisi yalnız Katolikliğin değil, genel olarak Hıristiyanlığın bütün belli başlı noktalarına saldırıyordu. Hıristiyanlık kisvesi altında garip bir biçimde çağdaş spekülatif düşünceyi andıran, hattâ zaman zaman allahsızlığa kadar dahi varan bir çeşit panteizmi salık veriyordu Münzer. İncil'in Tanrı tarafından gönderilen yegâne vahiy olduğunu inkâr ettiği gibi, İncil' in yanılmazlığını da inkâr ediyordu. Gerçek ve yaşıyan vahiy, ona göre, bütün insanlar arasında her zaman var olan, hâlâ da var olmakta devam eden bir vahiydir, akıldır. Akıla karşı İncil'i tutmanın, İncil'in lâfzıyla onun ruhunu öldürmek olduğunu, zira İncil'in sözünü ettiği Ruhul Kudüs'ün bizim dışımızda varolan birşey değil, bizim aklımız olduğunu ileri sürüyordu. İman insanda can kazanan akıldan başka birşey değildir; bu nedenle, puta tapanlar da iman sahibi olabilirler. Bu iman sayesinde, canlanan akıl sayesinde, insanoğlu Tanrının benzeri olmuş ve kutsanmıştır. O halde Cennet başka bir âlemde değildir,

bu hayatta aranmalıdır; ve bu Cenneti. Tanrı beldesini burada, dünyada kurmak iman sahiplerine düşen görevdir. Öbür dünyada Cennet olmadığı gibi, Cehennem de yoktur, lânetlenme de yoktur. Bunun gibi, şeytan, insanoğlunun kötü ihtiraslarından ve aç gözlülüğünden başka birşey değildir. İsa da, tıpkı bizim gibi, basit bir insandı; bir peygamber ve bir öğretmendi. İsa'nın son yemeği, ekmeğin ve şarabın hiç bir mistik çerez katılmaksızın yenilip içildiği basit bir anma toplantısıydı.

Münzer bu öğretileri, çok kere, yeni felsefenin bir süre ardında gizlemek zorunda olduğu Hıristiyanlıktan aktarılma bir dille yayıyordu. Yine de, dinî sapmanın ta kendisi olan temel düşünceyi onun bütün yazılarında kolaylıkla görmek mümkündür. Muhakkak ki Münzer bu İncil maskesini çağımızın çoğu Hegel çömezlerinden çok daha az ciddiye almıştır. Oysa çağımızın felsefesiyle arasında üç yüz yıl gibi uzun bir zaman farkı vardı.

Münzer'in siyasî öğretisi, onun devrimci dinî kavramlarını çok yakından izliyordu. Nasıl ilâhiyatta tuttuğu yol zamanının geçer akçe kavramlarını aşıyorduysa, siyasî öğretisi de o çağın genel sosyal ve siyasî koşullarını aşıyordu. Nasıl dinî felsefesi allahsızlığa yaklaşıyorduysa, siyasî programı da komünizme yaklaşıyordu. Öyle ki, Şubat Devriminin arifesinde dahi günümüzün birçok komünist tarikatı On Altıncı Yüzyılda "Münezer'in"ki kadar geniş kapsamlı bir teorik donatımdan yoksundu. Bu program —o çağın pleb taleplerinin bir derlemesinden çok, plebler arasında daha yeni gelişmeye başlamış olan proleter unsurun kurtuluşu için gerekli koşulların hayalî özlemini dile getiren bu program— Kiliseyi ilk durumuna geri götürerek, ve iddiaya göre ilk Hıristiyanlığa ait, ama aslında yeninin de yenisi olan bu Kilise ile çelişen bütün kurumları ortadan kaldırarak, Tanrı beldesinin, geleceği bildirilen bin yıllık mutluluk çağının hemen derhal kurulmasını

öneriyordu. Münzer'e göre Tanrı beldesi sınıf ayrılıklarına, özel mülkiyete, toplumun üyelerinden bağımsız ve onlara yabancı bir devlet gücüne yer vermeyen bir toplumdu. İnatla ayak direyip devrime katılmayan bütün mevcut makamlar yıkılacak, bütün çalışma ve bütün mülkiyet ortak olacak, tam eşitlik kurulacaktı. Bütün bunları gerçekleştirmek için yalnız Almanya'da değil, bütün Hıristiyan âleminde bir birlik meydana getirilecekti. Prensler ve beyler bu birliğe katılmaya çağırılacaklar, eğer buna razı olmazlarsa birlik ilk fırsatta silâha sarılıp onları devirecek, ya da öldürecekti.

Münzer bu birliği örgütlemek için hemen işe koyuldu. Vaazleri giderek daha sert ve devrimci oldu. Papazlara yönelttiği saldırıların ateşine denk bir hırsla prenslere, soylulara ve kodamanlara veriştiriyordu. O günkü baskıyı kıpkızıl renklerle çizip gözler önüne seriyor, onun karşısına hayalinde canlandırdığı sosyal cumhuriyetçi eşitliğin mutlu geleceğini çıkarıyordu. Durmadan devrimci risaleler yayınlıyor, Allstedt ve çevresinde birliği kendisi örgütlerken, dört bir yana elçiler yolluyordu.

Bu propagandanın ilk semeresi, Allstedt yakınındaki Mellerbach'da Meryem Ana kilisesinin İncil'in buyruğu uyarınca [Tevrat'ın beşinci kitabı, 7:6] tahrip edilmesi oldu: "Onların mihraplarını yıkacak, sütunlarını devirecek, putlarını ateşte yakacaksınız." Saksonya prensleri huzursuzluğu yatıştırmak için bir koşu Allstedt'e geldiler, Münzer'i şatoya çağırttılar. Münzer onlara Lüter'den, Münzer'in deyimiyle "Wittenberg'li o rahatına düşkün et yığını"ndan benzerini hiç işitmedikleri bir nutuk çekti. İncil'i dinden sapmayla bir tutan yöneticilerin, özellikle papazlarla keşişlerin öldürülmelerinin şart olduğunu söyledi, dediğini doğrulamak için Ahdi Cedidi mehaz gösterdi. Tanrıya karşı çıkanlar hayat haklarını Tanrının seçkin kullarının merhametine borçluydular. Eğer prensler bu

gibilerin kökünü kazımazlarsa Tanrı kılıçlarını ellerinden alırdı onların; **çünkü kılıcın gücü bütün cemaate aitti.** Tefeciliğin, hırsızlığın ve soygunculuğun başı prensler ve beylerdi; Bütün yaratıkları —suda balığı, havada kuşu, toprağın bitkilerini— kendilerine mülk edindikleri halde yoksul halkın karşısına "Başkasının malını çalmıyacaksın!"buyruğuyla çıkıyorlardı; ama kendileri ellerine ne geçerse gaspediyor, köylüyü ve zanaatkârı eziyorlardı. Buna karşılık köylülerden ya da zanaatkârlardan birisi en ufak bir kabahat işleyecek olsa, lâyığı asılmaktı, ve Dr. Lügner[1] bütün bunlara "Âmin!" diyordu. "Fukaranın efendilere düşman olmasının günahı efendilerindir. Onlar ayaklanmanın nedenlerini ortadan kaldırmazlarsa, nasıl olur da işler uzun vâdede yolunda gider? Ah, aziz büyüklerim, göreceksiniz Tanrı bu köhne çanakları demirden bir çubukla nasıl paramparça edecek! Ama ben bunu söylediğim için bir isyancı sayılacaksam, varsın öyle olsun!" (Bakınız: Zimmermann'ın **Bauernkrieg,** II, s: 75.)

Münzer bu vaazini bastırıp yayınlar. Allstedt'deki matbaacısı, Saksonya dükü Johann tarafından sürgünle cezalandırılır; Münzer'in yazılarının da bundan böyle Weimar'daki dükalık hükümetince sansür edilmesine buyruk çıkar. Ama o buna kulak asmaz. Hemen vakit geçirmeden İmparatorluk şehri Mühlhausen'de hayli kışkırtıcı bir risale yayınlıyarak halkı «Rabbimiz İsa'yı allı pullu bir kuklaya çeviren küfür erbabı kodamanlarımızın içyüzünü dünya âlem görüp bilsin için gediği daha da açmaya" çağırır. Risale şu sözlerle sona eriyordu: "Bütün dünya yerinden oynayacak. Öyle şeyler olacak ki, şer güçleri oturdukları makamlardan alaşağı edilecek, ayak altında ezilenler doğrulacaklar." Thomas Münzer, "eli çe-

1) Dr. Lüter demek istiyor. Burda bir kelime oyunu var. Almanca «Lügner» yalancı demektir.

kiçli adam," risalenin ilk sayfasına şu ibareyi koymuştu: "Dinle! Ağzından çıkanlar benim sözlerimdir; silip atasın, yıkıp dağıtasın ve deviresin diye, ve de kurup dikesin diye seni ben halkın ve İmparatorluğun başına atadım. Kırallar, prensler ve papazlarla halkın arasına demirden bir perde çekildi. Savaşsınlar. Çünkü zafer mucizesi güçlü ve allahsız müstebitlerin felâketi olacaktır."

Lüter ve partisiyle Münzer'in arası bundan çok daha önce açılmıştı. Lüter, Münzer'in kendisine danışmadan uyguladığı bazı kilise reformlarını kabullenmek zorunda kalmıştı. Münzer'in yaptıklarını, ılımlı bir reformcunun kendinden daha gayretli, gözü daha ilerilerde bir parti karşısında duyduğu kuşkuyla izliyordu. Daha 1524 baharında Münzer, Melanchton'a, dar kafalı kakavanlık timsali o uyuşuk telâşe müdürüne yazdığı bir mektupta, onun ve Lüter'in hareketi hiç mi hiç anlamadıklarını söyler. Bu ikisi İncil'in lâfzıyla hareketi boğmaya çalışmaktadırlar; öğretilerinin içi geçmiştir. "Aziz kardeşlerim," der Münzer, "işi uzatmayı, tereddüdü bırakın artık. Gün bugün. Yumurta kapıya dayandı. Kelâmın olanca gücüyle etkisini göstermesini engelleyen şer güçleriyle dostluğa son verin. Prenslerinize dalkavukluk etmeyin, yoksa onlarla birlikte siz de mahvolacaksınız. Siz, ey yufka beyinli kalem efendileri, boşuna gazâba gelmeyin, zira bu gidişi değiştirmek benim de elimde değil!"

Lüter, Münzer'i birkaç kez açık tartışmaya çağırmıştı. Ne ki, Münzer, halk önünde savaşa tutuşmaya her zaman hazır olduğu halde, Wittenberg Üniversitesinin partizan topluluğu önünde kitabî bir ilâhiyat tartışmasına sürüklenmeye hiç de istekli değildi. "Ruhun tanıklığını yalnız bilimin yüce kürsüsü önüne sermek" istemiyordu. Eğer Lüter gerçekten samimi ise, nüfuzunu kullanır, Münzer'in matbaacısıyla uğraşanlara engel olur, sansürü kaldırtırdı; o zaman basında serbestçe tartışırlardı.

Ama şimdi, Münzer'in yukarda sözü edilen devrimci risalesi yayınlanınca, Lüter onu açıkça suçladı. **İsyancı Ruha Karşı Saksonya Prenslerine Mektup**'ta, Münzer'in Şeytanın bir aracı olduğunu ilân etti, ve prensleri, duruma el koyup ayaklanmanın başını çekenleri ülke dışına sürmeye çağırdı. Zira onlar şen'i öğretilerini yaymakla kalmıyorlar, halkı kıyama, resmî makamlara karşı zor kullanmaya kışkırtıyorlardı.

1 Ağustosta Münzer isyana teşvikten sanık olarak Weimar şatosunda prenslerin önüne çıkmaya zorlandı. Aleyhinde hayli kesin deliller vardı: Gizli birliğinin izi bulunmuştu; maden işçilerinin ve köylülerin derneklerinde parmağı olduğu anlaşılmıştı. Sürgünle tehdit ettiler onu. Allstedt'e döner dönmez de, Saksonya dükü Georg'un kendisinin sınır dışı edilmesini istediğini öğrendi. Kendi yazdığı birlik mektupları ele geçmişti; bu mektuplarda Georg'un adamlarını İncil düşmanlarına karşı silâhlı direnişe çağırıyordu. Şehri bırakıp gitmemiş olsaydı Konsey onu sınır dışı edecekti.

Bu arada, köylülerle pleber arasında gittikçe artan huzursuzluk Münzer'in propaganda çalışmalarını son derece kolaylaştırmıştı. Anabaptist'lerde bu iş için baha biçilmez yardımcılar buldu. Bu tarikat üyelerinin kesin dogmaları yoktu; sadece hâkim sınıfların tümüne karşı ortak muhalefetleri nedeniyle ve ikinci kez vaftiz sembolü çevresinde bir araya toplanmışlardı; kıtkanaat yaşarlardı; propagandada yorulmak nedir bilmez, bağnaz ve korkusuzdular. Giderek Münzer'in çevresinde saflarını sıklaştırdılar. Baskı altında yerlerinden yurtlarından olan üyeler Almanya'nın dört bucağını dolaşıyor, her gittikleri yere yeni öğretiden haber taşıyorlardı. Bu öğretiyle Münzer onların kendi istek ve emellerine açıklık getirmişti. Türlü işkenceler altında kemikleri kırılan, ateşte yakılan, ya da daha başka yollardan idam edilen Anabaptist'lerin sayısı-

nı bilen yoktu; ama hiç birşey bu elçilerin cesaretini, direnme gücünü kıramıyordu. Halkın hızla büyüyen huzursuzluğu içinde yürüttükleri faaliyet korkunç bir başarı kazanmıştı. Bu yüzden, Thuringia'dan kaçan Münzer her gittiği yerde ortamı hazır buldu.

İlk uğrağı Nuremberg'di. Şehrin yakınlarında bir yerde bir ay öncesi bir köylü isyanı, daha patlak vermeden bastırılmıştı. Münzer propagandasını el altından yürüttü. Çok geçmeden halk arasında, İncil'in bağlayıcı olmayan niteliğine ve Katolik âyinlerinin anlamsızlığına dair onun ileri sürdüğü en aşırı görüşleri savunan, İsa'nın basit bir âdem, lâik makamların iktidarının Tanrıyı tanımayan bir iktidar olduğunu söyleyenler türedi. "İşte sinsi sinsi yaklaşan Şeytan, Allstedt iblisi!" diye bağırıyordu Lüter. Münzer ona cevabını Nuremberg'de bastırdı. Onu prenslere yaltaklanmak, yavan ılımlılığıyla gerici partiye destek olmakla suçladı. Ama, diyordu, halk herşeye rağmen kendini kurtaracaktır, ve Dr. Lüter'in başına gelenler, kapana kıstırılan tilkinin başına gelenlerden farksız olacaktır. Konsey risalenin toplatılması için emir verdi; Münzer Nuremberg'den ayrılmak zorunda kaldı.

Swabia üzerinden Alsace'a gitti, sonra İsviçre'ye geçti. Ordan tekrar, birkaç ay önce kendisine bağlı Anabaptist elçilerin başını çektikleri vakitsiz bir ayaklanmaya sahne olan yukarı Karaorman'a döndü. Münzer'in bu propaganda gezisinin halkın partisinin kurulmasında, isteklerinin açık seçik dile getirilmesinde, ve 1526 Nisanında nihaî genel ayaklanmanın patlak vermesinde şüphesiz hayli katkısı olmuştu. Faaliyetinin iki yönlü etkisi en çok bu gezide kendini belli eder: bir yandan, o ara anlıyabilecekleri yegâne dille, dinî kehanet diliyle hitap ettiği halk üzerinde; öte yandan, nihaî hedeflerini açıklıyabileceği, işin iç yüzüne vâkıf önderler üzerinde. Daha geziye çıkmadan önce, Thuringia'da halktan ve alt kademe papazları arasın-

dan bazı yürekli kişileri bir araya toplamış, gizli birliğinin başına geçirmişti. Şimdi artık, güney batı Almanya'da tüm devrimci hareketin önderiydi. Franconia ve Swabia yoluyla Saksonya ve Thuringia arasında taa Alsace'a ve İsviçre sınırına kadar her yerle ilişki kurmuş, Waldshut'lu Hubmaier, Zürih'li Conrad Grebel, Griessen'den Franz Rabmann, Memmingen'den Schappeler, Leipheim'den Jakob Wehe ve Stuttgard'da Dr. Mantel gibi çoğu devrimci papaz olan güney Almanya devrimcilerini, müridleri ve birliğin önderleri arasına katmıştı. Kendisi daha çok Schaffhausen sınırında Griessen'de kalıyor, arada sırada Hegau, Kletgau, vb. üzerinden geziye çıkıyordu. Paçaları tutuşan prenslerle beylerin her yerde bu yeni pleb sapmasına karşı giriştikleri kanlı baskı hareketleri de isyan ruhunu körüklemekten, birliğin saflarını pekiştirmekten geri kalmıyordu.

Münzer yukarı Almanya'da ajitasyonu böylece beş ay kadar sürdürdü, sonra Thuringia'ya döndü. Ayaklanma günü yaklaşmıştı; hareketi kendisi yönetmek istiyordu. İleride onu orada bulacağız.

İki parti önderinin karakter ve davranışlarının nasıl her bir partinin tutumunu hakkıyla yansıttığını; Lüter'in kararsızlığının, ciddî boyutlara vardığı görülen hareketten ürküp prenslere ödlekçe boyun eğişinin nasıl şehirlilerin çekingen ve kaypak siyasetiyle çakıştığını; ve Münzer'in devrimci şevk ve azminin nasıl pleblerle köylülerin en ileri kesiminde uç verdiğini ileride göreceğiz. Aradaki tek fark şuydu: Lüter kendi sınıfının çoğunluğunca paylaşılan kavramları ve emelleri dile getirmekle yetiniyordu; bu sayede, sınıfının gözünde son derece ucuz bir kahraman olmuş çıkmıştı. Oysa Münzer, bunun tam tersine, pleblerle köylülerin o anki fikirlerini ve isteklerini çok aşmıştı; bunun içindir ki o zamanın devrimci unsurları arasından ilk kez bir seçkinler partisi kurdu, ve bu parti, onun fikirleri-

ni ve heyecanını paylaştığı ölçüde, ayaklanan yığınların küçük bir azınlığı olmaktan öteye hiç bir zaman varmadı.

III

Alman köylüleri arasında uç vermeye başlıyan devrimci ruhun ilk belirtileri Huss hareketinin bastırılmasından aşağı yukarı elli yıl sonra kendini gösterdi.

Köylüler arasında ilk isyan hazırlığı 1476'da Würzburg piskoposluğu topraklarında, yani Huss taraftarlarına karşı verilen savaşlar, "kötü yönetim, ağır vergiler, haraçlar, didişme, husumet, savaş, yangın, cinayet, zindan ve benzeri şeyler" yüzünden fakrü zarurete düşen, piskoposlar, papazlar, soylular tarafından hayasızca yağma edilmekte olan bir bölgede başgösterdi. Davulcu ve Kavalcı Hans lâkabıyla da anılan **Niklashausen'li Hans Böheim** adında, peygamberliğe özenen genç bir çoban ve çalgıcı zuhur etti tam bu sırada, Tauber vadisinde. Dediğine göre Meryem Ananın hayalini görmüştü birgün, ve Meryem ona davulunu yakmasını, oyunculuğa ve günahkâr şehvet düşkünlüğüne hizmetten vazgeçmesini, halkı tövbekâr olmaya çağırmasını buyurmuştu. Herkes günahlarından, dünyanın boş ihtiraslarından arınmalı, bütün süslere, ziynetlere sırt çevirmeli, günahlarını bağışlatmak için Niklashuasen Meryem Anasını ziyarete hacca gitmeliydi.

Dinî bir kılığa bürünen bütün Ortaçağ kıyamlarına, çağımızda da bütün proleter hareketlerinin başlangıç aşamalarına özgü çilekeş hayata, hareketin bu öncülerinde daha o zamandan rastlamaktayız. Bu çilekeş ahlâk anlayışı, hayatın her türlü tadından, eğlencesinden uzak durma çağrısı, bir yandan Isparta tarzı bir eşitlik ilkesiyle hâkim sınıfların karşısına dikilirken, bir yandan da zorunlu bir geçiş aşamasıdır. Bu aşamadan geçilmeksizin, toplumun en alt tabakasının kendini harekete geçirmesi im-

kânsızdır. Devrimci şevklerini geliştirmeleri, toplumun bütün diğer unsurları karşısında kendi düşmanca tutumlarının bilincine varmaları, bir sınıf olarak sımsıkı kenetlenebilmeleri için, toplumun en alt tabakaları önce onları mevcut sosyal düzenle bağdaştırabilecek her birşeyden sıyrılmak zorundadırlar; feci durumlarını o an için azıcık da olsa dayanılabilir kılan, en sert baskının dahi ellerinden alamıyacağı son birkaç hazzı da tepmelidirler. Bu **plep ve proleter kanaatkârlığı**, taşkın bağnaz biçimiyle olsun, özünde olsun, Lüter'ci şehirli ahlâkının ve (Bağımsızlar[1] ve daha radikal mezhepler dışında) İngiliz Püritenlerinin[2] bütün sırrı **burjuva eli-sıkılığından** ibaret burjuva kanaatkârlığından apayrı birşeydir. Çağdaş üretim güçlerinin gelişmesi refahı son derece arttırarak Isparta tarzı eşitliğin gereğini ortadan kaldırdıkça, ve proletaryanın toplum içindeki yeri, dolayısıyla proletarya kendisi gitgide daha devrimci oldukça, bu pleb-proleter kanaatkârlığının devrimci niteliğini yitirmeye yüz tutması anlaşılır birşeydir. Çilekeş hayat tarzı yığınlar arasında zamanla silinir gider, onun üzerine kurulu tarikatlarda ise yozlaşır, burjuva eli-sıkılığına, ya da pratikte yine dar kafalı Filisten ya da lonca-zanaatkâr tıynetine özgü pintilikten başka birşey olmayan cerbezeli bir erdem düşkünlüğüne dönüşür. Kaldı ki, dünya hazlarını tepmeyi proletaryaya salık vermenin pek gereği yoktur, çünkü proletaryanın tepeceği hemen hemen hiç birşeyi zaten kalmamıştır.

Kavalcı Hans'ın tövbekârlık çağrısına koşanlar çok oldu. Bütün kıyam peygamberleri ilkin günaha-karşı çağrı-

---

1) On Yedinci Yüzyılda İngiltere'de Cromwell isyanında kırala karşı Parlamento safında savaşan bir kısım Protestanlara dini inançlarından ötürü verilen isim. «Bağımsızlar" Kilisenin mahalli cemaatlerce özerk olarak yönetilmesini istiyorlardı.

2) İngiliz Protestanlarına o devirde genellikle "Püriten" denilirdi.

larla işe başlamışlardır. Gerçekten de, ancak şiddetli bir gayret, bütün o alışılagelen yaşama tarzına apansız bir sırt çeviriş, körükörüne itaat ruhuyla yetişmiş bölük pörçük, dağınık köylü takımını hep bir arada harekete geçirebilirdi. Niklashausen'e hac ziyaretleri başladı ve hızla gelişti. Hacı yığınları büyüdükçe genç isyancı asıl niyetini açığa vurmaya başladı. Dediğine göre, Niklashausen Meryemi ona bundan böyle hiç bir kıral, prens, papa ya da dinî veya lâik bir makam olmaması gerektiğini söylemişti. Herkes kardeş olmalıydı, herkes ekmeğini kendi emeğiyle kazanmalıydı, kimsenin komşusundan fazla malı olmamalıydı. Bütün haraçlar, toprak kiraları, aynî hizmetler, gümrük resimleri, vergiler ve her türlü ödeme ve harçlar bir daha geri gelmemecesine kaldırılmalı, ormanlar, sular, otlaklar her yerde herkese açık olmalıydı.

Halk bu yeni muştuyu büyük bir sevinçle karşıladı. Peygamberin ünü, "Meryem Anamızın ilettiği haber", dört bucağa yayıldı. Odenwald'den, Main'den, Kocher ve Jagst'den, hattâ Baverya ve Swabia'dan, Ren havalisinden akın akın hacılar üşüştü kavalcının başına. Mucizelerinden söz ediliyor, ahali önünde diz çöküp bir evliyaya dua eder gibi ona yakarıyordu; sonra da kutsal bir yadigâr ya da muskayı kapışırcasına, şapkasından bir tutam tüy koparmak için birbirini yiyordu. Papazlar onu suçladılar, gördüğü hayallerin şeytanın aldatmacaları, mucizelerinin ise iblisce sahtekârlıklar olduğunu söylediler ama boşuna. Müminlerin sayısı arttıkça arttı, bütün ölçüleri aştı. Giderek devrimci bir tarikat belirmeye başladı. İsyancı çobanın Pazar vaazleri Niklashausen'e sayısı kırk bini aşan kalabalıklar çeker oldu.

Kavalcı Hans halk yığınları önünde birkaç ay konuştu. Ama yalnız vaazle yetinmek niyetinde değildi. Niklashausen papazı ve iki şovalye ile gizli ilişkiler kurmuştu.

Yeni öğretiyi benimseyen bu şovalyeler, Kunz von Thunfeld ve oğlu, tasarlanan ayaklanmanın askeri önderleri olacaklardı. Nihayet, Aziz Kilian yortusundan önceki Pazar günü, yeterince güçlenmiş görünen çoban, işareti verdi. "Şimdi evlerinize gidin, kutsalların kutsalı Meryem Anamızın size bildirdikleri üzerinde bir iyice düşünün," dedi, vaazinin sonunda. "Sonra da önümüzdeki Cumartesi günü karılarınızı, çocuklarınızı ve ihtiyarları evlerinizde bırakın, ve siz erkekler, önümüzdeki Cumartesiye rastlıyan Aziz Margaret yortusunda yine buraya, Niklashausen'e gelin, kardeşlerinizi, dostlarınızı da, kimi bulursanız birlikte getirin. Fakat hacı deynekleriyle değil, zırhlarınızla ve silâhlarınızla, bir elinizde mum, öbür elinizde kılıç, kargı ya da mızrakla gelin. Kutsal Bakire ne yapmanızı istediğini size o zaman söyliyecektir."

Oysa, köylü yığınları daha Niklashausen'e varmadan, o gece, piskoposun atlıları kıyamcı peygamberi yakalayıp Würzburg şatosuna getirdiler. Kararlaştırılan günde Niklashausen'e otuz dört bin silâhlı köylü çıkageldi. Haberi duyunca şaşkına döndüler. Çoğu evlerinin yolunu tuttu. Hareketin önderleri on altı bin kadarını bir araya toplayıp Kunz von Thunfeld ve oğlu Michael'in kumandasında şatoya yürüdüler. Piskopos türlü vaadlerle onları geri dönmeye razı etti; ama köylüler dağılmaya başlar başlamaz piskoposun atlılarının saldırısına uğradılar, birçoğu tutsak düştü. İki kişinin kellesi uçuruldu, Kavalcı Hans'ı yaktılar. Kunz von Thunfeld kaçtı. Ancak bütün malikânelerini piskoposluğa bağışladıktan sonra sürgünden dönmesine izin verildi. Niklashausen'e haç ziyaretleri bir süre daha devam etti, sonunda o da yasaklandı.

Bu ilk teşebbüsten sonra Almanya yeniden bir süre sakin kaldı ve ancak Yüzyılın sonuna doğru yeni köylü kıyamları ve gizli kıyam hazırlıkları patlak verdi...

VI

Aşırı bir partinin önderinin başına gelebilecek en büyük felâket, temsil ettiği sınıfın hâkimiyeti, ve bu hâkimiyetin gerektirdiği tedbirler için hareketin henüz yeterince olgunlaşmamış olduğu bir dönemde iktidarı devralmaya zorlanmaktır. Önderin **yapabileceği** şeyler kendi iradesine değil, çeşitli sınıflar arasındaki çelişkinin ölçüsüne, ve her zaman sınıf çelişkilerine zemin teşkil eden maddi yaşama araçlarının, üretim ve ticaret koşullarının gelişme düzeyine bağlıdır. Yapması **gereken** şeyler, partisinin ondan bekledikleri ise yine kendisine ya da sınıf mücadelesinin gelişme aşamasına ve koşullarına bağlı değildir. Önder, daha önce savunulan öğretiler ve isteklerle bağlıdır, ve bunlar da, yine, o andaki sınıf çelişkilerinin ya da üretim ve ticaretin ulaşmış olduğu az çok rastgele düzeyin ürünü değil, kendisinin sosyal ve siyasî hareketin genel sonucunu az ya da çok bir vukufla kavrayışından çıkardığı öğretiler ve isteklerdir. Böylece önder, zorunlu olarak, çözümü imkânsız bir ikilemle karşılaşır: **Yapabileceği** şeyler, önceki bütün eylemleriyle, ilkeleriyle ve partisinin ilk andaki çıkarlarıyla çelişir; yapması **gerekeni** ise yapamaz. Kısacası, kendi partisini ve kendi sınıfını değil, hareketin o anda hâkimiyetini sağlıyabileceği sınıfı temsil etmek zorundadır. Hareketin çıkarı uğruna, yabancı bir sınıfın çıkarı için çalışmak, kendi sınıfını boş sözler ve vaadlerle, o yabancı sınıfın çıkarlarının kendi sınıfının çıkarları olduğu iddiasıyla oyalamak zorundadır. Kim bu güç duruma düşmüşse, mahvolmuş demektir. Bunun örneklerini son zamanlarda çok gördük. Proletaryanın çok düşük bir gelişme aşamasını temsil ettikleri halde onu temsil etme durumunda olanların son Fransız Geçici Hükümetindeki tutumlarını burada hatırlamamız yeter. Bizim kendi pek soylu Alman geçici hükümetlerimiz ve im-

paratorluk nâipliklerimizden geçtik, Şubat hükümetinin deneylerinden sonra, resmen benimsenen tutumlar üzerinde ileri geri fikir yürütmeyi kim hâlâ göze alıyorsa, ya ahmaklığın şahikasına ermiş bir kimsedir, ya da aşırı devrimci partiye sadece lâfla bağlıdır.

Münzer'in Muhlhausen "ebedî konsey"i başındaki durumu, çağımızın herhangi bir devrimci önderinin durumundan şüphesiz çok daha tehlikeli ve nazikti. Sadece zamanının hareketi değil, çağın kendisi de, onun dahi ancak belli belirsiz kavrıyabildiği fikirlere yatkın olgunluğa ulaşmamıştı. Münzer'in temsil ettiği sınıf henüz doğum sancıları içindeydi; tam tamına gelişmiş olmaktan, topluma hükmedip onu değiştirme yeteneğine sahip olmaktan çok uzaktı. Münzer'in hayalinde tasarladığı değişiklikler, o sırada mevcut olan ekonomik koşullarla pek az ilintiydi; hattâ bunlar, onun özlediği sosyal düzenin tam karşıtı bir sosyal düzenin yolunu hazırlıyordu. Yine de Münzer, Hıristiyan eşitliği ve İncil'den esinlenen mülkiyet ortaklığı vaazlerine sadık kalmak zorundaydı, ve en azından bunu gerçekleştirmek için çaba harcamaya zorlandı. Mülkiyet ortaklığı, herkes için eşit çalışma zorunluluğu, ve her türlü hükmetme yetkisinin kaldırıldığı ilân edildi. Ama gerçekte, Mühlhausen, az çok demokratikleştirilmiş bir anayasası, genel oyla seçilen ve toplu halkça denetlenen bir senatosu, alelacele kotarılmış bir yoksulları himaye sistemiyle cumhuriyetçi bir imparatorluk şehrinden ibaret kaldı. Protestan şehirli çağdaşlarını onca dehşete salan sosyal kıyam, aslında hiç bir zaman, daha sonraki bir dönemin burjuva toplumunu kurma yolunda vaktinden önce girişilmiş cılız ve bilinçsiz bir girişim olmaktan öteye gidemedi...

"FRANSA'DA SINIF MÜCADELELERİ, 1848-50" DEN PARÇALAR

Karl Marx

Marx'ın 1848 Fransız Devrimi ve sonuçları üzerine 1850 Ocağında kaleme aldığı bu makaleler yine aynı yıl *Neue Rheinische Zeitung* dergisinde yayınlanmıştır. 1895'te Engels tarafından bir broşür hâlinde bastırıldı. Marksist diyalektiğin somut tarihî olaylara uygulanmasının en parlak örneklerinden biri olan bu yazılarında Marx, Fransız işçi sınıfının devrimci mücadele pratiğinden çıkardığı derslere dayanarak, proletaryanın siyasî iktidarı ele geçirmesinin sosyal devrim için şart olduğunu ortaya koyuyor, iktidar mücadelesinin nesnel koşullarının tahlil ediyor, küçük burjuvazi ile köylü sınıfının devrimde niçin işçi sınıfının öncülüğünü kabul etmek zorunda kalacaklarını gösteriyordu.

Devrim tarihinin 1848'den 1849'a kadar bütün önemli fasılları, birkaçı dışında, hep aynı başlığı taşır: **Devrimin yenilgisi!**

Bu yenilgilerde altolan Devrim değildi. Devrim öncesi geleneksel eklentiler, henüz keskin sınıf çatışmaları noktasına varınamış sosyal ilişkilerin sonuçları —kişiler, hayaller, kavramlar, tasarılar yenik düştü. Devrim partisi Şubat Devriminden önce bunlardan kurtulamamıştı, ve bunlar dan **Şubat zaferi** ile değil, ancak bir dizi **yenilgi** ile kurtulabilirdi.

Tek kelimeyle: Devrim ilk baştaki yarı trajik, yarı ko-

mik başarılarıyla değil, tersine, güçlü ve birleşik bir karşı-devrim yaratarak, kendine bir hasım yaratarak ilerledi, ileri atıldı; kıyam partisi ancak böyle bir hasımla giriştiği kavgada olgunlaşarak gerçekten devrimci bir parti olabildi.

İlerki sayfaların işi bunu ispat etmektir.

I

1848 HAZİRAN YENİLGİSİ

Temmuz Devriminden[1] sonra dostu Orléans Dükü'nün[2] zafer alayıyla **Hôtel de Ville**'e[3] götüren liberal banker Laffitte orda ağzından şu sözü kaçırdı: «Bundan böyle bankacılar hüküm sürecek!» Laffitte, Devrimin sırrını ele vermişti.

Louis Phillippe'in saltanatı sırasında ülkeyi yöneten Fransız burjuvazisi değil, burjuvazinin **bir** kesimiydi: bankacılar, borsa kıralları, demiryolu kıralları, kömür ve demir madenlerinin, ormanların sahipleri, ve onlarla işbirliği yapan bir kısım toprak sahibi—**finans aristokrasisi** dedikleri. Tahtta oturan, Meclislerde dilediği kanunu çıkartan, kabine üyeliklerinden tütün bayiliklerine kadar tüm kamu görevlerine atanmaları dağıtan, bu finans aristokrasisiydi.

Gerçek anlamında **sanayi burjuvazisi** resmî muhalefetin bir parçasıydı: Meclislerde sadece bir azınlık olarak temsil ediliyordu. Finans aristokrasisinin istibdadı gitgide

---

1) Fransa'da 1830 Devrimi.

2) 180 Devriminden sonra Louis Philippe adıyla kıral oldu.

3) Paris Belediye Sarayı. Temmuz Devriminden sonra kurulan Geçici Hükümetin merkeziydi.

yalınlaştıkça, ve kanla bastırılan 1832[1], 1834[2] ve 1839[3] ayaklanmalarından sonra işçi sınıfı üzerinde kendi hâkimiyetinin sağlama bağlandığını hayal ettikçe sanayi burjuvazisinin muhalefeti daha da kararlı oluyordu. Gerek Millî Yasama Meclisinde, gerekse Kurucu Mecliste burjuva reaksiyonunun en bağnaz sözcüsü kesilen Rouen'lı fabrikatör Grandin, Temsilciler Meclisinde Guizot'nun en gözü-kara hasmıydı. Sonradan Fransız karşı-devriminin Guizot'su kılığında üne tırmanmaya kalkıp yaya kalmasıyla tanınan Léon Faucher, Louis Philippe'in son saltanat günlerinde vurgunculuğa ve onun etek-taşıyıcısı hükümete karşı sanayi adına kalem savaşı veriyordu. Bastiat, Bordeaux ve tüm şarap üreticisi Fransa adına hâkim sisteme veryansın ediyordu.

Bütün kademeleriyle **küçük burjuvazi** gibi **köylüler** de siyasî iktidarın dışında bırakılmışlardı. Nihayet, yukarda sözünü ettiğimiz sınıfların **ideolojik** temsilcileri ve sözcüleri, bilginleri hukukçuları, hekimleri, vb., kısacası, **yetenekli kişileri**, ya resmî muhalefetin içinde ya da hepten **pays legal**'in[4] dışındaydılar.

---

1) 5 Haziran 1832'de Paris'te devrimci demeklerin başını çektiği ayaklanma. Önce bir gösteri olarak başlayan hareket, ortasında "Ya özgürlük ya ölüm" yazılı bir kırmızı bayrağın çekilmesi üzerine askerlerin ateş açmasıyla ayaklanmaya dönüştü. Harekete katılan işçilerin kurdukları barikatler top ateşiyle dağıtıldı ve ayaklanma 6 Haziran akşamı bastırıldı.

2) 9 Nisan 1834'de, ücretlerin artması için bir mücadeleyi örgütleyen birkaç işçinin tutuklanmasına karşı gösteri yapan Lyons'lu işçilerin ayaklanması. Birkaç gün süren kanlı çarpışmalardan sonra bastırıldı.

3) Blanqui ve Barbès önderliğinde 12 Mayıs 1839 Paris işçi ayaklanması. Bu da hükümet kuvvetleri ve Millî Muhafızlar tarafından kanla bastırıldı.

4) Temmuz krallığı —yani 1830-48— döneminde oy hakkına sahip olan azınlığa verilen isim.

Karşılaştığı malî sıkıntı Temmuz kırallığını daha ilk günden büyük burjuvaziye bağımlı kılmış, ve onun büyük burjuvaziye bağımlılığı her gün artan malî sıkıntının bitmez tükenmez kaynağı olmuştu. Bütçeyi denkleştirmeden, devletin harcamalarıyla gelirleri arasında bir denge kurmadan devlet yönetimini millî üretimin çıkarlarına bağlı kılmak mümkün değildi. Ama devlet masraflarını kısmadan ,yani her biri hâkim sistemin bir başka dayanağı olan çıkarlara dokunmadan, ve vergi dağılımını yeniden düzenlemeden, yani vergi yükünün oldukça büyük bir kısmını büyük burjuvazinin omuzlarına kaydırmadan nasıl kurulabilirdi bu denge?

Oysa, tam tersine, burjuvazinin ülkeyi yöneten ve Meclisler yoluyla kanunlar çıkartan kesimi **devletin borçlanmasından doğrudan doğruya kazançlıydı. Bütçe açığı** gerçekte onun başlıca vurgun alanı, başta gelen zenginleşme kaynağı idi. Her yılın sonunda, yeni bir açık. Aradan dört beş yıl geçtikten sonra, yeni bir borçlanma! Her yeni borçlanma, yapay olarak iflas eşiğinde tutulan devleti dolandırmak için finans aristokrasisine yeni fırsatlar sağlıyordu: devlet, bankacılarla en elverişsiz şartlarda pazarlığa oturmaya zorlanıyordu. Her yeni borçlanma, parasını devlet tahvillerine yatırmış olan halkı, borsa oyunlarının sırrına ermiş hükümet ve Meclislerdeki çoğunluk eliyle soymak için bir başka fırsattı. Genel olarak, devlet kredilerinin istikrarsızlığı ve devlet sırlarına vukuf, bankerlerle onların Meclislerdeki ve tahttaki ortaklarına, devlet tahvillerinin cari fiyatlarında beklenmedik olağanüstü dalgalanmalar yaratma imkânını bahşediyordu. Bunun sonu her zaman, mutlaka, bir yığın ufak kapitalistin yıkımı, büyük spekülâtörlerin akıllara durgunluk veren bir hızla zenginleşmesiydi. Bütçe açığı burjuvazinin hâkim kesiminin doğrudan çıkarına olduğundan, Louis Philippe'in son saltanat yıllarında **olağanüstü** devlet harcamalarının Napo-

léon zamanındaki olağanüstü devlet harcamalarının iki katının çok üstünde olmasının, hattâ Fransa'nın ortalama yıllık ihracat toplamı pek ender olarak yedi yüz elli milyon frankı bulduğu halde bu harcamaların yılda aşağı yukarı dört yüz milyon franka ulaşmasının nedeni ortadadır. Devletin elinden bu yolla akıp giden büyük paralar, bir yandan da, hileli mübayaa anlaşmalarını, rüşveti, yolsuzluğu, her türlü dalaverayı kolaylaştırıyordu. Borçlanmalarla devletin toptan dolandırılmasının yanısıra, bayındırlık işlerinde perakende dolandırıcılık almış yürümüştü. Meclisle hükümet arasındaki ilişkilerde olup bitenler, resmî dairelerin her biriyle tek tek müteahhitler arasında çoğala çoğala tekrarlanıyordu.

Hâkim sınıf **demiryolu yapımını** da, genel olarak devlet harcamalarını ve devlet borçlarını sömürdüğü gibi sömürüyordu. Meclisler ana yükü devletin sırtına yıkıyor, altın meyvaları vurguncu finans aristokrasisinin cebine aktarıyorlardı. Temsilciler Meclisinde kopan rezaletleri hep hatırlarız: bakanlardan birkaçıyla birlikte Meclis çoğunluğunun tümünün bazı demiryolu yapımı işlerinde hissedar oldukları, sonra da, kanun koyucu olarak, bu projelerin devlet hesabına gerçekleştirilmesini sağladıkları bir rastlantı sonucu ortaya çıkmıştı.

Öte yandan en ufak bir maliye reformu bile bankacıların direnişiyle karşılaşıp engelleniyordu. Meselâ **posta reformu.** Rotschild karşı çıkıyordu. Durmadan artan borçlarının faizlerini karşılayacak gelir kaynaklarını kısıtlamaya devletin ne hakkı vardı?

Temmuz kırallığı Fransa'nın millî servetini sömürmek için kurulmuş bir anonim şirketten başka birşey değildi. Bir şirket ki, kazançları bakanlar, Meclisler, iki yüz kırk bin seçmen ve taraftarları arasında paylaşılıyordu. Louis Philippe bu şirketin müdürüydü: tahtta oturan bir Robert Macaire'di.[1] Bu sistemde ticaret, sanayi, tarım, denizcilik,

yani sanayi burjuvazisinin çıkarları, ister istemez sürekli tehdit altındaydı ve zorluklarla karşılaşıyordu. Temmuz günlerinde bayrağına Ucuz Hükümet, **Gouvernement à bon marché** şiarını yazmış sistemdi bu.

Finans aristokrasisi kanunları yapıyor, devlet yönetiminin başında oturuyor, bütün örgütlü resmî makamlara dilediği gibi tasarruf ediyor, fiilen ve basın yoluyla kamuoyunu denetliyordu. Bunun için Saraydan Cafe Borgne[2]'a kadar her yerde hep aynı namussuzluk, aynı yüzsüz dolandırıcılık, aynı zenginleşme —üretim yoluyla değil, başkalarının hazır parasına konma yoluyla avantadan zengin olma— hırsı hüküm sürüyordu. Özellikle burjuva toplumunun üst katlarında, burjuva kanunlarıyla dahi her an çatışan alabildiğine marazî ve aşağılık iştahlardan, kumarda kazanılan paranın kendine doğal tatmin yolu aradığı, zevkin kepazeleştiği, paranın, irin ve kanın birbirine karıştığı ihtiraslardan geçilmiyordu. Kazanç tarzı ile olduğu kadar zevkleriyle de finans aristokrasisi, **lumpen proletaryanın burjuva toplumunun doruklarında yeniden doğmasından** başka birşey değildir.

Fransız burjuvazisinin iktidar dışı bırakılmış kesimleri haykırıyorlardı, **"Hırsızlık var!"** diye. Ve 1847'de lumpen proletaryayı herdaim umumhanelere, yoksullar yurduna, tımarhaneye, adalet önüne, zindana ve darağacına götüren sahneler burjuva toplumunun en güzide salonlarında gözler önünde oynayıp dururken, halk, **"À bas les grand voleurs! À bas les assassins!"** [Kahrolsun koca hırsızlar! Kahrolsun kaatiller!] diye haykırıyordu. Sanayi burjuvazi-

---

1) Fransız edebiyatının ünlü haydut tipi. Ressam Daumier resimlerinde hilekâr iş adamlarını Robert Macaire kılığında göstermiştir.

2) Fransa'da yarı kahvehane, yarı batakhane olan eğlence yerlerine verilen isim.

si çıkarlarını tehlikede görüyordu, küçük burjuvazinin ahlâk damarı kabarmıştı, halkın kafası kızmıştı. Paris'de birbiri ardı sıra **"La Dynastie Rotschild"** [Rotschild Hânedanı], **"Les Juifs, rois de l'époque"** [Yahudiler, Günümüzün Kıralları] gibi finans aristokrasisinin hâkimiyetini kimi ince, kimi kaba nüktelerle yerin dibine batıran risaleler yayınlanıyordu.

Rien pour la gloire! [Şan, şeref para etmez!] **La paix partout et toujours!** [Her yerde, her zaman barış!] Savaş yüzde üçleri, dörtleri düşürüyor! yazılıydı **borsa simsarları** Fransa'sının bayrağında. Bu yüzden Fransa'nın dış siyaseti Fransız millî onurunda açılan bir dizi yarayla darmadağın olmuştu. Millî duygular, Avusturya'nın Cracow'u ilhakıyla Polonya'nın ırzına geçilmesi[1] tamamlanınca, ve Guizot İsviçre **Sonderbund**[2] savaşında resmen Kutsal İttifaktan yana çıkınca, daha da şiddetle tepki gösterdi. Bu yapmacık savaşta İsviçre liberallerinin zaferi Fransa'da burjuva muhalefetin kendine saygısını artırdı; Palermo'da halkın kanlı ayaklanması âtıl yığınları elektrikle çarpılmış-

---

1) 1846 Şubatında bütün Polonya'da hazırlanan bir ayaklanma teşebbüsünde sadece Cracow isyancıları, 22 Şubatta zafere ulaştılar ve millî bir hükümet kurdular. Hükümet bir bildiri ile feodal beylerin imtiyazlarının kaldırıldığını ilân etti. Fakat isyan hareketi Mart ayı başında bastırıldı; 1815'den beri Avusturya, Rusya ve Prusya'nın ortak denetimi altında bulunan Cracow, 1846 Kasımında imzalanan bir andlaşma ile Avusturya'ya ilhak edildi.

2) İsviçre'de geri ekonomili yedi koyu Katolik kanton, ilerici burjuva reformlarına karşı durmak amacıyla 1843'de aralarında bir andlaşma imzalamışlardı. İsviçre Diyet Meclisinin bu andlaşmayı (Sonderbund Andlaşması) 1847'de feshetmesi üzerine bu kantonlar diğerlerine savaş açtılar, ve sonunda yenildiler. Kutsal İttifakın eski üyeleri olan Avusturya ve Prusya bu savaşta Sonderbund kantonlarından yana çıktılar, Guizot da onları destekledi.

casına harekete geçirdi, büyük devrimci anılarını ve heyecanlarını kamçıladı[1].

Nihayet **dünya çapında iki ekonomik olay** genel hoşnutsuzluğun patlama noktasına varmasını çabuklaştırarak ayaklanmaya dönüşmesine neden oldu.

1845 ve 1846 **patates kıranı** ve **kötü hasatları** halk arasında genel huzursuzluğu arttırdı. 1847 kıtlığı Fransa'da olduğu gibi Kıta Avrupasının başka yerlerinde de kanlı çatışmalara yol açtı. Finans aristokrasisinin pespaye sefahat âlemlerine karşılık halkın zorunlu ihtiyaç maddeleri için mücadelesi! Buzancais'de, açlıktan baş kaldıranların idamı[2]; Paris'te, kıral ailesi tarafından mahkemelerden kurtarılan göbekleri yağ bağlamış **escrocs** [dolandırıcılar]!

Devrimin patlak vermesini hızlandıran ikinci büyük ekonomik olay, İngiltere'deki **genel ticaret ve sanayi buhranı** oldu. 1845 sonbaharında demiryolu hisse senedi spekülâtörlerinin uğradıkları toptan kayıplarla ucu görünen, 1846'da tahıldan alınan gümrük resimlerini kaldırma hazırlığı gibi bazı tedbirlerle geçiştirilen buhran 1847 sonbaharında Londra kabzımallarının iflâsıyla nihayet patlak verdi. Bunu hemen emlâk bankalarının iflâsı ve İngiliz sanayi bölgelerinde fabrikaların kapanması izledi. Bu buhranın Kıta üzerinde yankıları henüz dinmemişti ki Şubat Devrimi patladı.

---

1) Rusya ve Prusya'nın rızasıyla Avusturya'nın Cracow'u ilhakı. 11 Kasım 1848. İsviçre Sonderbund savaşı: 4-28 Kasım 1847. Palermo'da ayaklanma: 12 Ocak 1848. Ocak sonunda şehrin Napolililer tarafından dokuz gün topa tutulması. (1895 baskısına Engels'in notu.)

2) Fransa'nın Buzancais şehri çevresinde açlıktan kırılan köylüler 1847 baharında karaborsacılık yapan zengin toprak sahiplerinin zahire ambarlarını yağma etmişler, ikisini öldürmüşler, halkla askerî birlikler arasında kanlı çatışmalar çıkmıştı. Hareket bastırıldıktan sonra halktan dört kişi idam edilmişti.

Ekonomide başgösteren salgının ticaret ve sanayide doğurduğu yıkım finans aristokrasisinin istibdadını büsbütün dayanılmaz kılmıştı. Burjuva muhalefet kendisine Meclislerde çoğunluk sağlıyacak ve Borsa Hükümetini devirecek bir **seçim reformu** için Fransa'nın dört bir yanında **şölenlerde**[1] **faaliyete geçti.** Bu arada Paris'de sanayi buhranı özel bir sonuç doğurdu: o günkü koşullarda dış pazarlarda iş yapamaz duruma düşen bir yığın imalâtçı ve büyük tüccarı yurt pazarına üşüştürdü. Bunlar büyük müesseseler kurdular, bu müesseselerin rekabeti küçük mağazaları ve bakkalları yığın hâlinde mahva sürükledi. Paris burjuvazisinin bu kesiminde görülen sayısız iflâsların, ve bu gibi kimselerin Şubattaki devrimci faaliyetlerinin nedeni budur. Reform önerilerine Guizot ve Meclislerin nasıl kesin bir meydan okumayla karşılık verdiklerini, Louis Philippe'in nasıl iş işten geçtikten sonra Barrot önderliğinde bir hükümetin kurulmasına razı olduğunu[2], nasıl işin halkla ordu arasında boğaz boğaza savaşmaya kadar vardığını, Millî Muhafızların[3] pasif davranmaları sonucunda ordunun silâhsız kalmasıyla nasıl Temmuz kırallığının bir geçici hükümete yerini terketmeye zorlandığını hep biliyoruz.

Şubat barikatlarından çıkan **Geçici Hükümet,** zaferi paylaşan çeşitli partileri ister istemez yapısında yansıtıyor-

---

1) O çağda "şölen" bir çeşit ajitasyon biçimiydi. Siyasi ziyafet niteliğinde toplantılar yapılır, nutuklar atılırdı.

2) Halkın ayaklanması karşısında Louis Philippe, Guizot kabinesine işten el çektirtti (23 Şubat) ve 24 Şubat sabahı Odilon Barrot'ya yeni bir kabine kurdurttu.

3) Burjuvazinin, kumandanları seçimle başa geçen gönüllü sivillerden kurulu silâhlı milis örgütü. İlk kez 1789 Fransız Devrimi başında kurulmuş, 1871 Komün hareketinde devrimci bir rol oynadığı için Komün'ün bastırılmasından sonra zorla dağıtılmıştır.

du. Geçici Hükümet, Temmuz tahtını hep birlikte deviren, ama çıkarları karşılıklı çelişen **farklı sınıflar arasında bir uzlaşmadan** başka birşey olamazdı. Üyelerinin **büyük çoğunluğu** burjuvazinin temsilcileriydi. Cumhuriyetçi küçük burjuvazi Ledru-Rollin ve Flocan, cumhuriyetçi burjuvazi National'in[1] adamları, hânedancı muhalefet Crémieux, Dupont de l'Eure, vb. tarafından temsil ediliyordu. İşçi sınıfının topu topu iki temsilcisi vardı: Louis Blanc ve Albert. Nihayet, Geçici Hükümette Lamartine— o, başlangıçta hiç bir gerçek çıkarın, hiç bir belirli sınıfın temsilcisi değildi; Şubat Devriminin kendisiydi: aldanmacaları, şiiri, ileriye dönük içeriği, teraneleriyle genel ayaklanmanın ta kendisi. Bunun ötesinde Şubat Devriminin sözcüsü, tutumu ve görüşleriyle, **burjuvazinin** safındaydı.

Paris siyasî merkezileşmenin bir sonucu olarak Fransa'ya hâkimse, işçiler devrimci deprem anlarında Paris'e hâkimdirler. Geçici Hükümetin ilk işi, zafer sarhoşluğuna kapılmış Paris'ten aklı başında Fransa'ya bir çağrı ile bu dayanılmaz baskıdan kurtulmaya çalışmak oldu. Lamartine, barikat savaşçılarının cumhuriyet ilân etme hakkına, Fransız halkının çoğunluğundan başka kimsenin bu hakka sahip olmadığını öne sürerek, karşı çıktı. Önce onların oylarını beklemek gerekti; Paris proletaryası kendinin olmayan bir hakkı gaspederek zaferine leke sürünemeliydi. Burjuvazi proletaryanın bir tek gaspına göz yumar— savaşmasına.

25 Şubat günü öğleye kadar Cumhuriyet hâlâ ilân edilmemişti; oysa bütün bakanlıklar Geçici Hükümetin burjuva unsurları ve National'ci generaller, bankacılar, avukat-

---

1) 1830-1851 arasında Paris'te yayınlanan günlük gazete. Ilımlı burjuva cumhuriyetçilerin organı. *National*'in kurucusu, 1871'de Paris Komün'ünü hunharca bastıran Thiers'dir.

2) Temmuz 1830 Devrimi de bir halk hareketi sayesinde başarıya ulaştığı halde halk yığınları zaferden sonra oyuna getirilmiş, genel oy hakkı tanınmamıştı.

lar arasında çoktan bölüşülmüştü. Ne ki işçiler, bu kez, 1830 Temmuzunda olduğu gibi oyuna gelmemeye kararlıydılar[2]. Savaşı yeniden başlatıp cumhuriyeti silâh gücüyle kurmaya hazırdılar. Raspail bu mesajla **Hôtel de Ville**'e gitti. Paris proletaryası adına, Geçici Hükümete cumhuriyeti ilân etmesini **buyurdu**; eğer halkın bu buyruğu iki saat içinde yerine getirilmezse, iki yüz bin kişinin başında geri dönecekti. Ölenlerin cesetleri daha yeni soğumuştu, barikatlar henüz kaldırılmamış, işçiler silâhlarını bırakmamışlardı ve onlara karşı çıkarılabilecek yegâne güç Millî Muhafızlardı. Bu koşullarda, devlet siyaseti mülâhazalarından ve Geçici Hükümetin hukuki vicdan muhasebesinden doğan kaygılar bir anda dağıldı. İki saat mühlet sona ermeden Paris'in duvarları adam boyu tarihî kelimelerle şenlendi:

République française!
Liberté, Egalité, Fraternité![1]

Genel oy esası üzerinde cumhuriyetin ilânı ile, Fransız burjuvazisini Şubat Devrimine iten kısıtlı amaç ve saiklerin anısı dahi unutuldu gitti. Burjuvazinin sadece birkaç kesimi yerine Fransız toplumunun bütün sınıfları bir anda siyasî iktidar yörüngesine fırlatıldılar, localardan, koltuklardan ve balkondan dışarı uğrayıp devrim sahnesinde bizzat oynamaya zorlandılar! Anayasal [meşruti] kırallıkla birlikte, burjuva toplumu karşısında sözde bağımsız bir devlet iktidarı görünümü ve onun yol açtığı bütün bir dizi ikincil mücadelede kayıplara karıştı.

Geçici Hükümete ve onun aracılığıyla bütün Fransa'ya cumhuriyeti zorla kabul ettiren proletarya, o andan itibaren bağımsız bir parti olarak ön safa geçti, ama aynı zamanda, kendisine savaş açması için bütün burjuva Fransa'ya meydan okudu. Proletaryanın kazancı, devrimci kurtu-

1) Fransız Cumhuriyeti! Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik!

luşu için savaş vereceği alanı ele geçirmek olmuştu; asıl kurtuluşa daha çok vardı.

Şubat cumhuriyetinin ise, herşeyden önce, finans aristokrasisi dışında kalan **bütün mülk sahibi sınıfların** siyasî iktidar yörüngesine oturmalarını sağlıyarak **burjuvazinin hâkimiyetini tamamlaması** gerekiyordu. Büyük toprak sahiplerinin çoğunluğu, Meşrûiyetçiler[1], Temmuz kırallığının kendilerini mahkûm ettiği siyasî hiçlikten kurtarıldılar. **Gazette de France**[2] muhalefet gazeteleri safında boşuna mücadele etmemişti; La Rochejaqueleine, Temsilciler Meclisinin 24 Şubat günkü oturumunda boşuna devrimden yana çıkmamıştı. Fransız halkının çoğunluğunu oluşturan sözde mülk sahibi **köylüler**, genel oy sayesinde Fransa'nın kaderini ellerinde tutar duruma geldiler. Nihayet, Şubat cumhuriyeti sermayenin arkasına gizlendiği tacı devirmekle burjuvazinin hâkimiyetini gün yüzüne çıkardı.

İşçiler nasıl Temmuz günlerinde **burjuva kırallığı** için vuruşup başarı kazandılarsa, Şubat günlerinde de **burjuva cumhuriyeti** için vuruşup başarı kazandılar. Temmuz kırallığı nasıl kendini **cumhuriyetçi kurumlarla çevrili bir krallık** ilân etmek zorunda kaldıysa, Şubat cumhuriyeti de kendini **sosyal kurumlarla çevrili bir cumhuriyet** ilân etmeye zorlandı. Paris proletaryası bu tavizi de yine **bileğinin gücüyle** elde etti.

Marche adında bir işçinin zoruyla yayınlanan bir kararnamede, yeni kurulan Geçici Hükümet, işçilere iş sağlıyarak nafakalarını teminat altına almaya, bütün yurtdaşlara iş bulmaya, vb. söz verdi. Birkaç gün sonra verdiği

---

1) Meşrûiyetçiler, 1789'a kadar ve 1815-30 restorasyonu sırasında iktidarda olan "meşrû" Bourbon hânedanı taraftarlarıydı.

2) *Gazette de France* 1631 yılında yayına başlıyan eski bir gazeteydi. 1914'de kapanmıştır. 1840 yıllarında Meşrûiyetçi hânedan muhalefetinin yayın organı idi.

sözü unutup proletaryanın varlığından habersizmiş gibi davranınca yirmi bin işçi, **«Emek örgütlenmeli! Özel bir Çalışma Bakanlığı kurulsun!"** haykırışlarıyla **Hôtel de Ville**'e yürüdü. Geçici Hükümet uzun tartışmalardan sonra, istemeye istemeye, çalışan sınıfların durumunu düzeltme çarelerini **bulmakla** görevli özel bir daimî komisyon atadı! Bu komisyonun üyeleri Paris zenaat loncaları arasından seçilmiş delegelerdi, başkanları Louis Blanc ile Albert'di. Toplantı yeri olarak Luxembourg Sarayı verildi komisyona. Böylece işçi sınıfının temsilcileri Geçici Hükümetin merkezinden sürüldüler. Hükümetin burjuva kesimi gerçek devlet iktidarını ve yönetim dizginlerini tek başına elinde topladı; Maliye, Ticaret ve Bayındırlık bakanlıklarının **yanısıra,** Bankanın ve Borsanın **yanısıra,** bir **sosyalist havrası** yükseldi. Havranın baş rahiplerine, Louis Blanc ile Albert'e, mev'ut toprağı keşfetmek, yeni İncil'i yaymak, Paris proletaryasına iş bulmak düştü. Onların herhangi bir dünyevî devlet iktidarı gibi ne bütçeleri vardı, ne de diledikleri gibi kullanacakları yürütme yetkileri. Onlardan, burjuva toplumunu ayakta tutan sütûnları, kafalarını vura vura yıkmaları bekleniyordu. Luxembourg Sarayı hacer-i felsefiyi[1] arayadursun, Belediye Sarayında geçer akçe basılıyordu.

Ne var ki Paris proletaryasının talepleri, burjuva cumhuriyetinin koyduğu sınırları aştığı ölçüde, Luxembourg Komisyonunun ne idüğü belirsiz varlığı ötesinde bir varlık kazanamazdı.

Şubat Devrimini işçiler burjuvazi ile birlikte yapmışlardı; şimdi de, nasıl burjuva çoğunluğun yanısıra Geçici Hükümete bir işçi soktularsa, onun gibi, burjuvazinin **yanısıra** kendi çıkarlarının kollanmasını sağlamaya çalışıyorlardı. **Emek örgütlenmeli!** Oysa emeğin hâlihazır burju-

---

1) Filozof Taşı. Simyacıların adi madenleri sözümona altına çevirmekte kullandıkları taş.

va örgütlenmesi ücretli emektir. Onsuz ne sermaye, ne burjuvazi, ne de burjuva toplumu olabilir. **Özel bir Çalışma Bakanlığı!** Oysa Maliye, Ticaret ve Bayındırlık bakanlıkları— bunlar da **burjuva** Çalışma Bakanlıkları değiller mi? Bunların **yanısıra** bir **proleter** Çalışma Bakanlığı, olsa olsa, bir iktidarsızlık bakanlığı, beyhude bir iyi niyet bakanlığı, bir Luxembourg Komisyonu olabilirdi. İşçiler burjuvaziyle bir arada kendilerini kurtarabileceklerini zannettikleri gibi, öbür burjuva milletlerle bir arada Fransa'nın millî sınırları içerisinde bir proleter devrimini gerçekleştirebileceklerini zannediyorlardı. Oysa Fransa'nın üretim ilişkileri Fransa'nın dış ticaretince, Fransa'nın dünya pazarındaki durumu ve bu pazarda geçerli kanunlarca belirlenir. Avrupa'da, dönüp dolaşıp dünya pazarının müstebidi İngiltere'nin de başında patlayacak devrimci bir savaş olmadan Fransa bunları nasıl kıracaktı?

Toplumun devrimci çıkarlarının bağrında yoğunlaştığı bir sınıf ortaya çıkar çıkmaz, o sınıf, devrimci faaliyetinin içeriğini ve malzemesini doğrudan doğruya kendi durumunda bulur: altedilecek düşmanlar, girişilecek mücadelenin gerektirdiği tedbirler, kendi eylemlerinin sonuçları o sınıfı ileri iter. Sınıf kendi görevinin ne olduğuna dair teorik araştırmalar içine dalmaz. Fransız işçi sınıfı henüz bu düzeye varmamıştı; daha hâlâ kendi devrimini başarabilecek güçte değildi.

Sanayi proletaryasının gelişmesi, genel olarak, sanayi burjuvazisinin gelişmesine bağlıdır. Ancak onun hâkimiyeti altında proletarya kendi devrimini millî bir devrim düzeyine çıkarabilecek millet-çapında yaygınlığa ulaşır, ve herbiri onun devrimci kurtuluşunun araçlarından biri olan çağdaş üretim araçlarını kendisi bizzat yaratır. Ancak sanayi burjuvazisinin hâkimiyeti feodal toplumun maddî köklerini söküp atarak bir proleter devriminin üze-

rinde yeşerebileceği yegâne zemini hazırlar. Kıta Avrupası'nın bütün diğer bölgelerine kıyasla Fransa'da sanayi daha çok gelişmiştir ve burjuvazi orada daha devrimcidir. Fakat Şubat Devriminin hedefi doğrudan doğruya finans aristokrasisi değil miydi? Bu olgu, Fransa'yı sanayi burjuvazisinin yönetmediğinin kanıtıydı. Sanayi burjuvazisi ancak çağdaş sanayinin bütün mülkiyet ilişkilerini kendisine yarar bir biçime soktuğu yerde hâkim olabilir, ve sanayi bu güce ancak dünya pazarını ele geçirdiği zaman kavuşabilir, çünkü millî sınırlar onun gelişmesi için yeterli değildir. Oysa Fransız sanayii, büyük ölçüde, millî pazar üzerindeki hâkimiyetini bile az çok değişik bir gümrük sisteminin himayesi altında sürdürüyor. Bundan ötürüdür ki Fransız proletaryası, bir devrim sırasında, Paris'te onu imkânlarının da ötesinde hamlelere iten fiilî güce ve etkiye sahip olduğu halde, Fransa'nın geri kalan kısmında birbirinden ayrı, dağınık sanayi merkezlerine doluşmuştur, sayıca ondan üstün köylülerle küçük burjuvazi arasında âdeta kaybolmuş gibidir. Gelişkin çağdaş biçimi, en hayatî vechesiyle sermayeye karşı mücadele, ücretli sanayi işçisinin sanayici burjuvaya karşı mücadelesi, Fransa'da kısmî bir olaydır. Şubat günlerinden sonra, sermayenin ikincil sömürü biçimlerine karşı verilen mücadele —yani köylünün tefeci faizi ve ipoteklere, küçük burjuvanın toptancı tüccara, bankacıya, fabrikatöre, kısaca iflâsa karşı mücadelesi— hâlâ finans aristokrasisine karşı genel başkaldırı içinde yer aldığı sürece sanayi işçisinin sanayici burjuvaya karşı mücadelesi devrimin millî içeriğini sağlamayı başaramazdı. O halde Paris proletaryasının, kendi çıkarlarını bizatihî toplumun devrimci çıkarları olarak zorla dayatmak yerine, onları burjuvazinin çıkarlarıyla bir arada gerçekleştirmeye çalışmasından, kızıl bayrağın yerine üç renkli bayrağın çekilmesine rıza göstermesinden daha anlaşılır birşey olamaz[1]. Devrimin seyri, proletarya ile bur-

juvazi arasında duran millet çoğunluğunu, yani köylülerle küçük burjuvaziyi burjuva düzenine karşı, yani sermayenin hâkimiyetine karşı ayağa kaldırıncaya kadar, ve bu millet çoğunluğunu proletaryanın ardına takılmaya zorlayıncaya kadar, Fransız işçileri tek bir adım ileri gidemezler, burjuva düzeninin kılına bile dokunamazlardı. İşçiler bu zaferi ancak o muazzam Haziran yenilgisi bahasına elde edebilirlerdi.

Paris işçilerinin yarattığı Luxembourg Komisyonu, Avrupa çapında bir kürsüden On Dokuzuncu Yüzyıl devriminin sırrını ifşa etmiş olma şerefine hak kazanmıştır: **proletaryanın kurtuluşu.** O günedek Sosyalistlerin düzmece yazılarında gömülü duran, burjuvaların kulaklarına ancak arada bir yarı dehşetengiz, yarı gülünç efsaneler olarak uzaktan uzağa çalınan «deli saçmaları»nı resmen yaymaya zorlandıkça **Moniteur**[2] hırsından mosmor kesiliyordu. Avrupa burjuva sersemliğinden uyanmış, hayretler içerisinde kalmıştı. Bunun içindir ki, finans aristokrasisini genel olarak burjuvaziyle karıştıran proleterlerin kafasında; sınıfların varlığını dahi inkâr eden, ya da onları olsa olsa meşrutî kırallığın bir sonucu olarak kabullenen cumhuriyetçi zât-ı muhteremlerin hayalhânesinde; şimdiyedek iktidar dışı bırakılmış burjuva kesimlerin iki yüzlü teranelerinde, cumhuriyetin kurulmasıyla **burjuvazinin hâkimiyetine** son verilmişti. O günlerde ne kadar kıralcı varsa hepsi cumhuriyetçi kesilmiş, Paris'in bütün milyonerleri işçi olup çıkmıştı. Sınıf ilişkilerinin sözde ortadan kaldırılışını dile ge-

---

1) Cumhuriyetin bayrağının ne olacağı konusunda sert tartışmalar sürüp gidiyordu. İşçiler kızıl bayrağın Cumhuriyetin bayrağı ilân edilmesini isterken, burjuvazi üç renkli bayrağı (mavi-beyaz-kırmızı) savunuyordu. Sonunda, kırmızı rozetli üç renkli bayrak kabul edildi.

2) 1789-1901 arasında Fransız hükümetinin resmî gazetesi.

tiren kelime **fraternité** kelimesiydi, evrensel kardeşleşme ve kardeşlikti. Sınıf çelişkilerinden bu tatlı soyutlanma, bağdaşmaz sınıf çıkarlarının bu yufka yürekli telifi, sınıf mücadelesinin bu hayalci inkârı, bu **fraternité**, Şubat devriminin en birinci yâvesiydi. Sınıflar, sadece bir **anlaşamamazlık** yüzünden bölünmüşlerdi. Lamartine 24 Şubat günü Geçici Hükümeti, «un gouvernement qui suspends **ce malentendu terrible qui existe entre les différentes classes» [çeşitli sınıflar arasındaki feci anlaşamamazlığı** ortadan kaldıran bir hükümet] diye vaftiz eyledi. Ve Paris proletaryası bu gönlüyüce kardeşlik sarhoşluğuna kendini kaptırdı gitti.

Kendi payına Geçici Hükümet, bir kere cumhuriyeti ilâna zorlandıktan sonra, onu burjuvazinin ve taşranın gözünde kabul edilebilir kılmak için elinden geleni esirgemedi. Siyasî suçlar için ölüm cezasının kaldırılmasıyla birinci Fransız cumhuriyetinin kanlı tedhişi redde uğradı; basın her türlü fikre açık kılındı; ordu, mahkemeler, yönetim, birkaç istisna dışında hep eski ricalin elinde kaldı; Temmuz kırallığının kaşarlanmış suçlularının hiç birinden hesap sorulmadı. **National**'in burjuva cumhuriyetçileri kıralcı isim ve kostümleri eski cumhuriyetçi isimler ve kostümlerle değiştirip gönül eğlendirdiler. Onlar için cumhuriyet, eski burjuva toplumunun üzerine geçirilecek yeni bir balo kıyafetinden başka birşey değildi. Genç cumhuriyetin kendinde aradığı en büyük erdem, kimseyi ürkütmemek, fakat durmadan kendisi ürkmekti; uysal davranıp hiç birşeye direnmemekle hayat hakkı kazanmak, kendi uysallığı ve dirençsizliği ile direnmelerin önünü almaktı. Yurt içinde imtiyazlı sınıflara, yurt dışında müstebit devletlere cumhuriyetin barışsever olduğu yüksek sesle ilân edildi. Kimse kimseye karışmasındı hükümetin açık düstûru. Bu arada, Şubat Devriminden az sonra Almanlar, Polonyalılar, Macarlar ve İtalyanlar —her millet o günkü durumu-

na göre— ayaklandılar. Rusya ve İngiltere —birisi sinmiş, öbürü kendisi çalkantılar içindeydi— hazırlıksızdılar. Bu yüzden cumhuriyetin karşısına hiç bir millî düşman çıkmadı; dolayısıyla cumhuriyet, gayretleri körükleyecek, devrim sürecini hızlandıracak, Geçici Hükümeti ileri itecek ya da yıkıp devirecek büyük dış sorunlarla karşılaşmadı. Ona kendi eseri gözüyle bakan Paris proletaryası Geçici Hükümetin her işine hemen alkış tutuyor, bu da Geçici Hükümetin burjuva toplumu içinde sıkıca yer etmesini kolaylaştırıyordu. Louis-Blanc'ın işçilerle patronlar arasında çıkan ücret anlaşmazlıklarında hakemlik etmesini hoş karşılayan proletarya, Paris'te mülkiyeti korumak için Caussidière tarafından polislik görevinde kullanılmaya da hevesle razı oldu. Cumhuriyetin namusuna Avrupa'nın gözünde toz kondurmamayı kendisi için namus meselesi yapmıştı.

Cumhuriyet içerde de, dışarda da en ufak bir direnmeyle karşılaşmadı. Ve bu, onun silahını elinden aldı. Görevi artık dünyanın devrimci dönüşümünü gerçekleştirmek değil, kendini burjuva toplumunun ilişkilerine uydurmaktan ibaretti. Geçici Hükümetin bu görevi yüklenmekte gösterdiği kararlılığın en açık kanıtı, yürürlüğe koyduğu **malî tedbirlerdir.**

Kamu kredisi ve özel kredi tabiî ki sarsılmıştı. **Kamu kredisi,** finans kurtları tarafından sömürülmeye devletin ses çıkarmayacağı inancına dayanır. Oysa eski devlet tarihe karışmış, devrim herşeyden önce finans aristokrasisini devirmek için yapılmıştı. En son Avrupa ticaret buhranının titreşimleri henüz dinmemişti. Hâlâ iflâslar birbirini kovalıyordu.

Bu nedenle, Şubat Devrimi patlamadan önce **özel kredi** felce uğramış, tedavül daralmış, üretim durmuştu. Devrim buhranı ekonomik buhranı şiddetlendirdi. Özel kredi, ilişkilerinin bütün kapsamıyla burjuva üretimine ket vurul-

mayacağı, burjuva düzeninin zedelenmeyeceği inancına dayanır. O halde burjuva üretiminin temelini, proletaryanın ekonomik köleliğini tartışma konusu yapan, Borsanın karşısına Luxembourg sfenksini diken bir devrimin etkisi ne olmazdı ki! Proletaryanın ayaklanması burjuva kredisinin ortadan kalkması demektir; çünkü proletaryanın ayaklanması burjuva üretiminin ve burjuva düzeninin ortadan kaldırılmasıdır. Kamu kredisi ile özel kredi bir devrimin şiddetini ölçmeye yarar ekonomik termometredir. **Onlar ne kadar düşerse devrimin şevki ve yaratıcı gücü o kadar artar.**

Geçici Hükümet, Cumhuriyeti burjuvaziye-karşı görünümünden kurtarmak istiyordu. Onun için, herşeyden önce, bu yeni devlet biçiminin **mübadele değerine,** Borsa **rayicine** istikrar getirmeye çalışmalıydı. Cumhuriyetin cari Borsa fiyatıyla birlikte özel kredi de zorunlu olarak yeniden yükseldi.

Kırallığın yüklenmiş olduğu taahhütleri yerine getirmeyeceği ya da getiremeyeceğine dair **şüpheleri** bile zihinlerden silmek, cumhuriyetin burjuva namusuna ve ödeme gücüne güveni arttırmak için Geçici Hükümet haysiyetsiz olduğu kadar çocukça bir gösterişe başvurdu. Devletten alacaklı olanların ellerindeki yüzde 5, yüzde 4,5 ve yüzde 4'lük tahvillerin faizlerini kanunî vâdeleri gelmeden **önce** ödedi. Kapitalistlerin burjuva cerbezesi ve kendilerine güveni, o güveni satınalmakta gösterilen bu telâş karşısında derhal geri geldi.

Geçici Hükümetin malî sıkıntısı, onu elinin altındaki hazır paradan eden bu yapmacık hareketle elbette azalmadı. Parasızlık açmazı artık gizlenemez hâle gelmişti. Devletten alacaklılara sunulan beklenmedik armağanın karşılığını ödemek **küçük burjuvalara, hizmetkârlara** ve **işçilere** düştü.

Tasarruf bankası cüzdanlarından yüz frangın üstünde para çekilemiyeceği açıklandı. Tasarruf bankalarına yatırı-

lan paralara el konuldu ve hepsi, kararname ile, ödenmez devlet borcuna çevrildi. Zaten darlık içinde olan **küçük burjuva** bunun üzerine cumhuriyetten soğudu. Elindeki banka cüzdanını verip yerine hazine bonosu almıştı; şimdi bunları satmak için Borsaya gidip kendini doğrudan doğruya Borsa simsarlarının eline teslim etmeye zorlanıyordu. Oysa Şubat Devrimini o onlara karşı yapmıştı.

Temmuz kırallığı zamanında hüküm süren finans aristokrasisinin ulu tapınağı **Banka** idi. Borsa nasıl devlet kredisine hâkimse, Banka da **ticarî krediye** hâkimdir.

Şubat Devrimi ile yalnız hâkimiyeti değil, doğrudan doğruya varlığı da tehlikeye giren Banka daha ilk günlerden kredi yetersizliğini genelleştirerek cumhuriyetin kredişini düşürmeye çalıştı. Ansızın bankacıların, fabrikatörlerin, tüccarların kredilerini kesti. Bu manevra, hemen o anda bir karşı-devrimi harekete geçirmediği için, ister istemez geri tepti. Kapitalistler, Bankanın mahzenlerine yatırdıkları paraları çektiler. Ellerinde banka senedi [banknot] bulunduranlar, bunları altın ve gümüşle değiştirmek için vezneye koştular.

Geçici Hükümet zora başvurmadan, kanun yoluyla Bankayı **iflâsa** sürükleyebilirdi; bütün yapacağı, kollarını kavuşturup beklemek, Bankayı kaderiyle baş başa bırakmaktı. **Bankanın iflâsı** finans aristokrasisini, yani cumhuriyetin en güçlü ve en tehlikeli düşmanını, Temmuz kırallığının altın tabanını Fransa topraklarından ânında söküp atan tufan olacaktı. Ve Banka bir kere topu attımıydı, burjuvazi kendisi bile, hükümetin bir millî banka kurarak millî krediyi milletin denetimi altına sokmasını son kurtuluş çaresi saymak zorunda kalacaktı.

Geçici Hükümet, tam tersine, Bankanın çıkardığı senetler için **sabit bir fiyat** tespit etti. Hattâ daha ileri gitti. Bütün taşra bankalarını **Banque de France**'ın şubelerine çevirdi, Bankanın bütün ülkeye ağını atıp yaymasına göz

yumdu. Daha sonra, Bankadan aldığı bir borca karşılık teminat olarak **devlet ormanlarını** rehin gösterdi. Böylece Şubat Devrimi, bankokrasiyi yıkacak yerde büsbütün güçlendirdi, geliştirdi.

Geçici Hükümet bu arada arttıkça artan bir bütçe açığının kâbusu altında kıvranıyordu. Boşuna, yurtseverce fedakârlıklardan medet umdu. Yalnız işçiler onun önüne sadaka attılar. Kahramanca bir tedbire başvurmak, **yeni bir vergi** koymak gerekiyordu. Fakat kimden alınacaktı vergi? Borsa kurtlarından mı, banka kırallarından mı, devlet alacaklılarından mı, **rentier**'lerden [irat sahiplerinden] mi, sanayicilerden mi? Cumhuriyet için burjuvazinin gözüne girmenin yolu bu olamazdı. Bir elle onca fedakârlık ve haysiyetsizlik bahasına satın alınmaya çalışılan devlet kredisi ve ticarî krediyi öbür elle tehlikeye atmak demekti bu. Ama birisinin ne yapıp edip parayı bayılması gerekiyordu. Kim feda edildi burjuva kredisine? **Jacques le bonhomme**[1], **köylü.**

Geçici Hükümet dört vasıtasız vergi üzerine frank başına 45 santim munzam vergi koydu. Hükümet yanlısı basın bu verginin en çok, büyük toprak sahiplerinden, Restorasyon'ca[2] bağışlanan milyar frangı[3] cebe indirenlerden alınacağını Paris proletaryasına yutturmaya çalıştı. Oysa vergi asıl **köylü sınıfının,** yani Fransız halkının büyük çoğunluğunun sırtına bindi. **Şubat devriminin masrafları onlara ödetildi;** ve karşı-devrim başlıca desteğini onlarda buldu. 45 santim vergi Fransız köylüsü için hayat memat meselesiydi. O da onu cumhuriyetin hayat memat meselesi

---

1) Fransız toprak sahiplerinin köylülere taktığı küçültücü lâkap.

2) Napoléon'un devrilmesinden sonra Bourbon hânedanının tekrar başa geçtiği 1815-30 arası dönem.

3) Büyük Fransız Devriminde mülkleri ellerinden alınan soylulara tazminat olarak 1825'te Fransa kıralı tarafından dağıtılan para.

yaptı. O andan itibaren **cumhuriyet** Fransız köylüsü için **45 santim vergi** demekti, ve köylü artık, Paris proletaryasını, kendi sırtından gününü gün eden mirasyedi olarak görüyordu.

1789 Devrimi köylülerin sırtından feodal yükleri kaldırmakla işe başlamışken, 1848 Devrimi, daha ilk günden, sermayeyi tehlikeye sokmama ve devlet çarkının işleyişini aksatmama uğruna köylü nüfusun karşısına yeni bir vergiyle çıkıyordu.

Bütün bu güçlükleri bertaraf etmek ve devleti çakılıp kaldığı eski yoldan sürüp çıkarmak için Geçici Hükümetin başvurabileceği tek çare **—devletin iflâsını ilân etmekti.** Şimdi Fransız Maliye Bakanı olan Borsa kurdu Fould'un bu küstahça önerisini nasıl nefretle reddettiğini sonradan Millî Mecliste anlatan Ledru-Rollin'in sözleri herkesin hatırındadır. Oysa Fould ona bilgi ağacından bir elma uzatmıştı.

Eski burjuva toplumunun devletten aldığı senetleri tanımakla Geçici Hükümet burjuva toplumu karşısında tuşa geldi. Yıllardır birikmiş devrimci borçları tahsile çıkan insafsız bir alacaklı gibi burjuva toplumunun karşısına dikileceği yerde, onun boynu bükük borçlusu oldu. Ancak burjuva ilişkileri içerisinde yerine getirilebilecek taahhütleri yerine getirebilmek için, sarsılan burjuva ilişkilerini pekiştirmek zorunda kaldı. Bundan sonra artık kredi onun için bir hayat şartı, proletaryaya tanınan tavizler ve verilen sözlerse **kırılıp atılması şart olan ayak bağlarıydı.** İşçilerin kurtuluşu **—sözle dahi** olsa— yeni cumhuriyet için dayanılmaz bir tehlike olmuştu, çünkü kredinin yeniden itibar kazanmasına karşı sürekli bir itirazdı; kredinin yeniden itibar kazanması ise mevcut ekonomik sınıf ilişkilerinin hiç değişmeden kayıtsız şartsız kabulünü şart koşuyordu. O halde **işçilerin hakkından gelinmeliydi.**

Şubat Devrimi orduyu Paris'in dışına sürmüştü. Yegâ-

ne güç, Millî Muhafız örgütü, yani çeşitli kademeleriyle burjuvaziydi. Ne ki Millî Muhafız örgütü tek başına kendini proletaryanın dengi göremiyordu. Üstelik, çok çetin bir direnmeden sonra ve türlü engellemeye rağmen de olsa saflarını yavaş yavaş ve peyderpey silâhlı işçilere açmaya zorlanmıştı. Bu durumda geriye tek çare kalıyordu: **Proletaryayı içinden bölüp birbirine düşürmek.**

Bu amaçla Geçici Hükümet on beş ilâ yirmi yaş arasında delikanlılardan, her biri bin kişilik yirmi dört **Seyyar Muhafız** taburu kurdu. Bu gençlerin büyük kısmı lumpen proletaryadandı. Bütün büyük şehirlerde sanayi proletaryasından kesin çizgilerle ayrılan bir yığındır lumpen proletarya. Her milletin ulaştığı medeniyet düzeyine göre farklılık gösteren, fakat hiç bir zaman **lazzaroni**[1] niteliğini yitirmeksizin geçimini toplumun artıklarından sağlayan her türlü hırsızın, uğursuzun, işi gücü belli olmayan serserinin, berdüşün **(gens sans aveu et sans feu)**[2], Geçici Hükümet tarafından silâh altına alındıkları yaşlarda istenilen biçime sokulabilir, en büyük kahramanlıklar ve en yüce fedakârlıkların yanısıra en süflî eşkiyalıkla en iğrenç yolsuzluklara tevessül edebilir kişilerin yuvalandığı bir ortamdır. Geçici Hükümet bu gençlere günde 1 frank, 50 santim ödüyordu, yani onları satın alıyordu. Onlara ayrı üniforma veriyor, yani dış görünüşlerinde onları işçi gömlekli proleterlerden ayırıyordu. Kimi zaman başlarına hükümet muvazzaf ordudan subaylar artıyor, kimi zaman onlar, vatan için can vermeye ve cumhuriyete bağlılığa dair ateşli nutuklarına hayran kaldıkları burjuva çocuklarını kendileri seçiyorlardı.

Böylece Paris proletaryasının karşısına kendi içinden

---

1) Sınıfları dışına düşmüş lumpen unsurlara İtalya'da verilen isim.

2) Evi yurdu, imanı olmayan kişiler.

devşirilmiş güçlü kuvvetli, ateş gibi yirmi dört bin gençten kurulu bir ordu çıkarıldı. Proletarya Paris caddelerinde yürüyüş yapan Seyyar Muhafızları alkışlara boğdu. Onları kendisinin öncü barikat savaşçıları belledi. Burjuva Millî Muhafızların karşıtı **proleter** muhafızlar gözüyle baktı onlara. Hatası bağışlanabilirdi.

Seyyar Muhafızlardan başka hükümet, bir de, kendinden yana bir sanayi işçileri ordusu kurmaya karar verdi. Buhranın ve devrimin sokağa attığı yüz bin işçi, bakan Marie tarafından sözde millî **atelier**'lere [atölyelere] yazdırıldı.

Bu şaşaalı isim altında gizlenen, aslında, işçilerin 23 **sous**[1] ücret karşılığında cansıkıcı, biteviye ve beyhude toprak tesviyesi işinde çalıştırılmalarından başka birşey değildi. **İngiliz açık-hava yoksul yurtları**[2] —millî atölyelerin olup olacağı buydu. Geçici Hükümet bunlarla, **işçilere karşı ikinci bir proleter ordusu** kurduğunu sanıyordu. Nasıl işçiler Seyyar Muhafızlar konusunda yanıldılarsa, bu defa da burjuvazi millî atölyeler konusunda yanıldı. Bir **kıyam ordusu** yaratmıştı.

Ama bir amaç gerçekleşmişti.

Millî atölyeler Louis Blanc'ın Luxembourg Sarayında önerdiği halk iş-yerlerinin adıydı. Doğrudan doğruya Luxembourg'a **karşı** tasarlanan Marie'nin atölyeleri, bu ortak isim sayesinde, İspanyol uşaklar komedisine yaraşır bir yanlışlıklar dizisine yol açtı. Geçici Hükümet kendisi, el altından, bu millî atölyelerin Louis Blanc'ın icadı olduğu söy-

---

1) Fransız frangının yirmide biri.

2) İngiltere'de 1834'de kabul edilen Yoksullar Kanunu gereğince, kendi geçimini sağlıyamıyan yoksul kişiler zorla bir çeşit atölyelere *(Workhouses)* yerleştirildi. Bunlar aslında hapishaneden farksız ıslah evleriydi. İşçileri orada can sıkıcı, verimsiz ve son derece yorucu işlere sürerlerdi. O kadar ki bunların adı halk arasında «Fukara Bastille'leri»ne çıkmıştı.

lentisini yaydı. Millî atölyelerin peygamberi Louis Blanc Geçici Hükümette üye olduğundan bu söylenti büsbütün inandırıcıydı. Böylece, Paris burjuvazisinin yarı bilerek, yarı bilmeyerek içine düştüğü kafa karışıklığında, Fransa'nın ve Avrupa'nın kasten yanıltılmış kamuoyunda, bu işyerleri sosyalizmin ilk uygulamaları olarak görüldü. Onlarla birlikte sosyalizmin de rezili çıkarıldı.

Özüyle değil ama adıyla millî atölyeler proletaryanın burjuva sanayiine, burjuva kredisine ve burjuva cumhuriyetine karşı çıkışının müesses ifadesiydi. Bu yüzden burjuvazinin olanca kini onlara yöneldi. Burjuvazi aynı zamanda onlarda, Şubat aldanmacalarına açıkça sırt çevirebilecek kadar güçlendiği an saldırıya geçebileceği boy hedefini bulmuştu. **Küçük burjuvaların** bütün hoşnutsuzluğu, bütün aksiliği de bu ortak hedefe, millî atölyelere çevrilmişti. Kendi durumları günden güne bozulurken proleter aylakların yuttuğu paraları hesaplayıp küpelere biniyorlardı. Uyduruk bir iş için devletten maaş, işte sosyalizm! diye homurdanıyorlardı. Kendi sefaletlerinin nedenini millî atölyelerde, Luxembourg'un bildirilerinde, Paris işçilerinin gösteri yürüyüşlerinde arıyorlardı. Ve komünistlerin sözde tertipleri konusunda kimse, iflâsın eşiğinde çaresizlik içinde çırpınan küçük burjuva kadar bağnaz olamazdı.

Böylece, Şubat Devriminin dalgaları bütün Kıta Avrupası'nı sararken, her yeni posta bir gün İtalya'dan, ertesi gün Almanya'dan, daha ertesi gün güney-doğu Avrupa'nın en ücra köşelerinden yeni bir devrim haberi getirir, halkın genel coşkunluğunu ayakta tutar, daha dünden yitirdiği bir zaferin sürekli delillerini ona sunarken, burjuvazi ile proletarya arasındaki yakın **melée**'de [kapışmada] bütün kozlar, bütün kilit noktaları, toplumun bütün orta tabakaları, burjuvazinin eline geçmişti.

17 Mart ve 16 Nisan, burjuva cumhuriyetin kanatları altında gizlediği büyük sınıf savaşının ilk çatışmaları oldu.

17 Mart, proletaryanın, kesin harekete geçmesine imkân vermeyen kararsız durumunu açığa vurdu. Proletaryanın gösterisi, başlangıçta, Geçici Hükümeti mümkünse devrim yoluna geri itmek, hükümetin burjuva üyelerini kabine dışı bıraktırmak, Millî Meclisle Millî Muhafızların seçim günlerini erteletmek amacını güdüyordu. Fakat 16 Martta Millî Muhafız örgütünde temsil edilen burjuvazi Geçici Hükümete karşı düşmanca bir gösteri düzenledi. «A bas **Ledru Rollin!**» [Kahrolsun Ledru-Rollin!] diye haykırarak **Hôtel de Ville**'e yürüdü. Bunun üzerine halk, 17 Martta, «Yaşasın Ledru-Rollin! Yaşasın Geçici Hükümet!» diye haykırmak zorunda kaldı. **Burjuvaziye karşı**, tehlikede gördüğü burjuva cumhuriyetine arka çıkmaya zorlandı. Geçici hükümeti kendine râmedeceği yerde, onu güçlendirdi. 17 Mart bir melodram havası içinde sona erdi. Paris proletaryası o gün bir kere daha dev gövdesini göstermişti; ama burjuvazi, Geçici Hükümetin içinde olduğu kadar dışında da, proletaryayı ezmeye artık kesin kararlıydı.

16 Nisan, Geçici Hükümetin burjuvazi ile birlikte tertiplediği bir **yanlış anlama** idi. Millî Muhafızların kurmay heyeti seçimine hazırlanmak üzere o gün Champs-de-Mars'da ve Hipodrome'da büyük bir işçi kalabalığı toplanmıştı. Ansızın Paris'in bir ucundan öbürüne şimşek hızıyla bir söylenti yayıldı: silâhlı işçiler **Hôtel de Ville**'e yürüyüp Geçici Hükümeti devirmek, bir komünist hükümet kurmak için Louis Blanc, Blanqui, Cabet ve Raspail önderliğinde Champs-de-Mars'da toplanmışlar. Genel alarm verilir —sonradan Ledru-Rollin, Marrast ve Lamartine arasında ilk alârmı verme şerefi konusunda anlaşmazlık çıkacaktır— ve bir saat içinde yüz bin kişi silâhlandırılır; **Hôtel de Ville** Millî Muhafızlarca işgal edilir; «Kahrolsun komünistler! Kahrolsun Louis Blanc, Blanqui, Raspail, Cabet!» çığlıkları Paris'i birbirine katar. Sayısız heyetler gelir, Geçici Hükümete biad ederler; hepsi de vatanı ve toplumu kurtarma-

ya hazırdır. Nihayet işçiler Champs-de-Mars'da yurt için topladıkları para yardımını Geçici Hükümete vermek üzere **Hôtel de Ville**'in önüne geldiklerinde, burjuva Paris'in büyük bir dikkatle hazırlanmış bir düzmece savaş sonunda kendi gölgelerini yenilgiye uğratmış olduğunu öğrenerek hayretler içinde kalırlar. 16 Nisandaki feci teşebbüs, **ordunun Paris'e geri çağrılmasına,** —tam bir sakarlıkla sahneye konulan komedinin gerçek amacı buydu— ve taşrada gerici federalist gösterilere vesile oldu.

4 **Mayısta, tek dereceli genel seçimle gelen Millî Meclis** toplandı. Genel oy, yaşlı cumhuriyetçilerin onda gördükleri sihirli güce mâlik değildi. Onlar bütün Fransa'ya, hiç değilse Fransız halkının çoğunluğuna, hep aynı çıkarları, aynı anlayışı, vb. paylaşan **citoyens** [yurtdaşlar] gözüyle bakıyorlardı. Onların **halka tapma biçimi** buydu. Seçimler onların **hayallerinde yaşattıkları** halk yerine **gerçek** halkı, yani halkın bölündüğü çeşitli sınıfların temsilcilerini gün yüzüne çıkardı. Köylülerle küçük burjuvazinin niçin, savaşı başlatmak için sabırsızlanan burjuvaziyle kırallığı geri getirmeye can atan büyük toprak sahiplerinin rehberliğinde oy kullanmaya zorlandığını gördük. Ne ki genel oy cumhuriyetçi üstadların sandıkları gibi sihirli bir değnek değildi ama, sınıf kavgasını zincirlerinden boşaltmak, burjuva toplumunun çeşitli orta tabakalarının hayallerinden ve hayal kırıklıklarından hızla kurtulmalarına fırsat vermek, sömürücü sınıfın bütün kesimlerini hep bir anda devletin en tepe noktasına fırlatarak maskelerini düşürmek gibi çok daha büyük bir meziyeti vardı. Oysa kırallık, mülk sahipliği esasına dayanan seçim sistemiyle, burjuvazinin sadece bazı kesimlerinin ipliğini pazara çıkarıyor, öbürlerini perde arkasında tutarak ortak bir muhalefet hâlesiyle kuşatıyordu.

4 Mayıs günü toplanan Kurucu Millî Mecliste **burjuva Cumhuriyetçiler, National**'ci cumhuriyetçiler hâkim du-

rumdaydılar. Meşrûiyetçiler ve Orléans'cılar[1] bile ilk başta ancak burjuva cumhuriyetçiliği maskesi altında kendilerini göstermeye cesaret edebiliyorlardı. Proletaryaya karşı savaşa ancak cumhuriyet adına girişilebilirdi.

Cumhuriyetin kuruluş tarihi 25 Şubat değil, 4 Mayıstır: Fransız halkının tanıdığı cumhuriyetin yani —Paris proletaryasının Geçici Hükümete zorla kabul ettirdiği, sosyal kurumlarla çevrili cumhuriyetin, barikat savaşçılarının kafalarında yaşattıkları hayalin değil. Millî Meclis tarafından ilân edilen cumhuriyet, yegâne meşrû cumhuriyet, burjuva düzenine çevrilmiş devrimci bir silâh değil, daha çok o düzenin siyasî düzeyde yeniden kuruluşu, burjuva toplumunun siyasî düzeyde yeniden pekiştirilmesidir; tek kelimeyle, **bir burjuva cumhuriyetidir.** Bu iddia Millî Meclis kürsüsünden haykırıldı ve bütün cumhuriyetçi ve cumhuriyet aleyhdarı burjuva basında yankı buldu.

Şubat cumhuriyetinin gerçekte bir **burjuva** cumhuriyetinden başka birşey olmadığını ve olamıyacağını; buna rağmen Geçici Hükümetin, proletaryanın ilk andaki baskısıyla onu **sosyal kurumlarla çevrili bir cumhuriyet** olarak ilân etmek zorunda kaldığını; Paris proletaryasının burjuva cumhuriyetini henüz ancak **hayalinde** aşmaya gücü yettiğini, iş gerçek eyleme vardığında her yerde burjuvaziye hizmet ettiğini; proletaryaya verilen sözlerin yeni cumhuriyet için dayanılmaz bir tehlike olup çıktığını; Geçici Hükümetin bütün hayat sürecinin proletaryanın hak iddialarına karşı sürekli bir savaştan ibaret kaldığını daha önce gördük.

Millî Mecliste bütün Fransa, Paris proletaryası hakkında hüküm vermek üzere bir araya toplanmıştı. Meclis hiç

---

1) Bourbon hânedanının küçük kolu olan Orléans ailesinin taraftarları. Orléans hânedanı 1830 Temmuz Devriminde başa geçti, 1848 Şubat Devriminde devrildi.

vakit geçirmeden Şubat Devriminin sosyal aldanmacalarına son verdi; **burjuva cumhuriyetini,** ve sadece burjuva cumhuriyetini açıkça ilândan çekinmedi. Derhal, proletaryanın temsilcilerini, Louis Blanc ve Albert'i, atadığı Yürütme Kurulunun[1] dışında bıraktı; özel bir Çalışma Bakanlığı kurulmasına ilişkin öneriyi reddetti ve Bakan Trelat'nın «Şimdi bütün sorun eski çalışma koşullarına geri dönmektir» sözünü alkışlarla karşıladı.

Ne ki bütün bunlarla da iş bitmiyordu. Şubat cumhuriyeti burjuvazinin pasif desteğiyle işçiler tarafından kurdurulmuştu. İşçiler haklı olarak kendilerini Şubatın galipleri sayıyorlar, galiplere özgü dikbaşlı hak iddiaları güdüyorlardı. Sokakta yere serilmeliydiler; burjuvazinin **yanısıra** değil de **burjuvaziyle** savaşmaya kalktıkları an yenik düşecekleri onlara gösterilmeliydi. Nasıl sosyal tavizleriyle Şubat cumhuriyeti için proletaryanın kırallığa karşı burjuvaziyle aynı safta savaşması gerekmişse, şimdi de cumhuriyeti sosyalist tavizlerinden kurtarmak için, **burjuva cumhuriyetinin** hâkimiyetini resmen geçerli kılmak için, ikinci bir savaşa gerek vardı. Burjuvazi, proletaryanın iddialarını silâh zoruyla cerhetmeliydi. Burjuva cumhuriyetinin gerçek doğum yeri **Şubat zaferi** değildir; **Haziran yenilgisidir.**

Proletarya, 15 Mayısta zorla Millî Meclise girip eski devrimci etkinliğini yeniden kazanmaya boşuna çalışmakla, ve sonuç olarak sadece en gayretli önderlerini burjuvazinin zindancılarına kaptırmakla[2], kararı çabuklaştırdı. **Il faut en finir!** Bu duruma son vermek gerekir! Millî Mec-

---

1) 4 Mayısta ilk toplantısını yapan Millî Meclis, Şubat Devriminin işbaşına geçirdiği Geçici Hükümeti kaldırmayarak bir Yürütme Kuruluna çevirmişti. Yürütme Kurulunun aldığı kararlar onun dışındaki bakanlar tarafından uygulanıyordu.

2) 15 Mayıs günü Paris işçileri ve el sanatçıları zorla Kurucu Meclis salonuna girdiler, Meclisin feshedildiğini bildirerek dev-

lis proletaryayı kesin mücadeleye zorlama kararını bu haykırışla dile getirdi. Yürütme Kurulu, sokak gösterilerini yasaklama gibi tedbirleri öngören bir dizi kışkırtıcı kararname çıkardı. İşçiler Kurucu Millî Meclis kürsüsünden açıkça tahrik edildiler, hakarete uğradılar, alaya alındılar. Fakat saldırının asıl hedefi, gördüğümüz gibi, **millî atölyelerdi.** Kurucu Meclis, mütehakkim bir edayla, Yürütme Kurulunu onların üzerine saldı. O da zaten harekete geçmek için kendi plânının Millî Meclis buyruğu ilân edilmesini bekliyordu.

Yürütme Kurulu millî atölyelere yazılmayı zorlaştırmakla, gündelik ücreti parça başı ücrete çevirmekle, Paris doğumlu işçileri sözde istihkâm yapımında çalıştırılmak üzere Sologne'a sürmekle işe başladı. Gittikleri yerden hayal kırıklığı içinde dönen işçilerin yoldaşlarına bildirdikleri gibi, bu istihkâm yapımı işi, işçilerin sürgüne gönderildiklerini gözden saklamaya yarıyan tumturaklı bir formülden başka birşey değildi. Nihayet 21 Haziran günü **Moniteur**'de, bütün bekâr işçilerin millî atölyelerden atılmalarını ya da askere alınmalarını emreden bir kararname yayınlandı.

İşçiler çaresiz bırakılmışlardı; ya açlıkta ölecekler, ya da saldırıya geçeceklerdi. Onlar buna, 22 Haziranda, çağdaş toplumu ikiye bölen iki sınıf arasındaki ilk büyük savaşa sahne olan muazzam ayaklanma ile karşılık verdiler. **Burjuva** düzeninin ölüm kalım savaşıydı bu. Cumhuriyetin yüzünü örten peçe yırtılmıştı.

Önderleri, ortak bir plânları, ikmal malzemeleri olmayan, çoğu silâhsız işçilerin orduyu, Seyyar Muhafızları, Pa-

---

rimci bir hükümet kurdular. Fakat çok geçmeden hareket Millî Muhafızlar ve askerî birlikler tarafından bastırıldı. Blanqui bu nedenle uzun süre hapiste yattı ve Haziran olaylarına katılamadı.

ris Millî Muhafızlarını ve taşradan akın akın gelen Millî Muhafızları nasıl eşsiz bir cesaret ve beceriklilikle tam beş gün yerlerinde mıhlattığını biliyoruz. Burjuvazinin, ödünü patlatan korkunun intikamını, eşi görülmemiş bir vahşetle üç binden fazla mahpusu boğazlıyarak nasıl aldığı da biliniyor.

Fransız demokrasisinin resmî temsilcileri cumhuriyetçi ideolojiye öylesine batmış çıkmışlardı ki, Haziran savaşının anlamını ancak aradan birkaç hafta geçtikten sonra sezinler gibi oldular. Fantastik cumhuriyetlerinin içinde dağılıp eridiği barut dumanından hepsi serseme dönmüştü.

Okuyucu izin verirse, Haziran yenilgisi haberinin ilk anda üzerimizde bıraktığı izlenimi **Neue Rheinische Zeitung**'da yayınlanan şu satırlarla dile getirelim:

«Şubat Devriminin son resmî kalıntısı, Yürütme Kurulu, olayların ciddiyeti karşısında bir hayalet gibi eridi gitti. Lamartine'in ateşli söylevleri Cavaignac'ın savaş füzelerine döndü. **Fraternité,** biri diğerini sömüren iki hasım sınıfın kardeşliği, Şubatta ilân edilen, Paris'in alnında, her bir zindanında ve her bir kışlasında büyük harflerle yazılı bu **fraternité** —bunun gerçek, katışıksız, amiyane ifadesi **iç savaştır,** en korkunç biçimiyle iç savaş; emekle sermayenin savaşı. Proletaryanın Paris'i tutuşmuş kan ağlarken burjuva Paris'in ışıklar içinde şenlendiği 25 Haziran akşamı, bu kardeşlik Paris'in bütün pencereleri önünde alev alev yanıyordu. Kardeşlik, sadece, burjuvazinin çıkarı proletaryanın çıkarlarıyla kardeş olduğu sürece geçerliydi.

«1793'ün eski devrimci geleneklerine bağlı ukalâlar; halk adına burjuvazinin kapılarında dilenciliğe çıkan ve ancak proletarya arslanını uyutmak şart olduğu sürece uzun vaazlar okuyup başlarını derde sokmalarına izin verilen sosyalist kuramcılar; taçlı baştan gayri tümüyle eski burjuva düzenine hasret çeken cumhuriyetçiler; bir hükü-

met değişikliği beklerken kazara hânedanın devrilmesine katlanmak zorunda kalan hânedancı muhalefet mensupları; uşak üniformasını çıkarıp atmak yerine üniformanın modelini değiştirmek isteyen Meşrûiyetçiler: halkın, Şubat Devrimini birlikte gerçekleştirdiği müttefikleri bunlardı... Şubat Devrimi **güzelim** devrimdi, herkes ondan yanaydı; çünkü kırallığa karşı bağrında birden alevlenen çelişkiler henüz **gelişmemiş** bir halde kucak kucağa uyukluyordu, çünkü ardındaki sosyal mücadele ancak havada bir varlık, lâftan ve kelimelerden ibaret bir varlık kazanmıştı. **Haziran devrimi** ise **çirkin** devrimdir, iğrenç devrimdir, çünkü lâfın yerini eylem almıştır, çünkü cumhuriyet, canavarın başını koruyan ve gizleyen tacı devirmekle başı gözler önüne sermiştir... Guizot'nun savaş nârası **'Düzen!'** di. **'Düzen!'** diye çığlıklar atıyordu Sébastiani, Guizct' nun adamı, Varşova Rusların eline geçtiğinde.[1] **'Düzen!'** diye haykırıyor Cavaignac da, Fransız Millî Meclisinin ve cumhuriyetçi burjuvazinin gadar yankısı. **'Düzen!'** diye gümbürdüyordu proletaryanın gövdesini parçalayan Cavaignac'ın mermileri. Fransız burjuvazisinin 1789'dan sonra giriştiği bir sürü devrimden hiç biri **düzene** bir saldırı değildir; çünkü hepsi sınıf hâkimiyetine, işçilerin esaretine, **burjuva** düzeninin devamına rıza göstermiştir; bu hâkimiyetin ve bu esaretin siyasî biçimi sık sık değiştiği halde, bu değişmemiştir. Haziran bu düzene saldırdı. Veyl o Hazirana!» **(Neue Reinische Zeitung,** 29 Haziran, 1848.)

«Veyl o Hazirana!» diye yankı veriyor Avrupa.

Paris proletaryası Haziran ayaklanmasına burjuvazi

---

1) Mareşal Sébastiani 1830-32 arasında Fransa'nın Dışişleri Bakanıydı. 1831'de ayaklanan Polonyalılar Rusya tarafından ezildiğinde Rusya'dan yana bir siyaset izlemiş, ve parlamentodaki tartışmalar sırasında «Varşova'da düzen hâkimdir!» demişti.

tarafından **zorla** itildi. Felâketi de bu oldu. O anki âcil ve açık ihtiyaçları onu, burjuvaziyi zorla devirmeyi hedef alan bir savaşa götürmüyordu, ne de bu işin üstesinden gelmeye gücü yeterdi. Cumhuriyetin onun hayalleri önünde eğilip bükülmeden yapamadığı günlerin artık geçtiğini **Moniteur**'ün ona resmen bildirmesi gerekti; ve proletarya, durumunu bir adım bile ileri götürmenin **burjuva cumhuriyetinde** bir ütopya, gerçek olmayı dilediği an suç olacak bir ütopya olarak kalacağını ancak bu yenilgi sonunda anladı. Şubat cumhuriyetinden taviz niyetine koparmak istediği, biçim olarak abartılı, ama içeriği küçük ve hattâ hâlâ burjuvaca isteklerin yerine, devrimci mücadelenin yürekli şiarı ortaya atıldı: **Burjuvazinin devrilmesi! İşçi sınıfının diktatörlüğü!**

Kendi mezarını **burjuva cumhuriyetinin** beşiği yapmakla proletarya, burjuva cumhuriyetini en saf biçimiyle ortaya çıkmaya zorladı: hedefi, açıkça, sermayenin hâkimiyetini ve emeğin esaretini sürdürmek olan devlet. Yaralanmış, uzlaşmaz, altedilemez —altedilemez, çünkü kendi varlığı onun varlığıyla kaimdir— düşmanını her an gözünün önünde gören burjuva iktidarı, bütün engellerden kurtulduğu an ister istemez **burjuva tedhişine** dönüşecekti. Proletarya şimdilik sahneden uzaklaştırılıp burjuva diktatörlüğü resmen tanınınca, burjuva toplumunun orta tabakaları —küçük burjuvazi ve köylü sınıfı—, durumları dayanılır olmaktan çıktığı ve burjuvaziyle çelişkileri keskinleştiği ölçüde proletaryaya daha çok yaklaşmak zorundaydılar. Nasıl daha önce kendi sıkıntılarının nedenini proletaryanın ileri atılımında gördülerse, şimdi onun yenilgisini kendi sıkıntılarının nedeni olarak göreceklerdi.

Haziran ayaklanması bütün Kıta üzerinde burjuvazinin kendine güvenini arttırdı, onu halka karşı açıkça kırallıkla birleşmeye götürdü ama, bu ittifakın ilk kurbanı

kim oldu? Kıta burjuvazisi. Haziran yenilgisi, burjuvaziyi hâkimiyetini pekiştirmekten ve yarı hoşnut, yarı huysuz halkı burjuva devriminin en alt basamağında tutmaktan alıkoydu.

Haziran yenilgisi Avrupa'nın müstebit devletlerine bir de şu sırrı ifşa etti: Fransa, içerde iç savaşa girişebilmek için her ne bahasına olursa olsun dışarda barışı sürdürmelidir. Nitekim millî kurtuluşları uğrunda savaşı göze alan halklar Rusya, Avusturya ve Prusya'nın üstün gücüne teslim edildiler; ama, aynı zamanda, bu millî devrimlerin kaderi de proletarya devriminin kaderine bağlandı, millî devrimler görünüşteki özerkliklerini, büyük sosyal devrim karşısında bağımsızlıklarını yitirdiler. İşçi köle kaldıkça ne Macar, ne Polonyalı, ne de İtalyan özgür olabilir!

Nihayet, Kutsal İttifakın zaferleri Avrupa'yı bugün öyle bir duruma getirmiştir ki, Fransa'da her yeni proleter kıyamı doğrudan doğruya bir **dünya savaşı** ile elele gidecektir. Yeni Fransız devrimi kendi millî toprağını derhal terkedip **Avrupa alanını fethetmek** zorunda kalacaktır. On Dokuzuncu Yüzyıl sosyal devriminin üzerinde gerçekleşebileceği tek alan odur.

Böylece, Fransa'nın Avrupa devrimini **başlatma** fırsatını ele geçirmesi için gereken bütün koşulları Haziran yenilgisi yaratmıştır. Ancak **Haziran kıyamcılarının** kanına batıp çıktıktan sonradır ki üç renkli bayrak Avrupa devriminin **kızıl bayrağı** olabilmiştir.

O halde biz de şöyle haykırıyoruz: **Devrim öldü! Yaşasın devrim!**

II

13 HAZİRAN 1849

25 Şubat 1848, Fransa'ya **cumhuriyeti** ihsan etmişti; 25 Haziran, Fransa'nın üzerine **devrimi** yıktı. Ve Devrim, Ha-

zirandan sonra artık, **burjuva toplumunun alaşağı edilmesi** demek oldu; oysa Şubattan önce **hükümet biçiminin alaşağı edilmesi** demekti.

Haziran savaşına burjuvazinin **cumhuriyetçi** kesimi önderlik etmişti; zaferle birlikte siyasî iktidar da zorunlu olarak onun payına düştü. Sıkıyönetim, Paris'i ağzı kilitli ve direnmesiz onun ayakları altına serdi; taşrada ise manevî bir sıkı yönetim, burjuvazinin zaferinin saldırgan, hunhar küstahlığı ile köylülerin azgın mülkiyet bağnazlığı hüküm sürüyordu. Dolayısıyla, **aşağıdan** bir tehlike yoktu!

İşçilerin devrimci gücünün yok edilmesi, aynı zamanda, **demokratik cumhuriyetçilerin,** yani yürütme kurulunda Ledru-Rollin, Kurucu Millî Mecliste **Montagne** partisi, ve basında **Réforme**[1] gazetesi tarafından temsil edilen **küçük burjuva** anlamında cumhuriyetçilerin de siyasî etkinliğinin yok olmasıydı. Bunlar 16 Nisanda burjuva cumhuriyetçilerle birlik olup proletarya aleyhinde fesat çevirmişler, Haziran günlerinde proletaryaya karşı onlarla aynı safta savaşmışlardı. Böylece, partilerini bir güç olarak ortaya çıkaran ard zemini kendileri berhava etmişlerdi. Çünkü küçük burjuvazi ancak arkasında proletarya olduğu sürece burjuvazi karşısında devrimci bir tutumu ısrarla sürdürebilir. Onlara da yol göründü. Geçici Hükümet ve Yürütme Kurulu döneminde onlarla birtakım ardniyetlerle kurulan zorakî ve sahte ittifak burjuva cumhuriyetçiler tarafından pervasızca bozuldu. Müttefikler olarak aşağılanıp bir kenara atıldılar, üç renkli bayrağı yükseltenlerin ikinci sınıf yardakçıları derekesine düştüler. Onlardan hiç bir taviz koparamadıkları gibi, üstelik onların hakimiyeti

---

1) *Montagne* 1848 Devrimi sırasında ve sonrasında küçük burjuva demokratların Meclislerdeki temsilcilerine verilen isim. *Réforme,* Montagne partisinin basın organıydı.

ve o hâkimiyetle birlikte cumhuriyet ne zaman cumhuriyete düşman burjuva kesimlerden gelen bir tehlikeyle karşılaşacak olsa, o hakimiyete arka çıkmak zorunda kaldılar. Nihayet, bu kesimler, Orléans'cılar ve Meşrûiyetçiler, Kurucu Millî Mecliste baştanberi azınlıktaydılar. Haziran günlerinden önce ancak burjuva cumhuriyetçiliği maskesi altında harekete geçmeyi göze alabiliyorlardı. Haziran zaferi bir an için bütün burjuva Fransa'nın Cavaignac'ın şahsında kurtarıcısını selâmlamasını mümkün kıldı; ve Haziran günlerinden az bir süre sonra cumhuriyet-düşmanı parti bağımsızlığına yeniden kavuştuğu zaman, askerî diktatörlük ve Paris'te sıkıyönetim onun ancak büyük bir ürkeklik ve çekingenlikle çevreyi kolaçan etmesine izin verdi.

1830'danberi **burjuva cumhuriyetçi** kesim, yazarları ve hatipleriyle, yetenekli ve ihtiraslı kişileriyle, milletvekilleri, generalleri, bankerleri, avukatlarıyla, Paris'te çıkan bir gazetenin, **National**'in çevresinde toplanmıştı. Bu gazetenin taşrada yayınlanan baskıları da vardı. **National** kliği, üç **renk**[1] **cumhuriyeti hânedanı** idi. Derhal, boşalmış olan bütün devlet makamlarını, bakanlıkları, polis ve posta müdürlüklerini, valilikleri, yüksek ordu kumandanlıklarını ele geçirdi. Kliğin generali Cavaignac, yürütme gücünün başındaydı; başyazarı Marrast, Kurucu Millî Meclisin daimî başkanı oldu. Aynı zamanda, teşrifatçıbaşı sıfatıyla, itibarlı cumhuriyet adına salonlarında konuk ağırlıyordu.

Devrimci Fransız yazarları dahi, cumhuriyetçi gelenek karşısında duydukları huşûdan ötürü olsa gerek, Kurucu Millî Mecliste kıralcıların hâkim olduğuna dair yanlış inancı pekiştirmişlerdir. Oysa tam tersine, Kurucu Meclis

1) Mavi-beyaz-kırmızı renkli bayrak burjuva cumhuriyetçilerin bayrağı idi. «Üç renk cumhuriyeti»nden kasıt burjuva cumhuriyetçilerin iktidarıdır.

Haziran günlerinden sonra da **burjuva cumhuriyetçiliğinin yegâne temsilcisi** olarak kalmıştır, ve üç renk cumhuriyetçileri Meclis dışında etkinliklerini yitirdikçe o bu veçhesini daha da kesinlikle ortaya koymuştur. Burjuva cumhuriyetinin **biçimini** korumak söz konusu olduğunda demokratik cumhuriyetçilerin oyları Meclisin emrindeydi; **içeriğini** korumak söz konusu olduğunda ise, Meclisin konuşma tarzı dahi artık onu kıralcı burjuva kesimlerden ayırdetmez olmuştu. Çünkü burjuva cumhuriyetinin içeriği burjuvazinin çıkarları, onun sınıf hâkimiyetinin ve sınıf sömürüsünün maddî koşullarıdır.

Dolayısıyla, sonunda ne ölen ne de öldürülen, fakat çürüyüp giden bu Kurucu Meclisin hayatında ve eyleminde gerçekleşen şey kıralcılık değil, burjuva cumhuriyetçiliği idi.

Bütün iktidar dönemi boyunca Meclis sahne önünde devlet adına ihtişamla iş görürken, arka plânda aralıksız bir kurban âyini sahneye konulmaktaydı: ele geçen Haziran kıyamcıları harp divanlarında peşpeşe hüküm giyiyor, ya da hiç yargılanmadan sürgüne yollanıyorlardı. Kurucu Meclis, Haziran kıyamcılarının şahsında suçluları yargılamadığını, düşmanların kökünü kazıdığını itiraf edecek kadar anlayış sahibiydi.

Kurucu Millî Meclisin ilk işi, Haziran ve 15 Mayıs olaylarıyla sosyalist ve demokrat partilerin önderlerinin o olaylarda oynadıkları rolü incelemek üzere bir **soruşturma komisyonu** kurmak oldu. Hedef doğrudan doğruya Louis Blanc, Ledru-Rollin ve Caussidière idi. Burjuva cumhuriyetçiler bu rakiplerden biran önce kurtulmak için sabırsızlanıyorlardı. İntikamlarını alma işini emanet ettikleri kişi, hânedancı muhalefetin eski başı, liberalizmin canlı timsali, kendini bir değil üç şey sanan hiçlik manzumesi ve kakavanlık şâhikası M. Odilon Barrot, bu iş için biçilmiş kaftandı. Barrot yalnız bir hânedanın intikamını alma peşin-

de değildi; başbakanlığı ona elden kaçırttıkları için de devrimcilerle görülecek hesabı vardı. Aman-vermezliğinin en sağlam garantisi! Bunun için işte bu Barrot soruşturma komisyonu başkanlığına atandı ve Şubat Devrimi aleyhinde kusursuz bir iddianame hazırladı. Bu iddianame şöyle özetlenebilir: 17 Mart, **gösteri,** 16 Nisan **komplo;** 15 Mayıs **teşebbüs;** 23 Haziran, **iç savaş!** Barrot, bilimsel kriminoloji araştırmasını niçin acaba 24 Şubata kadar uzatmamıştı? **Journal des Débats**[1] buna şu cevabı veriyordu: 24 Şubat **Roma'nın kuruluşudur.** Devletlerin kökenleri efsaneye gömülüdür; efsaneye inanılır ya da inanılmaz, ama üzerinde tartışılamaz. Louis Blanc ve Caussidière mahkemeye teslim edildiler. Millî Meclis 15 Mayıs günü başladığı kendi içinde tasfiyeyi tamamladı.

Geçici Hükümetin —bir ipotek vergisi biçiminde— tasarladığı ve Goudchaux'nun yenibaştan ele aldığı sermayeyi vergilendirme plânı Kurucu Meclisce reddedildi; çalışma gününü on saatle sınırlıyan kanun yürürlükten kaldırıldı; borçlanmalar için hapis cezası tekrar yürürlüğe konuldu; Fransız halkının okuma yazma bilmeyen büyük çoğunluğunun jüri hizmeti görme hakkı ellerinden alındı. Oy hakları da niçin ellerinden alınmasındı? Gazeteler yine tedbir akçesi yatıracaklardı. Dernek kurma hakkı kısıtlandı.

Ne ki eski burjuva ilişkilerine eski teminatlarını yeniden sağlama ve devrim dalgalarının geride bıraktığı izlerin hepsini ortadan kaldırma telâşına kapılan burjuva cumhuriyetçiler, onları beklenmedik bir tehlikeyle yüz yüze getiren bir direnişle karşılaştılar.

Haziran günlerinde mülkiyetin kurtarılması ve kredinin yeniden tesisi uğrunda kimse Paris küçük burjuvaları,

---

1) 1789'da yayına başlayan ılımlı liberal gazete. O dönemde Düzen partisinin sözcüsü. Yayın hayatı 1944'e kadar sürmüştür.

yani kahvehane ve lokanta sahipleri, **marchands de vins** [şarap tacirleri], küçük tüccarlar, dükkân sahipleri, el sanatçıları, vb. kadar bağnazlıkla döğüşmemişti. Dükkân sahibi aklını başına toplamış da, sokaktan dükkâna akan trafiği tekrar yoluna koymak için barikatların üzerine yürümüştü. Ama barikatın arkasında müşteriler ve borçlular vardı, önünde ise alacaklılar. Barikatlar devrildikten, işçiler ayak altında çiğnedikten sonra zafer sarhoşluğu içinde işlerinin başına dönen dükkân sahipleri orda yolun bir mülkiyet kurtarıcısı, resmî bir kredi memuru tarafından kesildiğini gördüler. Ellerine korkunç ihbarnameler tutuşturuldu: Vâdesi geçmiş senet! Gecikmiş ev kirası! Ödenmemiş bono! İflâhı kesilen dükkân! İflâhı kesilen dükkân sahibi!

Mülkiyetin kurtarılması! Oysa içinde yaşadıkları ev kendilerinin değildi; işlettikleri dükkân kendilerinin değildi; alıp sattıkları mallar kendilerinin değildi. İşleri, yemek yedikleri tabaklar, içinde uyudukları yataklar, hiç biri artık onların değildi. Yani şimdi **bu mülkiyeti,** evi kiralayan mal sahibi, senedi kıran bankacı, nakit parayla avans veren kapitalist, bu parakendecilere açık hesapla mal bırakan fabrikatör, bu el sanatçılarına krediyle hammadde sağlıyan toptancı adına asıl **onlardan kurtarmak gerekiyordu.**

Kredinin yeniden tesisi! Oysa kredi, yeniden güçlenince, hırçın ve kıskanç bir tanrı olduğunu gösterdi. Çünkü borcunu ödeyemeyen borçluyu çoluğu çocuğuyla birlikte fırlatıp sokağa atıyor, sahte mülkiyetini sermayenin eline teslim ediyor, kendisini de, tehditkâr başını Haziran kıyamcılarının cesetleri üzerinde yeniden yükselten borçlular hapishanesine gönderiyordu.

Küçük burjuvalar, işçileri yere sermekle kendilerini alacaklılarının eline cascavlak teslim etmiş olduklarını dehşetle gördüler. Şubattanberi müzmin bir biçimde sürüp

gelen ve sözde bağışlanmış görünen iflâsları Haziran'dan sonra apaçık ilân edildi.

Onları **mülkiyet adına** savaş alanına sürmekten bir yarar umulduğu sürece **sözde mülkiyetlerine** dokunulmamıştı. Ama şimdi, proletarya ile büyük hesap görüldükten sonra, **épicier**'nin [bakkalın] küçük hesabı görülebilirdi. Paris'te vâdesi geçmiş senetlerin tutarı 21 milyon frangı aşıyordu; taşrada 11 milyonun üstündeydi. Yedi binden fazla Paris iş yeri Şubattanberi kira ödememişti.

Millî Meclis, Şubatın sonuna kadar geri giden bir **siyasî suç enquête**'i [soruşturması] açmıştı. Küçük burjuvalar da, daha önceden 24 Şubata kadar akdedilmiş **sivil borçlar** için bir **enquête** açılmasını önerdiler. Büyük bir kalabalık hâlinde Borsa salonunda toplandılar, bağırıp çağırarak, iflâs durumlarının sadece devrimin neden olduğu durgunluktan ileri geldiğini ve 24 Şubat günü işlerinin iyi gittiğini ispat edebilen bütün iş adamları adına, ödeme vâdelerinin ticaret mahkemesi kararıyla temdidini, alacaklı taleplerinin düşükçe bir faiz karşılığında tasfiyesini istediler. Bir kanun önerisi olarak bu sorun Millî Mecliste **concordats à l'amiable** [hatır konkordatoları] biçiminde ele alındı. Meclis, bir karara varmakta güçlük çekerken, ansızın, binlerce isyancı eşi ve çocuğunun o sırada St. Denis Kapısında toplanıp bir af dilekçesi hazırlamış olduklarını öğrendi.

Haziranın dirilen heyûlâsı karşısında küçük burjuvazinin ödü patladı, Millî Meclis de amansız tavrını yeniden takındı. **Concordats à l'amiable**, borçluyla alacaklı arasında dostça uzlaşma, en önemli hususlarda reddedildi.

Böylece, küçük burjuvaların demokratik temsilcilerinin Millî Mecliste burjuvazinin cumhuriyetçi temsilcileri tarafından bozguna uğratılmalarından çok sonra, parlamentodaki bu bölünmenin burjuva, yani gerçek ekono-

mik anlamı ortaya çıktı: borçlu küçük burjuvaların alacaklı burjuvaların eline teslimi. Borçlu küçük burjuvaların büyük kısmı iflâs topunu atı, geriye kalanların da onları bundan böyle ancak sermayenin mutlak kölesi yapan koşullarda işlerini yürütmelerine izin verildi. 22 Ağustos 1848'de Millî Meclis **concordat à l'amiable'ları** reddetti; 19 Eylül günü, sıkıyönetim yürürlükteyken, Prens Louis Bonaparte ve Vincennes mahpusu komünist Raspail Paris temsilcileri seçildiler. Buna karşılık burjuvazi, tefeci sarraf ve Orléans'cı Fould'u seçti. Kurucu Millî Meclise karşı, burjuva cumhuriyetçiliğine karşı, Cavaignac'a karşı her yandan açık savaş ilânı!

Haziran ayaklanmasının masrafları bütçe açığını daha da kabartmışken, üretimin durması, tüketimin kısılması, ithalatın azalması yüzünden devlet gelirleri durmadan düşerken, Paris küçük burjuvalarının yığın hâlinde iflasa sürüklenmelerinin nasıl, kaçınılmaz olarak, bundan doğruca zarar görenlerin çok ötesinde geniş bir çevreyi etkilediğini ve burjuva ticaretini yeniden altüst ettiğini göstermek için uzun boylu açıklamalara gerek yoktur. Cavaignac ve Millî Meclisin, onları finans aristokrasisinin daha da çok boyunduruğu altına sokan yeni bir borca başvurmaktan başka çareleri kalmamıştı.

Küçük burjuvalar Haziran zaferinin ürünü olarak iflâs, ve icra yoluyla tasfiye devşirmişlerdi. Cavaignac'ın yeniçerileri, Seyyar Muhafızlar, mükâfatlarını kibar fahişelerin yumuşak kollarında buldular, «toplumun delikanlı kurtarıcıları» olarak itibarlı cumhuriyetin aynı zamanda hem Amphitrion'u[1], hem turbaduru[2] görevini üstlenen Marrast'ın, o üç renk **gentilhomme'unun**[3] salonlarında el

1) Yunan efsanesinden bir karakter. Ev sahibi, ziyafet veren kimse anlamında kullanılır.

2) *Troubadour*, Ortaçağda Fransız saz şairlerine verilen isimdi.

3) Şovalye, bey, soylu kişi demektir.

üstünde taşındılar. Öte yandan bu sosyal iltimas ve Seyyar Muhafızlara ödenen ölçüsüz yüksek maaş **orduyu** güçendirirken, burjuva cumhuriyetçiliğinin Louis Philippe zamanında ordunun bir kısmını ve köylü sınıfını **National** aracılığıyla kendine bağlamasını sağlıyan bütün o millî hayallerde suya düştü. Cavaignac ve Millî Meclis'in **Kuzey İtalya**'da orayı Avusturya'ya İngiltere ile ortaklaşa peşkeş çekmek için, oynadıkları arabulucu rolü, bu bir tek günlük iktidar uygulaması, **National**'in on sekiz yıllık muhalefetini hiçe indirdi. Hiç bir hükümet **National** hükümetinden daha az millî olmamıştı, hiç biri onun kadar İngiltere'ye bağımlı değildi; oysa Cato'nun **Carthaginem esse delendam**[1] sözü Louis Philippe zamanında **National**'in dilinden düşürmediği günlük şiarıydı! Hiç bir hükümet Kutsal İttifak önünde onun kadar kölece eğilmemiştir; oysa **National** bir Guizot'dan Viyana Andlaşmalarının yırtılmasını istemişti! Tarihin acı tecellisi, **National**'in eski dış siyaset yazarı Bastide'i eski makalelerinde tükürdüklerini resmî tezkerelerinin her birinde bir bir yalasın diye Fransa'nın Dışişleri Bakanı yaptı.

Ordu ve köylü sınıfı, bir an için, askeri diktatörlükle birlikte dış savaşın ve **gloire**'ın [şan ve şerefin] Fransa'da gündeme girdiğini sanmışlardı. Oysa Cavaignac, burjuva toplumu üzerinde kılıcın diktatörlüğü değildi, burjuvazinin kılıca dayanan diktatörlüğü idi. Ve şimdi askerin yalnız candarmasına burjuvazinin ihtiyacı vardı. Kadîm-cumhuriyetçi tevekkülün sert yüz çizgileri altında Cavaignac, işgal ettiği burjuva makamın onur kırıcı şartlarına âdice bir boyun eğişi gizliyordu. «**Largent n'a pas de maître!**» Pa-

---

1) Lâtince *Carthaginem esse delendam*. «Kartaca yerle bir edilmelidir» demektir. Eski Roma ile Kartaca arasındaki kıyasıya ticarî rekabet yıllarında Romalı devlet adamı Cato, Roma Senatosunda her yaptığı konuşmayı bu sözle bitirirdi.

ranın efendisi yoktur! O da, genel olarak Kurucu Meclis gibi, **tiers état**[1]'nın bu eski seçim sloganını siyasi kelâma çevirerek idealleştirdi: burjuvazinin kıralı yoktur; onun gerçek hükümet biçimi cumhuriyettir.

Kurucu Millî Meclisin «büyük yapıcı görevi» işte bu **biçimi** işleyip ortaya çıkarmak, cumhuriyetçi bir anayasa yapmaktı. Hıristiyan takviminin adını cumhuriyetçi takvime, Aziz Bartholomé'yi Aziz Robespierre'e çevirmek rüzgârda ve havada ne gibi bir değişmeye yol açmışsa, bu anayasa da burjuva toplumunu işte o kadar değiştirdi, ya da değiştirecek sayıldı. Nerde bir **kostüm değişikliğini** aştıysa, **mevcut** olguları zapta geçirdi. Cumhuriyet olgusunu, genel oy olgusunu, yetkileri sınırlı iki ayrı anayasal meclis yerine tek bir egemen Millî Meclis olgusunu resmen tescil etti. Sabit, sorumsuz, babadan evlâda geçer kırallığın yerine seyyar, sorumlu, seçimle iş başına gelir kırallığı, dört yıl süreli cumhurbaşkanlığını koyarak, Cavaignac'ın diktatörlüğü olgusunu tescil etti, esasa bağladı. Millî Meclisin 15 Mayıs ve 25 Haziran fecaatlerinden sonra tedbirli davranıp kendi güvenliği için başkanına tanımış olduğu olağanüstü yetkiler olgusunu bir anayasa kuralı katına yükseltti. Bundan gerisi sadece bir terim yakıştırmacasıydı. Eski kırallık mekanizmasının kıralcı etiketleri koparılıp atıldı, onların yerine cumhuriyetçi etiketler yapıştırıldı. Eskiden **National**, şimdi anayasa başyazarı Marrast, bu akademik görevi oldukça ehil bir tarzda yerine getirdi.

Kurucu Meclis, tam da yer altından gelen gümbürtülerin haber verdiği yanardağ patlaması ayağının bastığı toprağı havaya uçurmak üzereyken toprak mülkiyeti ilişkile-

---

1) *Tiers état*, feodal toplumda ruhban sınıfı ve soylular dışında kalan «avam» tabakasına verilen addı.

rini kadastro yoluyla daha sıkı bir düzene sokmak isteyen o Şili'li memuru andırıyordu. Teoride, burjuvazinin hâkimiyetinin ifadesi olan cumhuriyetçi biçimleri titizlikle sınırlayıp belirlerken, gerçekte bütün formülleri hiçe sayarak, **sans phrase** [salt] güce dayanarak, **sıkıyönetim** sayesinde yerinde duruyordu. Anayasa üzerinde çalışmaya başlamadan iki gün önce sıkıyönetimin bir süre daha uzatıldığını ilân etti. Vaktiyle anayasalar sosyal devrim süreci durulma noktasına varır varmaz, yeni oluşan sınıf ilişkileri sağlama bağlandıktan, hâkim sınıfın birbiriyle boy ölçüşen kesimleri hem mücadeleyi kendi aralarında sürdürmelerine, hem de bitik düşen halk yığınlarını mücadelenin dışında tutmalarına elveren bir uzlaşmaya vardıktan sonra hazırlanıp kabul edilmişlerdi. Bu anayasa ise, tam tersine ,hiç bir sosyal devrimin teyidi değildi; eski toplumun devrim karşısında kazandığı geçici zaferin teyidi idi.

Haziran günlerinden önce hazırlanan ilk anayasa taslağında, hâlâ, **droit au travail**, çalışma hakkı, yani proletaryanın devrimci taleplerini özetleyen ilk kaba formül de yer almıştı. Çalışma hakkı **droit à l'assistance**'a, devletten yardım hakkına çevrildi. Çağımızda hangi devlet, yoksullarını şu ya da bu tarzda beslemiyor ki? Burjuva anlamıyla çalışma hakkı bir saçmalıktır, beyhude ve sefil bir temennidir. Oysa çalışma hakkının ardında, sermaye üzerinde iktidar söz konusudur; sermaye üzerinde iktidarın ardında, üretim araçları mülkiyetinin ele geçirilmesi, üretim araçları üzerinde örgütlü işçi sınıfının hâkimiyetinin sağlanması, ve bu nedenle ücretli emeğe ve sermayeye ve bu ikisi arasında karşılıklı ilişkilere son verilmesi söz konusudur. «**Çalışma hakkı**»nın ardında Haziran ayaklanması vardı. Devrimci proletaryayı fiilen **horsla loi** [kanun dışı] ilân eden Kurucu Meclis, **proletaryanın** formülünü ilke olarak da anayasanın, kanunların kanununun dışına atmak, «çalışma hakkı»nı lânetlemek zorundaydı. Ne ki

Kurucu Meclis bununla yetinmedi. Şairleri cumhuriyetinden kovan Eflâtun gibi, o da kendi cumhuriyetinden **müterakki vergiyi** ebedî sürgüne yolladı. Oysa müterakki vergi mevcut üretim ilişkileri çerçevesinde az çok uygulanabilir bir burjuva tedbiri değildir sadece. Burjuva toplumunun orta tabakalarını «itibarlı» cumhuriyete bağlamanın, devlet borçlarını azaltmanın, burjuvazinin cumhuriyete düşman çoğunluğunu hizada tutmanın ondan başka çaresi yoktu.

Concordats à l'amiable sorununda üç renk cumhuriyetçileri küçük burjuvaziyi fiilen büyük burjuvaziye feda etmişlerdi. Müterakki vergiyi kanunla yasaklamakla bu münferit olguyu bir ilke katına çıkardılar. Burjuva reformunu proletarya devrimiyle bir tuttular. O halde cumhuriyetlerinin dayanağı olarak şimdi hangi sınıf kalmıştı? Büyük burjuvazi. Onun da büyük çoğunluğu cumhuriyete düşmandı. Bu cumhuriyet-düşmanı büyük burjuvazi çoğunluğu, ekonomik hayatın eski ilişkilerini yeniden pekiştirmek için **National** cumhuriyetçilerinden yararlanırken, bir yandan da, yeniden sağlama bağlanmış sosyal ilişkilere tekabül eden siyasî biçimleri geri getirmek için o sosyal ilişkilerden yararlanmayı düşünüyordu. Daha Ekim başında Cavaignac, kendi partisinin beyinsiz softalarının homurdanmalarına ve yaygaralarına kulaklarını tıkayıp, Louis Philippe'in eski bakanları Dufaure ile Vivien'i cumhuriyete bakan yapmak zorunda kalmıştı.

Küçük burjuvazi ile hiç bir uzlaşmaya yanaşmayan ve yeni hiç bir sosyal unsura yeni hükümet biçimini benimsetmeyi başaramayan üç renkçi anayasa, beri yandan, eski devletin en kaşarlanmış ve bağnaz savunucusu bir kurula geleneksel dokunulmazlığını geri vermekte acele etti. Geçici Hükümetin karşı çıktığı **yargıç teminatını** bir anayasa kuralı yaptı. Devirdiği bir kıralın yerini, bu te-

melli meşrûiyet engizisyoncularının şahsında bir yirmisi daha aldı böylece.

Fransız basını, M. Marrast'ın anayasasındaki çelişkileri çeşitli yönlerden tahlil etmiştir: meselâ iki egemen gücün, Millî Meclisle Cumhurbaşkanının bir arada oluşu, vb. gibi.

Oysa bu anayasanın esas çelişkisi şurdadır: Anayasa, sosyal esaretlerini sürekli kılmayı amaçladığı sınıflara, proletarya, köylüler ve küçük burjuvaziye, genel oyla siyasî iktidar vermektedir Buna karşılık eski sosyal iktidarını teyid ettiği sınıftan, burjuvaziden, bu iktidarın siyasî teminatlarını geri almaktadır. Burjuvazinin siyasî hâkimiyetini, hasım sınıfların zafere ulaşmalarına sürekli yardımcı olan ve burjuva toplumunun temelini tehlikeye sokan demokratik şartlara bağlamaktadır. Öncekilerden istediği, siyasî kurtuluştan sosyal kurtuluşa doğru ilerlememeleridir; öbürlerinden istediği, sosyal restorasyondan siyasî restorasyona geri dönmemeleri.

Bu çelişkiler burjuva cumhuriyetçileri fazla tedirgin etmedi. **Vazgeçilemez** olmaktan çıktıkları ölçüde —sadece, devrimci proletaryaya karşı **eski** toplumun baş temsilcileri olarak vazgeçilemezdiler—, kazandıkları zaferden birkaç hafta sonra bir **parti** olmaktan çıkıp bir **klik** mevkiine düştüler. Ve anayasayı koskoca bir **entrika** olarak gördüler. Anayasada esasa bağlanıp yasalaştırılacak olan, herşeyden önce bu kliğin hâkimiyeti idi. Cumhurbaşkanı uzatmalı bir Cavaignaç, Yasama Meclisi uzatmalı bir Kurucu Meclis olacaktı. Halk yığınlarının siyasî iktidarını lâftan ibaret bir iktidara çevireceklerini, ve Haziran günlerinin ikilemini — **ya National'in hâkimiyeti, ya anarşi**— burjuvazinin çoğunluğu tepesinde temelli asılı tutmak için bu sahte iktidarın kendisiyle yeterince oynayabileceklerini umuyorlardı.

Anayasa üzerinde 4 Eylülde başlıyan çalışmalar 23

Ekimde sona erdi. 2 Eylülde Kurucu Meclis, anayasayı tamamlıyan temel kanunlar çıkmadan dağılmamaya karar vermişti. Buna rağmen, şimdi de kendi öz yaratığı Cumhurbaşkanına 10 Aralıkta, yani kendi faaliyet dönemi kapanmadan çok önce hayat vermeyi kararlaştırdı. Anayasanın **homongolos**[1]'unda anasının oğlunu alkışlayacağından o kadar emindi! İhtiyatî bir tedbir olarak, adaylardan hiç biri iki milyon oy alamazsa seçimi millet yerine Kurucu Meclisin yapması öngörülmüştü.

Beyhude tedbirler! Anayasanın ilk gerçekleştiği gün, Kurucu Meclisin hâkimiyetinin son günü oldu. Oy sandığının dibinde, onun idam kararı yatıyordu. «Anasının oğlu»nu ararken «amcasının yeğeni»ni bulmuştu. Saul Cavaignac'ın bir milyon oy kesmesine karşılık, Davut Napoléon altı milyon oyu kırdı geçirdi[2]. Saul Cavaignac altı kez yenilgiye uğramıştı[3].

10 Aralık 1848, **köylülerin ayaklandığı** gündü. Fransız köylüsünün Şubatı o günle başlar. Devrim hareketine katılışlarının kaba olduğunca kurnaz, cingözlüğünce enayi, hem ahmak hem hakim sembolü— hesabî hurafe, buruk komedi, zekâ parıltısı taşıyan budalaca çağ-dışılık, dünya-tarihi çapında maskaralık, medenî âlemin ne yapsa içinden çıkamayacağı karmakarışık hiyeroglif— bu sembol, medeniyetin göbeğinde barbarlığı temsil eden sınıfın bâriz yüz çizgilerini taşıyordu. Cumhuriyet bu sınıfın karşısına **tahsildarla çıkmıştı**; o da **imparatorla** cumhuriyetin karşı-

---

1) Eski simyacıların yarattıklarını iddia ettikleri gövdesiz, cinsiyetsiz, doğa-üstü güçlere sahip bir cin.

2) Saul, İbranilerin ilk kıralıydı. Filistinlilere karşı İbranileri birleştirmiş, sonradan yine onların elinde yenilgiye uğrayınca intihar etmiş, yerine Dâvut geçmiştir.

3) 10 Aralık 1848 seçimlerinde, Napoléon Bonaparte'ın yeğeni Louis Napoléon, General Cavaignac karşısında büyük oy çoğunluğuyla Cumhurbaşkanı seçildi.

sına dikildi. Napoléon 1789 yılında yeni yaratılan köylü sınıfının çıkarlarını ve muhayyelesini sonuna kadar temsil etmiş tek adamdı. Onun adını cumhuriyetin dibacesine yazmakla köylü sınıfı dışta savaş, içte kendi çıkarlarını zorla gerçekleştirme dâvasına dört elle sarıldı. Köylülerin gözünde Napoléon bir insan değil, bir programdı. Ellerinde bayraklar, davul borazan sesleri arasında «**Plus d'impôts, à bas les riches, à bas la république , vive l'Empereur!**» [Yeter bu kadar vergi, kahrolsun zenginler, kahrolsun cumhuriyet, yaşasın İmparator!] diye haykırarak oy sandıklarının başına koştular. İmparatorun arkasında, köylü savaşı pusudaydı. Oylarıyla devirdikleri cumhuriyet, **zenginlerin cumhuriyeti** idi.

10 Aralık, mevcut hükümeti alaşağı eden köylü darbesiydi. Fransa'dan bir hükümet alıp ona bir hükümet verdikleri o günden sonra köylüler gözlerini Paris'ten ayırmaz oldular. Bir an için devrim dramının faal kahramanları olmuşlardı; bir daha o pısırık ve sünepe koro rolünü kimse onlara kabul ettiremeyecekti.

Öbür sınıflar köylülerin seçim zaferinin tamamlanmasına yardımcı oldular. **Proletarya** için Napoléon'un seçilmesi demek, Cavaignac'ın düşürülmesi, Kurucu Meclisin alaşağı edilmesi, burjuva cumhuriyetçiliğine sepet havası çalınması, Haziran zaferinin iptali demekti. **Küçük burjuvazi** için Napoléon, borçlunun alacaklı üzerinde hâkimiyeti demekti. **Büyük burjuvazinin** çoğunluğu için Napoléon'un seçilmesi, devrime karşı geçici bir süre kullanmak zorunda kaldığı, fakat o geçici durumu bir anayasal duruma çevirip sağlamlaştırmaya kalktığı an kendisi için çekilmez olan bir kesimle açıktan açığa bozuşmak demekti. Cavaignac'ın yerinde Napoléon, bu çoğunluğun gözünde, cumhuriyetin yerinde kırallık, kıralcı restorasyonun başlangıcı, Orléans hânedanına bir göz kırpış, menekşenin altında saklı zambaktı[1]. Nihayet **ordu**, Seyyar Muhafızlara karşı

Napoléon'la, barış idiline karşı savaşa oy verdi.

Ve işte böylece, **Neue Rheinische Zeitung**'un da belirttiği gibi, Fransa'nın en basit kafalı adamı her yöne çekilebilir bir anlam kazandı. Kendisi bir hiç olduğu için, kendinden başka herşeyi temsil edebilirdi. Bu arada Napoléon ismi farklı sınıfların ağzında farklı anlamlar da taşısa, her biri bu isimle oy pusulasına şunları yazmıştı: Kahrolsun **National** partisi, Kahrolsun Cavaignac, Kahrolsun Kurucu Meclis, Kahrolsun burjuva cumhuriyeti! Bakan Dufaure, Kurucu Mecliste alenen ilân etti: 10 Aralık, ikinci bir 24 Şubattır.

Küçük burjuvazi ve proletarya, Cavaignac'a[2] **karşı** oy kullanmış olmak, ve oybirliği yapıp son kararı Kurucu Meclise bırakmamak için **en bloc** [toptan] Napoléon'u seçmişlerdi. Fakat iki sınıfın da daha ileri kesimleri kendi adaylarını öne sürdüler. Napoléon, burjuva cumhuriyetine karşı birleşen bütün partilerin **cins ismi** idi; Ledru-Rollin ve Raspail **özel isimlerdi:** biri demokratik küçük burjuvazinin, öbürü devrimci proletaryanın. Raspail'a verilen oylar —proleterler ve onların sosyalist sözcüleri bunu açık açık söylüyorlardı— sadece bir gösteri, her türlü cumhurbaşkanlığını, yani anayasanın kendisini bir o kadar protesto, Ledru-Rollin'e karşı bir o kadar oy, yani bağımsız bir siyasî parti olarak proletaryanın demokratik partiden ayrılığın ilk kez ilân edişi olacaktı. Öte yandan demokratik parti —demokratik küçük burjuvazi ve onun parlamentodaki temsilcisi **Montagne**— Ledru-Rollin'in adaylığına, kendi kendini resmen aldatmada her zaman gösterdiği kasıntılı ciddiyetle yaklaşmaktaydı. Aslına bakılırsa bu onun

---

1) Zambak, Bourbon hânedanının armasında yer alan bir çiçektir. Menekşe, Bonaparte'ların sembolüydü.

2) Cavaignac, burjuva cumhuriyetçilerin Cumhurbaşkanı adayı idi.

proletarya karşısında bağımsız bir parti olma yolunda son çabasıydı. 10 Aralıkta yalnız cumhuriyetçi burjuva parti değil, demokratik küçük burjuvazi ve onun **Montagne**'ı da hezimete uğradı.

Artık Fransa'nın hem bir **Montagne**'ı, hem bir **Napoléon**'u vardı— ikisinin de, isimlerini taşıdıkları büyük gerçekliklerin cansız karikatürlerinden başka birşey olmadıklarının ispatı! Louis Napoléon, imparator şapkası ve kartalla Napoléon rolüne çıkmış zavallı bir maskaraydı; zavallılıkta ondan aşağı kalmıyan **Montagne** da, 1793'ten ödünç sloganları ve demagojik çalımlarıyla, eski **Montagne**'ı[1] taklide yelteniyordu. Böylece geleneksel 1793 hurafesi ile geleneksel Napoléon hurafesinin maskeleri aynı zamanda düştü. Devrim ancak kendi öz, asıl adını kazandıktan sonra kendini bulmuştu. Ve devrim ancak çağdaş devrimci sınıf, sanayi proletaryası hâkim gücüyle devrimin ön safında yerini aldıktan sonra bunu yapabilirdi. Diyebiliriz ki 10 Aralık, **Montagne**'ı şaşkına çevirdi ve kafasını karıştırdı. Bunun hiç değilse bir nedeni, eski devrimle klâsik benzerliğin o gün saygısız bir köylü jestiyle münasebetsizce yarıda kesilivermesiydi.

Cavaignac 20 Aralıkta görevinden ayrıldı, Kurucu Meclis Louis Napoléon'u Cumhurbaşkanı ilân etti. 19 Aralıkta, yani tek başına hâkimiyetinin son gününde de Haziran isyancılarının affı için getirilen öneriyi reddetmişti. 27 Haziran kararnamesiyle 15 bin isyancıyı mahkemesiz sürgüne yollamışken şimdi o kararnameyi hükümsüz kılması Haziran savaşının kendisini hükümsüz kılmak demek olmıyacak mıydı?

---

1) Büyük Fransız Devriminin ünlü Konvansiyon Meclisinin radikal üyelerine, salonun gerisinde daha yüksek sıralarda oturmalarından ötürü *Montagne* (Dağ) ya da *Montagnards* (Dağlılar) denilirdi. Burdaki «eski *Montagne*» dan kasıt onlardır.

Louis Philippe'in son Başbakanı Odilon Barrot, Louis Napoléon'un ilk başbakanı oldu. Böylece hükümranlığını 10 Aralık tarihinden değil de 1804 Senato kararnamesinden itibaren geçerli sayan Louis Napoléon, kendine, hükümetini 20 Aralık günü değil, 24 Şubat tarihli bir kırallık fermanıyla kurulmuş sayan bir başbakan buldu[1] Louis Philippe'in meşrû mirasçısı olarak, eski hükümeti yerinde tutmakla hükümet değişikliğini yumuşattı. Kaldı ki, bu hükümetin henüz yıpranmaya vakti olmamıştı, çünkü daha hayata atılmaya vakit bulamamıştı.

Kıralcı burjuva kesimlerin önderleri Louis Napoléon'a bu yolu öğütlediler. National cumhuriyetçilerine geçişte atlama taşı işlevini bilinçsizce yerine getiren eski hânedancı muhalefetin başı, burjuva cumhuriyetinden kırallığa geçişi tam bir bilinçle gerçekleştirmeye daha da yatkındı.

Odilon Barrot, bakanlık koltukları uğruna mücadelede hep yaya kaldığından henüz sıfırı tüketmemiş tek eski muhalefet partisinin önderiydi. Devrim, eski sloganlarını yalnız eylemleriyle değil, sözleriyle de inkâr ve reddetmek zorunda kalsınlar ve sonunda hepsi birden iğrenç bir bulamaç hâlinde halk tarafından tarihin çöplüğüne atılsınlar diye, bütün eski muhalefet partilerini birbiri ardısıra hızla devletin başına geçiriyordu. Zihninin rezil kofluğunu gövdesinin ciddî çalımı ardında tam on sekiz yıl gizlemeyi beceren, burjuva liberalizminin canlı timsali Odilon Barrot da mürtedliğin her türlüsünü irtikâptan geri kalmadı. Bugünün devedikenleriyle dünün defne yaprakları arasındaki âşikâr çelişki zaman zaman kendisini dahi irkiltse bile, aynaya her göz atışında bakanlık vakarını ve insanlık ki-

1) 1804'te Napoléon Bonaparte'ı Fransa İmparatoru ilan eden Senato kararnamesi. Odilon Barrot Şubat Devrimi patladığı gün Louis Philippe tarafından son anda Başbakanlığa atanmıştı.

birini yeniden kuşanıyordu. Aynadan ona sırıtan çehre, oldum olası gıpta ettiği, oldum olası ondan baskın çıkan Guizot idi. Guizot'nun ta kendisi, ama Odilon'un Olimpos tanrılarına yaraşır açık alnını taşıyan bir Guizot! Görmezlikten geldiği, Midas'ın kulaklarıydı[1].

24 Şubat'ın Barrot'su, ilk kez, 20 Aralığın Barrot'sunda âyan oldu. Orléans'cı ve Voltaire'ci Barrot'nun yanında Meşrûiyetçi ve Cezvit Falloux Diyanet İşleri Bakanıydı.

Birkaç gün sonra İçişleri Bakanlığı Malthus'cu Leon Faucher'e verildi. Hukuk, din ve siyasî ekonomi! Barrot hükümeti bütün bunları ve bir de, ayrıca, bir araya gelmiş Meşrûiyetçilerle Orléans'cıları kapsıyordu. Tek eksik, bir Bonaparte'cıydı. Bonaparte, Napoléon yerine geçme özlemini henüz açığa vurmamıştı; çünkü **Soulouque**, henüz Toussaint-Louverture rolünü oynamıyordu[2].

National partisi daha önce ele geçirip yerleştiği bütün yüksek makamlardan ânında uzaklaştırıldı. Polis Müdürlüğü, Posta Müdürlüğü, Başsavcılık, Paris Belediye Başkanlığı hep kırallığın eski adamlarıyla doldurulduu. Meşrûiyetçi Changarnier, Seine Vilâyeti Millî Muhafız Gücü, Seyyar Muhafızlar ve birinci tümen muvazzaf birliklerinin birleşik yüksek kumandanlığına getirildi[3]; Orléans'cı Bugeaud, Alpler Ordusu başkumandanlığına atandı. Barrot hükümeti zamanında bu yeniden atama işlemleri aralıksız sürdü. Hükümetin ilk işi, kıralcı eski yönetim kadrosunu

---

1) Yani eşek kulakları.

2) Toussaint-Louverture (1743-1803), Haiti'yi İspanyol ve İngiliz sömürge hâkimiyetinden kurtaran zenci ayaklanmasının önderiydi. Faustin Soulouque (1782-1867), Louis Bonaparte'dan önce, 26 Ağustos 1849'da kendini imparator ilân eden, cehaleti, zalimliği ve gösteriş merakıyla ünlü Haiti Cumhurbaşkanıydı.

3) Bu general, Haziran ayaklanmasını bastırmakta gösterdiği gayretin mükâfatı, olarak bu göreve atandı.

yeniden iş başına getirmek oldu. Resmî sahne bir anda değişti: setler, kostümler, konuşmalar, aktörler, ekstralar, figüranlar, suflörler, partilerin durumu, dramın konusu, çelişkinin içeriği, bütün durum. Yalnız dünyanın yaradılışı öncesinden kalma Kurucu Meclis hâlâ yerindeydi. Ama Millî Meclisin Bonaparte'ı, Bonaparte'ın Barrot'yu, Barrot'nun Changarnier'yi göreve atadıkları andan itibaren Fransa, cumhuriyetin kuruluş döneminden çıkıp kurulu cumhuriyete adımını attı. Kurulu bir cumhuriyette bir Kurucu Meclisin ne yeri vardı ki? Dünya yaratıldıktan sonra onu yaratanın basıp cennete gitmekten başka yapacak işi kalmamıştı. Kurucu Meclis onun gibi davranmamaya kararlıydı; Millî Meclis burjuva cumhuriyetçiler partisinin son sığınağı idi. Yürütme gücünün bütün yetkileri zorla elinden alınmış olsa bile, kurucu mutlak iktidar ona kalmamış mıydı? Millî Meclisin ilk düşüncesi, işgal ettiği hâkimiyet mevkiini her ne olursa olsun elde tutmak ve yitirilen alanı o sayede tekrar ele geçirmekti. Barrot hükümetinin yerini bir kere bir **National** hükümeti aldıktan sonra kıralcı ekip hükümet binalarını derhal boşaltmak zorunda kalacak, üç renkci ekip zafer alayıyla eski yerlerine geri dönecekti. Millî Meclis hükümeti düşürmeye karar verdi, ve onun icad edebileceğinden çok daha uygun bir saldırı fırsatını hükümet ona kendi eliyle hazırladı.

Hatırlanacağı gibi köylülerin gözünde Louis Bonaparte demek, «Yeter bu kadar vergi!» demekti. Bonaparte Cumhurbaşkanı koltuğunda altı gün oturduktan sonra, yedinci günü, 27 Aralıkta, hükümet **tuz vergisinin yürürlükte kalmasını** önerdi. Geçici Hükümet bu verginin kaldırıldığını ilân etmişti oysa. Tuz vergisi, özellikle kır halkının gözünde, eski Fransız maliye sisteminin günah tekesi olma imtiyazını şarap vergisiyle birlikte paylaşır. Barrot hükümeti, köylülerin seçtiği adamın ağzından kendi seçmenleri hakkında bundan daha acı bir taşlama dile ge-

tiremezdi: **Tuz vergisinin yeniden yürürlüğe konması!** Tuz vergisinden sonra artık Bonaparte'ın hiç bir devrimci tadı kalmadı: köylü ayaklanmasının Napoléon'u bir hayalet gibi silindi gitti, geride yalnız kıralcı burjuva entrikasının büyük bilinmezi kaldı. Ve Barrot hükümeti, bütün hayalleri yıkan bu patavatsızca kaba girişimi pekâlâ bile bile Cumhurbaşkanının ilk hükümet icraatı yaptı.

Beri yandan Kurucu Meclis bu çifte fırsatın —hem hükümeti düşürme, hem de köylülerin seçtiği adama karşı kendisi köylü çıkarlarının temsilcisi olarak öne çıkma fırsatının— hemen üzerine atıldı. Maliye Bakanının önerisini reddetti, tuz vergisini eski tutarının üçte birine indirdi, böylelikle devlet bütçesindeki beş yüz altmış milyonluk açığı altmış milyon daha arttırdı, ve bu **güvensizlik oyundan** sonra, sükûnetle, hükümetin istifasını beklemeye koyuldu. Çevresini saran yeni dünyadan ve kendi değişen durumundan o kadar bihaberdi! Hükümetin ardında Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanının ardında ise seçim sandığına Kurucu Meclis için bir o kadar güvensizlik oyu atmış altı milyon insan vardı. Şimdi Kurucu Meclis tutmuş milletin güvensizlik oyunu millete geri veriyordu. Saçma değiş tokuş! Meclis, oylarının artık geçer akçe olmadığını unutuyordu. Tuz vergisinin reddedilmesi, Bonaparte'ın ve hükümetinin Kurucu Meclise **«son verme»** kararlarını pekiştirmekten başka bir işe yaramadı. Ve Kurucu Meclisin ömrünün ikinci yarısı boyunca sürüp giden uzun düello başladı böylece. **29 Ocak**, 21 Mart ve 8 Mayıs bu krizin **journée**'leri [önemli günleri], her biri 13 Haziranın bir habercisidir.

Fransızlar, meselâ Louis Blanc, 29 Ocağı bir anayasal çelişkinin ortaya çıkış tarihi olarak yorumlamışlardır; genel oyla seçilen, feshi imkânsız, egemen bir Millî Meclisle Cumhurbaşkanı arasındaki çelişki. Cumhurbaşkanı metne göre bu Meclise karşı sorumluydu, ama gerçekte hem o da genel oyla seçiliyor, üstelik Millî Meclisin tek tek üyeleri

arasında yüz kere bölünüp dağılan oyların hepsini kendi şahsında birleştiriyor, hem de yürütme gücünün tümünü elinde tutuyordu; oysa Millî Meclis bu yürütme gücü üzerinde sadece manevî bir etkiye sahipti. 29 Ocağın bu yorumu, kürsüde, basında ve derneklerde sürdürülen mücadelenin lâfzını gerçek içeriğiyle karıştırmaktadır. Kurucu Millî Meclise karşı Louis Bonaparte— tek yanlı bir anayasal yetki karşısında bir başkası değildi bu; yasama gücü karşısında yürütme gücü değildi; kendi kuruluşunun araçları karşısında, cumhuriyeti kurduktan sonra şimdi kendi kurulu cumhuriyetinin geri gelmiş bir kırallığa benzediğini görüp hayretler içinde kalan ve kurucu dönemi bütün koşulları, hayalleri, dili ve kişileriyle zorla uzatmak, olgun burjuva cumhuriyetinin tam ve kendine özgü biçimiyle ortaya çıkmasını engellemek isteyen devrimci burjuva kesiminin iddialı entrikaları ve ideolojik talepleri karşısında kurulu burjuva cumhuriyetinin kendisiydi. Kurucu Millî Meclisin gerisin geri onun kucağına düşen Cavaignac'ı temsil etmesi gibi, Bonaparte de, henüz ondan boşanmamış olan Millî Yasama Meclisini, yani kurulu burjuva cumhuriyetinin Millî Meclisini temsil ediyordu.

Bonaparte'ın seçilmesi olayının gerçek anlamı ancak bu seçim, tek ismin yerine onun çeşitli anlamları konularak, yeni Millî Meclis seçiminde bir kere daha tekrarlandığı zaman açığa çıkabilirdi. Eski Meclisin temsil yetkisi **10 Aralıkta iptal** edilmişti. Bu bakımdan 29 Ocakta aynı cumhuriyetin Cumhurbaşkanı ile Millî Meclisi değildi karşı karşıya gelenler; vücut bulmakta olan cumhuriyetin Millî Meclisi ile, fiilen vücut bulmuş olan cumhuriyetin Cumhurbaşkanı, yani cumhuriyetin hayat sürecinde bambaşka dönemleri temsil eden iki güç karşı karşıyaydı: biri, cumhuriyeti ilân etmeye, onu devrimci proletaryanın elinden sokak savaşı ve terörle koparıp almaya ve kendi ideal temel tercihlerini anayasaya geçirmeye yegâne muktedir

güç olan, burjuvazinin cumhuriyetçi küçük kesimi; öbürü, bu kurulu burjuva cumhuriyetinde hüküm sürmeye, anayasanın ideolojik püsküllerini budamaya, ve proletaryanın boyunduruk altına alınmasının kaçınılmaz koşullarını kanunları ve yönetimiyle gerçekleştirmeye yegâne muktedir güç olan, burjuvazinin büyük kıralcı çoğunluğu...

Mart ayı ile birlikte **Millî Yasama Meclisi** seçimi için kampanya dönemi başladı. Başlıca iki gurup çatışıyordu: **Düzen partisi** ve **Demokratik Sosyalist** ya da **Kızıl parti.** Bu, ikisinin arasında **Anayasa Dostları** yer almıştı; **National**'in üç renk cumhuriyetçileri bu isim altında bir parti tezgâhlamaya çalışıyorlardı. **Düzen partisi** Haziran günlerinin hemen ardından kurulmuştu; ama ancak 10 Aralık onun **National** kliğinden, burjuva cumhuriyetçiler kliğinden kurtulmasına imkân verdikten sonra varlığının sırrı, **Orléans'cılarla Meşruiyetçilerin BİR parti içinde koalisyonu,** açığa çıktı. Burjuva sınıfı iki büyük kesime bölünmüştü, ve bu kesimler, önce **restorasyon kırallığı** döneminde **büyük toprak sahipleri,** sonra **Temmuz kırallığı** döneminde **finans aristokrasisi** ve **sanayi burjuvazisi,** iktidar tekeline sahip çıkmışlardı. **Bourbon,** kesimlerden birinin çıkar hâkimiyetine verilen hânedan ismi, **Orléans,** öbür kesimin çıkar hâkimiyetine verilen hânedan ismiydi. **İsimsiz cumhuriyet iktidarı** her iki kesimin de karşılıklı rekabetlerinden vazgeçmeksizin ortak sınıf çıkarını eşit güçle sürdürebilecekleri yegâne iktidardı. Burjuva cumhuriyeti, bütün burjuva sınıfının kemale ermiş ve apaçık ortaya çıkmış iktidarından başka birşey olamıyacağına göre, Orléans'cıların Meşrûiyetçilerce tamamlanan iktidarı ile Meşrûiyetçilerin Orléans'cılarla tamamlanan iktidarından, **restorasyonla Temmuz kırallığının sentezinden** başka ne olabilirdi? **National**'in burjuva cumhuriyetçileri, sınıflarının ekonomik temele dayanan herhangi bir büyük kesimi-

nin temsilcisi değillerdi. Bütün önemleri ve tarihî iddiaları, yalnız kendi **özel** hâkimiyetlerini tanıyan iki burjuva kesime karşı kırallık zamanında burjuva sınıfının —gözlerinde yüceltip köhne arabesklerle süsledikleri, fakat herşeyden önce kendi kliklerinin hâkimiyetine yordukları— genel hâkimiyetini, **cumhuriyetin isimsiz iktidarını** savunmuş olmalarından ileri geliyordu. **National** partisi kıralcılar koalisyonunu kendi kurduğu cumhuriyetin başına çöreklenmiş gördüğü zaman şaşkına döndü ama, bu kıralcılar da birleşik iktidarları konusunda kendilerini daha az aldatmıyorlardı. Şunu kavrıyamıyorlardı: her bir kesim tek başına ve ayrı olarak ele alındığında kıralcı olsa da bunların kimyasal bileşimi **cumhuriyetçi** olmak zorundaydı; beyaz ve mavi kırallıklar üç renk cumhuriyetinde mutlaka birbirlerini götüreceklerdi. Devrimci proletarya ve gitgide onun çevresinde toplanmakta olan geçiş sınıflarıyla aralarındaki çelişkiden ötürü güçlerini birleştirmeye ve bu birleşik gücün örgütlü varlığını korumaya itilen Düzen partisinin her bir kesimi, diğerinin restorasyon emelleri ve aşırı lıak iddiaları karşısında her ikisinin ortak iktidarından, yani burjuva hâkimiyetinin **cumhuriyetçi** biçiminden yana olmak zorundaydı. Nitekim bu kıralcıların ilkin, hemen gerçekleşecek bir restorasyonu beklediklerini; daha sonra, ağızları köpüre köpüre sövüp saydıkları cumhuriyetçi biçimi yerinde tuttuklarını; ve nihayet, birbirlerine ancak cumhuriyet içinde katlanabileceklerini itiraf ederek restorasyonu belirsiz bir tarihe ertelediklerini görüyoruz. Zaten birleşik iktidarın nimetleri bu kesimlerin her birini güçlendiriyor, birini diğerinin buyruğu altına girmekten, yani kırallığı geri getirmekten alıkoyuyordu.

Düzen partisi seçim beyannamesinde burjuva sınıfının hâkimiyetini, yani onun hâkimiyetinin hayat koşulları olan **mülkiyetin, ailenin, dinin, düzenin** korunması gereğini açıkça ilân etti. Pek tabiî, kendi sınıf hâkimiyetini ve

kendi sınıf hâkimiyetinin koşullarını medeniyetin hâkimiyeti ve maddî üretimle maddî üretimden doğan sosyal ilişkilerin zorunlu koşulları olarak gösteriyordu. Düzen partisinin elinde muazzam gelir kaynakları vardı; örgütünü Fransa'nın her yanına yaymıştı; eski toplumun bütün ideologlarını maaşa bağlamıştı; mevcut hükümet iktidarının tüm imkânları elinin altındaydı; henüz devrim hareketinin dışında olan, mülkiyetin ulu temsilcilerinin şahsında kendi küçük mülkiyetlerinin ve onun saçma önyargılarının doğal temsilcilerini gören küçük burjuvaziyle köylü yığınları onun ücretsiz bendeleriydi. Bütün ülkede sayısız kıralcıklar tarafından temsil edilen bu parti, onların adaylarının seçilmemesini isyanla bir tutup cezalandırabilir, başkaldıran işçileri, dikbaşlılık eden tarım işçilerini, hizmetçileri, tezgâhtarları, demiryolu görevlilerini, kâtipleri, kendine bağlı bütün sivil memurları işten atabilirdi. Nihayet, orda burda, 10 Aralık Bonaparte'ının mûcizeler yaratmasına cumhuriyetçi Kurucu Meclisin engel olduğu mavalını okuyabilirdi. Düzen partisi meyanında Bonaparte'çılardan söz etmedik. Onlar burjuva sınıfının belli bir kesimi değil, bâtıl inançlı bunak yataklaklarla imansız genç sergüzeştçilerden kurulu bir gürûhtu. Düzen partisi seçimi kazandı; Yasama Meclisine büyük bir çoğunluk gönderdi[1].

Elele veren karşı-devrimci burjuva sınıfının karşısında küçük burjuvazinin ve köylü sınıfının devrime kazanılmış kesimleri pek tabii ki devrimci çıkarların yüce temsilcisi ile, devrimci proletarya ile ittifak yapmak zorundaydılar. Küçük burjuvazinin parlamentodaki demokrat sözcülerinin, yani **Montagne**'ın, parlamenter yenilgilerinden ötürü nasıl proletaryanın sosyalist sözcülerinin, parlamento dı-

1) Seçim 1849 Mayıs ayında yapıldı. Kurulu Meclis, yerini Millî Yasama Meclisine bıraktı.

şındaki asıl küçük burjuvazinin de **concordats à l'amiable** zoruyla, burjuva çıkarlarının amansız baskısı ve iflâs zoruyla, nasıl asıl proleterlerin yanına itildiğini gördük. 27 Ocakta **Montagne** ve sosyalistler barıştıklarını ilân ve tes'id etmişlerdi[1]; Şubat 1849'daki büyük şölende tekrar bir araya geldiler. Sosyal ve demokratik partiler, işçilerin partisi ile küçük burjuva partisi birleşip **Sosyal-Demokratik partiyi**, yani **Kızıl** partiyi meydana getirdiler.

Haziran günlerini izleyen kâbusun pençesinde kısa bir süre felce uğrayan Fransız cumhuriyeti, sıkıyönetimin kaldırılmasından, yani 19 Ekimdenberi ardı kesilmeyen hummalı bir heyecan içinde yaşamıştı. Önce Cumhurbaşkanlığı için mücadele, sonra Cumhurbaşkanı ile Kurucu Meclis arasında mücadele; dernekler için mücadele; Cumhurbaşkanının, birleşik kıralcıların, itibarlı cumhuriyetçilerin, demokratik **Montagne**'ın ve proletaryanın sosyalist kuramcılarının sapı silik kişilikleri karşısında proletaryanın gerçek devrimcilerini ancak bir tufanın toplum yüzeyinde ardında bıraktığı, ya da ancak bir sosyal tufandan önce görülebilen kadim dev yaratıklar gibi gösteren Bourges mahkemesi[2]; seçim çalkantısı; Bréa'yı öldürenlerin idamı[3]; basın üzerinde sürekli baskı; hükümetin şölenlere polis aracılığıyla sert ve kaba müdaheleleri; kıralcıların şımarık

---

1) Cumhuriyetçi demokratlarla sosyalist cumhuriyetçilerin 27 Ocak 1849 tarihli ortak bildirisi.

2) 15 Mayıs 1848 hareketine katılanları yargılayan mahkeme. Sanıklar arasında işçi sınıfı temsilcileri ile bazı küçük burjuvalar da vardı. Blanqui on yıl hücre hapsine, diğerleri ve bu arada Raspail çeşitli hapis cezalarına, Barbès ve Albert hayat boyu sürgüne mahkûm edildiler. Louis Blanc ve Caussidière hakkında aynı hüküm gıyaplarında verildi.

3 Paris'te Haziran ayaklanmasını bastıran kumandanlardan General Bréa 25 Haziran günü isyancılar tarafından öldürülmüştü. Bu olayla ilgili olarak, ayaklanmaya katılan iki kişi idam edildi.

provokasyonları; Louis Blanc ve Caussidière'in portrelerinin teşhir direğine asılması[1]; kurulu cumhuriyetle Kurucu Meclis arasında devrimi her an başlangıç noktasına geri iten, her an galipleri mağlup, mağlupları galip yapan ve partilerin ve sınıfların durumlarını, aralarındaki ayrılıkları, ilişkileri bir anda tersine çeviren bitmez tükenmez çekişme; Avrupa karşı-devriminin hızla ilerlemesi; şanlı Macaristan savaşı; Almanya'da silâhlı başkaldırmalar; Roma seferi; Fransız ordusunun Roma önünde uğradığı yüzkızartıcı yenilgi[2] —bu olaylar girdabında, bu tarihî kargaşa cehenneminde, devrimci ihtirasların, umutların, hayal kırıklıklarının bu dağdağalı gel-gitinde Fransız toplumunun çeşitli sınıfları eskiden yarın yüzyılarla hesapladıkları gelişme dönemlerini bu defa haftalarla hesaplamak zorunda kaldılar. Köylülerin ve taşra vilâyetlerinin oldukça büyük bir kısmı devrime kazanıldı. Bunların Napoléon'dan umduklarını bulamamış olmaları bir yana, Kızıl parti onlara ismin yerine içeriği, vergiden kurtulma hayalinin yerine Meşrûiyetçilere ödenen milyar frangın geri ödetilmesini, ipoteklerin tasfiyesini ve tefeciliğin ortadan kaldırılmasını vaadediyordu.

Ordunun kendisi de devrim hummasına yakalanmıştı. Ordu Bonaparte'a oy vermekle zafere oy vermişti; o, orduya yenilgi getirdi. Ordu onun şahsında, ardında büyük

---

1) Louis Blanc ve Caussidière Haziran ayaklanmasından sonra Fransa dışına kaçmışlardı.Onun için onlar yerine portreleri "cezalandırıldı"!

2) Kossuth önderliğinde Macar burjuva demokratik devrimi 1849 yazında Rus birliklerinin müdahalesiyle bastırıldı. Almanya'da İmparatorluk anayasası için yaygın ayaklanmalar Mayıs 1849'dan Temmuz ortalarına kadar sürdü. Roma'da 27 Kasım 1848'de halkın ayaklanması sonucunda Papa kaçtı, Mazzini başkanlığında bir geçici hükümet kuruldu. 5 Şubat 1849'da Kurucu Meclis toplandı, 9 Şubatta Roma'da cumhuriyet ilân

devrimci generalin gizlendiği Küçük Onbaşıya[1] oy vermişti; o, kurşun asker onbaşının arkalarına sığındığı büyük generalleri orduya geri getirdi. Kızıl partinin, yani birleşmiş demokratik partinin, zaferi kazanmasa bile büyük başarılar elde edeceğine, Paris'in, ordunun ve taşranın büyük bir kısmının ona oy vereceğine şüphe yoktu. **Montagne**'ın önderi Ledru-Rollin beş vilâyette birden seçildi; Düzen partisinin hiç bir önderine, gerçek proleter partisinin hiç bir adayına böyle bir başarı nasip olmadı. Bu seçim bize Demokratik-Sosyalist partinin sırrını açıklar. Bir yandan **Montagne**, demokratik küçük burjuvazinin parlamentodaki temsilcisi, proletaryanın sosyalist kuramcılarıyla birleşmekten başka çare bulamazken —Haziranın korkunç maddi yenilgisinden sonra salt entellektüel başarılarla tekrar belini doğrultmaya zorlanan ve henüz diğer sınıfların gelişmeleri sayesinde devrimci diktatörlüğü ele geçirebilecek duruma gelmemiş olan proletarya, kendini kurtuluşunun kuramcılarının[2], sosyalist tarikat kurucularının kollarına atmak zorunda kalmıştı— beri yanda devrimci köylüler, ordu ve taşra Vilâyetleri **Montagne**'ın ardında saf tuttular; **Montagne** böylece devrim ordusu cephesinin mutlak hâkimi oldu ve sosyalistlerle varılan anlaşma sayesinde devrimci parti içindeki bütün çelişkileri bertaraf etti. Kurucu Meclisin ömrünün ikinci yarısında yine aynı unsurların

---

edildi. Nisan ayı içinde harekete geçen Fransız ordusu Mayısta Roma Cumhuriyetine saldırdı ve Roma surları önünde Garibaldi kumandasındaki milliyetçi güçler karşısında yenildi. (Daha sonra 4 Haziran 2 Temmuz arasında kuşatılıp topa tutulan Roma 4 Temmuzda düşünce gerici Papa hükümeti tekrar başa geçti.)

1) «Küçük Onbaşı» birinci Napoléon Bonaparte'ın ordu içindeki lâkabıydı.

2) «Proletaryanın kurtuluşunun kuramcıları» ya da «sosyalist tarikat kurucuları»ndan kastedilen, Fourier'ciler, Proudhoncular, vb. gibi işçi sınıfının siyasi iktidar mücadelesi vermesinden yana olmayan ütopik sosyalistlerdir.

cumhuriyetçi şevkini dile getirerek, Geçici Hükümet zamanında, Yürütme Kurulunda ve Haziran günlerinde işlediği günahları unutturdu. **National** partisi, kaypak karakteri gereği, kıralcı hükümetin baskısı altında ezilmeye rıza gösterdikçe, **National**'in mutlak iktidarı zamanında bir kenara atılmış olan Dağ[1] partisi güçlendi, devrimin parlamentodaki temsilcisi hüviyetiyle ortaya çıktı. Aslına bakılırsa **National** partisinin diğer, kıralcı kesimlerin karşısına ihtiraslı kişiler ve idealist yâvelerden başka çıkarabileceği birşey yoktu. Oysa Dağ partisi, burjuvazi ile proletarya arasında sallantıda duran bir yığını, maddî çıkarlarını demokratik kurumlara ihtiyaç gösteren bir yığını temsil ediyordu. Bu nedenle, Cavaignac'lara ve Marrast'lara kıyasla Ledru-Rollin ve **Montagne** gerçek devrimin sözcüsüydüler; ve bu önemli durumun bilincinde olmaktan, devrimci enerjinin tezahürü parlamento saldırıları, Yüce Divan önergeleri, tehditler ve bağırıp çağırmalarla, ateşli söylevlerle ve hiç bir zaman lâftan öteye varmayan aşırılıklarla sınırlandığı ölçüde cesaret alıyorlardı. Köylüler aşağı yukarı küçük burjuvaziyle aynı durumdaydılar; ileri sürdükleri sosyal istekler hemen hemen aynıydı. Onun için toplumun bütün orta tabakaları, devrimci hareketin içine itildikleri oranda, ister istemez Ledru-Rollin'i kendi kahramanları belliyeceklerdi. Ledru-Rollin demokratik küçük burjuvazinin ünlü kişisiydi. Düzen partisine karşı önce bu düzenin yarı tutucu, yarı devrimci ve tepeden tırnağa ütopyacı reformcularının öne sürülmesi gerekiyordu.

National partisi, «vefakâr Anayasa Dostları», **républicains purs et simples** [katıksız cumhuriyetçiler] seçimde mutlak bir yenilgiye uğradılar. Onlardan ufacık bir azınlık girebildi Yasama Meclisine. En başta gelen önderleri, iti-

1) *Montagne*, Fransızca Dağ demektir.

barlı cumhuriyetin başyazarı ve Orfeus'ü[1] Marrast bile, hep silindi gitti.

28 Mayısta Yasama Meclisi toplandı; 11 Haziranda 8 Mayıs çatışması yeniden tekrarlandı ve **Montagne** adına Ledru-Rollin, Roma'nın bombardıman edilmesinden ötürü Anayasayı ihlâlden, Cumhurbaşkanı ve hükümet aleyhinde Meclise bir Yüce Divan önergesi sundu. 12 Haziranda Yasama Meclisi, tıpkı 11 Mayısta Kurucu Meclis gibi, Yüce Divan önergesini reddetti; fakat bu defa proletarya **Montagne**'ı sokağa sürdü[2]. Ama bu bir sokak savaşı değildi; basit bir sokak gösterisiydi. Hareketin yenilgiye uğradığını, 1849 Haziranının 1848 Haziranının gülünç ve bir o kadar da aşağılık karikatürü olduğunu bilmemiz için, hareketin başını **Montagne**'ın çektiğini söylemek yeter. 13 Haziran yüce ricatini ancak Changarnier'nin, Düzen partisinin bir çırpıda yarattığı o büyük adamın savaş raporu gölgede bıraktı. Helvetius'un dediği gibi, her dönemin kendi büyük adamlarına ihtiyacı vardır; onları hazır bulamazsa, icad ediverir.

20 Aralıkta, kurulu burjuva cumhuriyetinin sadece bir yarısı, **Cumhurbaşkanı** mevcuttu; 28 Mayısta bu cumhuriyet öbür yarısıyla, **Yasama Meclisi** ile tamamlandı. 1848 Haziranında kurucu burjuva cumhuriyeti ağıza alınmaz bir savaşla, ve 1849 Haziranında kurulu burjuva cumhuriyeti küçük burjuvaziyle oynanan tarifsiz bir komediyle isimlerini tarihin nüfus siciline yazmışlardı. Haziran 1849, Haziran 1848'in kefaretiydi. 1849 Haziranında, işçiler yenik düşmedi; onlarla devrim arasında duran küçük burjuvalar kırıldılar o gün. 1849 Haziranı ücretli emekle sermaye arasında kanlı bir trajedi değil, borçlularla alacaklılar arasın-

---

1) Yunan efsanesinin, çalgısıyla hayvanları, hattâ kayaları harekete geçiren şiir ve musiki tanrısı.

2) 13 Haziran 1849'da.

da hapishaneleri doldurma üzre oynanan içler acısı bir oyundu. Düzen partisi galip gelmişti, bütün güç ondaydı; şimdi ne olduğunu gösterecekti.

III

13 HAZİRAN 1849'UN SONUÇLARI

... Buraya kadarki bütün açıklamalarınız cumhuriyetin nasıl, varlığının ilk gününden itibaren, finans aristokrasisini devireceği yerde güçlendirdiğini göstermiştir. Ne ki finans aristokrasisine tanınan tavizler, başa gelmesi istenmeden boyun eğilen bir kaderdi. Fould ile birlikte, hükümette ağırlık yeniden finans aristokrasisine geçti.

Birleşen burjuvazinin nasıl olup da, Louis Philippe devrinde diğer burjuva kesimlerinin iktidar dışı bırakılmalarına ya da yedeğe alınmalarına dayanan finans hâkimiyetine katlanabildiği sorulacaktır.

Bunun cevabı basittir.

Herşeyden önce, finans aristokrasisi kendisi de kıralcı koalisyonun hatırı sayılır, sözü geçer bir parçasıdır; ve bu kıralcı koalisyonun ortak hükümet iktidarının adı cumhuriyetdir. Orléans'cıların sözcüleri, başta gelen kişileri finans aristokrasisinin eski sırdaşları ve suç ortakları değiller mi? Finans aristokrasisi, kendisi, Orléans'cılığın altın kuşanmış vurucu gücü değil mi? Meşrûiyetçilere gelince, pratikte onlar da daha Louis Philippe zamanında bütün Borsa âlemlerine, maden ve demiryolu vurgunlarına katılmışlardı. Genel olarak büyük toprak mülkiyetiyle büyük malî sermaye bileşimi **normal bir olgudur.** İspatı: **İngiltere;** ispatı: hattâ **Avusturya.**

Fransa gibi, millî üretim hacmi millî borçlar tutarından çok aşağı, hükümet tahvilleri en önemli vurgun alanı, Borsa da üretim yapmaksızın avantaya konmak isteyen

sermayenin en birinci yatırım pazarı olan bir ülkede, bütün burjuva ya da yarı-burjuva sınıflara mensup sayısız insanın devlet borcundan, Borsa kumarlarından, finas işlemlerinden çıkarı olması gerekir. Bütün bu çıkar sahibi astlar, o çıkarı en geniş çizgileriyle temsil eden, o çıkarı bütünüyle temsil eden kesimde kendi doğal dayanaklarını ve üstlerini bulmuyorlar mı?

Devlet mülkünün büyük malî sermaye eline aktarılmasının şartı nedir? Devletin durmaksızın artan bir borç yükünün altına girmesi. Ya devletin borçlanmasının şartı? Devlet giderlerinin her an devlet gelirlerinden fazla olması: öyle bir nisbetsizlik ki, devlet borçları sisteminin aynı zamanda hem nedeni, hem sonucu.

Bu borçluluktan kurtulmak için devlet, giderlerini kısmak, yani hükümet yapısını basitleştirmek ve kısıtlamak, mümkün olduğu kadar az hükümet etmek, mümkün olduğu kadar az insan çalıştırmak, burjuva toplumuyla mümkün olduğu kadar az ilişki kurmak zorundadır. Düzen partisi için bu yol kapalıydı. Onun hâkimiyetini ve sınıfının zorunlu varlık koşullarını tehdit eden çevrelerin sayısı çoğaldıkça, Düzen partisinin baskı araçları, devlet adına resmî müdahaleleri, devlet makamları aracılığıyla her yerde hazır ve nâzır olma zorunluluğu da ister istemez bir o kadar artacaktı. Cana ve mala saldırılar artmaktayken canlarına kısıtlanamaz.

Ya da devlet borca girmekten sakınmaya, en zengin sınıfların sırtına **olağanüstü vergiler** yıkarak bütçesini o an için, fakat geçici olarak denkleştirmeye çalışacaktır. Ne ki Düzen partisi millî servetin Borsa tarafından sömürülmesini önlemek için kendi servetini anavatan uğruna feda eder miydi? **Pas si bête!** [O kadar ahmak değildi!]

Şu halde Fransız devletinde tam bir devrim olmadan Fransız devlet bütçesinde devrim olamaz. Devlet bütçesinin devletin borçlanmasına yol açması kaçınılmazdır; dev-

letin borçlanması da, ister istemez, devlet borçlarını ticaret konusu yapanların, devletten alacaklı olanların, bankerlerin, sarrafların ve Borsa kurtlarının hâkimiyetine yol açacaktır. Düzen partisinin yalnız tek bir kesimi finans aristokrasisinin yıkılmasına doğrudan doğruya katkıda bulundu: **fabrikatörler.** Sanayi ile uğraşan orta ve daha ufak kesimlerden söz etmiyoruz; sanayi çıkarlarının, Louis Philippe zamanında hânedancı muhalefetin geniş tabanını oluşturan hâkim mihraklarından söz ediyoruz. Bunların çıkarı hiç şüphe yok ki üretim maliyetlerinin düşmesinde, dolayısıyla üretim maliyetine giren vergilerin azalmasında, dolayısıyla faizi vergiye katılan devlet borçlarının azalmasında, dolayısıyla finans aristokrasisinin alaşağı edilmesindedir.

İngiltere'de —ki en büyük Fransız fabrikatörleri İngiliz rakiplerine kıyasla küçük burjuvadırlar— fabrikatörleri, meselâ bir Cobden'i, bir Bright'ı, gerçekten, Bankaya ve Borsa aristokrasisine karşı cihadın başında görürüz. Niçin Fransa'da görmüyoruz? İngiltere'de sanayi serbest ticareti gerektirir; Fransa'da, himayeci gümrükleri ve diğer tekellerin yanısıra millî tekeli. Fransız sanayii Fransız üretimine hâkim değildir; dolayısıyla Fransız sanayicileri Fransız burjuvazisine hâkim değildirler. Burjuvazinin diğer kesimlerine karşı kendi çıkarlarının kollanmasını sağlamak için, İngilizler gibi hareketin başına geçip aynı zamanda kendi sınıf çıkarlarını öne süremezler; devrimin peşine takılıp kendi sınıflarının genel çıkarlarına karşıt çıkarlara hizmet etmek zorundadırlar. Şubatta, durumlarını yanlış değerlendirmişlerdi; Şubat akıllarını başlarına getirdi. Üstelik, kim işverenden, sanayi kapitalistinden daha çok işçilerin tehdidi altındadır? Bunun içindir ki Fransa'da fabrikatör Düzen partisinin en bağnaz üyesi olmak zorunda kalmıştır. **Proletarya tarafından kâra son verilmesi yanında,** onun **kârının** finans tarafından kısıtlanması nedir ki?

Fransa'da küçük burjuva, normal olarak sanayi burjuvasının yapması gerekeni yapar; işçi, normal olarak küçük burjuvaya düşeni yerine getirir; işçiye düşeni ise kim yerine getirir? Kimse! Fransa'da bu yerine getirilmez; Fransa'da bu ilân edilir. Millî sınırlar içinde hiç bir yerde bu yerine getirilmez; Fransız toplumu içinde sınıf savaşı, milletleri karşı karşıya getiren bir dünya savaşına döner. Bu iş ancak, dünya savaşı yoluyla proletarya dünya pazarına hâkim olan halkın ön safına, İngiltere'nin ön safına geçtiği zaman başarılmaya başlanacaktır. Burada sonunu değil, örgütlenme sürecinin başlangıcını bulan devrim, öyle kısa sürecek bir devrim değildir. Bugünkü kuşak, Musa'nın peşine takıp çölden geçirdiği Yahudilere benziyor. Önünde fethedeceği yeni bir dünya yok yalnız; yeni bir dünya ile başedebilecek insanlara yer açmak için kendisi okkanın altına gitmek zorunda.

Şimdi biz Fould'a dönelim.

14 Kasım 1849'da Fould Millî Meclis kürsüsüne çıkarak uygulayacağı mâlî sistemi açıkladı: eski vergi sisteminin savunulması! Şarap vergisinin yürürlükte kalması! Passy'nin gelir vergisinden vazgeçilmesi!

Passy de devrimci değildi; Louis Philippe'in bir bakanıydı. Dufaure tipi püritenlerden biri, Temmuz kırallığının günah tekesi Teste[1]'nin en yakın sırdaşlarındandı. O da eski vergi sistemini övmüş, şarap vergisinin kaldırılmamasını salık vermişti; ama, aynı zamanda, bütçe açığının yüzünü örten peçeyi de kaldırmıştı: devletin iflası önlene-

1) 8 Temmuz 1849'da Paris'te Âyan Mahkemesi önünde Parmentier ile General Cubières'in, tuz yatağı imtiyazı almak için memurlara rüşvet vermekten, ve o zamanki Bayındırlık Bakanı Teste'nin bu rüşveti kabul etmekten yargılanmaları başlamıştı. Teste, mahkeme sürerken intihara teşebbüs etti. Bütün sanıklar ağır para cezalarına, Teste ek olarak üç yıl hapse mahkûm oldu. (1895 baskısına Engels'in notu.)

cekse yeni bir verginin, gelir vergisinin kaçınılmaz olduğunu bildirmişti. Vaktiyle Ledru-Rollin'e devletin iflâsını öneren Fould, Yasama Meclisine bütçe açığını önerdi. Bu arada, foyası sonradan ortaya çıkan birtakım tasarruflara girişileceğini vaadetti: meselâ harcamalar altmış milyon azalırken dalgalı borç iki yüz milyon arttı —rakkamların düzenlenmesinde, hesapların çıkarılmasında, sonunda hepsi yeni borçlara dönüşen hokkabaz numaraları!

Diğer kıskanç burjuva kesimlerin yanısıra finans aristokrasisi muhakkak ki, Fould zamanında, Louis Philippe zamanında olduğu kadar hayasızca yolsuz değildi. Ne ki sistem hep aynı sistemdi: borçlarda sürekli artış, açığın gizlenmesi. Zamanla Borsa dolandırıcılığı daha ayan beyan ortaya çıktı. İspatı: Avignon demiryolu kanunu, hükümet tahvillerinde bir ara bütün Paris'in diline düşen esrarengiz dalgalanmalar; nihayet, 10 Mart seçimleri üzerinde Fould'la Bonaparte'ın bahtsız spekülâsyonları.

Finans aristokrasisinin resmen geri gelmesiyle Fransız halkı çok geçmeden yine bir 24 Şubatla karşılaşacaktı ister istemez.

Kendisinden sonraki mirasçısına garezi tutan Kurucu Meclis, Milâdî 1850 yılı için şarap vergisini kaldırmıştı. Eski vergileri kaldırmakla yeni borçlar ödenemezdi. Düzen partisinin büyük ahmaklarından biri, Creton, daha Yasama Meclisi tatile girmeden, şarap vergisinin yürürlükte kalmasını isteyen bir önerge vermişti. Fould, Bonaparte hükümeti adına bu önergeye arka çıktı ve 20 Aralık 1849'da, Bonaparte'ın Cumhurbaşkanı ilân edildiği günün yıldönümünde, Millî Meclis **şarap vergisinin yeniden yürürlüğe konulmasını** kararlaştırdı.

Bu önerge lehinde ilk konuşan, bir malî yatırımcı değil, Cezvitlerin başı Montalembert oldu. Montalembert'in muhakemesi çok basitti: Vergi, hükümetin süt emdiği ana

memesidir. Hükümet demek, baskı araçları demektir; otorite makamları demektir; ordu demektir; polis demektir; resmî görevliler, yargıçlar, bakanlar demektir; **papazlar** demektir. Vergiye saldırı, burjuva toplumunun maddî ve manevî üretimini proleter yabanilerin baskınlarına karşı koruyan düzen bekçilerine anarşistlerin saldırısıdır. Mülkiyet, aile, düzen ve dinin yanısıra beşinci tanrıdır vergi. Ve şarap vergisi, hiç tartışma götürmez bir biçimde, verginin, hem de alelâde verginin değil, geleneksel, kırallığa yatkın, itibarlı verginin ta kendisidir. **Vive l'impôt des boissons!** [Yaşasın içki vergisi!] **Three cheers and one cheer more!** [Üç alkış, ve üste bir alkış daha!]

Fransız köylüsü ne zaman şeytanın sözünü edecek olsa onu tahsildar kılığında gözünde canlandırır. Montalembert vergiyi bir tanrı katına çıkardığı andan itibaren köylü tanrı tanımaz ve allahsız oldu, kendini şeytanın, yani **sosyalizmin** kucağına attı. Düzen dini için o artık bir kayıptı; Cezvitler için bir kayıptı; Bonaparte için bir kayıptı. 20 Aralık 1849, 20 Aralık 1848'in alnına silinmez bir leke sürmüştü. «Amcasının yeğeni» şarap vergisinin, Montalembert'in deyimiyle devrim fırtınasını haber veren bu verginin, ailede yere serdiği ilk insan değildi. Sahici ve büyük Napoléon, St. Helena'da, şarap vergisini geri getirmenin kendisinin düşmesine herşeyden çok katkısı olduğunu, çünkü Güney Fransa köylüleriyle arasını açtığını söylemiştir. XIV. Louis zamanındanberi halkın nefret ettiği konuların başında gelen şarap vergisi (Boisguilleberts ve Vauban'ın yazılarına bakınız) birinci devrimde kaldırılmış, 1808'de Napoléon tarafından değişik bir biçimde yeniden konulmuştu. Restorasyon Fransa'ya girerken önünde yalnız Kazak birlikleri[1] değil, şarap vergisinin kaldırılacağı vaadleri de tırısa kalkmış koşturuyordu. Tabiî ki **Gentilhommerie** [soylular], **gens taillable à merci et miséricorde**'a [keyfe ve insafa göre vergilendirilebilir ahaliye] ver-

dikleri sözü tutmasalar da olurdu. 1830, şarap vergisinin kaldırılacağını vaadetti. Söylediğini yapmak, ya da yaptıklarını söylemek onun âdeti değildi. 1848, herşeyi vaadettiği gibi şarap vergisini de kaldırmayı vaadetti. Nihayet, hiç birşey vaadetmeyen Kurucu Meclis, yukarda da değindiğimiz gibi, şarap vergisinin 1 Ocak 1850'de kayıplara karışmasını vasiyet etti. Ve 1 Ocak 1850'den tam on gün önce Yasama Meclisi şarap vergisini bir kere daha uygulamaya koydu. Böylece Fransız halkı ne yaptıysa bu vergiden kurtulamadı: kendisi onu kapıdan attıkça o bacadan içeri giriyordu.

Şarap vergisinin halkta uyandırdığı nefret, Fransız vergi sisteminin bütün iğrençliğini kendinde toplamasıyla açıklanabilir. Bu verginin tahsil tarzı iğrenç, vergi yükünün dağılım tarzı aristokratçadır, çünkü en âdi şaraplarla en pahalı şaraplardan alınan vergi oranı aynıdır; dolayısıyla tüketicilerin varlıkları azaldığı ölçüde vergi geometrik diziyle artar: tersine bir müterakki vergi. Bu bakımdan, karışık ve sahte şarapları teşvik ederek, çalışan sınıfların zehirlenmesine doğrudan önayak olur. Tüketimi azaltır, çünkü nüfusu dört bini aşan bütün şehirlerin kapılarına **octroi** [mahalli vergi] memurları dikerek bu şehirlerin her birini Fransız şarabına karşı himayeci gümrüklerle korunan bir yabancı ülkeye çevirir. Geçimleri doğrudan doğruya şarap tüketimine bağlı büyük şarap tacirleri, ama daha çok küçük tacirler, **marchands de vins**, şaraphane sahipleri, şarap vergisinin yeminli düşmanlarıdır. Ve nihayet şarap vergisi, tüketimi kıstığı için, üreticilerin işine ket vurur. Bir yandan şehirlerde yaşıyan işçileri şara-

1) 1814-15'te Napoléon Bonaparte'ı yenilgiye uğratan Avrupa Koalisyonu ordularıyla birlikte Rus ordusu da Fransa'ya kadar gelip Paris'e girmişti. Kazak atlıları Rus ordularının öncü vurucu gücüydü.

ba para ödeyemez hâle getirirken, öbür yandan üzüm yetiştirenleri mallarını satamaz hâle getirir. Oysa Fransa'da aşağı yukarı on iki milyon insan hayatını bağcılıkla kazanmaktadır. Dolayısıyla, genel olarak halkın nefreti, özellikle de köylünün şarap vergisine azılı düşmanlığı anlaşılır birşeydir. Bundan başka, köylüler için şarap vergisinin geri getirilmesi tek başına, az çok rastlantı eseri bir olay değildi. Köylünün bir çeşit kendine özgü, babadan oğula geçer tarihî geleneği vardır ve bu tarih okulunda yüzyıllardır hep şu mırıldanılır: ne zaman bir hükümet köylüleri kandırmak istiyorsa, şarap vergisinin kaldırılacağını vaadeder; köylüleri kandırır kandırmaz da ya onu yürürlükte tutar, ya da geri getirir. Köylü hükümetin tadına, eğilimine şarap vergisiyle bakar. Şarap vergisinin 20 Aralıkta geri gelmesi şu anlamı taşıyordu: **Louis Bonaparte'ın da öbürlerinden bir farkı yokmuş!** Ne ki o öbürleri gibi değildi: o bir **köylü keşfi** idi. Köylüler, şarap vergisine karşı milyonlarca imzalı dilekçelerde, «amcasının yeğeni»ne bir yıl önce vermiş oldukları oyları geri aldılar.

Kır halkı —bütün Fransız nüfusunun üçte ikisinden fazlası— çoğunlukla sözde özgür **toprak sahipleridir.** 1789 Devrimi tarafından feodal yüklerinden karşılıksız kurtarılan birinci kuşak, toprağa hiç para ödememişti. Fakat ondan sonra gelen kuşaklar, yarı serf atalarının kira, aşar, **corvée** [angarya] vb., biçiminde ödediklerini **toprak fiyatı** olarak ödediler. Bir yandan nüfus çoğaldıkça ve öte yandan toprakların parçalanması arttıkça, tarlaların fiyatı da yükseliyordu, çünkü tarlalar ne kadar küçülürse onlara talep o kadar çok oluyordu. Ne ki, ister doğrudan doğruya başkasından satın almış olsun, ister miras ortaklarınca sermaye olarak hesabına geçirtsin, köylünün toprağına ödediği fiyat yükseldiği oranda **köylünün borcu** da, yani **ipotek** de zorunlu olarak yükseliyordu. Toprak üzerinde bir alacak hakkına **ipotek** denir; ipotek, toprağa karşılık veri-

len rehin makbuzudur. Nasıl Ortaçağ malikânesinin üzerine imtiyazlar yığılıyorduysa, çağdaş küçük tarlanın üzerinde de **ipotekler** birikir. Öte yandan : küçük parsel sisteminde toprak, sahibi için sadece bir **üretim aracıdır.** Oysa toprak ne kadar bölünürse verimi o kadar düşer. Toprakta makinelerin kullanılması, işbölümü, akıtma ve sulama kanalları gibi başlıca toprak ıslahı tedbirleri gitgide imkânsızlaşır; buna karşılık, toprağı işlemenin **üretken olmayan masrafları,** üretim aracı kendisi parçalara bölündüğü oranda artış gösterir. Küçük tarla sahibinin elinde sermaye olsa da olmasa da bütün bunlar kaçınılmazdır. Fakat bölünme ne kadar artarsa küçük toprak sahibi köylünün elindeki tüm sermaye, o kadar, kırık dökük demirbaşıyla, o toprak parçasından ibaret kalır; toprağa sermaye yatırımı o kadar azalır; rençber topraktan, paradan, tarım bilimindeki ilerlemeye ayak uydurmak için gerekli eğitimden o kadar yoksun kalır, ve o toprak parçası üzerinde tarım o kadar geriler. En sonunda, **bürüt tüketim** arttığı oranda **net gelir** azalır, çünkü köylünün bütün ailesi elde toprak var diye başka iş tutmaktan alıkonulur, ama o topraktan da geçimini sağlıyamaz.

Dolayısıyla, nüfus ve onunla birlikte toprakta bölünme arttıkça **üretim aracı,** yani toprak **bahalanır, toprağın verimi** azalır, **tarım geriler ve köylü boğazına kadar borca batar.** Böylece daha önce sonuç olan, bu defa neden olur. Her kuşak, ardında kendinden daha beter borç içinde bir kuşak bırakır; her yeni kuşak bir öncekinden daha elverişsiz ve daha kötüye giden koşullarda işe koyulur; ipotek ipoteği doğurur, ve köylünün küçük toprağını **yeni borçlara** karşılık göstermesi, yani toprağa yeni ipotekler yüklemesi imkânsız hâle gelince köylü doğrudan doğruya **tefecinin** kurbanı olur, **tefeci faiz oranları** da bir o kadar ifrata varır.

İşte bu yoldan Fransız köylüsü, toprak üzerindeki **ipoteklerin faizi** biçiminde ve **tefeciden aldığı ipoteksiz kredi-**

nin faizi biçiminde, sadece toprak rantını, sadece sanayici kârını değil, tek kelimeyle sadece **tüm net kârı** değil, hattâ **ücretlerin bir kısmını** da kapitaliste kaptıra kaptıra sonunda **İrlandalı yarıcı çiftçi** kadar zavallı bir duruma düşmüştür— hep, sözde bir **özel mülk sahibi** olma adına!

Bu süreç Fransa'da durmadan artan **vergi yükü** ve **mahkeme masrafları** yüzünden hızlanmıştır. Mahkeme masraflarını doğuran da hem doğrudan doğruya Fransız kanunlarının toprak sahipliğine yüklediği formaliteler, hem her yerde tarlaların birbirine bitişip karışması yüzünden çıkan sayısız anlaşmazlıklar, hem de mülkiyetten nasipleri hayallerindeki mülklerin tapusunu, yani **mülkiyet haklarını** bağnazca savunmaktan ibaret olan köylülerin ikide bir mahkemelik olma sevdasıdır.

1840 yılına ait bir istatistiğe göre Fransız tarımının brüt üretimi 5.237.178.000 frank değerindeydi. Bunun 3 milyar 552 milyon frangı, çalışanların tükettikleri de içinde olmak üzere, üretim masraflarına gidiyordu. Geriye kalan 1.685.178.000 frank tutarında net hasılattan 550 milyon frank ipotek faizleri için, 100 milyon frank adalet memurları için, 350 milyon frank vergiler için ve 107 milyon frank da kayıt parası, pul harcı, ipotek ödeneği, vb. için çıkarılmalıdır. Arta kalan, net hasılatın üçte biri ya da 538 milyon franktır[1]. Nüfusa dağıldığı zaman, net hasılattan adam başına 25 frank bile düşmez. Tabii bu hesaba ne ipotek dışında tefeci faizi, ne avukat ücretleri, ne daha başka giderler dahildir.

Sırtındaki eski yüklere Cumhuriyet yenilerini de kattıktan sonra Fransız köylüsünün ne durumu düştüğünü

---

1) Marx'ın rakkamlarında bir yerde tutarsızlık var. 538 milyon gerçekte 578,178,000'dir. Ne ki, belki de bir dizgi yanlışından ileri gelen bu durum genel sonucu değiştirmemektedir.

anlamak kolaydır. Köylünün uğradığı sömürünün sanayi proletaryasının uğradığı sömürüden sadece **biçimde** ayrıldığı görülüyor. Sömürücü aynıdır: sermaye. Tek tek kapitalistler tek tek köylüleri **ipotekler** ve **tefeci faizi** yoluyla sömürmektedirler; kapitalist sınıf köylü sınıfını **devlet vergileri** aracılığıyla sömürmektedir. Köylünün mülkiyet hakkı, sermayenin bugünedek onu büyüsü altında tutmak için kullandığı tılsım, onu sanayi proletaryasının karşısına dikmek için öne sürdüğü bahanedir. Ancak sermayenin yıkılması köylüyü kalkındırabilir; ancak sermayeye-karşı bir hükümet, bir proleter hükümet onun ekonomik sefaletine, sosyal zilletine son verebilir. **Anayasal cumhuriyet** onun birleşik sömürücülerinin diktatörlüğüdür; **Sosyal-Demokratik, Kızıl** cumhuriyet onun müttefiklerinin diktatörlüğüdür. Ve terazinin gözü köylünün seçim sandığına attığı oya göre yükselecek ya da alçalacaktır. Köylü kaderini kendisi kararlaştırmak zorundadır. Sosyalistler, yayınladıkları türlü risale, yıllık, takvim ve daha bir sürü başka yazılarında böyle diyorlardı. Köylü, Düzen partisinin karşı-yazıları sayesinde bu dili daha iyi anlar oldu. Çünkü Düzen partisi de beri yandan köylüye sesleniyor, abartmalarıyla, sosyalistlerin niyetlerini ve fikirlerini kaba bir tarzda kavrayıp sergilemesiyle köylünün can damarına dokunuyor, onun yasak meyvayı ele geçirme hırsını büsbütün kamçılıyordu. Fakat en anlaşılır olanı, köylü sınıfının genel oy hakkını kullanmakla kazandığı fiilî tecrübenin diliydi: devrimci bir hızla, darbe üstüne darbeyle gelip onu yere seren hayal kırıklıkları. **Devrimler tarihin lokomotifleridir**...

Köylülerin, küçük burjuvaların, genel olarak orta sınıfların yavaş yavaş proletaryanın safına geçtiklerini, resmî cumhuriyetle açık çelişkiye düştüklerini, onun tarafından da düşman yerine konulduklarını gördük. **Burjuva dikta-**

törlüğüne başkaldırma, bir toplum değişikliğine duyulan ihtiyaç, hareketlerinin araçları olarak demokratik-cumhuriyetçi kurumlara bağlılık, temel devrimci güç olarak proletaryanın çevresinde toplanma: bunlar, Sosyal-Demokrasi partisi, Kızıl cumhuriyet partisi denilen hareketin paylaştığı ortak niteliklerdir. Hasımlarının **Anarşi partisi** diye isimlendirdikleri bu parti de, farklı çıkarların bir koalisyonu olmakta **Düzen partisinden** aşağı kalmıyordu. Eski sosyal düzensizlikte gerçekleştirilecek en ufak reformdan eski sosyal düzenin yıkılmasına, burjuva liberalizminden devrimci tedhişe kadar —«Anarşi» partisinin başlangıç ve bitiş noktaları olan aşırı uçlar arasında bu kadar büyük bir mesafe vardı.

Himayeci gümrüklerin kaldırılması —Sosyalizmdir! Çünkü Düzen partisinin **sanayi** kesiminin tekeline indirilen bir darbedir. Devlet bütçesinin düzene sokulması— Sosyalizmdir! Çünkü Düzen partisinin **finans** kesiminin tekeline indirilen bir darbedir. Yabancı ülkelerden serbest et ve tahıl ithali —Sosyalizmdir! Çünkü bu da Düzen partisinin üçüncü kesiminin, **büyük toprak mülkiyetinin** tekeline indirilen bir darbedir. Serbest-ticaret partisinin yani en ileri İngiliz burjuva partisinin taleplerinden her birisi Fransa'da bir sosyalist talep gibi görünür. Voltaire'cilik— Sosyalizmdir! Çünkü Düzen partisinin dördüncü kesimine, **Katolik** kesimine indirilen bir darbedir. Basın özgürlüğü, dernek kurma özgürlüğü, genel halk eğitimi— hepsi de Sosyalizmdir! Düzen partisinin genel tekeline indirilen darbelerdir bunlar da.

Devrimin seyri, koşulları öyle bir hızla olgunluğa vardırmıştı ki, her renkten reform taraflıları, orta sınıfların en ılımlı hak iddiaları, en aşırı devrim partisinin sancağı çevresinde, **kızıl bayrak** çevresinde toplanmak zorunda kalıyorlardı.

Yine de, Anarşi partisinin her bir ayrı büyük kesimi-

nin **sosyalizmi**, ekonomik koşullara ve sınıfların ya da sınıf kesimlerinin bu ekonomik koşullardan doğan toplam devrimci ihtiyaçlarına göre ne gibi farklılaşmalar gösterirse göstersin, bir noktada uyum içindedir: kendini **proletaryayı kurtarma aracı**, proletaryanın kurtuluşunu da kendi **hedefi** ilân etmesinde. Kendilerinin ihtiyaçları doğrultusunda değişen dünyanın herkes için en iyi dünya, bütün devrimci taleplerin gerçekleşmesi ve bütün devrimci çatışmaların giderilmesi olduğunu ilân eden kimilerinin bile bile başkalarını, kimilerinin de kendilerini aldatmaları!

«**Anarşi partisi**»nin hepsi az çok birbirine benzeyen **genel** sosyalist şiarlarının ardında **National'in, Presse'in,** ve **Siècle'in sosyalizmi** yatar ki, bu sosyalizmin az ya da çok tutarlı amacı finans aristokrasisini devirmek, sanayi ile ticareti hâlihazır ayak bağlarından kurtarmaktır. Sosyalizmin bu türü, Düzen partisindeki kodamanlarının kendi özel tekelleriyle artık bağdaşmaz olduğu ölçüde çıkarlarını yadsıdıkları sanayi, ticaret ve tarım kesimlerinin sosyalizmidir. Asıl sosyalizm, **küçük burjuva sosyalizmi**, sosyalizm **par excellence, bu burjuva sosyalizminden** —ki işçilerin ve küçük burjuvaların bir kesimi, her türden sosyalizmin çevresinde toplandıkları gibi bu burjuva sosyalizminin de çevresinde toplanırlar— farklıdır. Sermaye, daha çok **alacaklısı** sıfatıyla küçük burjuvazinin başına belâdır, onun için küçük burjuvazi **kredi kurumları** ister; sermaye onu **rekabet** yoluyla ezer, onun için o devletten destek gören **birlikler** ister; sermaye **yoğunlaşma** sayesinde onun iflâhını keser, onun için o da **müterakki vergiler,** verasetin sınırlandırılması, büyük yatırım projelerinin devletçe ele alınması, vb. gibi **sermayenin büyümesini zorla kısıtlayıcı** tedbirler ister. Kendi sosyalizminin barışçıl yoldan —haydi haydi bir iki gün sürecek bir ikinci Şubat Devrimi ile— gerçekleşeceğini hayal ettiğinden, önümüzdeki tarihî süreç ona, doğal olarak, toplum düşünürlerinin

ister hep bir arada, ister tek başlarına icad edip kotardıkları ya da kotarmış oldukları birtakım **sistemlerin uygulanması** olarak görünür. Böylece onlar, mevcut sosyalist **sistemlerin**, proletaryanın ancak henüz daha da gelişip kendi özgür tarihi hareketini oluşturmadığı sürece teorik ifadesi olan **kuramcı sosyalizmin** eklektikleri ya da üstatları kesilirler.

Hareketin tümünü hareketin uğraklarından bir tekine bağlı kılan, ortak, sosyal üretimin yerine tek tek allâmelerin zihin faaliyetini ikame eden, özellikle de sınıfların devrimci mücadelesini ve bu mücadelenin gereklerini küçük el çabuklukları ya da büyük bir duygusallıkla hayal âleminde ortadan kaldıran bu **ütopya, kuramcı sosyalizm**, aslında bugünkü toplumu gözünde yüceltmekten başka birşey yapmayan bu kuramcı sosyalizm toplumun resmini çizip gölgelerini kaale almazken, ülküsünü günümüz toplumunun gerçeklerine aykırı bir yol tutturarak gerçekleştirmek isterken; proletarya bu sosyalizmi küçük burjuvaziye terkederken; çeşitli sosyalist önderlerin aralarındaki mücadelede bu sözde sistemlerin her biri, diğerlerine karşı, sosyal devrimin geçiş noktalarından biri üzerinde burnu kaf dağında bir ısrarla çakılıp kalırken, **proletarya** gitgide **devrimci sosyalizmin**, bizzat burjuvazinin **Blanqui** adını yakıştırdığı **komünizmin** çevresinde toplanıyor. Bu sosyalizm, **bütün sınıf ayrılıklarının ortadan kaldırılmasına**, sınıfların dayandığı bütün üretim ilişkilerinin, bu üretim ilişkilerine tekabül eden bütün sosyal ilişkilerin ortadan kaldırılmasına, bu sosyal ilişkilerin ürünü olan bütün fikirlerin devrimci bir değişikliğe uğratılmasına zorunlu geçiş noktası olarak **devrimin sürekliliğinin**, proletaryanın **sınıf diktatörlüğünün ilânıdır**...

... Burjuva toplumunun üretim güçlerinin burjuva ilişkileri elverdiği ölçüde alabildiğine gelişmekte olduğu bu ge-

nel refah döneminde gerçek bir devrimden söz edilemez. Böyle bir devrim ancak bu **her iki etkenin, çağdaş** üretim **güçleri** ile **burjuva üretim biçimlerinin** birbirleriyle **çatıştıkları** dönemlerde mümkündür. Kıta Avrupa'sı Düzen partisi içinde her bir **ayrı** kesimin temsilcilerinin hâlen birbirlerini karşılıklı yıpratarak aralarında sürdürdükleri kavgalar yeni devrimlere fırsat sağlamak şöyle dursun, tam tersine, ancak ilişkilerin temeli şimdilik bu denli sağlam ve bu denli **burjuva** nitelikte olduğu için (gerici güçler bunun farkında değiller) mümkün olabilmektedir. Reaksiyonun burjuva gelişmesini durdurma yolunda bütün çabaları, tıpkı demokratların öfkelenmeleri ve heyecanlı bildirileri gibi, bu olgu karşısında mutlaka geri tepecektir. **Yeni bir devrim ancak yeni bir buhranın ardından gelebilir. Ne ki o da yine bu buhran kadar kaçınılmazdır...**

"ALMANYA'DA DEVRİM VE KARŞI-DEVRİM" DEN

Friedrich Engels

1851-52'de *New York Daily Tribune* gazetesinde Karl Marx imzasıyla yayınlanan bu makalelerde Engels, 1848-49 Alman devrimlerini tarihi maddeci görüş açısından değerlendirmiş, o zamanki Alman toplumunun sınıf yapısını ve çeşitli sınıfların devrim karşısındaki tutumlarını incelemiş, küçük burjuva sınıfının karakterini çizerek küçük burjuva devrimciliğinin sınırlarını göstermiştir.

DEVRİM PATLAK VERDİĞİ SIRADA ALMANYA

... Devrim patlak verdiği sırada Almanya ne durumdaydı?

Her siyasî örgütün tabanını oluşturan çeşitli sınıfların kuruluşu, Almanya'da, diğer bütün ülkelerde olduğundan daha karışıktı. İngiltere'de ve Fransa'da feodalite bütünüyle yıkılmış ya da hiç değilse, bu ülkelerden birincisinde olduğu gibi, büyük şehirlerde, özellikle başkentte yoğunlaşan güçlü ve zengin bir orta sınıf tarafından bir kenara itilmişti. Buna karşılık Almanya'da feodal soylular eski imtiyazlarının büyük bir kısmını korumuşlardı. Feodal top-

rak düzeni hemen her yerde yürürlükteydi. Toprak beyleri, kiracıları üzerinde yargı hakkını dahi elden çıkarmamışlardı. Siyasî imtiyazlarından, prensleri denetleme hakkından yoksun bırakılmış oldukları halde, malikânelerinde yaşıyan köylüler üzerinde ortaçağ hâkimiyetlerinin hemen hemen tümünü, bu arada vergiden muafiyetlerini sürdürüyorlardı. Feodal düzen bazı yerlerde diğerlerinden daha gelişkindi, ama Ren'in batı yakası dışında başka hiç bir yerde bütün bütün ortadan kalkmamıştı. O sırada son derece kalabalık, kısmen de çok zengin olan bu feodal soylular sınıfı, resmen, ülkenin baş "Zümre"si sayılıyordu. Hükümete büyük memurları o veriyor, ordunun subay kadrosunu nerdiyse tek başına o sağlıyordu.

Almanya'nın burjuvazisi Fransa'nın ya da İngiltere'nin burjuvazisi kadar zengin ve yoğun olmaktan çok uzaktı. Eski Alman imalât sanayii, buharın sanayiye girmesi ve İngiliz sanayiinin hızla yayılan üstünlüğü yüzünden yıkılmıştı; Napoléon'un Kıta Avrupası Sistemi altında ülkenin başka yerlerinde kurulan yeni sanayiler ne eskilerinin yerini doldurabiliyor, ne de, soyluluk-dışı servet ve iktidarın her artışını kıskançlıkla karşılıyan hükümetlere kendi ihtiyaçlarını gözettirecek güçte bir sanayi çıkarı yaratmaya yetiyordu. Fransa, devrimler ve savaşlarla geçen elli yıl boyunca ipekli sanayiini başarıyla yürüttüğü halde Almanya, aynı süre içinde, eski keten ticaretini nerdiyse yitirdi. Üstelik sanayi bölgeleri birbirinden uzak ve azdı; adamakıllı kara içinde olduklarından, ithalât ve ihracatta çoğunlukla yabancı limanları, Hollanda ya da Belçika limanlarını kullandıklarından, Kuzey Denizi ve Baltıktaki büyük liman şehirleriyle ortak çıkarları ya hiç yoktu, ya da çok azdı; hele Paris ve Lyons, Londra ve Manchester gibi büyük sanayi ve ticaret merkezleri yaratmaya hiç güçleri yetmiyordu. Alman sanayiinin bu geri kalmışlığının nedenleri çeşitli olmakla birlikte, yalnız ikisi bunun niçin

böyle olduğunu açıklamaya yetecektir: coğrafya bakımından ülkenin, dünya ticaretinin büyük ana-yolu durumuna gelmiş olan Atlantik Okyanusundan uzak, elverişsiz bir yerde bulunması; On Altıncı Yüzyıldan bugüne Almanya'nın içine sürüklendiği ya da Alman topraklarının sahne olduğu sürekli savaşlar. Alman orta sınıfını, İngiliz burjuvasının 1688'denberi sürdürdüğü, Fransızın da 1789'da ele geçirdiği siyasî üstünlüğe ulaşmaktan alıkoyan sayı yetersizliğiydi, özellikle sayıca yoğunlaşmamış olmasıydı. Yine de 1815'ten sonra Almanya'da orta sınıfın serveti de, servetiyle birlikte siyasî ağırlığı da sürekli artıyordu. Hükümetler, istemeye istemeye de olsa, bu sınıfın hiç değilse en âcil maddî çıkarlarına boyun eğmeye zorlanıyorlardı. Hattâ doğru olarak denilebilir ki, 1815'ten 1830'a, ve 1832'den 1840'a kadar, küçük boy devletlerin anayasalarında orta sınıfa tanınmışken bu iki siyasî irtica döneminde tekrar geri alınan her bir zerre siyasî etkinliğe karşılık bu sınıfa biraz daha çok pratik yarar sağlandı. Orta sınıfın uğradığı her siyasî yenilgi, ticaret kanunlarında bir zaferi ardından getirdi. Ve muhakkak ki 1818 Prusya Himaye Gümrükleri[1] ve **Zollverein**'in[2] kuruluşu, Almanya'nın tüccarlarıyla sanayiciler için, minik bir dükalığın meclislerinde oylarına nasıl olsa metelik vermeyen bakanlara güvensizlik dile getirme hakkından çok daha değerliydi. Böylece, zenginliğin artması ve ticaretin büyümesi sonunda burjuvazi çok geçmeden öyle bir yere vardı ki, orda en önemli çıkarlarının gelişmesine ülkenin siyasî yapısıyla— karşıt eğilimler ve türlü kaprisler taşıyan rastgele otuz altı prensliğe bölünmüş olmasıyla; tarım ve ona bağlı ticaret üzerindeki feodal ayak bağlarıyla; cahil ve küstah bir bü-

1) Prusya topraklarında iç gümrüklerin kaldırılması.

2) Gümrük Birliği. 1834'de Prusya'nın önderliğinde kurulmuştur. Bütün Alman devletlerini içine alıyordu.

rokrasinin onun bütün işlerine burnunu sokmasıyla ket vurulduğunu gördü. Aynı zamanda, Zollverein'in yayılıp yerine oturması, buharla ulaşımın genelleşmesi, iç pazarda artan rekabet ayrı ayrı devletlerin ve eyaletlerin ticarî sınıflarını birbirine yaklaştırdı, çıkarlarını eşit kıldı, güçlerini merkezileştirdi. Bunun doğal sonucu, hepsinin yığın halinde Liberal Muhalefet safına geçmeleri, Alman orta sınıfının siyasî iktidar için giriştiği ilk ciddî mücadelenin başarı kazanması oldu. Bu değişiklik 1840'da, Alman orta sınıf hareketinin önderliğini Prusya burjuvazisinin ele almasıyla başlamıştır denilebilir. 1840-47'nin bu Liberal Muhalefet hareketine ileride tekrar döneceğiz.

Milletin soylular ve burjuvazi dışında kalan büyük çoğunluğu, şehirlerde küçük esnaf ve dükkân sahipleri sınıfıyla işçiler, kırlarda köylülerdi.

Almanya'da büyük kapitalistler ve sanayicilerin bir sınıf olarak gelişmeleri kısıtlanmış olduğundan, bu ülkede küçük esnaf ve dükkân sahipleri sınıfı son derece kalabalıktır. Büyük şehirlerde şehir sakinlerinin hemen hemen çoğunluğu bu sınıftandır; küçük şehirlerde ise, siyaset yarışında daha zengin rakipleri olmadığı için bütün hâkimiyet ondadır. Çağdaş devletlerin tümünde ve her çağdaş devrimde önemi çok büyük olan bu sınıf Almanya'da daha da büyük bir önem taşır, ve oradaki son mücadelelerde genellikle sonucu tayin edici bir rol oynamıştır. Büyük kapitalistler, tüccar ve sanayiciler, yani esas burjuvazi ile proleter ya da sanayide çalışan sınıf arasında orta yeri tutması onun karakterini belirler. Bu sınıfın bireyleri hep birincilerin katına çıkmayı özlerler, fakat talihin en ufak bir dönüşüyle ikincilerin safına savrulurlar. Kırallıklarda ve feodal ülkelerde bu sınıfın varlığı sarayın ve soyluların tüketimine bağlıdır; bu pazarın elden çıkması onun büyük bir bölümünü iflâsa sürükleyebilir. Küçük şehirlerde bir askerî garnizon, bir mahallî idare, çevresinde çalışanlarla

birlikte bir mahkeme çok kere onun refahının dayanağıdır; bunlar olmadı mıydı bakkalı, terzisi, kunduracısı, marangozu tepetaklak yuvarlanır giderler. Bu yüzden daha zengin sınıfın saflarına katılma umudu ile, proleterlerin, hattâ çaresiz kalmış yoksulların durumuna düşme korkusu arasında; kamu işlerinin yönetiminde söz sahibi olarak kendi sınıf çıkarını kollama umudu ile, onu en iyi müşterilerinden yoksun bırakabileceği için hayat hakkını dahi elinde tutan bir hükümetin zamansız bir muhalefet yüzünden gazabını üzerine çekme korkusu arasında yalpalayıp duran, istikrarsızlığı boyutlarıyla ters orantılı kıt maddî imkânlara sahip bu sınıf son derece kararsızdır. Güçlü bir feodal hükümet ya da kırallık hükümeti altında çizmeden yukarı çıkmadan boynu eğik durur, orta sınıfın yıldızı parladığında liberalizmden yana olur, orta sınıf üste çıkar çıkmaz bu defa azılı demokrat kesilir; ama kendi altındaki sınıf yani proleterler bağımsız bir harekete giriştikleri anda gerisin geri korkunun sefil umutsuzluğu içine yuvarlanır. İlerde bu sınıfın Almanya'da sırayla bütün bu aşamalardan geçtiğini göreceğiz.

Alman burjuvazisi İngiliz ve Fransız burjuvazilerinden ne kadar geriyse, Almanya'da işçi sınıfı da sosyal ve siyasî gelişmesinde o ülkelerin işçilerinden o kadar geridir. Ustaya göre çırak. Kalabalık, güçlü, yoğun ve akıllı bir proleter sınıfı için varoluş koşullarının evrimi, kalabalık, zengin, yoğun ve güçlü bir orta sınıf için varoluş koşullarının gelişmesiyle elele gider. İşçi sınıfı hareketinin kendisi, orta sınıfın bütün değişik kesimleri, özellikle bu sınıfın en ilerici kesimi olan büyük sanayiciler siyasî iktidarı ele geçirip devleti kendi ihtiyaçları doğrultusunda yeni bir biçime sokmadıkça asla bağımsız değildir, asla salt proleter bir karakter göstermez. İşverenle işçi arasındaki kaçınılmaz çatışma ancak o zaman gündem konusu olur, artık geri bırakılamaz hâle gelir; ancak o zaman işçi sınıfı

boşuna umutlar ve hiç gerçekleştirmeyecek vaadlerle oyalanamaz olur, ve On Dokuzuncu Yüzyılın büyük sorunu, proletaryanın ortadan kaldırılması sorunu, nihayet doğrudürüst ortaya çıkar. Oysa Almanya'da işçi sınıfının büyük çoğunluğu, İngiltere'nin onca nefis örneklerini sunduğu o çağdaş sanayi lordları tarafından değil, bütün imalât sistemleri bir Ortaçağ kalıntısından ibaret olan küçük esnaf tarafından çalıştırılıyordu. Büyük pamuk lordu ile ufarak kundura tamircisi ya da terzi ustası arasında ne denli büyük bir fark varsa, çağdaş sanayi Babillerinin uyanık fabrika işçisi ile, bundan beş yüz yıl önceki küçük bir taşra kasabasında aynı işi gören adamların hayat koşullarından ve çalışma tarzlarından çok az değişik koşullarda yaşayıp çok az değişik bir tarzda çalışan mahçup terzi kalfası ya da marangoz arasında aynı uzaklık vardır. Çağdaş hayat koşullarının, çağdaş sanayi üretimi tarzlarının genellikle mevcut olmayışı, tabiî, yine aşağı yukarı aynı genellikte olmak üzere, çağdaş fikirlerin yokluğu ile birlikle gidiyordu. Bu bakımdan, devrimin başlangıcında işçi sınıfının büyük bir kısmının derhal loncalarla Ortaçağın imtiyazlı ticaret korporasyonlarının yeniden kurulmasını istemiş olmasına şaşmamak gerekir. Yine de, çağdaş üretim sisteminin ağır bastığı sanayi bölgelerinde, ve işçilerin büyük bir kısmının gezici bir hayat sürmelerinin sağladığı haberleşme imkânları ve zihnî gelişme sonucunda, sınıflarının kurtuluşuna dair düşünceleri çok daha açık seçik, mevcut olgular ve tarihî zorunluluklarla daha bağdaşık güçlü bir çekirdek kendini oluşturdu. Ama bunlar sadece bir azınlıktı. Orta sınıfların faal hareketi 1840'da başlamışsa, işçi sınıfı hareketi ileri atılımını 1844'de Silezya ve Bohemya fabrika işçilerinin ayaklanmalarıyla[1] başlatır...

Nihayet, yan kolu olan tarım işçileriyle birlikte bütün

1) Silezya dokuma işçilerinin 4-6 Haziran 1844 ayaklanma-

milletin hatırı sayılır çoğunluğunu oluşturan küçük çiftçiler sınıfı, köylüler vardı. Ancak bu sınıf kendi içinde çeşitli kesimlere bölünmüştü. İlkin, Almanya'da **Gross** ve **Mittel Bauern** (büyük ve orta köylüler) denilen daha varlıklı çiftçiler, her biri birçok tarım işçisi çalıştıran büyükce çiftlik sahipleri vardı. Vergi ödemeyen büyük feodal toprak sahipleriyle daha küçük köylüler ve tarım işçileri arasında yer alan bu sınıf, apaçık nedenlerle, kendisi için en doğal siyasî çizgiyi şehirlerin feodallere karşı çıkan orta sınıfı ile ittifakta buluyordu. Bundan sonra gelen sınıf, küçük serbest çiftçilerdi: Büyük Fransız Devriminin yaman darbeleri altında feodal düzenin yere serilmiş olduğu Ren bölgesinde çoğunluktaydılar. Bunların benzeri bağımsız küçük serbest çiftçilere, toprakları üzerindeki eski feodal yükümlülüklerden para karşılığında kurtulmayı başardıkları diğer eyaletlerde de yer yer rastlanıyordu. Ancak bu sınıf sadece lâfta bir serbest çiftçiler sınıfıydı; genellikle mülkleri öyle yaygın bir ölçüde ve öyle ağır şartlar altında ipotek edilmişti ki, toprağın gerçek sahibi köylü değil, krediyi veren tefeci idi. Üçüncü olarak, topraklarından kolay kolay atılamıyan, fakat her zaman kira ödemek ya da her zaman, belli sürelerle, malikâne beyine çalışmak zorunda olan feodal kiracılar vardı. Ve nihayet, tarım işçileri vardı. Bunların durumu, birçok büyük tarım işletmelerinde, İngiltere'dekilerin tıpkısıydı; hepsi yoksul, aç ve çaresiz, çalıştıkları kapının kölesi gibi yaşar, yine öyle ölürlerdi. Tarım nüfusunun bu son üç sınıfı, küçük serbest çiftçiler, feodal kiracılar ve tarım işçileri, devrimden önce kafalarını hiç siyasete yormazlardı, ama muhakkak ki bu olay

---

sı. Almanya'da proletarya ile burjuvazi arasındaki ilk büyük savaştı. Bohemya'da da 1844 Haziranının ikinci yarısında Çek işçileri ayaklandılar. Her iki ayaklanma hükümetin askerî birliklerince bastırıldı.

parlak umutlarla dolu yepyeni bir ufuk açtı onların önünde. Devrim bu sınıfların her birine çıkar vaadediyordu; hareket bir kere tutunduktan sonra her biri niçin sırası geldikçe devrimden yana çıkmasındı? Oysa yine ortadadır ki, ve bütün çağdaş ülkelerin tarihi göstermektedir ki, tarımda çalışan nüfus, büyük bir alana yayılmış olduğu için, ve herhangi bir büyükçe bölümü içinde anlaşma sağlama çok güç olduğu için, başarıyla sonuçlanacak bağımsız bir harekete hiç bir zaman girişmez; şehirlerin daha yoğun, daha bilgili, daha kolay harekete geçirilebilir halkının başı çekmesine muhtaçtır...

Viyana Ayaklanması

24 Şubat 1848'de Louis Philippe Paris'ten kovalandı, Fransız Cumhuriyeti ilân edildi. Onu izleyen 13 Mart günü Viyana halkı Prens Metternich'in iktidarını devirip onu arkasına bakmadan ülke dışına kaçmaya zorladı. 18 Martta Berlin halkı elde silâh ayaklandı, on sekiz saat süren inatçı bir mücadeleden sonra kıralın kendisine teslim olduğunu görme mutluluğuna erdi. Almanya'nın daha küçük devletlerinin başkentlerinde de aynı günlere rastlıyan kimi çok, kimi az şiddetli, ama hepsi aynı ölçüde başarılı ayaklanmalar yer aldı. Alman halkı, ilk devrimini gerçekleştirmemiş olsa dahi hiç değilse devrim yoluna adımını atmıştı.

Bu çeşitli ayaklanmalarda olup bitenlerin ayrıntılarına burada giremeyiz; açıklamamız gereken şey, olayların karakteri ve halkın farklı sınıflarının bu olaylar karşısındaki tutumlarıdır.

Viyana devrimi hemen hemen halkın tümü tarafından yapılmıştır denilebilir. Bankerler ve borsa tellâlları dışında burjuvazi, küçük esnaf sınıfı, işçiler hep bir olup, herkesin

nefret ettiği bir hükümete karşı bir anda ayaklandılar; hükümet öylesine yaygın bir nefret kazanmıştı ki, onu desteklemiş olan soylular ve parababaları azınlığı daha ilk saldırı ânında sırra kadem bastı. Orta sınıflar Metternich tarafından öylesine koyu bir siyasî cehalet içerisinde bırakımlışlardı ki, Anarşi, Sosyalizm, Tedhiş saltanatına dair, kapitalistler sınıfıyla işçiler sınıfı arasında yakın mücadelelere dair Paris haberleri onlara hiç birşey demiyordu. Siyasî masumiyetleri içinde ya bu haberlere hiç bir anlam veremiyorlar, ya da bunların, kendilerini ürkütüp itaate zorlamak için Metternich'in uydurduğu iblisce masallar olduğunu sanıyorlardı. Zaten işçilerin bir sınıf olarak eyleme geçtiklerini, ya da kendi ayrı sınıf çıkarlarını savunmaya kalktıklarını hiç görmemişlerdi. Geçmiş deneylerinden, herkesin düşmanlığını kazanmış bir hükümeti devirmekte böylesine coşkunlukla elbirliği yapan sınıflar arasında ayrılık çıkabileceğine ihtimal veremiyorlardı. İşçilerin bütün konularda kendileriyle anlaştıklarını görüyorlardı: bir anayasa, jürili yargılama, basın özgürlüğü, vb. Böylece orta sınıflar, 1848 Martında hiç değilse, tam bir içtenlikle hareketin yanında yer aldılar, ve hareket onları derhal (hiç değilse teoride) devletin en önde gelen sınıfı yaptı.

Ne ki bütün devrimlerin kaderinde şu vardır: bir ölçüde her devrimin gerekli şartı olan, çeşitli sınıflar arasında bu birlik uzun süremez. Ortak düşmana karşı zafer elde edilir edilmez galipler ayrı cephelere bölünürler, silâhlarını birbirlerine çevirirler. Eski ve karışık sosyal yapılarda devrimi böylesine güçlü bir sosyal ve siyasî ilerleme aracı kılan da budur: sınıf çelişkisinin bu hızlı ve canlı gelişmesidir. Yeni yeni partilerin böyle hızla yukarı itilip birbiri ardısıra iktidarı ele geçirmeleri, bu şiddetli kargaşa dönemlerinde, bir millete normal koşullarda yüzyılda alacağı yolu beş yılda aldırtır.

Teorik olarak devrim, Viyana'da, orta sınıfı hâkim sınıf yaptı; yani hükümetten koparılan tavizler öyle tavizlerdi ki, bir kere pratikte uygulandıktan ve bir zaman sürdürüldükten sonra ister istemez orta sınıfın üstünlüğünü sağlıyacaklardı. Fakat pratikte, bu sınıfın üstünlüğü sağlanmış olmaktan çok uzaktı. Gerçi burjuvaziyi ve küçük esnafı silâhlandıran bir Millî Muhafız örgütünün kurulmasıyla bu sınıf hem güç hem de önem kazandı; gerçi bir "Güvenlik Komitesi"nin, burjuvazinin hâkimiyetinde bir çeşit devrimci sorumsuz hükümetin yönetime geçmesiyle iktidarın başında yer aldı. Ama ne var ki işçi sınıfı da kısmen silâhlıydı; döğüş olduğu kadarıyla döğüşün esas yükünü işçiler ve öğrenciler çekmişlerdi; ve sayıları dört bini bulan, iyi silâhlanmış, Millî Muhafızlardan çok daha disiplinli öğrenciler, devrimci safların çekirdeği, gerçek gücüydüler; Güvenlik Komitesinin elinde basit bir âlet olarak iş görmeye hiç niyetleri yoktu. Güvenlik Komitesini tanımalarına, hattâ onun en gönülden destekçisi olmalarına rağmen, bir bakıma bağımsız ve oldukça taşkın bir heyettiler. "Aula"da[1] toplantılar yapıyor, burjuvazi ile işçi sınıfı arasında ortada duruyor, sürekli ajitasyonla durumun eski her günkü sükûnuna dönmesini önlüyor, çok kere de kendi kararlarını Güvenlik Komitesine zorla kabul ettiriyorlardı. Öte yandan, hemen hepsi işsiz kalmış olan işçilerin devlet hesabına bayındırlık işlerinde çalıştırılmaları gerekiyordu; bunun için gereken para, tabiî, vergi mükelleflerinin kesesinden ya da Viyana şehrinin hazinesinden çıkacaktı. Bütün bunların, Viyana'nın esnaf takımının hoşuna gidecek şeyler olmadığı muhakkaktı. Büyük bir ülkenin zengin ve soylu konaklarının tüketimi hesaplanarak kurulan şehir sanayii devrimle, soyluların ve Sarayın kaçıp gitmesiyle hepten durmuştu; ticaret yerinde sayıyordu; öğ-

1) *Aula*, salon, avlu demektir.

rencilerle işçilerin sürdürdüğü aralıksız ajitasyon ve heyecan da, şüphesiz, o zamanki deyimle "güveni geri getirme" nin yolu değildi. Böylelikle çok kısa bir zaman sonra bir yanda orta sınıflar, öbür yanda taşkın öğrenciler ve işçiler arasına belli bir soğukluk girdi; eğer bu soğukluk uzun bir süre açıktan açığa düşmanlığa dönmediyse, bu, eski düzeni geri getirmek için sabırsızlanan hükümetin, özellikle de Sarayın, partiler içinde daha devrimci olanların şüphelerini ve aşırı eylemlerini her gün haklı çıkarmasından, eski Metternich istibdadının heyûlâsını orta sınıfların gözünde dahi her gün yeniden canlandırmasındandı. Nitekim 15 Mayısta ve onun ardından 26 Mayısta, hükümetin yeni kazanılmış özgürlüklerden bir kısmını geri almaya ya da baltalamaya kalkması üzerine, Viyana'da bütün sınıfların katıldığı yeni ayaklanmalar oldu, ve her iki ayaklanmada da Millî Muhafızlar ya da silâhlı orta sınıf, öğrenciler ve işçiler arasında ittifak yine bir süre için sağlama bağlandı.

Halkın diğer sınıflarına gelince: soylular ve parababaları ortadan kaybolmuşlardı, köylüler her yerde feodalizmin kökünü kazımakla meşguldüler. İtalya'daki savaş[1], ve Sarayın Viyana ve Macaristan'la[2] başının dertte olması yüzünden diledikleri gibi hareket etmekte serbesttiler. Bu sayede Almanya topraklarında her yerden çok Avusturya'da kurtuluşlarını sağlamayı başardılar. Bundan çok az sonra Avusturya Diet'inin, köylülerin pratikte atmış oldukları adımları onaylamaktan başka yapacağı birşey kalma-

1) İtalyan halkının Kuzey İtalya'yı elinde tutan Avusturya'ya karşı 1848-49'da giriştiği bağımsızlık savaşı. Yenilgiyle sonuçlandı.

2) 1848 Paris Şubat Devriminin ardından Avrupa'nın birçok ülkelerinde olduğu gibi Macaristan'da da bir burjuva devrimi patlak verdi. Avusturya ordusuyla Macarlar arasında savaş çıktı.

dı. Öyle ki, Prens Schwarzenberg Hükümeti başka neyi geri getirmeyi başarırsa başarsın, köylünün feodal esaretini geri getirmeye hiç bir zaman gücü yetmiyecektir. Ve eğer Avusturya şu sırada yeniden nisbî bir sükûna, hattâ güce kavuşmuşsa bunun birinci nedeni, halkın büyük çoğunluğunun, yani köylülerin devriminin gerçek kazançlıları olmaları, ve geri gelen hükümet başka neye saldırırsa saldırsın, köylülerin elde ettikleri bu gerçek, esaslı kazançlara henüz dokunulmamış olmasıdır.

Berlin Ayaklanması

İkinci devrimci eylem merkezi Berlin'di. Bundan önceki nüshalarda yazılanlardan da anlaşılacağı üzere orada bu eylem, Viyana'da olduğu gibi hemen hemen bütün sınıfların birlikte desteğini kazanmış olmaktan çok uzaktı. Prusya'da burjuvazi çoktandır hükümetle fiilî mücadele içerisindeydi; "Birleşik Diet"in[1] sonu bir yol ayrımına varmıştı; bir burjuva devriminin eli kulağındaydı ve araya Paris Şubat Devrimi girmemiş olsaydı, belki de o devrim ilk patlak verdiği anda Viyana devrimi kadar bütün sınıfların üzerinde birleştiği bir devrim olacaktı. Bu olay herşeyi hızlandırdı ve aynı zamanda Prusya burjuvazisinin kendi hükümetine açmaya hazırlandığı isyan bayrağından bambaşka bir bayrak altında gerçekleştirildi. Şubat Devrimi, Fransa'da, Prusya burjuvazisinin kendi ülkesinde kurmak üzere olduğu hükümetin aynısı bir hükümeti devirdi. Kendini, orta sınıflara karşı işçi sınıflarının devrimi olarak

1) 1847 Nisanında eyalet meclisleri temsilcilerini Berlin'de bir araya getiren Diet. Bir dış borcun garanti edilmesi için toplandı, kıralla burjuva çoğunluk anlaşmayınca aynı yılın Haziran ayından kıral tarafından dağıtıldı.

tanıttı; orta sınıf hükümetinin yıkılışını ve işçinin kurtuluşunu ilân etti. Prusya burjuvaları ise son zamanlarda kendi ülkelerinde az işçi sınıfı ajitasyonuna tanık olmamışlardı. Silezya ayaklanmalarının ilk dehşeti geçtikten sonra bu ajitasyona kendi yararlarına bir yön vermeyi dahi denemişlerdi; ama devrimci sosyalizm ve komünizme karşı salim bir korku duymaktan hiç bir zaman geri kalmamışlardı; bu nedenle, Paris'te hükümetin başında mülkiyetin, düzenin, dinin, ailenin ve çağdaş burjuvanın bütün diğer aile mabutlarının en tehlikeli düşmanları saydıkları adamları görünce, kendi devrimci şevklerinin bir anda bir hayli kırıldığını duydular. Fırsatı kaçırmamaları gerektiğini, işçi yığınlarından yardım görmezlerse yenilgiye uğrayacaklarını biliyorlardı; yine de, cesaretleri yetmedi. Bu yüzden, eyaletlerde ilk kısmî hareketler başgösterdiği zaman hükümetten yana çıktılar, Berlin'de beş gün Kıral Sarayı önünde kalabalık toplantılar yapıp haberleri tartışan ve hükümette değişiklik isteyen halkı yatıştırmaya çalıştılar. Ve sonunda, Metternich'in düştüğü haberinden sonra kıral bazı ufak tefek tavizlere razı olunca, burjuvazi devrimi tamamlanmış saydı, halkının bütün isteklerini yerine getirdiği için kıral hazretlerine minnet arzına gitti. Fakat bunu askerlerin halka saldırması, barikatlar, mücadele, ve kırallığın yenilmesi izledi. O zaman herşey değişti. Burjuvazinin tam da geri plânda tutmayı yeğ gördüğü işçi sınıfları öne itilmişler, savaşmışlar, üstün gelmişlerdi. Ve birdenbire güçlerinin bilincine varmışlardı. Oy hakkının, basın özgürlüğünün, jüride görev alma hakkının, toplantı yapma hakkının kısıtlanması —burjuvazinin pek işine gelecek olan, çünkü sadece onun altındaki sınıfları etkileyecek olan kısıtlamalar— artık mümkün değildi. Paris'teki "anarşi" sahnelerinin yeniden tekrarlanması tehlikesi gelmiş kapıya dayanmıştı. Bu tehlike karşısında bütün eski ayrılıklar yok oldu. Galip gelen işçiye karşı, o henüz salt

kendisi için hiç bir talep ileri sürmemiş olduğu halde, yılların dostu düşmanı birleşti, burjuvazi ile devrik düzenin destekleyicileri arasında ittifak tam da Berlin'in barikatları üzerinde karara bağlandı...

İşçi sınıfının bağımsız hareketi devrimle bir süre için kırılmıştı. Hareketin âcil ihtiyaçları ve koşulları proleter partisinin kendi öz isteklerinden hiç birisinin öne çıkarılmasına elvermiyordu. Gerçekten de, işçilerin bağımsız eylemine zemin hazırlanmadıkça, tek dereceli genel oy hakkı tanınmadıkça, büyüklü küçüklü 36 devlet Almanya'yı sayısız ufak parçalara bölmekte devam ettikçe proleter partisi onun için çok önemli olan Paris hareketini gözlemekten, ve ilerde kendi adına savaşa girmesine imkân verecek haklar uğrunda küçük dükkân sahipleriyle birlikte mücadele etmekten başka ne yapabilirdi?

Bu durumda proleter partisi siyasi eyleminde kendini küçük esnaf sınıfından, ya da doğru adıyla demokratik partiden, esasta yalnız üç noktada: birincisi, Fransız hareketini farklı değerlendirmede —bu konuda demokratlar Paris'teki aşırı partiye saldırıyor, proleter devrimcileri ise onu savunuyorlardı; ikincisi, tek ve bölünmez bir Alman cumhuriyeti kurma gereğini ileri sürmede—oysa demokratların en aşırı bağnaz unsurları bile ancak bir Federatif Cumhuriyeti özlemeye cesaret edebiliyorlardı; üçüncüsü, başında daha çok küçük esnafın bulunduğu, üyelerinin çoğunluğu küçük esnaf olan bir partinin her zaman yoksun olacağı devrimci yürekliliği ve eylem canlısı tutumu her durum ve fırsatta göstermede ayırıyordu.

Proleter, ya da gerçekten devrimci parti, işçilerin çoğunluğunu, devrimin ilk başında kuyruğu oldukları demokratların etkisinden ancak zamanla kurtarabildi. Demokrat önderlerin kararsızlığı, güçsüzlüğü ve ödlekliği de bunu giderek tamamladı. Şimdi artık denilebilir ki, geçen yılki çalkantıların belli başlı sonuçlarından biri şu olmuş-

tur: nerde işçi sınıfı oldukça büyük sayılarda yoğunlaşmışsa ,orda, 1848 ve 1849'da onu sonu gelmez bir dizi hata ve felâkete sürükleyen demokratik etkiden bütününe sıyrılmıştır. Lâkin acele etmeyelim. Bu iki yılın olayları demokrat beyleri eylemde görmemize bol bol fırsat verecektir.

Prusya'da köylüler, Avusturya'da olduğu gibi, fakat feodalizm burda onları genellikle pek o kadar ezmediği için daha az bir şevkle, her türlü feodal köstekten kurtulma yolunda devrimden yararlanmışlardı. Ama burada, daha önce belirtilen nedenlerden ötürü, orta sınıflar hemen onlara, yani en eski, en vazgeçilmez müttefiklerine cephe aldılar; özel mülkiyete saldırılar denilen olaylardan burjuvalar kadar ödü kopan demokratlar da köylüleri desteklemekten kaçındılar. Böylece, üç aylık kurtuluştan sonra, özellikle Silezya'da kanlı mücadeleler ve askerî idamlardan sonra, feodal düzen daha düne kadar feodal düzenin düşmanı olan burjuvazinin eliyle geri getirildi. Burjuvaziye karşı ileri sürülecek bundan daha ağır bir suçlama olamaz. En iyi müttefiklerine, hattâ kendisine karşı böyle bir ihaneti tarihte başka hiç bir parti işlememiştir. Bu orta sınıf partisini bekleyen yıkım ve ceza ne ise, o bunun her zerresini hakketmiştir...

Prusya Kurucu Meclisi
Millî Meclis[1]

1 Kasımda Viyana düştü[2]; aynı ayın dokuzunda Berlin-

1) Viyana ve Berlin'deki başarılı halk ayaklanmalarından sonra, bütün Almanya'yı temsil eden bir *Alman Millî Meclisi* seçildi ve Frankfurt'da çalışmalarına başladı. Fakat bu meclisin yetki ve görevleri belli değildi; Almanya'daki devletlerin hükümetleriyle sonuçsuz didişmelere girmekten başka bir iş görmedi.

2) Devrimci Viyana, Ekim ayının sonlarına doğru, kırala

de Kurucu Meclisin[1] dağıtılması, bu olayın bütün Almanya' da karşı-devrimci partinin maneviyatını ve gücünü bir anda ne çok arttırmış olduğunu gösterdi...

... Viyana'nın düşmesiyle işaret verilince kıral bakanlarına işten el çektirip yerlerine bugünkü başbakan M. Manteuffel önderliğindeki "eylem adamları"nı getirdi. O zaman Meclis düşten uyanarak tehlikeyi gördü, kabineye güvensizlik kararı aldı. Buna derhal, Meclisi bir çatışma çıktığında yığınların desteğine güvenebileceği Berlin'den, herşeyiyle hükümete bağlı sıradan bir taşra şehri olan Brandenburg'a aktaran bir kararname ile cevap verildi. Fakat Meclis kendi rızası olmadan oturumuna son verilemiyeceğini, yerinden oynatılamıyacağını ve dağıtılamıyacağını öne sürdü. Bu arada General Wrangel kırk bin kadar askerin başında Berlin'e girdi. Belediye yöneticileriyle Millî Muhafız örgütü subaylarının bir toplantısında buna karşı konulmaması kararlaştırıldı. Bunun ardından, Meclis ve onu teşkil eden liberal burjuvalar birleşik gerici partinin bütün önemli mevkileri ele geçirmesine, savunma imkânlarının hemen hepsini ellerinden almasına göz yumduktan sonra, Hampden'in[2] davranışıyla Amerikalıların Bağımsızlık Savaşı yolunda ilk gayretlerinin[3] şanlı bir taklidi olmasına niyet edilen o yaman "pasif ve meşrû direnme" komedisi oynanmaya başlandı. Berlin'de sıkı yönetim ilân edildi, ve Berlin'de hiç birşey olmadı; Millî Muhafızlar hükümet tara-

---

sadık kalan karşı-devrimci ordu tarafından kuşatılmıştı. Ordu 30 Ekimde saldırıya geçti ve Viyana kahramanca fakat beceriksiz bir mücadele sonunda 1 Kasım günü karşı-devrimcilerin eline düştü.

1) Viyana ve Berlin devrimlerinden sonra Frankfurt Millî Meclisinin yanısıra bütün küçük devletler kendilerine yasama meclisleri seçtiler, bu arada Prusya ve Avusturya'da da Kurucu Meclisler toplandı.

fından dağıtıldı, ve silâhlar ânında hükümete teslim edildi; Meclis on beş gün boyunca bir toplantı yerinden bir başkasına kovalandı, her gittiği yerde askerler tarafından dağıtıldı ve Meclis üyeleri yurtdaşları sakin olmaya çağırdılar. Nihayet hükümet Meclisin feshedildiğini ilân edince, Meclis toplanan vergilerin kanunsuz olduğuna dair bir karar taslağını onayladı. Üyeler vergilerin ödenmemesini örgütlemek üzere ülkenin dört bucağına yayıldılar. Fakat bu yolu seçmekle feci bir hata işlemiş olduklarını gördüler. Birkaç dağdağalı haftadan ve hükümetin muhalefete karşı aldığı sert tedbirlerden sonra herkes, kendini savunmaya dahi cesareti olmayan ölü bir Meclisin hatırı için vergi ödememe fikrinden vazgeçti.

1848 Kasım ayı başında silâhlı direnişe kalkışmak için vakit çok geç miydi, yoksa ordunun bir bölümü ortada ciddî bir muhalefet görürse Meclisten yana çıkar ve böylece dâvayı onun lehine mi sonuçlandırırdı sorusuna belki hiç bir zaman cevap bulunamıyacaktır. Ne ki savaşta olduğu gibi devrimde de her zaman, cesareti elden bırakmamak gerekir, ve ilk saldıran kazançlı durumdadır. Savaşta olduğu gibi devrimde de kesin hareket ânı gelip çattığında, kazanma şansı ne olursa olsun, mutlaka herşeyi göze almak gerekir. Tarihte tek bir başarılı devrim yoktur ki bu açık gerçekleri doğrulamasın. Nitekim Prusya devrimi için kesin hareket ânı 1848 Kasımında gelmiş çatmıştı. Meclis, resmen, tüm devrimci çıkarın başındaydı; buna rağmen gözü korktu, çünkü düşmanın attığı her adım karşısında

---

2) On Yedinci Yüzyıl İngiliz burjuva devriminin önderlerinden zengin iş adamı John Hampden, 1636'da, Kıralın toplamaya kalkıp da Avam Kamarasının onaylamadığı "gemi parası" vergisini ödemeyi reddetmişti.

3) Amerikalılar 1766'da İngiliz hükümetinin koyduğu bir gümrük resmini ödememekte direttiler; 1770 yılları başında da, ülkeye sokulan İngiliz mallarını boykota başladılar.

geri çekildi; saldırıya ise hiç geçmedi, çünkü kendini savunmaktan bile imtina etti; ve kesin hareket ânı geldiğinde, kırk bin kişinin başında Berlin kapılarına dayanan Wrangel korktuğu gibi her sokağı barikatlarla donanmış, her pencereyi bir mazgal deliğine çevrilmiş bulacağı yerde bütün kapıları açık, sokakları ise sadece, şaşkına dönen askerlere elleri ayakları bağlı teslim olmakla ona oynadıkları oyunun tadını çıkaran barışçıl Berlin hemşerilerince kesilmiş buldu. Meclis ve halk direnselerdi belki yenileceklerdi, bu doğrudur; Berlin topa tutulabilir, yüzlerce insan ölebilir, yine de kıral partisinin nihaî zaferi önlenemiyebilirdi. Fakat bu hiç de hemen silâhlarını bırakmalarını gerektirmiyordu. Çetin bir savaş sonunda uğranılan bir yenilgi, kolay kazanılmış bir zafer kadar devrim için önemlidir. Paris'te Haziran 1848 ve Viyana'da Ekim yenilgileri muhakkak ki bu iki şehrin halklarını devrime kazanmakta Şubat ve Mart zaferlerinden çok daha etkili olmuştur. Berlin Meclisi ile halkı da, bir ihtimal, bu iki şehrin kaderini paylaşacaklardı; lâkin şan ve şerefle yenileceklerdi, ve ardlarında, hayatta kalanların yüreğinde, devrim zamanlarında halkı gayretli ve heyecanlı eyleme itmekte son derece etkin bir intikam özlemi bırakmış olacaklardı. Her kavgada, kavgayı kabul eden kişi muhakkak ki yenilme tehlikesiyle karşı karşıyadır; ama bu, hiç silâha davranmadan yenilgiyi kabullenip teslim olması için bir neden midir?

Kim bir devrimde hayatî bir mevkiyi elde tutar da, düşmanı saldırıya geçmeye zorlıyacak yerde elindeki mevkiyi teslim ederse, bir hain yerine konulmayı hakketmiş demektir...

Ayaklanma

Frankfurt Millî Meclisi ile Almanya'nın Devletler Hükümeti arasında kaçınılmaz çatışma nihayet 1849 Mayıs

ayının ilk günlerinde açıktan açığa patlak verdi. Hükümetleri tarafından geri çağırılan Avusturya milletvekilleri, sol ya da demokratik partinin birkaç üyesi dışında, çoktan Meclisi bırakıp ülkelerine dönmüşlerdi. Durumun nereye varacağını kestiren tutucu üyelerin büyük kısmı hükümetlerinin çağrısını dahi beklemeden Meclisten çekildiler. Böylece, önceki nüshalarda solun ağırlığını arttırdığını söylediğimiz nedenlerden de ayrı olarak, sırf sağcı üyelerin yerlerini bırakıp gitmeleri eski azınlığı Meclisin çoğunluğu yapmaya yetti. Talihin böyle yüzüne güleceğini aklından dahi geçirmemiş olan yeni çoğunluk, muhalefette olmayı fırsat bilerek eski çoğunluğun ve onun İmparatorluk Naipliğinin güçsüzlüğü, kararsızlığı ve atâleti aleyhinde demediğini bırakmamıştı. Şimdi ansızın **onlar**, o eski çoğunluğun yerine geçmeye çağırılıyorlardı. Şimdi ne yapabileceklerini göstermek **onlara** düşüyordu. Tabiî **onlarınki** gayret dolu, kararlılık ve faaliyet dolu bir iktidar olacaktı. **Onlar**, Almanya'nın kaymak tabakası, en kısa zamanda İmparatorluğun bunak Naibini ve onun kararsız bakanlarını işe süreceklerdi; eğer bu imkânsızsa, halkın egemen hakkına dayanarak o iktidarsız hükümeti devirecekler —bundan kimsenin şüphesi olamazdı— ve onun yerine, Almanya'nın kurtuluşunu sağlama bağlıyacak gayretli, yorulmak bilmez bir hükümeti başa geçireceklerdi. Zavallı adamlar! **Onların** yönetimi —kimseye söz geçiremediğine göre, yönetim denilebilirse eğer ona— kendilerinden öncekilerin yönetiminden de daha gülünç bir olay oldu.

Yeni çoğunluk, İmparatorluk Anayasasının bütün engellemelere rağmen uygulanması, ve **derhal** uygulanması gerektiğini; gelecek 15 Temmuz günü halkın yeni Temsilciler Meclisi üyelerini seçeceğini; bu Meclisin, ondan sonraki 22 Ağustos günü Frankfurt'da toplanacağını bildirdi. Şimdi bu, İmparatorluk Anayasasını tanımamış olan hükümetlere açık savaş ilânıydı; o hükümetlerin başında ise, Almanya'-

nın nüfusunun dörtte üçünden fazlasını temsil eden Prusya, Avusturya ve Bohemya geliyordu. Bunlar savaşı derhal kabul ettiler. Prusya ile Bavyera da Frankfurt'a gönderdikleri milletvekillerini geri çektiler, Millî Meclise karşı asker. hazırlıklarını hızlandırdılar. Buna karşılık demokratik partinin (Parlamento dışında) İmparatorluk Anayasası ve Millî Meclisten yana gösterileri daha taşkın ve şiddetli bir biçime büründü. Büyük işçi çoğunluğu, en aşırı partiden kişilerin önderliğinde, kendi dâvaları olmasa bile hiç değilse Almanya'yı eski kırallık kösteklerinden kurtararak amaçlarına bir ölçüde yaklaşmalarına fırsat verecek bir dâv.ı uğrunda silâha sarılmaya hazırdı. Böylece her yerde hükümetlerle halk bu konuda birbirlerine cephe almışlardı; isyan kaçınılmazdı; mayın doldurulmuştu, patlama için bir kıvılcım bekliyordu. Saksonya'da Meclislerin dağıtılması, Prusya'da **Landwehr'in** (ihtiyat ordusu) seferber edilmesi, hükümetin İmparatorluk Anayasasını tanımamakta açıkça ayak diremesi işte böyle kıvılcımlardı. Kıvılcımlar düştü, ve ülke bir anda alevler içinde kaldı. Dresden'de 4 Mayısta halk şehre hâkim olarak kıralı kapı dışarı etti; bu arada bütün civar bölgelerden isyancılara takviye kuvvetleri yetiştirildi. Ren Prusyasında ve Vestefalya'da **Landwehr** halkın üzerine yürümeyi reddetti, silâh depolarını ele geçirip İmparatorluk Anayasasını savunmak için silâhlandı. Palatinat'da halk Bavyera hükümetinin memurlarını tutukladı, kamu paralarına el koydu, bir Savunma Komitesi kurdu, o da eyaleti Millî Meclisin himayesi altına soktu. Württemberg halkı, Kıralı İmparatorluk Anayasasını tanımaya zorladı; Baden'de halkla birlik olan ordu Grandükü kovalıyarak bir Geçici Hükümet kurdu. Almanya'nın başka yerlerinde, silâha sarılıp ayaklanmak ve emri altına girmek için ahali Millî Meclisten kesin bir işaret bekliyordu.

Millî Meclisin durumu, şerefsiz tarihi ardından umulabileceğinden çok daha iyiydi. Almanya'nın batı yarısı onun

için silâha sarılmıştı; ordu her yerde kararsızdı, küçük devletlerde ise hiç şüphesiz hareketten yanaydı; Avusturya, Macarların başarılı ilerleyişi karşısında bitik düşmüştü, ve Rusya, Alman hükümetlerinin her zamanki yedek gücü, tüm imkânlarını Macar ordularına karşı Avusturya'ya destek olabilmek için seferber etmişti. Baş eğdirilecek olan yalnız Prusya idi; orda da devrimden yana eğilimler olduğuna göre, bunu başarma şansı muhakkak ki mevcuttu. O halde herşey Meclisin tutumuna kalmıştı.

Ayaklanma da, savaş ya da başka herhangi birşey gibi bir sanattır, ve belli davranış kurallarına tâbidir; bu kuralların ihmali, onları ihmal eden partiyi yıkıma götürür. Bu kurallar —partilerin niteliğinden ve böyle bir durumda karşılaşılan koşullardan çıkarılan mantıkî sonuçlar— öylesine açık ve basittir ki, 1848'in kısa tecrübesi Almanları onlara bir hayli âşina kılmıştı. Birincisi, oynadığın oyunun sonuçlarına tamtamına katlanmaya hazır değilsen, asla ayaklanmayla oynamıyacaksın. Ayaklanma, değerleri her gün değişebilen çok belirsiz büyüklüklerle yapılan bir çeşit hesaptır; karşındaki güçler örgüt, disiplin ve otorite alışkanlığından yana senden üstün durumdadırlar; onların karşısına güçlü kozlar çıkaramazsan yenilir ve mahvolursun. İkincisi, ayaklanma yoluna bir kez girdin mi, en büyük bir azimle hareket edeceksin, ve hep saldıracaksın. Savunma durumunda olmak, her silâhlı ayaklanma için ölümdür; düşmanlarıyla boy ölçüşmeğe vakit bulamadan yenik düşer. Düşmanlarına güçleri dağınıkken baskın vereceksin, ve ne kadar önemsiz olduğuna bakmadan her gün yeni bir başarı hazırlayacaksın; ilk başarılı ayaklanmanın sana sağladığı manevî üstünlüğü elden bırakmıyacaksın; böylelikle her zaman en güçlü itilime uyan ve her zaman daha emin yandan olmaya bakan kararsız unsurları kendi yanına çekeceksin; düşmanlarını, onlar güçlerini sana karşı toparlamadan geri çekilmeye zorlıyacaksın. Danton'un, tarihin o en büyük

devrimci taktik ustasının kelimeleriyle: **de l'audace, de l'audace, encore de l'audace!** (Cüret, cüret ve yine cüret!)

Yüzyüze geldiği kesin felâketten kurtulmak için Frankfurt Millî Meclisi ne yapmalıydı? Herşeyden önce durumu doğru dürüst değerlendirmeli, ya hükümetlere kayıtsız şartsız teslim olmak, ya da herşeyi göze alıp silâhlı ayaklanma dâvasına sarılmaktan başka yol kalmamış olduğuna kendini inandırmalıydı. İkincisi, başlamış olan bütün ayaklanmaları resmen tanımalı, halkı her yerde millî seçimler için silâha sarılmaya çağırmalı, vekilleri tarafından temsil edilen egemen halka karşı gelmeye cesaret eden bütün prensleri, bakanları ve başkalarını kanun dışı ilân etmeliydi. Üçüncüsü, Alman İmparatorluk Naibini derhal yerinden atarak güçlü, faal, fazla ince eleyip sık dokumayan bir hükümet kurmalıydı; kendi acil savunması için Frankfurt'a isyancı birlikler getirmeli, böylece aynı zamanda, ayaklanmanın yayılmasına kanunî bir dayanak sağlamalıydı; elindeki güçlerin tümünü sımsıkı kenetli bir kuruluşta örgütlemeliydi. Kısacası, kendi durumunu sağlamlaştırmak, düşmanlarınınkini zedelemek için eldeki bütün imkânlardan hızla ve hiç duraksamadan yararlanmalıydı.

Frankfurt Meclisindeki erdemli demokratlar bütün bunların tam tersini yaptılar...

Küçük Esnaf Sınıfı

Son yazımızda şunu göstermiştik: bir yanda Alman hükümetleri, öbür yanda Frankfurt Parlamentosu arasında mücadele giderek öylesine kızmıştı ki, Mayısın ilk günlerinde Almanya'nın büyük bir kısmı, önce Dresden'de sonra Baverya Palatinat'ında, Ren Prusyasının bazı yerlerinde, ve nihayet Baden'de kıyam bayrağını açtı.

Bütün ayaklanmalarda isyancıların **gerçek savaşçı** kesimi. silâha ilk sarılıp askerî birliklerle savaşa tutuşan kesim,

şehirlerin işçi sınıflarıydı. Yoksul kır halkının bir bölümü, tarım işçileri ve küçük çiftçiler genellikle çatışma fiilen patlak verdikten sonra onlara katıldı. Burjuva sınıfının altındaki bütün sınıflara mensup gençlerin çoğunluğu, hiç değilse bir süre, isyancı orduların saflarında görüldüler; fakat büyük ölçüde ne idüğü belirsiz bu gençler yığınının sayısı durum biraz ciddileşmeye yüz tutar tutmaz hızla azaldı. Özellikle öğrenciler, kendilerine taktıkları adla o "kafa temsilcileri", subaylığa terfi ettirilenler dışında —ki aralarında bunun için gerekli niteliğe sahip olanlar pek azdı— pabucu bırakıp kaçanların en başında geliyorlardı.

İşçi sınıfı bu ayaklanmaya, siyasî hâkimiyet ve sosyal devrim yolunda ilerlemesini önleyen bazı engelleri kaldırmaya, ya da toplumun daha etkili ama daha yüreksiz sınıflarını hiç değilse o günedek izlediklerinden daha kararlı ve devrimci bir yola bağlamaya teşne her ayaklanmanın içinde yer almayı görev bildiği için katıldı. İşçi sınıfı bunun, o anki durumda, kendi kavgası olmadığının tam bilinciyle silâha sarıldı; ama ona düşen tek doğru siyaseti izledi— (1848'de burjuvazinin yaptığı gibi) onun omuzlarına basıp yükselen hiç bir sınıfın, en azından işçi sınıfına kendi çıkarları uğruna mücadele için elverişli bir alan açmaksızın kendi sınıf hükümetini güçlendirmesine meydan vermemek; ve her halükârda, ya milleti doğrudürüst ve önü alınmaz bir biçimde devrim yoluna sokacak, ya da devrimden önceki statükonun mümkün olduğu kadar geri gelmesine yol açarak yeni bir devrimi kaçınılmaz kılacak bir buhran yaratmak. Her iki halde de işçi sınıfı, medenî Avrupa'nın eski toplumlarının her birinin kendi kaynaklarını daha bir huzur ve düzen içinde geliştirmeye yeniden koyulabilmesi için tarihî bir zorunluluk hâline gelmiş olan devrimci yönelişi olabildiğince hızlandırmakla, milletin tümünün gerçek ve salim çıkarını temsil ediyordu.

Ayaklanmaya katılan kır halkına gelince: onları dev-

rim partisinin kucağına iten başlıca neden, kısmen vergi yükünün muazzam ağırlığı, kısmen de bellerini büken feodal yüklerdi. Köylüler, kendileri hiç başı çekmeden bir yanda işçiler, öbür yanda küçük esnaf sınıfı arasında gidip gelerek, ayaklanmada yer alan diğer sınıfların kuyruğu oldular. Ne yana döneceklerini hemen her seferinde kendi özel sosyal durumları kararlaştırdı. Tarım işçisi genellikle şehir zanaatkârını destekliyordu; küçük çiftçi küçük dükkân sahibiyle birlikte hareket etmeye yatkındı.

Büyük önem ve etkisine bundan önce de birçok kereler dikkati çektiğimiz bu küçük esnaf sınıfı 1849 Mayıs ayaklanmasının öncü sınıfı sayılabilir. Bu sefer hareketin merkezinde Almanya'nın büyük şehirlerinden hiç birisi bulunmadığı için, orta ve küçük şehirlerde her zaman ağır basan küçük esnaf sınıfı hareketin yönetimini üzerine alma imkânını elde etti. Zaten İmparatorluk Anayasası ve Alman Parlamentosunun hakları uğrunda mücadelede bu sınıfın çıkarlarının söz konusu olduğunu görmüştük. Ayaklanma bölgelerinin hepsinde başa geçen Geçici Hükümetlerin her birinde üye çoğunluğu, halkın bu kesimini temsil ediyordu; dolayısıyla bu hükümetlerin yapabildiklerinin âzamisi, Alman küçük burjuvazisinin neye muktedir olduğunun az çok doğru bir kıstası sayılabilir: göreceğimiz gibi, kaderini onun eline teslim eden her hareketi yıkıma götürmekten başka hiç birşeye muktedir değildir.

Kendini övmekte eşi bulunmayan küçük burjuvazi eylemde çok iktidarsız, en ufak birşeyi göze almakta son derece çekingendir. Ticarî alış verişlerinin ve kredi işlemlerinin bayağı niteliği ona âtıl bir karakter vermeye pek yatkındır, ve siyasî siciline damgasını vurur. Bunun içindir ki, küçük burjuvazi büyük lâflarla ve neler neler yapacağına dair böbürlenmeleriyle ayaklanmayı körükledi; ayaklanma —büyük ölçüde onun isteğine rağmen— patlak verir

vermez iktidarı ele geçirmeye büyük istek gösterdi; bu iktidarı, ayaklanmanın sonuçlarını yoketmekten başka bir iş için kullanmadı. Nerde silâhlı bir çatışma ciddî bir buhrana yol açtıysa orda dükkân sahipleri, içine düştükleri tehlikeli durumdan dehşete kapıldılar; gerine gerine çıkardıkları silâh-başı çağrısını ciddiye alan halktan dehşete kapıldılar; böylece üzerlerinde kalan iktidardan dehşete kapıldılar; herşeyden çok, yoluna baş koymaya zorlandıkları siyasetin kendileri için, sosyal mevkileri için, servetleri için doğurduğu sonuçlardan dehşete kapıldılar. Ayaklanma uğruna, kendilerinin deyimiyle, "can ve mal" larını feda etmeleri beklenmiyor muydu onlardan? Ayaklanmada resmî mevkilere geçmeye, ve bu yüzden, eğer yenilirlerse, sermayelerini yitirmeyi göze almaya zorlanmıyorlar mıydı? Ve de, yendikleri takdirde, savaşçı ordunun esas gövdesini teşkil eden muzaffer proleterler tarafından derhal yerlerinden atılacakları, bütün siyasetlerinin yerle bir edildiğini görecekleri muhakkak değil miydi? Her bir yandan onu saran karşıt tehlikeler karşısında böylece ortada kalan küçük burjuvazi, iktidarını, herşeyi oluruna bırakmaktan —ve bu yüzden, tabiî, küçük bir başarı şansı var idiyse o da yitirildi— ve böylece ayaklanmayı toptan çökertmekten gayri ne yönde kullanacağını bilemedi. Küçük burjuvazinin siyaseti, ya da daha doğrusu, siyasetsizliği, her yerde aynıydı. Bu nedenle 1849 Mayıs ayaklanmaları Almanya'nın her yerinde hep aynı modele uyar.

Dresden'de şehrin sokaklarında dört gün sürdürüldü mücadele. Dresden dükkân sahipleri, "belediye muhafızları" yalnız savaşmamakla kalmadılar, çoğu zaman askerlerin isyancılara karşı harekâtından yana oldular. Burda da isyancıların hemen hepsi çevrenin sanayi bölgelerinden gelme işçilerdi. Başlarında **yetenekli ve soğukkanlı bir kumandan vardı : Rusya'dan kaçan Michael Bakunin.** Bakunin sonradan tutsak düştü; şu anda Macaristan'da

Munkacs zindanlarında yatıyor. Çok sayıda Prusya askerinin müdahalesiyle bu ayaklanma bastırıldı.

Ren Prusya'sında önemli bir savaş olmadı. Orda bütün şehirler tepeleri hisarlı müstahkem mevkiler olduğundan, isyancıların ufak mevzii çarpışmalara girişmekten başka yapacakları birşey yoktu. Yeter sayıda asker toplanır toplanmaz silâhlı muhalefet sona erdi.

Palatinat ve Baden'de ise, tam tersine, zengin, verimli bir eyalet ve bütün bir devlet isyancıların eline geçti. Kullanılacak para, silâh, asker, savaş depoları, herşey vardı. Muvazzaf ordunun askerleri dahi isyancılara katıldılar; hattâ Baden'de başı çekenler arasındaydılar. Saksonya ve Ren Prusyasındaki ayaklanmalar bu güney Alman hareketine örgütlenmek için zaman kazandırma uğruna kendilerini feda ettiler. Taşrada kısmî bir ayaklanmaya bundan daha elverişli bir durum hiç bir zaman ortaya çıkmamıştı. Paris'te bir devrim bekleniyordu; Macarlar Viyana kaplarına dayanmışlardı; bütün orta Almanya devletlerinde yalnız halk değil, askerler de iyiden iyiye ayaklanmadan yanaydılar, ve açıkça onun safında yer almak için fırsat kolluyorlardı. Ne ki hareket bir kere küçük burjuvazinin eline düştükten sonra, daha başından iflâs etti. Küçük burjuva yöneticiler, özellikle —başlarında M. Brentano olmak üzere— Baden'dekiler, "meşrû" hükümdarın, Grandükün yerini ve yetkilerini gaspetmekle vatana ihanet suçu işlemekte olduklarını bir an bile unutmadılar. Bakanlık koltuklarında otururken yüreklerini suçluluk duygusu kemiriyordu. Böyle tabansızlardan başka ne beklenir? Devrimi kendi dağınık ve bu yüzden çaresiz kendiliğinden liğine terketmeleri yetmemiş gibi, bir de üstelik, hareketi köreltmek, iğdiş etmek, yıkmak için ellerinden geleni yaptılar. "Memleketi kurtarıyoruz" zannederlerken aslında Brentano gibi birkaç açıkgöz tarafından burunlarından çekilip

götürülmeye razı olan o derin politikacılar takımının, küçük burjuvazinin "demokratik" kahramanlarının hamiyetli desteği sayesinde başarıya da ulaştılar...

"LOUIS BONAPARTE'İN ON SEKİZ BRUMAIRE'İ"NDEN SEÇMELER

I

Karl Marx

Marksist diyalektiğin somut tarihî olaylara ve durumlara uygulanmasının yine klâsik bir örneği olan bu eserde Marx, sınıf mücadelesi, proleter devrimi, işçi sınıfı öncülüğü kavramlarını tarihî maddeci görüş açısından daha da geliştirmiş, küçük burjuvazi ve köylü tahlillerine açıklık getirmiştir. Üzerinde özellikle durulan bir konu da hâkim sınıf-devlet-bürokrasi-siyasî iktidar ilişkisidir.

Yazarın İkinci Baskıya Önsözü

Çok zamansız ölen dostum Joseph Weydemeyer[1], New York'da 1 Ocak 1852'de yayına başlayacak haftalık bir siyasî dergi çıkarmayı düşünüyordu. Benden bu dergiye hükümet darbesinin tarihini yazmamı istedi. Bunun üzerine, Şubat ortalarına kadar ona **Louis Bonaparte'ın On Sekiz Brumaire'i** başlığı altında haftalık makaleler yazdım. Bu arada Weydemeyer'in ilk plânı gerçekleşmedi. Onun yerine, 1852 baharında **Die Revolution** [Devrim] adında bir

1) Amerikan iç savaşı sırasında St. Louis bölgesi askerî kumandanı. (Marx'ın notu.)

aylık dergi çıkarmaya başladı. Derginin ilk sayısında yalnız benim **On Sekiz Brumaire**'im yer almıştı. Bu sayının birkaç yüz nüshası o ara bir yolunu bulup Almanya'ya girdi ama kitapçıların eline geçmedi. Son derece aşırı radikal iddialar taşıyan bir Alman yayıncı, kitabımı satmasını kendisine önerdiğimde, bu denli "günün koşullarına aykırı" bir "densizlik" karşısında pek erdemli bir dehşete kapıldı.

Yukarıdaki olgulardan anlaşılacağı gibi bu eser olayların âcil baskısı altında ortaya çıkmıştır ve içerdiği tarihî malzeme Şubat ayından (1852) öteye gitmez. Bugün yeniden yayınlanması kısmen kitapçılardan gelen talebin, kısmen de Almanya'daki dostlarımın ısrarı sonucudur.

Aynı konuyu aşağı yukarı benimkiyle **aynı zamanda** ele alan yazılardan yalnız ikisi üzerinde durmaya değer: Victor Hugo'nun kitabı **Napoléon le petit**[1] ile Proudhon'un **Le Coup d'Etat**'sı[2].

Victor Hugo, hükümet darbesinin sorumlu müellifine[3] acı ve nükteli küfürler yağdırmakla yetiniyor. Olayın kendisi, onun eserinde, sanki hiç yoktan, durup dururken oluvermiştir. Hugo bu olayda tek bir kişinin şiddet hareketinden başka birşey görmüyor. O bir tek kişiye dünya tarihinde bir eşi daha bulunamayacak bir kişisel girişim gücü yakıştırmakla onu küçültmek yerine yücelttiğinin farkında değil. Proudhon'a gelince, o, hükümet darbesini önceki bir tarihi gelişimin sonucu olarak göstermeye çalışıyor. Fakat onun hükümet darbesine getirdiği tarihî yorum, kendisi farkına varmadan, hükümet darbesinin kah-

1) Victor Hugo'nun kitabı *Napoléon le petit* (Bücür Napoléon) 1852'de Londra'da yayınlandı.

2) Pierre Joseph Proudhon, *La Révolution social demontrée par le coup d'etat de 2 Décembre* (Sosyal Devrimin 2 Aralık Hükümet Darbesiyle Açıklanması), Brüksel, 1852.

3) Louis Bonaparte kastediliyor.

ramanının tarihî bir savunusu olup çıkıyor. Böylece o da bizim sözde nesnel tarihçilerimizin yanılgısına düşüyor. Bense, tersine, Fransa'da sınıf **mücadelesinin,** soytarı kılıklı sıradan bir adama kahraman rolü oynama fırsatını veren koşulları ve ilişkileri nasıl yarattığını gösteriyorum.

Bu eseri tekrar elden geçirmek, kendine özgü rengini soldurmak olacaktı. Bu nedenle sadece dizgi yanlışlarını düzeltmek ve artık anlaşılmaz olan atıfları çıkarmakla yetindim.

Kitabımın son sözleri - "Ne ki İmparatorluk şalı sonunda Louis Bonaparte'ın omuzlarına düştüğü zaman Napoléon'un tunçtan heykeli Vendôme Sutûnunundan tepesi aşağı yuvarlanacaktır"— şimdiden doğru çıkmıştır[1].

Albay Charras, 1815 harekâtı ile ilgili eserinde[2], Napoléon tapıncına saldırıyı başlattı. Ondan sonra, özellikle son birkaç yıldır, Fransız edebiyatı tarihî araştırma, eleştiri, taşlama ve mizah silâhlarıyla Napoléon efsanesinin işini bitirdi. Halk arasında yaygın geleneksel inançtan bu şiddetli kopuş, bu yaman akıl devrimi, Fransa dışında çok az dikkati çekmiş, daha da az anlaşılmıştır.

Nihayet, son zamanlarda özellikle Almanya'da pek revaçta olan skolastik bir deyimin, Caesarism [Sezarcılık] denilen şeyin kökünü kazımakta kitabımın katkısı olacağını umuyorum. Bu sığ tarihî benzetmede esas nokta unutuluyor —eski Roma'da sınıf mücadelesi yalnız imtiyazlı bir azınlık içinde, özgür zenginlerle özgür yoksullar arasındaydı; buna karşılık nüfusun büyük, üretici çoğunluğu, köleler, bu savaşanlar için sadece pasif bir taban oluştu-

---

1) Marx bunu, Napoléon efsanesine 1860'larda başlayan genel saldırıyı kastederek mecazi anlamda söylüyor. Fakat kehaneti bu önsözü yazdıktan iki yıl sonra sahiden gerçekleşti. Bakınız: ilerde s. 266, dipnot 6.

2) Jean Baptiste Charras, *Histoire de campagne de* 1815, *Waterloo* (1815 Harekâtının Tarihi, Waterloo), Brüksel.

ruyordu. Birçokları Sismondi'nin şu anlamlı sözünü unuturlar: Roma proletaryası toplumun sırtından geçinirdi, oysa çağdaş toplum proletaryanın sırtından geçinmektedir. Kadim ve çağdaş sınıf mücadelelerinin maddî, ekonomik koşulları arasında böylesine tam bir ayrılık varken, bu koşulların ürünü siyasî kişilikler arasında da, Canterbury Başpiskoposu ile Baş Rahip Samuel arasında ne kadar varsa ancak o kadar benzerlik olabilir[1].

Londra, 23 Haziran 1869 Karl Marx

1) Canterbury Başpiskoposu, İngiliz Anglikan kilisesinin ruhanî başıdır. Samuel, Tevratta geçen bir İbranî peygamberi ve hâkimi idi.

LOUIS BONAPARTE'IN ON SEKİZ BRUMAIRE'İ

I

Hegel, bir yerde, dünya tarihinde bütün büyük olayların ve kişilerin sanki iki kez tekrarlandığından söz eder. Şunu eklemeyi unutmuştur: ilkinde trajedi, ikincisinde güldürü olarak. Danton yerine Caussidière, Robespierre yerine Louis Blanc, 1793-95 **Montagne**'ı yerine 1848-51 **Montagne**'ı, Amca'nın yerine Yegen[1]. Aynı karikatür, On Sekiz Brumaire'in ikinci baskısına[2] rastlıyan koşullarda da kendini gösteriyor.

İnsanlar tarihlerini kendileri yaparlar; ama kendi seçtikleri koşullarda, canları istediği gibi değil, doğrudan doğruya karşılaştıkları, geçmişten aktarılmış belli koşullarda. Bütün ölü kuşakların geleneği, yaşayanların zihinleri üzerinde bir kâbus gibi ağırlığını duyurur. Ve insanlar tam kendilerini ve eşyayı kökten değiştirmekle, henüz hiç var-

1) «Amca», birinci Napoléon Bonaparte'tır. Louis Bonaparte onun yeğeni idi.

2) On Sekiz Brumaire'in ikinci baskısından kasıt, Louis Bonaparte'ın 2 Aralık 1851 hükümet darbesidir. "'Birinci baskı', Napoléon Bonaparte'ın 18 Brumaire (9 Kasım) 1799'da Fransa'da Direktuvar rejimini devirip Konsüllük rejimini getiren ünlü hükümet darbesidir.

olmamış birşeyi yaratmakla uğraşır göründükleri bir zamanda, tam da böyle devrimci buhran dönemlerinde, telâşa kapılıp geçmişin ruhlarını kendilerine hizmete çağırırlar. Onlardan isimler, şiarlar ve kostümler ödünç alarak dünya tarihinin yeni perdesini yılların itibar kazandırdığı bu sahte kılıkta ve bu ödünç dille sahneye koyarlar. Böylece Lüter yüzüne havari Pavlus'un maskesini takmış, 1789-1814 Devrimi önce Roma Cumhuriyeti, sonra Roma İmparatorluğu kisvesine bürünmüş, 1848 Devrimi de kâh 1789'u, kâh 1793-95 devrimci geleneğini taklide yeltenip kendini gülünç düşürmekten başka birşey yapamamıştır. Bunun gibi, yabancı bir dili yeni öğrenen bir kimse de hep kendi ana diline çevirir onu; ancak eskisini hatırlamadan yenisinin üstesinden gelebildiği, onu kullanırken ana dilini unuttuğu zaman yeni dilin ruhunu özümsemiş demektir, ancak o zaman meramını o dilde serbestçe anlatabilir.

Dünya tarihinin ölülerinin böyle geri çağırılışını incelediğimizde, hemen göze çarpan bir ayrımla karşılaşıyoruz: Camille Desmoulins, Danton, Robespierre, St. Just, Napoléon, eski Fransız Devriminin partileri ve kitleleri gibi kahramanları da, Romalı kılığında ve Romalı ağzıyla kendi çağlarının görevini, yani çağdaş **burjuva** toplumunu zincirlerinden kurtarıp inşa etme görevini yerine getirdiler. Öncekiler, feodal temeli yerle bir ettiler, onun üzerinde yetişmiş kafaları biçtiler. Öbürü [Napoléon] Fransa'nın içinde serbest rekabetin geliştirilmesine, küçük toprak mülkiyetinin işletilmesine, milletin zincirlerinden boşanan sınaî üretim gücünün kullanılmasına elveren yegâne koşulları yarattı; ve Fransa'nın sınırları ötesinde her yerde, Fransa'daki burjuva toplumuna Avrupa Kıtasında ihtiyaç duyduğu çağdaş ortamı sağlamak için gerektiği kadarıyla feodal kurumları sildi süpürdü. Yeni sosyal yapı bir kere yerine oturduktan sonra tufan -öncesi Devler kayıplara karıştı- ve onlarla birlikte, mezarından kaldırılıp getirilen bütün Roma

âlemi: Brütüs'ler, Craccus'lar, Publicola'lar, tribünler, senatörler, Sezar kendisi. Ayık gerçekliği içinde burjuva toplumu, Say'larda, Cousin'lerde, Royer-Collard'larda, Benjamin Constant'larda ve Guizot'larda kendi aslî yorumcularını ve sözcülerini yaratmıştı; sahici askerî önderleri resmî dairelerde masa başında oturuyorlardı, ve yağ tulumu XVIII. Louis bu toplumun siyasî başıydı. Servet üretmekten ve barışçıl rekabet savaşından başka birşey düşünmeyen burjuva toplumu, vaktiyle beşiğinin başında Roma'lı hortlakların beklediğini idrak etmez olmuştu. Ne ki burjuva toplumu kahramanlıktan ne denli uzak olursa olsun. yine de onu yaratmak için kahramanlık, fedakârlık, tedhiş, iç savaş ve halklar arasında savaşlar gerekti. Ve onun gladiyatörleri, Roma Cumhuriyetinin klâsik sert geleneklerinde, mücadelelerinin sınırlı burjuva içeriğini göz ardı etmek, şevklerini tarihî trajedinin yüksek düzeyinde tutmak için muhtaç oldukları idealleri ve sanat biçimlerini, aldanmacaları buldular. Bunun gibi, yüz yıl önce bir başka gelişme aşamasında, Cromwell ve İngiliz halkı da kendi burjuva devrimleri için gereken dili, heyecanları ve hayalleri Tevrattan ödünç almışlardı. Asıl hedefe ulaşıldıktan, İngiliz toplumunun burjuva dönüşümü gerçekleştirildikten sonra, Habakkuk'un[1] yerini Locke aldı.

Dolayısıyla o devrimlerde ölülerin diriltilmesi eski mücadelelerin gülünç taklidine değil, yeni mücadelelerin yüceltilmesine; eldeki görevi yerine getirmekten gerçekte yan çizmeye değil, o görevi hayalde abartmaya; devrimin hortlağını tekrar ortaya salmaya değil, ruhunu yeniden bulmaya yaradı.

1848-51 arasında, eskinin Bailly'si kılığında tebdil gezen

---

1) Habakkuk, İbranilerin 12 küçük peygamberinden biriydi. Zulme ve tahakküme karşı çıkarak İsrâil halkının Kaldelilerin eline esir düşeceğini ve sonradan kurtulacağını haber vermişti.

républicain en gants jaunes [sarı eldivenli cumhuriyetçi] Marrast'tan[1] tutun da, alelâde iğrenç yüz çizgilerini Napoléon'un demirden ölü-maskesi altında gizleyen sérgüzeştçiye[2] kadar, ortada yalnız eski devrimin hortlağı dolaşıyordu. Bir devrim sayesinde kendine hızlandırılmış bir hareket gücü sağladığını sanan bütün bir halk ansızın kendini ölü bir çağa geri itilmiş buluyor; ve bu geriye gidişe dair hiç bir şüpheye yer kalmasın diye de, nicedir antika ulemasının eline düşmüş eski tarihler, eski takvim, eski isimler, eski fermanlar ve çoktan çürüyüp toprağa karışmış görünen eski zaptiyeler, yeniden ortaya çıkıyor. Millet, Bedlam'daki[3] kaçık İngilize dönmüştür: adam eski Firavunlar devrinde yaşadığını sanmaktadır, ve her Allahın günü, Habeşistan altın madenlerinde ağır işe koşulmaktan yakınmaktadır; başında kör kandil, ardında eli kamçılı forsa nöbetçisi, bu yeraltı zindanına diri diri gömülmüştür, çıkış kapılarını hiç bir ortak dil konuşmadıkları için ne madenlerdeki köle işçileri, ne de birbirlerini anlayan karmakarışık bir barbar paralı-asker gürûhu tutmuştur. "Bütün bunlar benden, benim gibi bir özgür Britanyalı'dan bekleniyor," diye içini çeker, kaçık İngiliz, "eski Firavunlara altın çıkarmak için!" "Bonaparte ailesinin borçlarını ödemek için!" diye içini çekiyor Fransız milleti de. İngiliz, aklı başında olduğu sürece, para kazanma tutkusundan kurtulamıyordu. Fransızlar, devrimle uğraştıkları sürece, 10 Aralık seçiminin[4] gösterdiği gibi, Napoléon'un anısından bir türlü

---

1) Bailly, birinci büyük Devrimde Kurucu Meclis başkanıydı, sonra Paris belediye başkanı oldu. Marrast da Şubat Devriminden sonra önce Paris belediye başkanı, ardından Kurucu Meclis başkanı oldu.

2) Louis Bonaparte kastediliyor.

3) Londra'da bir zamanların ünlü timarhanesi.

4) 10 Aralık 1848'de Louis Bonaparte genel oyla Cumhurbaşkanı seçildi.

kurtulamadılar. Devrimin tehlikelerinden kaçıp, Mısır'da bıraktıkları et-kazanlarının[1] başına dönmeye can attılar. 2 Aralık 1851'de nihayet aradıklarını buldular. Şimdi ellerinde eski Napoléon'un sadece karikatürü değil, On Dokuzuncu Yüzyılın ortasında nasıl görünebilirse öyle karikatürleştirilmiş eski Napoléon'un kendisi var.

On Dokuzuncu Yüzyılın sosyal devrimi ilhamını geçmişten değil, ancak gelecekten alabilir. Geçmişe dair tüm hurafelerden arınmadıkça kendinden yola çıkamaz. Daha önceki devrimler kendi içeriklerini göz ardı edebilmek için geçmiş dünya tarihinin anılarına muhtaçtılar. On Dokuzuncu Yüzyıl devrimi kendi içeriğine kavuşabilmek için ölülerle uğraşmaktan vazgeçmek zorundadır. O zaman söz özü aşmıştı; şimdi öz sözü aşıyor.

Şubat Devrimi apansız gelen bir baskın, eski toplumun **gâfil avlanmasıydı.** Halk bu beklenmedik **darbeyi** yeni bir çağı muştulayan dünya çapında bir olay ilân etti. 2 Aralıkta, Şubat Devrimi bir üç-kâğıtçı numarasıyla el çabukluğuna getirilip yok edilmiştir; ve yıkılmış görünen artık kıraallık değil, yüzyıllar süren mücadeleler sonunda ondan koparılan liberal tavizlerdir. **Toplum** kendine yeni bir içerik kazanacağına, **devlet** sadece en eski biçimine, kılıçla kukuletanın[2] yüzsüzcesine basit sultasına geri dönmüşe benziyor. Şubat 1848 **coup de maine'ine** [baskınına] Aralık 1851 **coup de tètei'nin** [tepmesinin] cevabıdır bu. Haydan gelen huya gider. Yine de, aradaki zaman boşa harcanmamıştır. 1848 ve 1851 yılları arasında Fransız toplumu, devrimci ol-

1) Tevratta anlatıldığına göre, İsrail kaviminin Mısır'dan göçü sırasında içlerinde bazı yüreksizler, çöllerde bunca sıkıntıya katlamaktansa Mısırdaki et-kazanlarının başında (yani karınları tok) ölmeyi tercih ettiklerini söyleyerek hallerinden yakınmışlardı.

2) Kukuleta'dan kasıt, papaz kukeletasıdır. Yani Kilise.

duğu için kestirme bir yöntemle üstelik, Şubat Devriminin salt suyun yüzünde bir kırışmadan öte birşey olabilmesi için kurala, deyim yerindeyse ders kitabına uygun bir gelişme seyrine göre Şubattan önce edinilmiş olması gereken bilgi ve tecrübeden yana eksiklerini gidermiştir. Şimdi toplum hareket noktasının gerisine düşmüş gibi . Aslında önce kendine, çağdaş devrimin ciddiyet kazanması için şart olan devrimci hareket noktasını, durumu, ilişkileri ve koşulları yaratmak zorunda.

On Sekizinci Yüzyıldaki gibi burjuva devrimleri büyük bir hızla başarıdan başarıya koşarlar; dramatik sonuçları birbiriyle yarışır; kişiler ve eşya elmas parıltıları içinde görünür; çoşkunluk hergünkü ruh hâlidir; ama kısa sürerler; çok geçmeden doruğa varmışlardır, ve buhran döneminin sonuçlarını ayık kafayla sindirmeyi öğrenene kadar uzun süre kendine gelemez toplum. Oysa On Dokuzuncu Yüzyıldaki gibi proleter devrimleri kendilerini sürekli eleştirirler, her an seyirlerini yarıda keser, görünüşte başarılmış olana silbaştan geri dönerler; ilk çabalarının yetersiz, cılız ve zavallı yanlarıyla amansızca alay ederler; düşmanlarını sanki sadece, topraktan yeni bir güç devşirsin de daha devasa boyutlarda yine karşılarına dikilsin diye yere sererler; kendi amaçlarının belirsiz azameti karşısında durmadan irkilip geri çekilirler, ve her türlü geri dönüşü imkânsız kılan bir durum yaratılıp da koşullar kendileri

Hic Rhodus, hic salta![1]
İşte gül, burda oyna!

diye haykırana kadar sürer bu.

---

1) Lâtince, "İşte Rodos, burda sıçra!" Halep ordaysa arşın burda anlamına gelir. Hegel, *Hukuk Felsefesinin İlkeleri* kitabının önsözünde bu deyimi Almanca "İşte gül, burda oyna!" biçiminde kullanmıştır. Rodos, Yunanca aynı zamanda "gül" demektir.

Zaten, az çok işinin ehli her gözlemci, Fransa'daki gelişmeyi adım adım izlememiş dahi olsa, devrimi misilsiz bir fiyaskonun beklemekte olduğunu sezebilirdi. Demokrat Bayların, 1852 Mayısının ikinci Pazar gününden[1] beklenen lûtufkâr sonuçlardan ötürü birbirlerini kutlarken attıkları kibirli zafer çığlıklarını işitmek yeterdi bunun için. Chilisam[2] mezhebi takipçilerinin kafasında İsa'nın yeryüzüne dönüp bin yıllık saltanatını başlatacağı gün neyse, bu bayların kafasında Mayıs 1852'nin ikinci Pazar günü aynı öyle bir saplantı, bir doğma olup çıkmıştı. Her zaman olduğu gibi zaaf yine mûcizelere inancın kanadı altına sığınmıştı; düşmanı sırf aklından kovduğu için yendiğini sanıyor, kendisini bekleyen geleceği ve düşünüp de henüz daha gerçekleştirmek istemediği işleri durduğu yerde yücelterek, yaşanan günün anlamını bir türlü kavrıyamıyordu. Açığa çıkmış yetersizliklerini kafa kafaya verip dertleşerek inkâra kalkan o kahramanlar bohçalarını toplamışlar, zafer çelenklerini hesaba yazdırıp şimdiden tahsil etmişler, kalender mizaçlarının olanca sükûnetiyle çoktan hükümet ricalini atmak basiretini gösterdikleri **in partibus**[3] cumhuriyetleri tam o sırada borsada kırdırmaya koyulmuşlardı. 2 Aralık, bulutsuz gökten inen bir yıldırım gibi ansızın tepelerinde patladı. Öyle ki, tabansız yılgınlık dönemlerinde yüreklerindeki korkuların en şirret şamatacılarca bastırılmasına gönülden razı olan halklar, kaz yaygaralarının Ka-

---

1) 1848 Fransız Anayasası Cumhurbaşkanı seçiminin her dört yılda bir Mayıs ayının ikinci Pazar günü yapılmasını öngörüyordu. Bir Cumhurbaşkanının ikinci defa aday olması mümkün değildi. 1852 Mayısında Louis Bonaparte'ın görev süresi sona erecekti.

2) Chilias, Yunanca bin demektir. Chiliasm, mistik bir Hıristiyan öğretisiydi. Buna göre Hazreti İsa ikinci kez dünyaya gelerek yeryüzünde bin yıl sürecek bir evrensel adalet, eşitlik ve refah düzeni kuracaktı.

3) "Sürgünde" anlamına gelen bir "Latince" deyim.

pitol'ü[1] kurtarabildiği günlerin artık geride kaldığına kanaat getirmiş olsalar gerektir.

Anayasa, Milli Meclis, hânedancı partiler[2], mavi ve kırmızı cumhuriyetçiler[3], Afrika kahramanları[4], kürsüden yükselen gökgürültüsü, gündelik basında çakan şimşek, tüm edebiyat, tanınmış siyasiler ve entellektüel şöhretler, medeni hukuk ve ceza kanunu, liberté, égalité, fraternité [özgürlük, eşitlik, kardeşlik] ve 1852 Mayısının ikinci Pazar günü —hepsi, düşmanlarının bile sihirbaz yerine koymadıkları bir adamın efsunları önünde hayali fener[5] sûretleri gibi silinip gittiler. Genel oy sadece bir an için, bütün dünyanın gözü önünde vasiyetini kendi eliyle yazıp, var olan herşeyin zeval bulmaya müstahak olduğunu halk adına ilân etsin diye yürürlükte kalmış görünüyor[6].

Fransızların yaptığı gibi, milletlerinin gâfil avlandığını söylemek yetmez. Bir millet ve bir kadın, önlerine çıkan ilk kopuğun ırzlarına geçmesine fırsat veren zaaf anın-

---

1) Roma'da bir tepe. Eski bir efsaneye göre, Roma şehri İ.Ö. 390 yılında Galyalıların istilâsından, bu tepe üzerindeki tapınaklardan birinde beslenen kazların bağırmalarıyla muhafızların uyanması sayesinde kurtulmuştu.

2) Bourbon Hânedanı taraftarı Meşrûiyetçiler ile, Orléans hanedanı taraftarı olan Orléans'cılar kastediliyor.

3) Mavi cumhuriyetçiler, ılımlı burjuva cumhuriyetçilerdi. Kırmızı cumhuriyetçiler, Ledru-Rollin önderliğindeki küçük burjuva cumhuriyetçilerdi.

4) 1830-40 yıllarında Cezayir sömürge savaşlarında ün ve şan kazanan cumhuriyetçi generaller: Cavaignac, Lamoricière, Bedeau.

5) Ya da sihirbaz feneri. Fizikte bazı optik deneyler için kullanılan izdüşüm feneri.

6) Fransa'da genel oy 1848 Devriminde yürürlüğe girdikten sonra 1850'de Millî Yasama Meclisi tarafından kaldırıldı. Louis Bonaparte 2 Aralık hükümet darbesinden sonra genel oyu tekrar geri getirdi ve 20 Aralık 1851 plebisitiyle darbeyi ve kendi diktatörlüğünü halka onaylattı.

dan ötürü bağışlanamazlar. Bilmece böyle tekerlemelerle çözülemez; olsa olsa bir başka biçimde yeniden ortaya atılır. Otuz altı milyon nüfuslu bir milletin nasıl olup da üç madrabaz tarafından apansız kıstırılıp hiç direnme göstermeden esarete sürüklenebildiği açıklığa kavuşturulmalıdır.

Fransız Devriminin 24 Şubat 1848'den Aralık 1851'e kadar geçirdiği evreleri genel çizgileriyle bir daha görelim.

Üç ana dönem apaçık ortadadır: **Şubat dönemi;** 4 Mayıs 1848'den 28 Mayıs 1849'a kadar **Cumhuriyetin kuruluş dönemi, ya da kurucu Millî Meclis dönemi;** 28 Mayıs 1849' dan 2 Aralık 1851'e kadar **anayasal cumhuriyet** ya da **Millî Yasama Meclisi dönemi.**

24 Şubattan, Louis Philippe'in devrilmesinden 4 Mayıs 1848'e, Kurucu Meclisin toplanmasına kadar süren **birinci dönem,** asıl **Şubat dönemi,** devrime **giriş** olarak tanımlanabilir. Bu dönemin karakteri şu olguda resmî ifadesini bulmuştur: devrimin alelacele ortaya çıkardığı hükümet kendisi **geçici** olduğunu ilân etmiş, ve bu dönemde tartışılan, gerçekleştirilmeye çalışılan ya da öne sürülen herşey, tıpkı hükümet gibi, kendini sadece **geçici** ilân etmiştir. Hiç bir şey ve hiç bir kimse var olma ve gerçekten birşey yapma hakkını kendinde görmeye cesaret edememiştir. Devrimi hazırlayan ya da belirleyen bütün unsurlar, hânedancı muhalefet[1], cumhuriyetçi burjuvazi, demokratik cumhuriyetçi küçük burjuvazi ve sosyal demokrat işçiler, geçici olarak Şubat **hükümetinde** yerlerini bulmuşlardır.

Zaten bundan başkası olamazdı. Şubat günlerinin başlangıçtaki amacı, mülk sahibi sınıfın kendi içindeki siyasî imtiyazlılar çevresini genişletecek ve finans aristokrasisinin dışa kapalı hâkimiyetine son verecek bir seçim reformuydu. Fakat iş fiilî çatışmaya varınca, halk barikatların üzerine çıkınca, Millî Muhafızlar harekete geçmeyince, or-

1) Orléans hânedanına yakın, kıralcı liberal muhalefet.

du ciddî bir direnme göstermeyince ve kırallık kaçıp gidince, cumhuriyet çok doğal göründü. Partilerin herbiri onu kendine göre yorumladı. Proletarya onu silâh zoruyla elde ettiği için ona kendi damgasını vurdu, onu bir **sosyal cumhuriyet** ilân etti. Böylece çağdaş devrimin genel içeriği ortaya konulmuş oluyordu: eldeki malzeme, yığınların eğitim düzeyi, hâlihazır koşullar ve ilişkiler bakımından o an için pratikte gerçekleştirilebilir herşeyle taban tabana çelişen bir içerik. Öte yandan, Şubat Devrimine katılan bütün diğer unsurların hak iddiaları hükümette ele geçirdikleri aslan payıyla tanındı. Bu nedenledir ki, başka hiç bir dönemde bu dönemdekinden daha girift bir tumturaklı sözler ve fiilî kararsızlık ve sakarlık, yeniliğe duyulan daha büyük bir iştiyak ve eski göreneğe tanınan daha köklü bir hâkimiyet, toplumun bütününde görünüşte daha büyük bir uyum ve unsurları arasında daha derin bir husumet karışımı göremeyiz. Paris proletaryası, önünde açılan engin ufukları seyre dalıp sosyal sorunlar üzerinde ciddî tartışmalarla oyalanmayı sürdürürken, eski toplum güçleri toparlanıp elele vermişler ve Temmuz kırallığının engelleri yıkıldıktan sonra bir anda siyaset sahnesine doluşan millet çoğunluğunun, köylülerin ve küçük burjuvaların beklenmedik desteğine konmuşlardı.

İkinci dönem, 4 Mayıs 1848'den 1849 Mayısı sonuna kadar, **burjuva cumhuriyetin kuruluş** dönemidir. Şubat günlerinden hemen sonra yalnız hânedancı muhalefet cumhuriyetçilerin, ve cumhuriyetçiler sosyalistlerin baskınına uğramamışlardı, bütün Fransa Paris'in baskınına uğramıştı. 4 Mayıs 1848'de ilk toplantısını yapan Millî Meclis milletin oylarıyla seçilmişti ve milleti temsil ediyordu. Millî Meclis Şubat günlerinin iddialarına karşı canlı bir itirazdı ve devrimin sonuçlarını burjuva boyutlarına indirecekti. Bu Millî Meclisin niteliğini ânında kavrayan Paris proletaryası, Meclis toplandıktan birkaç gün sonra, 15 Mayısta, onun

varlığını zorla inkâra, onu dağıtmaya, milletin proletaryayı tehdit eden reaksiyoner ruhunun büründüğü organik biçimi parçalayıp asli unsurlarına ayırmaya boşuna çalıştı. Bilindiği gibi 15 Mayıs, Blanqui ve yoldaşlarını, yani proleter partisinin gerçek önderlerini, incelediğimiz dönemin bütün süresi boyunca siyaset sahnesinden uzaklaştırmaktan başka bir sonuç vermedi.

Louis Philippe'in **burjuva kıralliğını** ancak bir **burjuva cumhuriyeti** izleyebilir. Bu demektir ki, eskiden kıral adına burjuvazinin dar bir kesimi hüküm sürerken, şimdi halk adına burjuvazinin tümü hüküm sürecektir. Paris proletaryasının talepleri ütopyacı saçmalıklardır, bunlara artık son verilmelidir. Kurucu Millî Meclisin bunu ilân etmesine Paris proletaryası **Haziran ayaklanması** ile, Avrupa iç savaşlar tarihinin en muazzam olayı ile karşılık verdi. Burjuva cumhuriyeti galebe çaldı. Finans aristokrasisi, sanayi burjuvazisi, orta sınıf, küçük burjuvazi, ordu, Seyyar Muhafızlar adı altında örgütlenen lumpen proletarya, entellektüel şöhretler, papazlar ve köylüler hep ondan yanaydılar. Paris proletaryasından yana kendinden gayri kimse yoktu. Zaferden sonra üç binden fazla isyancı boğazlandı, on beş bin kişi hiç yargılanmadan sömürgelere sürüldü. Bu yenilgiyle proletarya devrim sahnesinin ardına geçer. Her fırsatta, hareket yeniden canlanmaya yüz tutar tutmaz, yine öne çıkmaya savaşır— ama her defasında daha da azalan bir güçle ve daha cılız sonuçlarla. Onun üstünde yer alan sosyal tabakalardan biri devrimci bir galeyana kapılır kapılmaz proletarya onunla derhal ittifak kurar, bu yüzden çeşitli partilerin birbiri ardı sıra uğradıkları bütün yenilgileri o da paylaşır. Ne ki ardarda gelen bu darbeler yayıldıkları toplum yüzeyi genişledikçe giderek güçsüzleşirler. Proletaryanın Meclisteki ve basındaki belli başlı önderleri birer birer mahkemelerin eline düşerler, proletaryanın başına hep bir öncekinden daha güvenilmez

önderler geçer. Proletarya, kısmen de, **mübadele bankaları ve işçi birlikleri gibi kuramcı deneylere atılarak eski dünyayı onun kendi büyük, birleşik kaynakları aracılığıyla devrimci değişikliğe uğramaktan vazgeçer; kurtuluşunu, tam tersine, topluma birşey sezdirmeden, el altından, kendi sınırlı hayat koşulları içinde sağlamaya çalışır ve bu yüzden ister istemez gemisini karaya oturtur.** Haziranda çarpıştığı **bütün sınıflar** da onun yanısıra yere serilmedikçe ne kendinde eski devrimci yüceliği bulabilmesi, ne de yeni kurulan ilişkilerden yeni enerji devşirebilmesi mümkün gibidir. Ama hiç değilse verdiği büyük, dünya-tarihi çapında mücadelenin şerefiyle yenilir. Yalnız Fransa değil, bütün Avrupa Haziran depremi karşısında titrer. Oysa üst sınıfların sonraki yenilgileri öylesine ucuza malolur ki, sırf bir olay sayılabilmeleri için dahi zaferi kazanan parti tarafından hayasızca abartılmaları gerekir, ve yenilgiye uğrayan parti proletaryadan ne kadar uzaksa, yenilgisi o kadar yüz kızartıcıdır.

Haziran kıyamcılarının uğradıkları yenilgi, şüphesiz, burjuva cumhuriyetinin üzerinde kurulup yükselebileceği zemini hazırlamış, düzlemişti; ama, aynı zamanda, Avrupa'da "Cumhuriyet mi, kırallık mı?" sorunundan çok farklı sorunların gündemde olduğunu göstermişti. Burda **burjuva cumhuriyetinin** bir sınıfın diğer sınıflar üzerinde sınırsız istibdadı anlamına geldiğini ortaya koymuştu. Ve ispat etmişti ki, eski bir medeniyete, gelişmiş bir sınıfsal yapıya, çağdaş üretim koşullarına, ve yüzyıllar süren çalışmalar sayesinde bütün geleneksel fikirlerin içinde çözülüp eridiği bir entellektüel bilince sahip ülkelerde **cumhuriyet, genellikle, burjuva toplumunun siyasi devrim biçimidir sadece**— meselâ Kuzey Amerika Birleşik Devletlerinde olduğu gibi onun **tutucu hayat biçimi** değil. Orda, Amerika'da sınıflar şimdiden varolmakla birlikte henüz istikrar kazanmamışlardır, unsurlarını sürekli bir akış içinde durma-

dan yeniler ve karşılıklı değiştirirler; çağdaş üretim araçları, âtıl bir nüfus fazlalığına uygun düşecek yerde, kafa ve kol emeğinin görece eksikliğini telâfi ederler, ve nihayet, yeni bir dünyayı ele geçirmek zorunda olan hummalı ve dinç maddî üretim hareketi, eski ruh âlemini ortadan kaldırmaya ne zaman, ne de fırsat bırakmıştır.

Haziran günlerinde bütün sınıflar ve partiler proletarya sınıfına, **Anarşi partisine**, sosyalizm, komünizm partisine karşı **Düzen partisinde** birleşmişlerdi. Toplumu "toplum düşmanları"ndan "kurtarmışlardı'. Eski toplumun "**mülkiyet, aile, din, düzen**" sloganlarını ordularına parola yapmışlar, karşı-devrimci haçlılara, "Bu işaretin altında zafer senin olacak!"[1] demişlerdi. O gündenberi Haziran isyancılarına karşı bu işaretin altında toplanan birçok partiden hangisi kendi sınıf çıkarını devrimci savaş alanında savunmaya kalkışacak olsa hemen "Mülkiyet, aile, din, düzen!" feryadı önünde dize geliyor. Topluma hükmedenler çevresinin her daralışında, daha dışa kapalı bir çıkarın daha geniş bir çıkara karşı her korunuşunda, toplum bir kere daha kurtarılıyor. En basitinden bir burjuva maliye reformu, en sıradan bir liberalizm, en biçimsel bir cumhuriyetçilik, en sığ bir demokrasi adına ileri sürülen her talep aynı zamanda hem "topluma kastetmek" diye cazalandırılıyor, hem de "sosyalizm" damgasını yiyor. Sonunda "din ve düzen" in ulu rahipleri kendileri tapınak mihraplarından sille tokat alaşağı ediliyorlar, gece karanlığında yataklarından kaldırılıp kodes arabalarına tıkılarak zindanlara atılıyor ya da sürgüne gönderiliyorlar; tapınakları yerle bir ediliyor, ağızlarına kilit vuruluyor, kalemleri kırılıyor, kanunları din, mülkiyet, aile ve düzen adına yırtı-

---

1) Bir Hıristiyan efsanesine göre Roma İmparatoru birinci Konstantin İ.S. 312 yılında rakibi Maxentius'u yendiği savaştan hemen önce gökte üzerinde bu sözler yazılı bir haç görmüştü.

lıp atılıyor. Düzen aşığı burjuvalar sarhoş asker sürüleri tarafından balkonlarında kurşunlanıyorlar, aile ocaklarının kutsiyeti çiğneniyor, evleri eğlence kabilinden topa tutuluyor — hepsi mülkiyet, aile, din, düzen adına! En sonunda burjuva toplumunun dökün tüsü **kutsal düzen alayını** oluşturuyor ve kahraman Crapulinski[1] **"toplumun kurtarıcısı"** sıfatıyla Tuileries Sarayına[2] yerleşiyor.

II

Olayların akışını izlemeye devam edelim.

Kurucu Millî Meclisin Haziran günlerinden sonraki tarihi, **burjuvazinin cumhuriyetçi kesiminin**, üç renk cumhuriyetçileri, has cumhuriyetçiler, siyasî cumhuriyetçiler, biçimsel cumhuriyetçiler, vb. adlarla anılan kesimin **hâkimiyetinin ve çöküşünün** tarihidir.

Louis Philippe'in burjuva kırallığı devrinde bu kesim **resmî** cumhuriyetçi **muhalefeti**, dolayısıyla zamanın siyaset âleminin varlığı kabul edilen aslî bir unsurunu oluşturmaktaydı. Meclislerde temsilcileri, basında oldukça geniş bir etki alanı vardı. Paris sözcüsü, **National**, kendine göre **Journal des Debats** kadar itibar sahibiydi. Bu kesimin karakteri de meşrûtî kırallık dönemindeki durumuna uygun düşüyordu. Burjuvazinin büyük ortak çıkarlar çevresinde kenetlenmiş, özgül üretim koşullarıyla diğerlerinden ayrılan bir kesimi değildi. Cumhuriyetçi görüşe yatkın burjuvalar, yazarlar, hukukçular, subay ve memurlardan oluşan bir klikti. Etkinliğini halkın Louis Philippe'e duyduğu anti-

1) Alman şairi Heine'nin bir şiirindeki sefalete düşmüş Polonyalı karakterin adı. Fransızca "crapule", sefih, rezil demektir.

2) Paris'te, XIV. Louis'ye kadar Fransız kırallarının oturdukları saray. 1789 Devriminden sonra yürütme gücünün merkezi, İmparatorluktan (1804) sonra da hükümdarların ikametgâhı oldu.

patiye, eski cumhuriyetin anılarına, birkaç fanatiğin cumhuriyetçi imanına, ama hepsinin üstünde, Viyana andlaşmaları ve İngiltere ile ittifaktan nefretini durmadan körüklediği **Fransız milliyetçiliğine borçluydu**[1]. National'in Louis Philippe zamanında ardına taktığı desteğin büyük kısmı bu gizli emperyalizmden [imparatorlukçuluktan] kaynaklanıyordu, ki yine bu emperyalizm daha sonra, cumhuriyette, Louis Bonaparte'ın şahsında tehlikeli bir rakip olarak onun karşısına dikilecekti. **National**, bütün burjuva muhalefet gibi, finans aristokrasisiyle savaşıyordu. Fransa'da finans aristokrasisi ile savaşta büyük yeri olan bütçe aleyhinde polemikler, ona istismarı ihmal edilemiyecek kadar ucuz bir rağbet sağladığı gibi, sofuca kaleme alınmış başmakaleleri için de bir o kadar bol malzeme kaynağı idi. Sanayi burjuvazisi, Fransız himayeci gümrük sistemini gözü kapalı savunduğu için **National**'e minnettardı, ama National bu sistemi millî ekonomik olmaktan çok, millî nedenlerle benimsiyordu; bütünüyle burjuvazi, komünizmi ve sosyalizmi gözü-kara suçladığı için ona minnettardı. Bunun ötesinde **National** partisi **has cumhuriyetçiydi**. Yani burjuva hâkimiyetinin kıralcı biçimi yerine cumhuriyetçi biçimini, ve asıl, bu hakimiyetten kendisine aslan payını istiyordu. Bu dönüşümün koşulları konusunda kendi kafası hiç de aydınlık değildi. Buna karşılık ona gün gibi aşikâr görünen ve Louis Philippe'in saltanatının son günlerinde reform şölenlerinde açıkça itiraf edilen şey, demokratik küçük burjuvalar ve özellikle devrimci proletarya tarafından hiç mi hiç tutulmadığı idi. Bu has cumhuriyetçiler, has cumhuriyetçiler için hep olağan olduğu gibi, ilk

1) 1815 Viyana Kongresi Fransa'yı 1790'daki sınırları içine itmiş ve genişleme emellerine ket vurmuştu. İngiltere, Napoléon Fransa'sının yenilgisini sağlayan Avrupa karşı-devrimci ittifakının başıydı.

başta Orléans Düşes'[1]nin naipliğiyle yetinmek üzereydiler ki Şubat Devrimi patladı ve en tanınmış temsilcilerine Geçici Hükümette yer verdi. Has cumhuriyetçiler daha baştan doğal olarak burjuvazinin güvenine sahiptiler. Kurucu Millî Mecliste de çoğunluk onlardaydı. Geçici Hükümetin sosyalist unsurları, Millî Meclisin ilk toplantısında atadığı Yürütme Kurulunun derhal dışında bırakıldılar, ve **National** partisi, Yürütme Kuruluna da yol vererek bu sayede en yakın rakiplerinden, **küçük burjuva** ya da **demokratik cumhuriyetçilerden** (Ledru-Rollin, vb.) kurtulmak için Haziran ayaklanmasını fırsat bildi. Burjuva cumhuriyetçi partinin Haziran kıyımını yöneten generali Cavaignac bir çeşit diktatörce yetkilerle Yürütme Kurulunun yerini aldı. **National**'in eski yazı işleri müdürü Marrast, Kurucu Meclisin daimî başkanı oldu, bakanlıklar ve bütün diğer önemli makamlar has cumhuriyetçilerin payına düştü.

Uzun zamandanberi kendine Temmuz kırallığının meşrû mirasçısı gözüyle bakan cumhuriyetçi burjuva kesim böylece en büyük umutlarının umduğundan da öte gerçekleştiğini gördü; ama iktidarı, Louis Philippe zamanında hayal ettiği gibi burjuvazinin tahta karşı liberal bir başkaldırısı sayesinde değil, proletaryanın sermayeye karşı ayaklanması, salkım ateşiyle bastırılan bir ayaklanma sayesinde ele geçirdi. Hayalinde **en devrimci** olay olarak canlandırdığı şey, gerçekte **en karşı-devrimci olay** oldu. Meyva kucağına düşmüştü— ama hayat ağacından değil, bilgi ağacından[2].

---

1) Kıral Louis Philippe'in 1842'de ölen büyük oğlunun karısıydı. Louis Philippe torunu adına 24 Şubat 1848'de tahttan feragat ettiği için naip olacakken Cumhuriyetin ilânı durumu değiştirdi.

2) Hayat Ağacı; cennette yetişen ve meyvası yiyenlere ölümsüzlük bahşeden ağaç. Bilgi Ağacı: Âdem ile Havva'nın yasak meyvasını yiyerek günaha girdikleri ağaç.

Burjuva cumhuriyetçilerin tek başlarına **hâkimiyeti** sadece 24 Haziran 1848'den 10 Aralık 1848'e kadar sürdü. Bu dönem, **cumhuriyetçi bir anayasanın hazırlanması** ve **Paris sıkıyönetimi** ile özetlenir.

Yeni anayasa aslında 1830 Anayasa Beratının[1] cumhuriyetçi kılığa sokulmuş bir baskısından başka birşey değildi. Temmuz kırallığının burjuvazinin bile büyük bir kısmını siyasî iktidar dışında bırakan dar kapsamlı seçim sistemi[2] burjuva cumhuriyetinin varlığıyla bağdaşamazdı. Bunun yerine Şubat Devrimi derhal tek dereceli genel oyu getirmişti. Burjuva cumhuriyetçiler bundan geri dönemezlerdi. Bir seçim bölgesinde en az altı ay oturmuş olmak şartını eklemekle yetinmek zorunda kaldılar. Eski yönetim, belediye, adalet, ordu, vb. düzeni hiç değişmeden yürürlükte kaldı; ya da anayasa nerde bir değişiklik yaptıysa, o değişiklik içerikte değil, içindekiler listesinde, esasta değil, isimde oldu.

1848 özgürlüklerinin kaçınılmaz kurmay heyeti, kişi özgürlüğü, basın özgürlüğü, konuşma özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, toplantı özgürlüğü, eğitim ve din vb. özgürlükleri, onları dokunulmaz kılan anayasal bir üniforma kuşandılar. Bu özgürlüklerin her biri Fransız **citoyen**'inin [yurtdaşının] **mutlak** hakkı ilân edildi, ama hep şu derkenarla: bu hak, **"başkalarının eşit hakları** ve **kamu güvenliği"** ile, ya da bireysel özgürlüklerin kendi aralarında ve onlarla kamu güvenliği arasında tam bu uyumunu sağlıyacak 'kanunlar"la sınırlanmadıkça sınırsızdır. Meselâ: "Yurtdaşlar örgütlenme, şiddete başvurmadan ve silâhsız

---

1) Temmuz Kırallığının esas teşkilât kanunu. Kırala büyük yetkiler tanıyan bir meşrûtî anayasa idi.

2) Bu sisteme göre yılda en az 200 frank dolaysız vergi ödeyenler sadece oy kullanabiliyorlardı. Bu yüzden Şubat Devrimi öncesinde Fransa'da oy kullanma hakkına sahip olanların sayısı bütün nüfusun yüzde 2,8'inden ibaretti.

toplantı yapma, dilekçe verme, düşüncelerini basında ya da herhangi bir başka yoldan ifade etme hakkına sahiptirler. **Bu hakların kullanılması üzerinde başkalarının eşit hakları ve kamu güvenliğinden gayri hiç bir sınır yoktur.**" (Fransız Anayasasının İkinci Bölümü Madde 8.) — "Eğitim serbesttir. Eğitim özgürlüğü kanunca tespit edilen şartlara uyularak ve devletin yüksek denetimi altında **kullanılır.**" (Aynısı. Madde 9) — "Her yurtdaşın evi, kanunun saydığı haller **dışında** dokunulmazlığa sahiptir." (İkinci Bölüm. Madde 3.) Vb., vb.— Dolayısıyla anayasa, durmadan, ilerde [anayasayı uygulamak için] çıkarılacak **organik** kanunlara atıf yapmaktadır: bu kanunlar o derkenarları öyle bir tarzda uygulayacak, ve bu sınırsız özgürlüklerin kullanılmasını öyle düzenleyecekler ki, özgürlükler birbirleriyle de, kamu güvenliği ile de çatışmayacaklar. Sonradan düzen dostları tarafından bu kanunlar öyle bir tarzda çıkarıldı ve özgürlükler öyle düzenlendi ki, burjuvazi onları kullanırken başka sınıfların eşit haklarından doğan hiç bir engelle karşılaşmadı. Bu organik kanunların bu özgürlükleri "başkaları"na bütün bütün yasakladığı, ya da kullanılmalarını her biri ayrı bir polis tuzağı olan şartlara bağladığı hallerde bu her zaman, anayasanın öngördüğü gibi, salt "kamu güvenliği" adına, yani burjuvazinin güvenliği adına oluyordu. Bunun içindir ki daha sonra her iki taraf da —bütün bu özgürlükleri kaldıran düzen dostları gibi, bu özgürlüklerin hepsini isteyen demokratlar da— anayasayı kendilerine mehaz göstermekte baştan sona kadar haklıydılar. Zira anayasanın her maddesi kendi anti-tezini, kendi Üst Meclisini ve Alt Meclisini, yani genel beyanda özgürlüğü, derkenarda özgürlüğün kaldırılmasını içermektedir. Böylece, özgürlüğün **adına** saygı gösterilip sadece fiilen gerçekleşmesi —tabii, yasal yoldan— önlendiği sürece, özgürlüğün **gerçek hayatta** varlığına indirilen darbeler ne denli

öldürücü olursa olsun, özgürlüğün anayasal varlığına halel gelmemiş oluyordu.

Böylesine ustalıkla dokunulmaz kılınan bu anayasa yine de, Akhilleus[1] gibi, tek bir noktada tehlikeye açıktı: topuğunda değil, başında. Daha doğrusu, sonunda giderek düğümlendiği iki başında —bir yanda **Yasama Meclisi**, öbür yanda **Cumhurbaşkanı**. Anayasaya baştan sona bir göz atın, göreceksiniz, sadece Cumhurbaşkanının Yasama Meclisi ile ilişkisini açıklayan madelerdir mutlak, kesin, çelişkisiz ve çarpıtılması imkânsız olanlar. Çünkü burda, burjuva cumhuriyetçilerin kendi durumlarını sağlama bağlamaları söz konusuydu. Anayasanın 45'ten 70'e kadar maddeleri öyle kaleme alınmıştır ki, buna göre Millî Meclis Cumhurbaşkanına anayasaya uygun olarak işten el çektirebilir, ama Cumhurbaşkanı Millî Meclisi ancak anayasaya aykırı olarak, ancak anayasayı iptal ederek başından atabilir. Dolayısıyla anayasa burda kendisinin zorla çiğnenmesine çanak tutmaktadır. Anayasa, 1830 Beratı gibi kuvvetlerin ayrılığını kutsamakla kalmıyor, bu ayrılığı dayanılmaz bir çelişki hâline gelinceye kadar büyüttükçe büyütüyor. Yasama gücüyle yürütme gücünün parlamentodaki çekişmelerine Guizot'nun taktığı adla **anayasal güçler arasında oyun**, 1848 Anayasasında her an **va-banque** [banko] oynanmaktadır. Bir yanda halkın genel oyla seçilen ve tekrar seçilebilir yedi yüz elli temsilcisi var: bunlar her türlü denetimin üstünde, feshi imkânsız, bölünmez bir Millî Meclis, mutlak yasama yetkisini haiz, savaş ve barış konusunda ve ticarî andlaşmalarda nihaî karar sahibi, genel af ilân etmeye tek yetkili, ve sürekli olduğu için her an sahnenin önünü tutan bir Millî Meclis oluşturuyorlar.

---

1) Eski Yunan efsanesinde deniz tanrıçası Thetis'in oğlu savaşçı Akhilleus'un topuğundan gayri hiç bir yerine silâh işlemezdi.

Öbür yanda kırallık iktidarının bütün sıfatlarını haiz Cumhurbaşkanı var: Millî Meclisten bağımsız olarak bakanlarını atama ya da görevden atma yetkisi onundur, yürütme gücünün bütün imkânları onun emrindedir, herhangi bir resmî makamı dilediğine bahşeden ve bu sayede Fransa'da en azından bir buçuk milyon insanın geçimini elinde tutan da odur, çünkü o kadar insan her kademeden yarım milyon memur ve subayın eline bakmaktadır. Bütün silâhlı kuvvetlere o kumanda eder. Tek tek suçluları bağışlayabilir, yurtdaşların seçtikleri vilâyet genel meclislerini, kanton ve belediye meclislerini Devlet Şûrasının onayıyla dağıtabilir. Yabancı ülkelerle her türlü andlaşma müzakerelerini başlatma ve yürütme hakkı yalnız ona aittir. Meclis her an göz önünde ve kamunun eleştirisine açık iş görürken, o Eliseum Bahçelerinde[1] gizli bir hayat sürer; hem üstelik, anayasanın 45. Maddesi gözünün önünde ve yüreğinde her gün ona, **"Frere, il faut mourir!"**[2] diye haykırıp durduğu halde. Seçiminden sonraki dördüncü yılın güzelim Mayıs ayının ikinci Pazar günü iktidarın sona eriyor! O gün debdeben bitecek. Bu oyunun tekrarı yok. Eğer borçların varsa, ve eğer niyetin, ola ki, güzelim Mayıs ayının ikinci Pazartesi günü Clichy'ye[3] taşınmak değilse, Anayasanın sana bahşettiği altı yüz bin frankla onları vaktinde ödemeye bak!— Böylece anayasa fiilî iktidarı Cumhurbaşkanına verirken, Millî Meclise manevî iktidar sağlamaya çalışmaktadır. Kanun maddeleriyle manevî bir iktidar yaratmanın imkânsızlığı bir yana, anayasa Cumhurbaşkanı-

---

1) Paris'deki ünlü Champs-Elysées caddesi yakınındaki Elysée Sarayı 1848-52 arasında Cumhurbaşkanının ikametgâhı idi. Eliseum Bahçeleri mitolojide kahramanların ve faziletli kişilerin ruhlarının yaşadığı yerdi.

2) "Ölmemiz mukadder, kardeş!"

3) On Dokuzuncu Yüzyılda Paris'in ünlü borçlular hapishanesi.

nı tek dereceli seçimle bütün Fransızlara seçtirmekle bir kere daha kendi kendini yürürlükten kaldırmaktadır. Fransa'nın oyları Millî Meclisin yedi yüz elli üyesi arasında dağılırken, burda, tersine, tek bir kişi üzerinde birleşiyor. Halkın her bir ayrı temsilcisi sadece şu ya da bu partiyi, şu ya da bu şehri, şu ya da bu köprü başını, ya da hattâ sadece, ne dâva ne de kişi ince elenip sık dokunulmaksızın, yedi yüz elli kişiden herhangi birini seçme zorunluluğunu temsil ederken, o bir tek kişi milletin seçtiğidir ve onu seçme fiili egemen halkın her dört yılda bir oynadığı kozdur. Seçimle gelen Millî Meclis milletle metafizik, seçimle gelen Cumhurbaşkanı ise kişisel bir ilişki içindedir. Gerçi Millî Meclis tek tek milletvekillerinde millî ruhun çeşitli veçhelerini yansıtır ama, Cumhurbaşkanında bu millî ruh ete kemiğe bürünür. Cumhurbaşkanı Millî Meclisin karşısında bir çeşit ilâhî hak sahibidir; halkın lûtfu sayesinde Cumhurbaşkanıdır.

Deniz tanrıçası Thetis, hayatının baharında öleceğini Akhilleus'a önceden haber vermişti. Akhilleus gibi bir zayıf noktası olan anayasa da, Akhilleus gibi ,erken öleceği önsezisini taşıyordu. Büyük yasama şaheserleri tamamlanmaya yaklaştıkça kıralcıların, Bonaparte'çıların, demokratların ve komünistlerin cüretleri artarken kendi itibarlarının nasıl günden güne düşmekte olduğunu anayasa-yapıcı has cumhuriyetçilerin anlamaları için, Thetis'in denizden çıkıp bu sırrı onlara vermesine gerek yoktu: ideal cumhuriyetlerinin ulvî cennetinden adî dünyaya şöyle bir göz atmaları yeterdi. Anayasada bir hile ile, 111. Maddenin yardımıyla, kaderi atlatmaya çalıştılar. Bu maddeye göre **Anayasa değişikliği** için verilen her önergenin, her biri arasında bir tam ay geçecek ardarda üç ayrı görüşmeden sonra oyların en az dörtte üçünü toplaması ve ayrıca, ek bir şart olarak, Millî Meclisin en az beş yüz üyesinin oylamaya katılması gerekmektedir. Has

cumhuriyetçiler bununla, hâlen parlamentoda çoğunluğa ve hükümet otoritesinin tüm imkânlarına hâkimlerken âciz ellerinden her gün biraz daha kayıp gitmekte olan iktidarı, parlamentoda sadece bir azınlık olarak —peygamberce bir önseziyle kendilerini şimdiden o hâle düşmüş görüyorlardı— yine de sürdürmek için nafile bir teşebbüse girişmekten başka birşey yapmıyorlardı.

Nihayet anayasa, melodramatik bir paragrafında, kendini "bütün Fransız halkının ve her Fransızın uyanık dikkatine ve vatanseverliğine" emanet etmektedir— ama daha önce, bir başka paragrafta, "uyanık" ve "vatansever" Fransızları kendisi tarafından tam da bu amaçla icad edilen Yüksek Adalet Mahkemesinin, **"haute cour"** un [yüksek mahkemenin] müşfik ve titiz ellerine emanet ettikten sonra.

2 Aralık 1851'de bir kafa vuruşuyla devrilmeyip sadece bir şapkanın dokunuşuyla düşen 1848 Anayasası işte böyle bir anayasaydı. Elbette ki bu şapka üç köşeli bir Napoléon şapkasıydı.

Burjuva cumhuriyetçiler Mecliste bu anayasayı hazırlaya, tartışa, oylaya dursunlar, Cavignac Meclis dışında **Paris sıkıyönetimini** sürdürüyordu. Paris sıkıyönetimi, cumhuriyet yaratmanın doğum sancısını çeken Kurucu Meclisin ebesiydi. Her ne kadar anayasanın hayatına sonradan süngülerle son verilmişse de, unutulmamalı ki onu yine süngülerle, hem de halka çevrilen süngülerle anasının karnında korumak ve süngülerle dünyaya getirmek gerekmişti. "İtibarlı cumhuriyetçiler"in ataları, sembolleri olan üç renkli bayrağı Avrupa'nın dört bir yanında geziye göndermişlerdi.[1] Kendileri de, bütün Kıtayı kendi-

1) Marx bununla, Fransız ordularının büyük Devrim ve Napoléon zamanında Avrupa'da kazandıkları zaferleri kastediyor.

liğinden dolaşıp büsbütün alevlenen bir aşkla Fransa'ya dönen, ve bugün artık taşra vilâyetlerinin yarısında Fransız uyruğuna girmiş olan bir icad ortaya attılar: **sıkıyönetim.** Fransız Devriminin seyri boyunca birbirini izleyen her buhranda dönem dönem kullanılan harikulade bir icad. Ne ki dönem dönem Fransız toplumunun başına beynini sıkmaçlayıp onu sükûnete kavuşturmak için geçirilen kışla ve ordugâh; dönem dönem yargıç ve yönetici, vasi ve sansürcü olarak faaliyet göstermelerine, poliscilik oynayıp gece bekçiliği yapmalarına göz yumulan kılıç ve tüfek; dönem dönem toplumun en yüce hikmeti ve rehberi ilân edilen bıyık ve üniforma— kışla ve ordugâh, kılıç ve tüfek, bıyık ve üniforma, sonunda ister istemez kendi rejimlerini en üstün rejim ilân ederek toplumu bir defada hepten kurtarmayı, ve sivil toplumu kendi kendini yönetme zahmetinden azade kılmayı düşünmeyecekler miydi? Kışla ve ordugâh, kılıç ve tüfek, bıyık ve üniformanın aklına bu düşüncenin gelmesi şu bakımdan daha da kaçınılmazdı: o zaman, gördükleri daha büyük hizmet karşılığında kendilerine daha iyi ödeme yapılmasını bekleyebilirlerdi. Oysa sadece dönem dönem uygulanan sıkıyönetimden, şu ya da bu burjuva kesimin çağrısı üzerine toplumun geçici olarak kurtarılmasından, birkaç ölü ve yaralı ile birkaç burjuva dost gülücüğünden başka birşey geçmiyordu ellerine. Niçin askeriye de günün birinde kendi çıkarı adına ve kendi yararına sıkıyönetimcilik oynayıp aynı zamanda burjuvaların keselerini sıkıya almasındı? Kaldı ki, geçerken belirtelim, Cavaignac zamanında on beş bin isyancıyı hiç yargılanmadan sürgüne yollayan askeri komisyon başkanı **Albay Bernard**'ın şu anda Paris'te icrayi faaliyette bulunan askeri komisyonların yine başında olduğu unutulmamalıdır.

Her ne kadar Paris'te sıkıyönetimle muteber, has

cumhuriyetçiler 2 Aralık 1851 **praetor** muhazılarının[1] fideliğini tavlayıp hazır etmişlerse de, Louis Philippe devrinde yaptıkları gibi milli duyguları abartacakları yerde şimdi milli iktidar ellerindeyken yabancı ülkelere kul köle oldukları, ve İtalya'yı özgürlüğüne kavuşturacakları yerde Avusturyalılarla Napolililer tarafından yeniden ezilmesine ses çıkarmadıkları için övgüyü haketmişlerdir.[2] Louis Bonaparte'ın 10 Aralık 1848'de Cumhurbaşkanı seçilmesi, Cavaignac'ın diktatörlüğünün ve Kurucu Meclisin sonu oldu.

Anayasanın 44. Maddesi şöyle der: "Fransız Cumhurbaşkanı, Fransız yurtdaşı sıfatını hiç bir zaman yitirmemiş olmalıdır." Fransız Cumhuriyetinin ilk Cumhurbaşkanı, L.N. Bonaparte, yalnız Fransız yurtdaşı sıfatını yitirmekle, yalnız İngiltere'de yardımcı polis kadrosunda çalışmakla kalmamıştı, bir de üstelik İsviçre uyrukluydu[3].

10 Aralık seçiminin ne anlama geldiğini başka yerde[4] gösterdim. Burda o konuya tekrar dönmiyeceğim. Şu kadarına değinmek yeter: bu seçim milletin diğer sınıflarına karşı, Şubat Devriminin bahasını ödemek zorunda bıra-

---

1) Praetor muhafızları, Roma imparatorlarının bir dönemdeki başıbozuk muhafız alayı idi. Burda Louis Bonaparte'ın lumpenler arasından devşirdiği, bir çeşit faşist komando işlevi gören 10 Aralık Derneği mensupları kastediliyor.

2) 1848 Temmuzu sonunda Avusturya ordusu Piedmont'u yenerek Milano'yu işgal etti. 25 Ağustosta Cavaignac Avusturya'ya karşı bir müdahale fikrini reddetti, onun yerine Fransa'nın arabuluculuk yapmasını önerdi. Napoli ordusu da 1848 Eylülünde Sicilya'nın yarısını tekrar ele geçirdi. Bütün bunlar *National* takımının Avrupa karşı-devrimci güçleriyle ittifakının sonuçlarıydı.

3) Louis Napoléon Bonaparte 1832 yılında İsviçre yurtdaşı olmuş, 1848'de İngiltere'de iken Londra'da Chartist'lere karşı örgütlenen özel yardımcı polis birliğinde çalışmıştı.

4) *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri 1848-50*'den Parçalar bölümüne bakınız.

kılan **köylülerin bir tepkisi** idi, **kırın şehre tepkisi** idi. **National** cumhuriyetçilerinin ne şan ve şeref, ne de fazladan ücret sağlıyabildikleri ordu tarafından, Bonaparte'ı krallığa geçişte bir köprü olarak selâmlayan büyük burjuvazi tarafından, ve onu Cavaignac'ı çarpacak musibet olarak selâmlayan proleterler ve küçük burjuvalar tarafından büyük ölçüde onaylandı. Köylülerin Fransız Devrimiyle ilişkisini ilerde daha yakından inceleme fırsatını bulacağım.

20 Aralık 1848'den[1] Kurucu Meclisin 1849 Mayısında dağılmasına kadar geçen dönem, burjuva cumhuriyetçilerin yıkılışlarının tarihini kapsar. Burjuvazi için bir cumhuriyet kurduktan, devrimci proletaryayı saf dışı kıldıktan ve demokratik küçük burjuvaziyi şimdilik susturduktan sonra, onlar da, haklı olarak **kendi malı** saydığı cumhuriyete el koyan burjuvazi çoğunluğu tarafından bir kenara itildiler. Gelgelelim bu burjuva çoğunluk, **kıralcıydı.** Bir kesimi, büyük toprak sahipleri, **Restorasyon** sırasında hüküm sürmüştü, dolayısıyla **Meşrûiyetçi** idi. Öbürü, finans soyluları ve büyük sanayiciler, Temmuz krallığı döneminde hüküm sürmüştü, dolayısıyla **Orléans'cı** idi. Ordu, üniversite, kilise baro, akademi ve basının yüksek kodamanlarına değişik oranlarda olmakla birlikte, her iki yanda da rastlanıyordu. **Bourbon** ya da **Orléans** adını değil, **Sermaye** adını taşıyan burjuva cumhuriyetinde, **birlikte** hüküm sürebilecekleri devlet biçimini bulmuşlardı. Haziran ayaklanması zaten onları "Düzen partisi"nde birleştirmişti. Şimdi yapılacak ilk iş, Millî Meclisin sıralarını hâlâ işgal eden burjuva cumhuriyetçiler kliğini ıskartaya çıkarmaktı. Bu has cumhuriyetçiler halka karşı şiddet kullanırken ne kadar zalim idiyseler, şimdi geri çekilirlerken, kendi cumhuriyetçiliklerini ve

1) 10 Aralık 1848'de Cumhurbaşkanı seçilen Louis Bonaparte'ın resmen göreve başladığı tarih.

yasama haklarını yürütme gücüne ve kıralcılara karşı savunmaları söz konusuyken, o kadar korkak, yaltakçı, yılgın ve savaşmaktan âcizdiler. Yıkılışlarının şerefsiz tarihini burada anlatmama gerek yok. Yenik düşmediler; kayıplara karıştılar. Tarihleri ebediyen kapanmıştır. Mecliste olsun, Meclis dışında olsun, bundan sonraki dönemde yalnız anılar olarak göze çarparlar —ne zaman salt Cumhuriyet adı yeniden dâva konusu olsa, ve ne zaman devrimci mücadele en düşük düzeye inmeye yüz tutsa tekrar canlanır gibi olan anılar. Geçerken işaret edeyim: bu partiye adını veren gazete, **National**, bundan sonraki dönemden meslek değiştirip sosyalist oldu.

Bu dönemi kapatmadan önce, 20 Aralık 1848'den Kurucu Meclisin sahneden çekilmesine kadar evlilik ilişkisi içinde yaşamışken, biri diğerini 2 Aralık 1851'de yok eden iki güce gerisin geri bir göz atmamız gerekiyor. Bir yanda Louis Bonaparte, öbür yanda aralarında koalisyon yapan kıralcıların partisi neden —Düzen partisi, büyük burjuvazinin partisi— söz ediyoruz. Bonaparte Cumhurbaşkanı olur olmaz derhal Düzen partisinden bir hükümet kurdu ve başına parlamenter burjuvazinin en liberal kesiminin eski önderi, **nota bene**[1], Odilon Barrot'yu getirdi. M. Barrot 1830'danberi hayali gözünde tüten bakanlık koltuğunu, hem de üstelik başbakanlığı nihayet ele geçirmişti; fakat Louis Philippe zamanında hulyasını kurduğu gibi parlamenter muhalefetin en ileri önderi olarak değil, bir parlamentoyu katletme görevi ile, ve en azılı düşmanlarının, Cezvitlerle[2] Meşrûiyetçilerin suç ortağı olarak. Gelini sonunda eve getirmişti ama kız sokağa düştükten sonra. Bonaparte kendisi hiç ortada görünmüyordu. Onun adına bu parti iş görüyordu.

---

1) "Buraya dikkat!" demektir.

2) Aşırı karşı-devrimci militan Hıristiyan tarikatı.

Bakanlar kurulunun daha ilk toplantısında Roma seferine girişilmesi kararlaştırılarak, bunun, Millî Meclis'in birşeyden haberi olmaksızın yapılması ve gerekli ödeneğin Meclisten yalan dolanla koparılması üzerinde anlaşmaya varıldı. Böylece hükümetin ilk işi Millî Meclisi dolandırmak, devrimci Roma Cumhuriyetine karşı yabancı müstebit devletlerle gizli komplo kurmak oldu. Aynı tarzda ve aynı manevralarla Bonaparte kıralcı Yasama Meclisi ve onun anayasal cumhuriyetine karşı 2 Aralık darbesini hazırladı. Unutmayalım ki 20 Aralık 1848'de Bonaparte'ın hükümetini oluşturan parti, 2 Aralık 1851'de Millî Yasama Meclisinde çoğunlukta olan partiydi.

Kurucu Meclis, Ağustosta, anayasayı tamamlayacak bütün bir dizi organik kanunu hazırlayıp çıkarmadan dağılmamaya karar vermişti. 6 Ocak 1849'da Düzen Partisi Rateau adında bir milletvekiline, Meclisin organik kanunları bir yana bırakıp **kendi feshini** kararlaştırmasını isteyen bir önerge verdirtti. Başta Odilon Barrot olmak üzere yalnız bakanlar değil, Millî Meclisin bütün kıralcı üyeleri kredinin yeniden tesisi, düzenin takviyesi, belirsiz geçici duruma son verilip kesin bir düzenlemeye gidilmesi için feshinin gerekli olduğunu; yeni hükümetin verimli çalışmasını engellediğini ve sırf garezden ötürü hayatını uzatmaya çalıştığını; ülkenin ondan artık bıktığını Meclise mütehakkim bir edayla bildirdiler. Bonaparte yasama gücüne savrulan bütün bu küfürleri bir kenara yazdı, ezberledi ve 2 Aralık 1851'de, bunlardan ders aldığını parlamentonun kıralcılarına ispat etti. Onların sloganlarını onlara karşı kullandı.

Barrot hükümeti ve Düzen partisi daha da ileri gittiler. Fransa'nın dört bucağından **Millî Meclise dilekçeler** gönderttiler. Bu dilekçelerde, nazik bir dille, Meclisin ortadan toz olması isteniyordu. Böylece hükümet ve Düzen partisi örgütlenmemiş halk yığınlarını Millî Meclise, hal-

kın anayasaya göre örgütlenmiş ifadesine karşı savaşa sürdüler. Bonaparte'a, parlamenter meclislere karşı halka başvurmayı öğrettiler. Nihayet 29 Ocak 1849'da, Kurucu Meclisin kendi feshi konusunda karar vereceği gün geldi çattı. Millî Meclis, toplantılarının yapıldığı binayı asker işgali altında buldu; hem Millî Muhafızların, hem de muvazzaf birliklerin başkumandanlığını elinde tutan Düzen partisi generali Changarnier sanki hemen bir savaş çıkmak üzereymiş gibi Paris'te büyük bir askerî geçit resmi düzenledi, kıralcı koalisyonun sözcüleri Kurucu Meclise, isteksiz davrandığı takdirde zor kullanılacağına dair tehditler savurdular. Meclis istekliydi, ve ancak çok kısa bir hayat süresi için daha pazarlıkta uyuştu.[1] 29 Ocak, 2 Aralık 1851 hükümet darbesinden, lâkin bu defa Bonaparte'la birlikte kıralcıların cumhuriyetçi Millî Meclise karşı gerçekleştirdikleri bir 2 Aralık 1851 hükümet darbesinden başka neydi ki? Beyler, Bonaparte'ın 29 Ocak 1849'dan, askerlerin bir kısmına Tuileries önünde kendi karşısında geçit resmi yaptırmak için yararlandığını, ve askerî gücün parlamento gücüne karşı bu ilk alenî kazan kaldırışına Caligula[2] rolüne çıkmaya hazırlık bâbında hevesle sarıldığını hiç farketmediler, ya da farketmek istemediler. Onlar yalnız kendi Changarnier'lerinin farkındaydılar.

Düzen partisini Kurucu Meclisin hayatını zorla kısa kesmeye iten özel bir saik, eğitim kanunu, dinî ibadet kanunu gibi anayasayı tamamlayıcı **organik** kanunlardı. Bu kanunların, yüreklerine kuşku düşen cumhuriyetçiler tarafından çıkarılmasına meydan verilmeden kendileri tarafından çıkarılması kıralcılar koalisyonu için son dere-

---

1) Kurucu Meclis bu 29 Ocak 1849 tarihli toplantısında, Rateau'nun 6 Ocak tarihli önergesinin *kayıtsız şartsız reddini* isteyen bir başka önergeyi reddetti.

2) Azgın müstebitliğiyle ünlü ordudan gelme Roma imparatoru.

ce önemliydi. Ne ki bu organik kanunlar arasında Cumhurbaşkanının sorumluluğuna dair bir kanun da vardı. 1851'de Yasama Meclisi tam böyle bir kanun taslağı üzerinde çalışırken Bonaparte atak davranıp bu derbeyi 2 Aralık darbesiyle karşıladı. Kıralcılar, 1851 parlamenter kış harekâtları[1] sırasında bu Sorumluluk Kanununu, üstelik kuşkulu, düşman, cumhuriyetçi bir Meclis tarafından düzenlenmiş olarak hazır bulmak için neler vermezlerdi ki!

Kurucu Meclis son silâhını da 29 Ocak 1849'da kendi eliyle dağıttıktan sonra Barrot hükümeti ve düzen dostları derhal onun üzerine çullandılar, onu aşağılamak için ne yapılabilirse yaptılar, iktidarsız yılgın Meclisten halkın gözünde en son saygı kırıntılarını da yitirmesine yol açan kanunlar koparttılar. Bonaparte, kafasındaki Napoléon tutkusuyla, parlamento iktidarının bu hallere düşüşünü kamu önünde yüzsüzce istismar etmekten çekinmedi. 8 Mayıs 1849'da Millî Meclis Civitavecchia'nın Oudinot tarafından işgali dolayısıyla hükümeti kınayan bir önergeyi oylayıp Roma seferinin görünürdeki amacına döndürülmesini emredince[2], Bonaparte aynı akşam **Moniteur'** de, Oudinot'ya yazdığı bir mektubu yayınlattı. Bu mektupta onu kahramanca eylemlerinden ötürü kutluyor ve kalemefendisi parlamenterlerin tersine, şimdiden, ordunun cömert hâmisi pozunu takınıyordu. Kıralcılar buna güldüler. Onlar Bonaparte'ı kendi basit oyuncakları sanıyorlardı. Nihayet, Kurucu Meclisin başkanı Marrast bir an için Millî Meclisin güvenliğini tehlikede görüp de anayasa uyarınca bir albayla alayını göreve çağırınca, albay gerekçe olarak disiplini öne sürerek emre uymadı ve

1) 2 Aralık 1851 darbesinden sonra Düzen partisinin bazı unsurlarının Bonaparte'a karşı direnişe geçme teşebbüsü.

2) Roma seferinin görünürdeki amacı Avusturya'nın İtalya'ya müdahalesini önlemekti.

Marrast'ı Changarnier'ye havale etti. Changarnier de **baionnettes intelligentes**'den [entellektüel süngülerden] hiç hazzetmediğini söyleyerek onu başından savdı. 1851 Kasımında, o sırada Bonaparte'la kesin mücadeleyi başlatmak isteyen kıralcı koalisyon kendilerinin ünlü **Questor'lar**[1] **Tasarısına**, Millî Meclis Başkanınca Meclisin emrine doğrudan askerî birlik tahsis edilebilmesi ilkesini sokmaya çalışıyordu. Generallerinden biri, Le Flô, tasarıyı imzalamıştı. Changarnier lehte oy kullandı, Thiers eski Kurucu Meclisin basiretine övgüler düzdü ama boşuna. Savaş Bakanı Saint-Arnaud, Thiers'e, Changarnier'nin vaktiyle Marrast'a verdiği cevabı verdi —hem de Montagne'ın alkışları arasında![2]

Böylece **Düzen partisi**, henüz daha Millî Meclis değilken, henüz sadece hükümetken, parlamento rejimini gözden düşürmek için yapmadığını bırakmadı. Oysa 2 Aralık 1851 bu rejimi Fransa'dan sürdü diye şimdi feryat ediyor!

Parlamento rejimine iyi yolculuklar dileriz!

III

28 Mayıs 1849'da Millî Yasama Meclisi toplandı. 2 Aralık 1851'de Meclis dağıtıldı. Bu dönem **anayasal, ya da parlamenter cumhuriyetin** hayat süresini kapsar.

Birinci Fransız Devriminde **Anayasacıların**[1] iktidarını **Girondin**'lerin[2] iktidarı, ve **Girondin**'lerin iktidarını **Jacobin**'lerin[3] iktidarı izler. Bu partilerin her biri daha

---

1) Questor, Yasama Meclisinin üyeleri arasından seçilen idare âmirlerine verilen isimdi.

2) Söz konusu tasarı 17 Kasımda uzun tartışmalardan sonra reddedildi. *Montagne* da aleyhde oy kullandı.

ilerici partinin desteğine dayanır. Devrimi, ardından artık daha ileriye gidemeyeceği, hele ilerisine hiç geçemiyeceği bir noktaya vardırdığı anda, gerisindeki daha atak müttefiki tarafından bir kenara itilir ve giyotine yollanır. Devrim, böylece, hep yükselen bir çizgi boyunca ilerler.

1848 Devriminde durum bunun tersidir. Proleter partisi küçük burjuva demokrat partinin bir eklentisi olarak göze çarpmaktadır. 16 Nisanda, 15 Mayısta ve Haziran günlerinde bu ikincisinin ihanetine uğrar ve yarı yolda bırakılır[4]. Demokrat parti ise burjuva cumhuriyetçi partinin omuzlarına yaslanmaktadır. Burjuva cumhuriyetçiler kendi durumlarının sağlama bağlandığından emin olur olmaz, baş belâsı yoldaşı silkeleyip atarlar ve Düzen partisinin omuzlarına abanırlar. Düzen partisi omuzlarını eğer, burjuva cumhuriyetçileri tepetaklak düşürür, kendini silâh gücünün omuzlarına atar. Hâlâ o omuzlarda oturduğunu hayal ederken, bir sabah vakti, omuzların süngülere dönüşmüş olduğunun farkına varır. Her parti onu arkadan sıkıştıran partiye tekmeyi indirir, önündeki geriye itiş yapan partiye yaslanır. Bu gülünç vaziyette dengesini yitirmesine ve kaçınılmaz yüz buruşturmalarından sonra acayip taklalar atarak yeri boylamasına niçin şaşmalı? Devrim, böylece, hep alçalan bir çizgi boyunca ilerler. Daha son Şubat barikatı kaldırılmadan, ilk

---

1) 1789 Devriminde Kurucu Meclisin (17 Haziran 1789-30 Eylül 1791) ve sonradan Yasama Meclisinin (1 Ekim 1791-19 Eylül 1792) meşrûtî krallık taraftarı üyeleri.

2) Konvansiyon Meclisinde (21 Eylül 1792-26 Ekim 1795) büyük ve orta burjuvazinin temsilcisi ılımlı cumhuriyetçiler.

3) Konvansiyon Meclisinde küçük burjuvazinin temsilcisi radikal cumhuriyetçiler. Robespierre'in partisi.

4) *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri 1848-50*'den Parçalar bölümüne bakınız.

devrimci otorite kurulmadan bu geriye doğru hareketin içinde bulmuştur kendini.

Önümüzdeki dönem, hepsi de göze batan karmakarışık bir çelişkiler yumağıdır: Anayasa aleyhinde apaçık fesat çeviren anayasacılar; kendilerini anayasacı ilân eden devrimciler; herşeye kadir olmak isteyip her zaman parlamento sınırları içinde kalan bir Millî Meclis; sabrı kendine meslek edinen ve şimdiki yenilgilerini hep gelecek zaferlere dair kehanetlerle göğüsleyen bir **Montagne**; cumhuriyetin **patres conscripti**'sini[1] oluşturan ve bağlı oldukları hasım hânedanları ülke dışında, diş biledikleri cumhuriyeti Fransa'da tutmaya durum gereği zorlanan kıralcılar; gücünü doğrudan doğruya güçsüzlüğünden, itibarını uyandırdığı horgörüden alan bir yürütme gücü; iki kırallığın, Restorasyon ve Temmuz kırallıklarının birleşik kepazeliğinden başka birşey olmayan, imparatorluk etiketli bir cumhuriyet —birinci şartı ayrılma olan itifaklar; ilk kuralı kararsızlık olan mücadeleler; huzur adına gemi azıya almış beyhude bir ajitasyon, devrim adına en ciddî sükûnet öğütleri; yalandan heyecanlar, heyecansız doğrular; hiç bir kahramanlığı görülmeyen kahramanlar, olaysız tarih; görünüşe göre yegâne itici gücü takvim olan ve hep aynı gerginlikleri ve yumuşamaları tekrarlıya tekrarlıya gına getiren gelişme; dönem dönem bir doruğa ulaşır görünüp sonra keskinliklerini yitiren, hiç bir çözüme varmadan yok olan çelişkiler; fiyakalı gayretkeşlikler ve dünyanın sonu geliyor diye içine düşülen hödüklere seza dehşet, bir yandan da **laisser aller**'leriyle [herşeyi oluruna bırakmalarıyla] Kıyamet gününden çok Fronde[2] çağını hatır-

1) Eski Roma'da Senato üyeleri. Düzenin gerçek sahipleri.
2) On Yedinci Yüzyıl Fransa'sında burjuvazi ile feodal soyluların bir kısmının mutlak kırallığa başkaldırı hareketi. Yer yer köylü desteğine dayanmaktaydı.

latan dünya kurtarıcılarının çevirdikleri en bayağı cinsinden entrikalar, oynadıkları saray komedileri— Fransa'nın resmî kolektif dehasının, tek bir adamın hilekâr ahmaklığı tarafından hiçe indirilişi; milletin kolektif iradesinin, genel oy aracılığıyla her ses verişinde kendinden yana tecellisini yığınların iflâh olmaz düşmanlarının şahsında arayışı, ve sonunda bir şakînin inatçı iradesinde buluşu. Eğer tarihin gri üstüne gri resmedilmiş herhangi bir kesiti varsa işte budur. İnsanlar ve olaylar ters yüz edilmiş Schlemihl'lere[1], gövdelerini yitirmiş gölgelere benziyorlar. Devrim kendi temsilcilerini kendisi felce uğratıyor, yalnız düşmanlarına muhteris bir güç bahşediyor. Karşı-devrimciler tarafından durmadan gelberi edilip sonra kışkışlanan "kızıl heyulâ" nihayet belirdiğinde, başında anarşinin Frikya takkesiyle[2] değil, düzenin üniformasını kuşanmış olarak, **kırmızı pantolonla** çıka geliyor.

Gördük ki Bonaparte'ın 20 Aralık 1848'de, yani Yücelere erdiği gün atadığı hükümet, Düzen partisinin, Meşrûiyetçi ve Orléans'cı koalisyonun bir hükümetiydi. Bu Barrot-Falloux hükümeti hayat süresini az çok zorla yarıda kestiği cumhuriyetçi Kurucu Meclisten sonra da yaşamaya devam ederek iş başında kalmıştı. Müttefik kıralcıların generali Changarnier hem Birinci Ordu Tümeninin, hem Paris Millî Muhafızlarının genel kumandasını şahsında birleştirmeye devam ediyordu. Nihayet, genel seçimler Düzen partisine Millî Mecliste büyük bir çoğunluk sağlamıştı. Burda Louis Philippe'in mebusları ve âyânı kutlu bir Meşrûiyetçiler alayı ile karşılaştılar. Milletin

---

1) Alman şairi Chamisso'nun bir şiirindeki kahramanın adı. Büyülü bir kese karşılığında gölgesini satar ve tekrar bulabilmek için bütün dünyayı dolaşır.

2) Eski Frikyalıların giydikleri tepesi öne düşen külâh. On Dokuzuncu Yüzyılda özgürlük sembolüydü. 1789 Devriminde Jacobin'ler başlarında bu külâhla dolaşırlardı.

oylarından birçoğu bu Meşrûiyetçiler için siyaset sahnesine giriş kartına dönüşmüştü. Bonaparte'çı milletvekillerinin sayısı, bağımsız bir parlamento partisi oluşturmalarına elvermeyecek kadar azdı. Onlar Düzen partisinin **mauvaise queue**'sü [tufeyli takımı] gibi görünüyorlardı sadece. Böylece Düzen partisi hükümet iktidarını, orduyu ve yasama organını, kısacası devlet iktidarının tümünü elinde tutmaktaydı. İktidarını halkın iradesiymiş gibi gösteren genel seçim sonuçları, ve karşı-devrimin Avrupa Kıtası üzerinde her yerde aynı zamanda kazandığı zafer de onu manen güçlendirmişti.

Hiç bir parti bundan daha büyük desteklerle, ya da daha çok başarı vaadeden koşullarda mücadeleye atılmamıştır.

Kazazede **has cumhuriyetçiler** Millî Yasama Meclisinde, Afrika generalleri Cavaignac, Lamoricière ve Bedeau'nun başını çektikleri aşağı yukarı elli kişilik bir klikten ibaret kaldıklarını gördüler. Buna karşılık büyük muhalefet partisini **Montagne** oluşturuyordu. **Sosyal demokrat** parti parlamentoda kendine bu adı takmıştı. **Montagne** Millî Meclisin yedi yüz elli oyunun iki yüzünden fazlasına hâkimdi, dolayısıyla en azından Düzen partisinin üç ayrı kesiminden her biri kadar güçlüydü. Kıralcı koalisyonun tümüne kıyasla azınlıkta kalışını karşılar görünen özel koşullar vardı. Vilâyetlerdeki seçim sonuçları kır halkı arasında hatırı sayılır bir destek kazandığını gösterdiği gibi, üstelik Paris temsilcilerinin hemen hepsi onun saflarındaydı; ordu, üç assubayı seçerek demokratik tercihini ortaya koymuştu; ve **Montagne**'ın önderi Ledru-Rollin, Düzen partisinden hiç bir milletvekilinin yapamadığını yapmış, oylarını onun üzerinde birleştiren beş Vilâyette birden parlamentoya seçilme şerefine nail olmuştu. Böylece, kıralcıların kendi aralarında ve Düzen partisinin bütünüyle Bonaparte arasında çatışmaların kaçınıl-

mazlığı göz önünde tutulduğunda, Montagne 28 Mayıs 1849'da başarı için gereken herşeye sahip görünüyordu. İki hafta sonra, şeref dahil, herşeyi yitirmişti.

Parlamento tarihini izlemeyi sürdürmeden önce, önümüzdeki dönemin genel niteliği hakkında yaygın bazı yanlış görüşlerden kaçınmak için birkaç söz söylememiz gerekiyor. Demokratların gözüyle bakılınca, Milli Yasama Meclisi döneminde olan şey, Kurucu Meclis döneminde olanın aynısıydı: kıralcılar arasında basit bir mücadele. Oysa hareketin kendisini demokratlar bir tek şu yaveyle özetlerler: "reaksiyon" —bütün kedileri gri gösteren ve gece bekçilerine lâyık basmakalıp düşüncelerini peşpeşe sıralama imkânını kendilerine bahşeden gece. Ve gerçekten de Düzen partisi ilk bakışta, ayrı ayrı kıralcı kesimlerden oluşan bir labirenti andırmaktadır. Bu kesimler -her biri kendi saltanat iddiacısını tahta çıkarıp karşı kesiminkini ayazda bırakmaya çalışarak- birbirleri aleyhinde fesat çevirmekle kalmazlar, hepsi "cumhuriyet"e karşı ortak nefret duygusunda ve ona karşı ortak saldırılarda birleşirler de. Bu kıralcı komplonun karşısında **Montagne** "cumhuriyet"in temsilcisi görünümündedir. Düzen partisi Prusya'da olduğundan ne daha az ne daha çok, basını, dernekleri, vb. hedef alan ve aynı Prusya'da olduğu gibi bürokrasi, candarma ve mahkemeler eliyle zorba polis müdahalesi biçiminde uygulanan sürekli bir "reaksiyon" içinde görünür. **Montagne** ise, bir buçuk yüz yıldanberi bütün sözde halk partilerinin az çok yapmış oldukları gibi, yine aynı süreklilikle kendini bu saldırıları püskürtmeye ve böylece "ezelî insan hakları" nı savunmaya adamıştır. Oysa duruma ve partilere daha yakından bakıldığında, **sınıf mücadelesini** ve bu dönemin kendine özgü çizgilerini gözden saklayan bu sığ görünüm ortadan kalkar.

Meşrûiyetçiler ve Orléans'cılar, dediğimiz gibi, Düzen

partisinin iki büyük kesimiydi. Zambaktan ve üç renkten, Bourbon hânedanı ve Orléans hânedanından, kıralcılığın değişik nüanslarından başka bu kesimleri kendi saltanat iddiacılarına sımsıkı bağlı ve birbirlerinden ayrı tutan hiç birşey yok muydu? Kıralcı inançları mıydı sahiden bunun nedeni? Bourbonlar zamanında, papazları ve uşaklarıyla **büyük toprak mülkiyeti** hükümrandı; Orléans'cılar zamanında ise, maiyetindeki avukatları, profesörleri ve ağzı lâf yapan hatipleriyle yüksek finans, büyük sanayi, büyük ticaret, yani **sermaye.** Meşrû kırallık, toprak beylerinin babadan evlâda geçer hâkimiyetinin siyasî ifadesinden başka birşey değildi; Temmuz kırallığı da burjuva **parvenu**'lerin [yeni zenginlerin] gaspettikleri hâkimiyetin siyasî ifadesinden başka birşey değildi. Dolayısıyla bu iki kesimi birbirinden ayrı tutan, sözde birtakım ilkeler değil, onların maddî varlık koşulları, iki ayrı türden mülkiyetti, şehirle kır arasındaki eski karşıtlık, sermaye ile toprak mülkiyeti arasında rekabetti. Aynı zamanda eski anıların, kişisel düşmanlıkların, korkuların ve umutların, önyargıların ve aldanmacaların, yakınlıkların ve sevişmezliklerin, inançların, dinî akîdelerin, ilkelerin de onları hânedanlardan biri ya da diğerine bağladığını kim inkâr edebilir? Farklı mülkiyet biçimleri üzerinde, sosyal varlık koşulları üzerinde apayrı ve özgül duyarlıkları, aldanmacaları, düşünce tarzlarını ve hayat görüşlerini içeren bütün bir üstyapı yükselir. Bütün sınıf bunları kendi maddî temellerinden ve onlara tekabül eden sosyal ilişkilerden yaratıp biçimlendirir. Gelenek ve yetişme yoluyla bunları devralan birey, faaliyetinin gerçek saiklerinin ve hareket noktasının bunlar olduğunu sanabilir. Orléans'cı ve Meşrûiyetçi kesimlerin her biri onları yekdiğerinden ayıran şeyin kendi hânedanlarına bağlılıkları olduğuna kendini ve öbürünü ne kadar inandırmaya çalışırsa çalışsın, olgular sonradan, iki hâneda-

nın birleşmesini önleyen şeyin daha çok onların çıkarları arasındaki ayrılık olduğunu ispat etmiştir. İnsan nasıl, özel hayatta, bir kimsenin kendisi hakkında düşündükleri ve söyledikleriyle gerçekten ne olduğu ve ne eylediği arasında bir ayrım yapıyorsa, tarihî mücadelelerde de partilerin beyanları ve hayalleri gerçek yapılarından ve çıkarlarından, kendileri hakkında görüşleri gerçekliklerinden üstelik daha da çok ayırdedilmelidir. Orléans'cılar ve Meşrûiyetçiler cumhuriyette eşit iddialarla yan yana düşmüşlerdi. Bunlardan birinin diğerine karşı **kendi** hânedanını **tekrar başa geçirmeyi** istemesi, **burjuvazinin** kendi içinde bölündüğü **iki büyük çıkardan** -toprak mülkiyeti ve sermayeden- her birinin kendi üstünlüğünü ve diğerinin ona bağımlılığını geri getirmeye çalışmasından başka birşey değildi. Burjuvazinin iki çıkarından söz ediyoruz, çünkü büyük toprak mülkiyeti, feodal cilvelerine ve soyluluk gururuna rağmen, çağdaş toplumun gelişmesiyle tepeden tırnağa burjuvalaşmıştır. Meselâ İngiltere'de Tory'ler[1] uzun süre kırallığa, kiliseye ve ata yadigârı İngiliz anayasasının güzelliklerine pek düşkün olduklarını sanmışlardı; nezaman ki tehlike ile burun buruna geldiler, sadece **toprak rantına** düşkün olduklarını itiraf etmek zorunda kaldılar.

Kıralcı koalisyonun her iki kanadı, parlamento dışında birbirleri aleyhinde entrikalarını **basında, Ems**'de ve Claremont'da sürdürüyorlardı[2]. Perde arkasında eski Or-

---

1) Bugünkü İngiliz Muhafazakâr Parti'sinin eski adı. Tutucu soylularla toprak sahiplerinin temsilcisiydi.

2) Bourbon hânedanı adına Fransa tahtı üzerinde hak iddia eden Chambord Kontu ("V. Henri") o sırada Batı Almanya'da Ems şehrinde oturuyordu. Orléans hânedanından eski kıral Louis Philippe Şubat Devriminden sonra kaçtığı İngiltere'de Londra yakınlarında Claremont'a yerleşmişti. Bu şehirler kıralcıların entrika merkezleriydi.

léans'cı ve Meşrûiyetçi libaslarını tekrar kuşanmışlar, yine eski turnuvalarına dalmışlardı. Ama kamu salınesinde, resmî devlet icraatlarında, büyük bir parlamento partisi olarak, her biri kendi hânedanını basit saygı gösterileriyle atlatıp kırallığın geri getirilmesini **ad infinitum** [sonsuzadek] erteliyordu. Asıl işlerini Düzen partisi olarak, yani siyasî değil, **sosyal** bir etiket altında; maceracı prenseslerin bendesi şovalyeler olarak değil, burjuva dünya düzeninin temsilcileri olarak; cumhuriyetçilere karşı kıralcılar olarak değil, diğer sınıflara karşı burjuva sınıfı olarak yürütüyorlardı. Ve Düzen partisi olarak, toplumun diğer sınıfları üzerinde daha önce Restorasyon döneminde ya da Temmuz kırallığında olduğundan çok daha kayıtsız ve sert bir hâkimiyet sürdürüyorlardı. Bu hâkimiyet, genellikle, yalnız parlamenter cumhuriyet biçimi altında mümkündür; çünkü yalnız bu biçim altında Fransız burjuvazisinin iki büyük kanadı birleşebilir, ve böylece kendi sınıflarının hâkimiyetini bu sınıfın imtiyazlı bir kesiminin rejimi yerine ikame edebilirdi. Buna rağmen Düzen partisi olarak cumhuriyete hakaretler de yağdırıyor, ondan duydukları tiksintiyi açığa vuruyorlardıysa, bu yalnız kıralcı anılardan ileri gelmiyordu. **İçgüdü** onlara şunu öğretmişti: cumhuriyet gerçi onların siyasî hâkimiyetlerini tam kılmaktadır ama, aynı zamanda o hâkimiyetin sosyal temelini de aşındırmaktadır: çünkü şimdi artık, boyunduruk altında tutulan sınıflarla doğrudan doğruya, arada taht perdesi olmaksızın, milletin dikkatini gerek kendi aralarında, gerekse kırallıkla sürdürdükleri ikincil mücadelelerle saptırmaya imkân bulamadan, karşı karşıya gelip çarpışmak zorundadırlar. Bu güçsüzlük duygusu onları kendi sınıf hâkimiyetlerinin yalın koşulları karşısında irkiltiyor ve onlara bu hâkimiyetin daha az tamamlanmış, daha az gelişmiş ve tam da bundan ötürü daha az tehlikeli eski biçimlerini özletiyordu. Öte yan-

dan, kıralcılar koalisyonu ne zaman karşılarına dikilen saltanat iddiacısı ile, Bonaparte'la çatışacak olsalar, ne zaman parlamentodaki mutlak iktidarlarını yürütme gücünün tehdidi altında görseler, dolayısıyla ne zaman hâkimiyetlerinin siyasî gerekçesini ortaya koymak zorunda kalsalar, **kıralcılar** olarak değil, **cumhuriyetçiler** olarak öne çıkmaktadırlar. Onları en az cumhuriyetin böldüğünü Millî Meclise hatırlatan Orléans'cı Thiers'den, 2 Aralık 1851 günü onuncu **arrondissement**[1] belediye binası önünde toplanan kalabalığa, beline sardığı üç renkli kuşakla halk tribünü[2] kılığında cumhuriyet adına nutuk atan Meşrûiyetçi Berryer'e kadar, hepsinin yaptığı budur. Tabiî bu arada alaycı bir yankı Berryer'e karşılık vermekteydi, "V. Henri! V. Henri!" diye

Burjuvazinin koalisyonuna karşı, küçük burjuvalarla işçiler arasında **sosyal demokrat** parti diye adlandırılan bir koalisyon kurulmuştu. Küçük burjuvalar, 1848 Haziran günlerinden sonra haklarının yendiğini, maddî çıkarlarının tehlikeye girdiğini, bu çıkarların kollanmasını sağlıyacak demokratik güvencelerin karşı-devrim tarafından tartışma konusu yapıldığını gördüler. O yüzden işçilere daha çok yaklaştılar. Öte yandan parlamentodaki temsilcileri, **Montagne**, burjuva cumhuriyetçilerin diktatörlüğü sırasında bir kenara itilmişken, Kurucu Meclisin hayatının ikinci yarısında Bonaparte ve kıralcı bakanlara karşı giriştiği mücadele sayesinde, yitirdiği itibarını tekrar kazanmıştı. Sosyalist önderlerle ittifak yapmıştı. Şubat 1849'da bu barışma şölenlerle kutlandı. Ortak bir program taslağı hazırlandı, ortak seçim komiteleri kuruldu, ortak adaylar gösterildi. Proletaryanın sosyal

1) Fransa'da bizdeki ilçeye tekabül eden bir idare birimi. Buradaki, Paris'in ilçelerinden biridir.

2) Sözde halkın temsilcisi anlamına kullanılıyor.

taleplerinin devrimci ucu kırılarak bu taleplere demokratik biçim verildi; küçük burjuvazinin demokratik taleplerinin salt siyasî biçimi soyulup atıldı, sosyalist ucu öne çıkarıldı. **Sosyal demokrasi** böyle doğdu. Bu birleşmenin ürünü yeni **Montagne**, işçi sınıfından birkaç figuranla birkaç tarikat sosyalistinden gayri, eski **Montagne'la** aynı nitelikte unsurları içeriyordu; fakat sayıca daha güçlüydü. Yine de, gelişme seyri içinde, temsil ettiği sınıfla birlikte o da değişmişti. Sosyal demokrasinin kendine özgü karakteri, özet olarak, demokratik-cumhuriyetçi kurumların, iki aşırı ucu, sermaye ile ücretli emeği ortadan kaldırmak için değil, aralarındaki çelişkiyi yumuşatmak ve uyuma dönüştürmek için istenmesidir. Bu amaca ulaşmak için önerilen araçlar ne denli değişik olursa olsun, bu amaç az çok devrimci kavramlarla ne denli bezenirse bezensin, içerik hep aynıdır. Bu içerik, toplumun demokratik yoldan, ama küçük burjuvazinin sınırlarını aşmadan dönüşüme uğratılmasıdır. Bununla birlikte, küçük burjuvazi ilke olarak bencil bir sınıf çıkarını dayatmak istermiş gibi dar bir görüşe kapılmamak gerekir. Küçük burjuvazi, daha çok, kendi kurtuluşunun **özel** koşullarının, çağdaş toplumu esenliğe çıkarabilmek ve sınıf mücadelesini önleyebilmek için gerekli yegâne **genel** koşullar olduğuna inanır. Demokratik temsilcilerin hepsinin **shopkeepers** [bakkallar] ya da onların gönüllü fedaileri oldukları sanılmamalıdır. Eğitim düzeyleri ve kişisel durumları bakımından aralarında dağlar kadar fark olabilir. Onları küçük burjuvazinin temsilcisi yapan, bakkalların hayatta aşamadıkları sınırları onların kafalarında aşamamaları, dolayısıyla maddî çıkarın ve sosyal durumun bakkalları pratikte sürüklediği sorunlara ve çözümlere onların teoride sürüklenmeleridir. Bir sınıfın **siyasî** ve **edebî temsilcileriyle**, temsil ettikleri sınıf arasındaki ilişki genellikle budur.

Bu tahlilden sonra besbelli ortada ki, nasıl silâhları elinden alınmak istenen ve buna karşı koyan bir ordu sırf silâhlarını elden çıkarmamak için savaşa tutuşmuş değilse, aynı onun gibi, cumhuriyet ve sözde insan hakları için Düzen partisiyle sürekli mücadele etmesine rağmen ne cumhuriyet, ne de insan hakları **Montagne**'ın nihaî hedefleridir.

Millî Meclis toplanır toplanmaz Düzen partisi **Montagne'ı** kışkırttı. Burjuvazi, bir yıl önce devrimci proletaryanın hesabını görmek gerektiğini idrak ettiği gibi, şimdi de demokratik küçük burjuvaların işini bitirmeye gerek duyuyordu. Yalnız, düşmanın durumu farklıydı. Proleter partisinin gücü sokakta, küçük burjuvalarınki Millî Meclisin kendi içindeydi. Dolayısıyla onları hileyle Millî Meclisten sokağa çekmek ve parlamentodaki güçlerini, pekişmesine zaman ve fırsat bırakmadan, kendilerine parçalatmak gerekiyordu. **Montagne** balıklama daldı tuzağın içine.

Önüne atılan yem, Fransız ordusunun Roma'yı topa tutmasıydı[1]. Bu yapılan, Fransız Cumhuriyetinin askerî güçlerini bir başka halkın özgürlüğüne karşı kullanmasını yasaklayan anayasanın V. Maddesine aykırıydı. Ayrıca 54. Madde Millî Meclisin onayı olmadan yürütme gücünün savaş ilan etmesine engeldi, ve Millî Meclis 8 Mayıs kararıyla Roma seferini kınamıştı. Ledru-Rollin bunları öne sürerek 11 Haziran 1849'da Bonaparte ve bakanlarının Yüce Divana sevkini isteyen bir önerge verdi. Hattâ Thiers'in kasıtlı ignelemelerine dayanamayıp, Anayasayı her çareye baş vurarak, gerekirse silâh zoruyla savunacağına dair tehditler savurmaktan kendini alama-

1) 3 Haziran 1849'da Fransız ordusunca kuşatılan Roma bir ay süreyle topa tutuldu.

dı. Montagne hep birlikte ayağa fırlayıp bu silâhlara çağrıyı tekrarladı. 12 Haziranda Millî Meclis Yüce Divan önergesini reddedince **Montagne** parlamentoyu terketti. 13 Haziran olaylarını hep biliyoruz: **Montagne**'ın bir kesimi tarafından yayınlanan, Bonaparte'la bakanlarını "anayasa dışı" ilân eden bildiri; demokratik Millî Muhafızların sokak gösterisi ve zaten silâhsız olduklarından Changarnier'nin askerleriyle karşılaşınca dağılıvermeleri, vb., vb. **Montagne**'ın bir kısmı yurt dışına kaçtı, bir kısmı Bourges'da Yüksek Mahkeme önüne çıkarıldı, Meclis tüzüğünde bir madde değişikliği geride kalanları Millî Meclis başkanının hotzotçu gözetimi altına soktu. Paris'te yine sıkıyönetim ilân edildi, Paris Millî Muhafızlarının demokratik kanadı dağıtıldı. Böylece **Montagne**'ın parlamentoda etkisi ve Paris'te küçük burjuvaların gücü kırıldı.

13 Haziran'ın kanlı bir işçi ayaklanmasına yol açtığı Lyons'da ve çevresindeki beş Vilâyette de sıkıyönetim ilân edildi. Bugün hâlâ yürürlüktedir.

Montagne'ın büyük çoğunluğu, bildirisine katılmayarak öncüsünü yüzüstü bırakmıştı. Basın yelkenleri suya indirmiş, yalnız iki gazete **pronunciamento**'yu [bildiriyi] yayınlamayı göze alabilmişti. Küçük burjuvalar temsilcilerine ihanet ettiler: Millî Muhafızlar ya hiç ortalıkta görünmediler, ya da her göründükleri yerde barikatların kurulmasını engellediler. Temsilciler küçük burjuvaları aldatmışlardı: ordudaki sözde müttefikleri kayıplara karışmıştı. Nihayet, demokratik parti proletaryadan kendine ek güç sağlıyacağı yerde ona kendi güçsüzlüğünü aşılamıştı. Böylece demokratların büyük eylemlerinde hep âdet olduğu üzre, önderler "halk"larını ihanetle, halk da önderlerini şarlatanlıkla suçlayabilme mutluluğuna erdiler[1].

---

1) Marx'ın 13 Haziran olayı hakkında daha ayrıntılı yoru-

Çok az eylem vardır ki, **Montagne**'ın yakında başlıyacak harekâtından daha büyük bir tantana ile ilân edilmiş olsun; çok az olay vardır ki, demokratların muhakkak zaferinden daha büyük bir güvenle, ya da daha uzun bir süre önceden gelişi boru sesleriyle haber verilmiş olsun. Demokratların, Eriha'nın surlarını yerle bir eden borazanlara[2] inandıklarına şüphe yok. Ne zaman istibdadın siperleriyle karşılaşsalar bu mûcizeyi taklide yelteniyorlar. Eski **Montagne** parlamentoda zafer kazanmak istiyorduysa, silâha çağrı yapmamalıydı. Parlamentoda silâha çağrı yaptıktan sonra, sokakta sanki parlamentodaymış gibi hareket etmemeliydi. Eğer maksat sahiden barışçı bir gösteri idiyse, bunun savaşçıl bir kabul göreceğini önceden kestirmemek aptallıktı. Eğer gerçek bir mücadele verilecek idiyse, bu mücadele için gerekli silâhları bırakmak doğrusu acayipti. Ne ki küçük burjuvaların ve onların demokratik temsilcilerinin devrimci tehditleri düşmana gözdağı verme çabasından başka birşey değildir. Bir çıkmaza girdikten, tehditlerini uygulamaktan artık kaçınamıyacak kadar başlarını belâya soktuktan sonra da, bunu amaca götürücü araçlardan sakınmayı en önde gözeten ve yenilgiye mazeret bulmaya çalışan ikircikli bir tarzda yaparlar. Çarpışmayı ilân eden tantanalı peşrev kavga ânı çatar çatmaz pısırık bir homurdanmaya dönüşür, aktörler kendilerini **aux serieux** [ciddiye] almaz olurlar, hareket iğne batırılmış balon gibi bir anda söner dağılır.

Hiç bir parti, imkânlarını demokratik parti kadar abartmaz; hiç bir parti, durumu hakkında onun kadar

---

mu için bakınız: *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri 1848-50*, Çev. Tektaş Ağaoğlu. MAY Yayınları, İstanbul, s. 110-116.

2) Tevratta anlatıldığına göre kadîm Eriha şehrinin surları boru sesleriyle yıkılmıştı.

gamsızca kendini aldatmaz. Ordunun bir kesimi ona oy verdi diye **Montagne** şimdi ordunun onun için ayaklanacağı kanısındaydı. Hangi vesileyle? Ordu açısından, devrimcilerin Fransız askerlerine karşı Roma askerlerinin tarafını tutmalarından başka bir anlam ifade etmeyen bir vesileyle. Öte yandan 1848 Haziranının anıları, henüz proletaryanın Millî Muhafızlara derin bir nefret, gizli derneklerin önderlerinin de demokrat önderlere tam bir güvensizlik duymalarından başka birşeye elvermeyecek kadar tazeydi. Bu ayrılıkların giderilebilmesi için büyük ortak çıkarlar dâva konusu olmalıydı. Anayasanın soyut bir maddesinin çiğnenmesi buna yetmiyordu. Demokratların kendilerinin de ısrarla ileri sürdükleri gibi, Anayasa durmadan çiğnenmemiş miydi? En çok okunan gazeteler, anayasaya, karşı-devrimci yamalı bohça sıfatını yakıştırmamışlar mıydı? Ne ki küçük burjuvaziyi, yani bağrında iki sınıfın çıkarlarının aynı anda karşılıklı köreltildiği bir **geçiş sınıfını** temsil ettiği için demokrat genel olarak sınıf çelişkisinin üstünde görür kendini. Demokratlar imtiyazlı bir sınıfla karşı karşıya olduklarını kabul ederler; ama onlar ve milletin bütün geri kalan kısmı hep birlikte **halktırlar.** Onların temsil ettiği, **halkın haklarıdır;** onları ilgilendiren, **halkın çıkarlarıdır.** O halde yakın bir mücadelenin arifesinde çeşitli sınıfların çıkarlarını ve durumlarını incelemeseler de olur. Kendi imkânlarını fazla eleştirici bir gözle tartmasalar da olur. Yeter ki onlar işareti versinler — **halk,** sonsuz imkânlarıyla, **zalimlerin** üzerine çullanacaktır. Eğer pratikte kendi ilgileriyle kimsenin ilgilenmediği ve iktidarlarının iktidarsızlık olduğu ortaya çıkarsa, o zaman ya kabahat **bölünmez halkı** düşman cephelere bölen mel'un demagoglardadır, ya ordu demokrasinin halis amaçlarının kendisi için en iyi şey olduğunu kavrayamıyacak kadar serseme çevrilmiş ve gözü bağlanmıştır, ya bütün herşey uygulamada bir ayrıntı

yüzünden sekteye uğramıştır, ya da beklenmedik bir kaza bu seferlik oyunu bozmuştur. Her halükârda, demokrat, en aşağılık bir yenilgiden bile, içine daldığında nasıl masumsa öyle pırüpak, ve eninde sonunda mutlaka galebe çalacağına, kendisinin ve partisinin eski tutumlarından vazgeçmelerinin zorunlu olduğuna değil, tersine, koşulların kendisine uygun düşecek kadar olgunlaşması gerektiğine büsbütün inanmış olarak çıkar...

IV

1849 Ekim ayı ortasında Millî Meclis yeniden toplandı. 1 Kasımda Bonaparte, Barrot-Falloux hükümetinin görevden alınıp yeni bir hükümetin kurulduğunu bildiren bir mesajla Meclisi şaşkına çevirdi. Kimse uşaklarını, Bonaparte'ın bakanlarını kovduğu gibi teklifsizce kovmamıştır. Millî Meclis için hazırlanan tekmeleri şimdilik Barrot ve şürekâsı yemişti.

Barrot hükümeti, daha önce gördüğümüz gibi, Meşrûiyetçilerle Orléans'cılardan kuruluydu, bir Düzen partisi hükümetiydi. Bonaparte cumhuriyetçi Kurucu Meclisi dağıtmak, Roma seferini gerçekleştirmek, demokratik partinin hakkından gelmek için ona muhtaçtı. Bu hükümetin ardında kendisi sözde ortadan silinmiş, hükümet iktidarını Düzen partisinin eline teslim etmiş, suratına gösterişsiz bir maske, Louis Philippe zamanında gazete sorumlu müdürlerinin taşıdığı **homme de paille**[1] maskesini takmıştı. Bu maske, ardında yüzünü saklıyabildiği hafif peçe değildi artık, kendine ait bir yüzle ortaya çıkmasını engelleyen demirden maskeydi—şimdi onu çıkarıp atıyordu. Barrot hükümetini, cumhuriyetçi Millî Meclisi Düzen partisi adına berhava etmek için iş başına getirmişti; ken-

1) İçi saman dolu insan figürü. Kukla. Mecazî anlamda, başkasının suçunu üzerine alan adam.

di adını Düzen partisinin Millî Meclisinden bağımsız ilân etmek için ona yol verdi.

Bunun için akla yakın bahaneler de yok değildi. Barrot hükümeti, Cumhurbaşkanının Millî Meclisle yan yana iktidar sahibi görünmesini sağlayacak muaşeret kurallarını bile ihmal ediyordu. Millî Meclis tatildeyken Bonaparte, Edger Ney'e yazdığı bir mektubu yayınladı. Bu mektupta, Papanın liberal olmayan tutumunu onaylamaz görünüyordu. Daha önce de, Kurucu Meclise karşı yayınladığı bir mektupta, Roma cumhuriyetine saldırısından ötürü Oudinot'yu kutlamıştı. Millî Meclis şimdi Roma seferinin bütçesini oylarken Victor Hugo, sözde liberal nedenlerle, bu mektubu tartışılmak üzere gündeme getirdi. Düzen partisi, Bonaparte'in fikirlerinin herhangi bir siyasî ağırlığı olabileceği fikrini hakaretâmiz inanmazlık çığlıklarıyla gürültüye boğdu. Bakanlardan biri bile onu savunmayı üzerine almadı. Bir başka sefer Barrot, malûm kof belâgatiyle, iddiasına göre Cumhurbaşkanının yakın çevresinde dönen "iğrenç entrikalar"a dair kürsüden öfkeli lâflar etti. Nihayet, hükümet Millî Meclisten Orléans Düşesi'ne dul maaşı bağlanması için karar çıkarttığı halde, Cumhurbaşkanlığı ödeneğini arttırma önerilerinin hepsini geri çeviriyordu. Oysa Bonaparte'da imparatorluk üzerinde hak iddia eden kişiyle müflis sergüzeştçi öylesine birbirine karışmıştı ki, adamın tek büyük düşüncesi —imparatorluğu geri getirmenin kendi alın yazısı olduğu düşüncesi— herdaim bir başkasıyla —Fransız halkının alınyazısının onun borçlarını ödemek olduğu düşüncesiyle— tamamlanıyordu.

Barrot-Falloux hükümeti, Bonaparte'ın ilk ve son **parlamento hükümetiydi.** Onun içindir ki, bu hükümetin görevden alınması kesin bir dönüm noktasıdır. Bununla Düzen partisi, parlamenter rejimin devamı için vazgeçilmez bir mevziyi, yürütme gücü manivelasını, bir daha geri

alamamacasına elden kaçırdı. Yürütme gücünün, sayısı yarım milyonu aşan bir memurlar ordusuna dilediği gibi tasarruf ettiği, dolayısıyla muazzam bir çıkar ve geçim alanını en mutlak biçimde her an kendisine bağlı tuttuğu; devletin, sivil toplumu en geniş-kapsamlı hayat tezahürlerinden en alt düzeyde kıpırdanışlarına, en genel varoluş biçimlerinden bireylerin özel hayatlarına kadar ağına aldığı, denetlediği, düzenlediği, gözetlediği ve vesayeti altında güttüğü; bu asalak gövdenin olağanüstü bir merkezileşme sâyesinde, her yerde hazır ve nâzır, her şeyden haberdar bir yapı, hızlı bir hareket yeteneği ve esneklik kazandığı, ve asıl sosyal gövdenin çaresiz bağımlılığının ve geşvek biçimsizliğinin bütün bunların tek karşılığı olduğu Fransa gibi bir ülkede— böyle bir ülkede Millî Meclisin, bakanlıkları elinden kaçırdığı zaman, eğer aynı zamanda devletin yönetimini basitleştirmiyorsa, memurlar ordusunun sayısını olabildiğince azaltmıyorsa, ve nihayet, sivil toplumun ve kamuoyunun hükümet iktidarından bağımsız kendi organlarını yaratmalarına imkân tanımıyorsa, her türlü gerçek etkinliği yitireceği ilk bakışta ortadadır. Oysa Fransız burjuvazisinin **maddî çıkarları**, tam da, dört bir yana kol atan bu yaygın devlet çarkının ayakta tutulmasına sıkı sıkıya bağlıdır. Burjuvazi burda kendi fazlalık nüfusuna memurluklar bulur, kâr, faiz, rant ve serbest meslek kazancı biçiminde cebe indiremediğine devletten maaş biçiminde el koyar. Öte yandan **siyasî çıkarları** onu, baskı tedbirlerini, dolayısıyla devlet iktidarının imkânlarını ve müstahdemini hergün arttırmaya iterken, burjuvazi aynı zamanda kamuoyuna karşı aralıksız bir savaş vermeye, toplumun bağımsız hareket organlarını toptan kesip atamadığı hallerde güvensizlikle kırıp sakatlamaya zorlanıyordu. Böylece Fransız burjuvazisi, sınıfsal konumundan ötürü, bir yandan her türlü parlamento iktidarının, dolayısıyla kendi iktidarının da elzem

koşullarını yok etmek, öte yandan bu iktidara düşman olan yürütme gücünü karşı konulamaz hâle getirmek zorunda kaldı.

Yeni hükümete d'Hautpoul hükümeti denildi. General Hautpoul başbakanlığa terfi ettiğinden değil[1]. Bonaparte, Barrot'ya yol verirken, Cumhurbaşkanını gerçekten de meşrûti bir kıralın, ama ne tahtı ve tacı, ne âsası ve kılıcı, ne sorumsuzluğu, ne en yüce devlet makamını süresiz uhdesinde tutma hakkı, ne de, en fenası, hükümdar ödeneği olan bir meşrûti kıralın yasal hiçliğine mahkûm eden bu makamı lağvetmişti. d'Hautpoul hükümetinde, parlamentoda az çok isim yapmış bir tek adam vardı: yüksek finans çevresinin en bednam kişilerinden biri, tefeci Fould. Onun payına Maliye Bakanlığı düştü. Paris **bourse**'unda [borsasında] rayiçleri bir inceleyin, 1 Kasım 1849'dan itibaren Fransız **fond**'larının [hükümet tahvillerinin] Bonaparte'in itibarındaki yükseliş ve alçalışları izlediğini göreceksiniz. Böylece Bonaparte borsada müttefikini bulurken, Carlier'yi Paris polis müdürü yaparak polisi de ele geçirdi.

Ne ki hükümet değişikliğinin sonuçları ancak gelişme seyri içinde ortaya çıkabilirdi. Bir kere, Bonaparte ileri bir adım atmış olmasına rağmen, hemen ardından daha da göze batarcasına geri çekilmek zorunda kaldı. Ters mesajını, Millî Meclise en kölece boyun eğişi dile getiren bir beyan izledi. Ne zaman bakanlar onun saçma sapan kişisel heveslerini kanun tasarıları hâlinde Meclise sunma yolunda çekingen bir çaba göstermeye kalksalar, kendileri dahi, beyhudeliğini önceden bildikleri gülünç görevleri istemeye istemeye, durumlarının zoruyla yerine getirir görünüyorlardı. Ne zaman Bonaparte, bakanlarından habersiz, kendi niyetlerini ağzından kaçıracak olsa, ne

1) Hautpoul, hükümette Savaş Bakanı idi.

zaman **"idee napoléonienne"** lerinden[1] dem vursa, kendi bakanları onu Millî Meclis kürsüsünden yalancı çıkarıyorlardı. Gasp özlemlerinin şuyu bulması da sanki sırf, düşmanlarının bet kahkahaları kısılmasın diyeydi. Herkesin budala yerine koyduğu anlaşılmamış bir dahi gibi davranıyordu. Hiç bir zaman bütün sınıfların olanca horgörüsünü bu dönemde olduğu kadar üzerine çekmedi. Burjuvazinin hâkimiyeti hiç bir zaman bu kadar mutlak olmadı ve burjuvazi hiç bir zaman iktidar alâmetlerini böylesine alâyişle gözler önüne sermedi.

Burda burjuvazinin yasama faaliyetinin tarihini yazmama gerek yok. Bu dönem için bu faaliyet iki kanunla özetlenebilir: **şarap vergisini**[2] yeniden yürürlüğe koyan kanun, ve dinsizliği yürürlükten kaldıran **eğitim kanunu.**[3] Fransızlar için şarap içmek daha zorlaşmıştı, ama onun yerine şimdi onlara daha bol tarafından ebedî hayat iksiri sunuluyordu. Şarap vergisi kanunuyla burjuvazi milletin nefret ettiği eski Fransız vergi sisteminin dokunulmazlığını ilân etmişti, ama vergi sistemine katlanan düşünce tarzını yığınlar arasında eğitim kanunuyla sürdürmeye çalışıyordu. Orléans'cıların, liberal burjuvaların yani, Voltaire'ciliğin ve eklektik felsefenin bu yıllanmış havarilerinin, Fransız kafasının güdümünü ezelî düşmanları Cezvitlerin eline nasıl emanet ettiklerine şaşıyor insan. Ne ki taht üzerinde hak iddia edenler konusun-

---

1) Louis Bonaparte 1839 yılında Paris'te yayınladığı *Des İdées Napoléoniennes* (Napolyon'cu Düşünceler) adlı kitapta kendi hükümet "teori"sini dile getirmişti.

2) *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri 1848-50*'den Parçalar bölümüne bakınız.

3) Eğitim kanunu 15 Mart 1850'de kabul edildi. Bütün devlet okulları papazların ve belediye başkanlarının ortak gözetim ve denetimi altına sokuldu, eğitimde Kilisenin etkisini arttırmak için ayrıca başka tedbirler de getirildi.

da Orléanscılarla Meşrûiyetçilerin yolları ayrılsa bile, birleşik iktidarlarını teminat altına almak için iki çağın baskı araçlarını birleştirmenin şart olduğunu, Temmuz kırallığının boyun eğdirme araçlarının Restorasyonun boyun eğdirme araçlarıyla bütünleştirilmesi ve güçlendirilmesi gerektiğini çok iyi anlıyorlardı.

Bütün umutları boşa çıkan, bir yandan tahıl fiyatlarının düşüklüğü, öbür yandan vergilerin ve ipotek borçlarının artan yükü altında her zamandan çok ezilen köylüler Vilâyetlerde kıpırdanmaya başladılar. Buna cevap olarak öğretmenlere karşı harekete geçildi, öğretmenler papazların sultası altına sokuldu; **maire**'lere [belediye başkanlarına] karşı harekete geçildi, belediye başkanları valilerin sultası altına sokuldu; ve bir ispiyonluk şebekesi kuruldu, onun sultası altına herkes sokuldu. Paris'te ve büyük şehirlerde reaksiyon, çağının çehresini taşır: vurup kırmaktan çok, meydan okur. Kırlarda ise kalın kafalı, kaba, bayağı, insanı canından bezdirici ve müziçtir: tek kelimeyle, **genderme** [candarma]! Papaz rejiminin kutsadığı üç yıllık candarma rejiminin bilinçsiz yığınları nasıl zorla yozlaştırdığını anlamak hiç de zor değil.

Millî Meclis kürsüsünden azınlığa karşı sarfettiği hırsın ve belâgatin toplamı ne olursa olsun, Düzen partisinin dili, "He, he! Yo, yo!" demekten başka birşey bilmeyen Hıristiyanlarınki gibi tek heceliydi. Kürsüde de, basında olduğu kadar tek heceliydi. Cevabı önceden bilinen bilmece gibi de yavan. Dilekçe sunma hakkı, şarap vergisi ya da basın özgürlüğünden serbest ticarete, derneklerden belediye beratına, kişi özgürlüğünün korunmasından devlet bütçesinin düzenlenmesine kadar her konuda hep aynı slogan tekrarlanıyordu, terane hep aynıydı, hüküm her an hazırdı ve hiç şaşmıyordu: **"Sosyalizm!"** Burjuva liberalizmi bile, burjuva kültürü ve burjuva maliye reformuyla birlikte **"sosyalist"** ilân ediliyordu. Kanal

olan yerde demiryolu yapmak, kılıçla saldırıya karşı kendini bastonla savunmak sosyalistlikti.

Salt bir mecaz, bir moda, ya da parti taktiği değildi bu. Burjuvazi, feodaliteye karşı çıkardığı bütün silâhların kendisine çevrildiğini, geliştirdiği bütün eğitim araçlarının kendi medeniyetine başkaldırdığını, yarattığı bütün tanrıların kendisinden yüz çevirmiş olduğunu çok iyi kavramıştı. Bütün o sözde burjuva özgürlüklerinin ve ilerleme kurumlarının onun **sınıf hâkimiyetine** hem sosyal temelinde, hem de siyasî doruğunda saldırıp onu tehdit ettiğinin, dolayısıyla artık "**sosyalist**" olduklarının farkındaydı. Haklı olarak, bu tehditte ve bu saldırıda sosyalizmin sırrını görüyordu, çünkü onun anlamını ve eğilimini sözde sosyalizmin kendisinden daha isabetli değerlendiriyordu. Zaten bunun içindir ki bu sözde sosyalizm, kendisi ister insanlığın çektiği acılara yufka yüreciğiyle ağlayip dursun, ister Hıristiyanca bir anlayışla bin yıllık İsa saltanatını ve evrensel kardeşlik sevgisini muştulasın ya da hümanistçe bir tavırla akıl, eğitim ve özgürlükten dem vursun, ister kuramcı bir yaklaşımla bütün sınıfların barışması ve refahı için kafadan bir sistem uydursun, burjuvazinin niçin yine de kendisine yüz vermemekte direttiğini bir türlü kavrıyamaz. Bununla birlikte burjuvazinin kavrıyamadığı, şu mantıkî sonuçtu: onun **kendi parlamenter rejimi**, genel olarak siyasî **hâkimiyeti** de, şimdi artık **sosyalist** damgasını yiyerek mahkûm edilmekten kurtulamıyacaktı. Burjuva sınıfının hâkimiyeti tastamam örgütlenmediği sürece, saf, yalın siyasî ifadesine kavuşmadığı sürece, diğer sınıfların çelişkisi de saf, yalın biçimiyle ortaya çıkamazdı, ve çıktığı yerde, devlet iktidarına karşı girişilen her mücadeleyi sermayeye karşı mücadeleye dönüştüren tehlikeli biçime bürünemezdi. Burjuvazi toplumdaki her hayat kımıltısında "huzur"u tehdit eden bir tehlike görürse, nasıl olur da bir **huzursuzluk rejimi**-

ni, yani kendi rejimini, **parlamenter rejimi,** kendi sözcülerinden birinin deyişiyle mücadele içinde ve mücadeleyle yaşayan bu rejimi toplumun tepesinde tutmak isteyebilirdi? Parlamenter rejim tartışmayla yaşar; burjuvazi tartışmayı nasıl yasaklasın? Her çıkar, her sosyal kurum burda genel düşüncelere dönüştürülür, düşünceler olarak tartışılır; herhangi bir çıkar, herhangi bir kurum nasıl düşüncenin üstüne yükselip kendini bir inanç olarak dayatabilir? Hatiplerin kürsüde mücadelesi basında yazarların mücadelesine yol açar; parlamentodaki tartışma kulübü ister istemez salonlardaki ve meyhanelerindeki tartışma kulüpleriyle bütünlenir; durmadan kamuoyuna seslenen milletvekilleri, kamuoyuna, gerçek fikrini dilekçelerde dile getirme hakkını verir. Parlamenter rejim herşeyi çoğunlukların kararına bırakmaktadır; niçin parlamento dışındaki büyük çoğunluklar karar vermek istemesinler? Devletin tepesinde kemençe çalınırsa, alt kattakilerin dans etmelerinden başka ne beklenebilir?

Böylelikle, daha önce "liberal" diye göklere çıkardığını şimdi "sosyalist" diye yerin dibine batırmakla burjuvazi, kendi çıkarlarının, **kendi iktidarının** şerrinden kendisinin korunmasını emrettiğini; ülkede huzurun yeniden sağlanması için ilk önce kendi parlamentosunun çanına ot tıkanması gerektiğini; sosyal iktidarının sakatlanmadan sürebilmesi için siyasî iktidarının kırılması gerektiğini; burjuva sınıfı da diğer sınıfların yanısıra siyasî hiçliğe mahkûm edilmedikçe burjuva bireylerin diğer sınıfları sömürüp mülkiyetten, aileden, dinden ve düzenden rahatça nasiplerini almaya devam edemiyeceklerini; kesesini kurtarması için taçtan vazgeçmesi gerektiğini, ve onu koruyacak kılıcın aynı zamanda Damoklesin kılıcı gibi tepesinde asılı durmasından başka çare olmadığını itiraf etmektedir...

V

Devrim buhranı atlatılıp genel oy kaldırılır kaldırılmaz Millî Meclisle Bonaparte arasında mücadele yeniden patlak verdi.

Anayasa, Bonaparte'ın maaşını altı yüz bin frank olarak tespit etmişti. Makamına oturmasının üzerinden henüz altı ay geçmişti ki Bonaparte bunu iki katına çıkarmayı başardı: Odilon Barrot, Kurucu Millî Meclisten sözde temsil masrafları için fazladan bir altı yüz bin franklık ödenek daha koparttı. 13 Hazirandan sonra Bonaparte yine ayni mealde istekler dile getirtmiş, fakat bu defa Barrot'ya dert anlatamamıştı. Şimdi 31 Mayıstan sonra hemen fırsattan istifade, bakanları aracılığıyla Millî Meclisten üç milyonluk bir Cumhurbaşkanlığı ödeneği istedi. Yıllar süren macera dolu serseri hayatı, burjuvalarından para sızdırabileceği zaaf ânını yakalamaya yarıyan son derece gelişkin duyargalarla donatmıştı onu. Yaptığı düpedüz **chantage**'dı [şantajdı]. Millî Meclis onun yardımı ve göz yummasıyla halkın egemenliğini ayaklar altına almıştı. Şimdi o, Millî Meclisi, kesenin ağzını açıp ona yılda üç milyon sus payı vermezse suçunu halkın adaletine ihbar etmekle tehdit ediyordu. Meclis üç milyon Fransızın oyunu çalmıştı. Bonaparte tedavülden çıkartılan her bir Fransız için tedavülde bir frank, yani tam tamına üç milyon frank istiyordu. Millî Meclis komisyonu baş belâsı herife yüz vermedi. Bonaparte'çı basın tehditler savurdu. Millî Meclis milletin büyük çoğunluğuyla ilke olarak kesinlikle bozuştuğu bir sırada Cumhurbaşkanıyla arayı bozabilir miydi? Gerçi yıllık Cumhurbaşkanlığı ödeneğini reddetti ama, yalnız bu defaya mahsus olmak üzere fazladan iki milyon yüz altmış bin frank ödemeye razı oldu. Böylece hem parayı vermek, hem de aynı zamanda öfkeye kapılıp istemiye istemiye verdiğini göstermek gibi katmerli bir zaaf belirtisiyle, kendini suçlu duruma düşürdü. Bonaparte'ın bu paraya ne için ihtiyaç

duyduğunu ilerde göreceğiz. Genel oyun kaldırılmasının hemen ardından gelen, ve Bonaparte'ın Mart ve Nisan buhranı sırasındaki boynu bükük tavrını gaasıp parlamentoyu tahrik edici küstah bir tavırla değiştirmesine fırsat veren bu cansıkıcı epilogdan sonra Millî Meclis 11 Ağustostan 11 Kasıma kadar üç ay tatile girdi. Yerine, yirmi sekiz kişiden kurulu bir Daimî Komisyon bıraktı. Bu yirmi sekiz kişi arasında hiç Bonaparte'çı yoktu, ama birkaç ılımlı cumhuriyetçi vardı. 1848 Daimî Komisyonunda yalnız Düzen partililerle Bonaparte'çılar yer almıştı. Ama o zaman Düzen partisi kendini devrime devamlı karşı ilân etmekteydi. Bu defa ise parlamenter cumhuriyet kendini Cumhurbaşkanına devamlı karşı ilân ediyordu. 31 Mayıs kanunundan sonra hâlâ Düzen partisinin karşısında kalan tek rakip oydu.

Millî Meclis 1850 Kasımında tekrar toplandığı zaman, o güne kadarki hafif çarpışmalar yerine Cumhurbaşkanıyla büyük ve amansız bir savaş, iki güç arasında bir ölüm-kalım savaşı artık kaçınılmaz görünüyordu.

1849'da olduğu gibi bu yılın parlamento tatilinde de Düzen partisi ayrı ayrı kesimlerine bölünmüş, her bir kesim Louis Philippe'in ölümüyle[1] yeniden kızışan kendi Restorasyon entrikalarına dalmıştı. Meşrûiyetçi kıral, V. Henri, resmen bir hükümet bile atamıştı. Bu hükümetin merkezi Paris'teydi, bakanları arasında Daimî Komisyon üyeleri vardı. Dolayısıyla Bonaparte da, kendi payına, taşra vilâyetlerinde gezilere çıkmaya, huzuruyla şereflendirdiği her bir şehrin havasına göre kâh üstü kapalı bir tarzda, kâh dobra dobra kendi Restorasyon emellerini açıklamaya, kendine taraftar toplamaya hak kazanmıştı. Büyük, resmî **Moniteur**'le Bonaparte'ın küçük, özel **Moniteur**'lerinin[1] zafer alayları olarak kutlamayı ihmal etme-

1) Louis Philippe 26 Ağustos 1850'de öldü.

dikleri bu gezilerde ona her zaman **10 Aralık Derneğinden**[2] kişiler eşlik ediyordu. Bu dernek 1849'da ortaya çıkmıştı. Bir hayır derneği kurma bahanesiyle Paris'in lumpen proletaryası gizli şubelerde örgütlenmişti; her şubenin başında Bonaparte'ın adamları, hepsinin başında Bonaparte'çı bir general vardı. Geçimleri ve kökenleri belirsiz cılkı çıkmış **roué**'lerin [kibar bıçkınların] yanısıra, burjuvazinin züğürtlemiş sergüzeştçi takımının yanısıra, serseriler, ordudan atılma askerler, hapisten koyverilmiş sabıkalılar, kaçak kürek mahkûmları, dolandırıcılar, şarlatanlar, **lazzaroni**,[3] yankesiciler, üç -kâğıtçılar, kumarbazlar, **maquereaus**[4], genelev patronları, hammallar, **literati**[5], lâternacılar, eskiciler, bileyiciler, seyyar tamirciler, dilenciler — kısacası, Fransızların **la bohème** dedikleri bütün o ne idüğü belirsiz, ordan oraya savrulup duran âvare yığın. Kendine yakın bu unsurlardan Bonaparte 10 Aralık Derneğinin çekirdeğini oluşturdu. Tam bir "hayır derneği"; şu anlamda ki, bütün üyeleri tıpkı Bonaparte gibi emekçi halkın sırtından hayra konma ihtiyacı içindeydiler. Kendini **lumpenlerin reisi** yapan, kişi olarak peşinden koştuğu çıkarları ancak burda yığın hâlinde tekrar keşfeden, bütün sınıfların bu cürufu, cifesi, çöp artığında kayıtsız şartsız sırtını dayayabileceği yegâne sınıfı bulan bu Bonaparte, gerçek Bonaparte'tır: Bonaparte **sans phrase** [su katılmadık Bonaparte]. Eski Kurnaz **roué**'lerden olduğu için, milletlerin tarihî hayatlarını ve devlet işlerini en

---

1) Bonaparte'ı tutan çurçur gazeteler kastediliyor.

2) 10 Aralık Derneği, Banaparte'ın 10 Aralık 1848'de Cumhurbaşkanı seçilmesine izafeten bu isimle Paris polis müdürü Carlier tarafından kurulmuştu.

3) İtalya'da sınıfları dışına düşmüş lumpen unsurlara verilen isim,

4) Muhabbet tellâlları.

5) Yazarlar.

bayağı anlamında bir komedi, şatafatlı giysilerin, sözlerin ve pozların sadece en adî hergeleliği gizlemeye yaradığı bir maskeli balo olarak görür. Böylece Strasbourg seferinde evcil bir İsviçre akbabası Napoléon kartalı yerine geçer. Boulougne'na baskın verdiğinde, birkaç Londralı uşağın sırtına Fransız üniforması geçirtip onlara orduyu temsil ettirir[1]. 10 Aralık Derneğinde on bin rezili bir araya toplar; bunlar, Nick Bottom'un arslan rolüne çıkması[2] gibi, sözümona halkı temsil edeceklerdir. Burjuvazi kendisi tam bir komedi oynadığı, ama en ciddî bir tarzda, Fransız dramının katı muaşeret kurallarından hiç birini çiğnemeden oynadığı, kendi devlet icraatının ciddiyetine yarı aldanıp, yarı inandığı bir zamanda, komediyi düpedüz komedi olarak gören sergüzeştçinin dâvayı kazanması kaçınılmazdı. O ancak şimdi, ciddî hasmını yok ettikten sonra, üstlendiği İmparator rolünü kendisi ciddiye aldığı, Napoléon maskesi altında kendini sahici Napoléon sandığı zaman, kendi dünya görüşünün kurbanı oluyor: artık dünya tarihini bir komedi değil, kendi komedisini dünya tarihi sanan ciddî soytarı! Sosyalist işçiler için millî **ateliers** ve burjuva cumhuriyetçiler için **Gardes mobiles** [Seyyar Muhafızlar] ne idiyse, 10 Aralık Derneği, tam kendine göre parti savaş gücü, Bonaparte için aynı şeydi. Gezilerinde tirenleri dolduran dernek müfrezeleri ona iğreti kalabalıklar yaratıp sevgi gösterileri tertiplemek, **vive l'Empereur!** [Yaşasın İmparator!] diye haykırmak, cumhuriyetçilere —tabiî, polisin himayesi altında— hakaretler yağdırıp dayak atmakla görevliydiler. Paris'e dönüş yolculuklarında öncü muhafızlar olmak, karşı-gösterileri önlemek ya da dağıtmak onlara düşüyordu. 10 Aralık Derneği onundu; **onun**

---

1) Louis Bonaparte'ın 1836 ve 1840'da giriştiği iki darbe teşebbüsüne atıf yapılıyor.

2) Şekspir'in *Bir Yaz Gecesi Rüyası* oyunundan.

eseri, doğrudan doğruya kendi fikriydi. Başka neyi elde etse, koşulların zoruyla kendiliğinden geçiyor eline; başka ne yapsa, koşular yapıyor onun için, ya da o başkalarının yaptıklarını taklitle yetiniyor. Oysa herkesin önünde, yurdaşların karşısında ağzından düşürmediği düzene, dine, aileye, mülkiyete dair resmî yavelerle, ve arkasında Schufterle'ler ve Spiegelberg'lerin[1] gizli derneği, keşmekeş, fuhuş ve soygun derneği ile Bonaparte —işte o, Bonaparte'ın ta kendisi, eserin gerçek sahibidir ve 10 Aralık Derneğinin tarihi onun kendi tarihidir...

VII

Şubat Devriminin eşiğinde **sosyal cumhuriyet** bir terane, bir kehanet gibi belirir. 1848 Haziran günlerinde **Paris proletaryasının** kanında boğulur, fakat dramın sonraki sahnelerinde yine hortlak misali ortalıkta dolanıp durmaktadır. **Demokratik cumhuriyet**, geldiğini haber verir. 13 Haziran 1849'da, tabanları yağlayan **küçük burjuvalarıyla** birlikte darmaduman olur, ama kaçarken kendi borusunu çifte çalımla öttürür. **Parlamenter cumhuriyet**, burjuvalarıyla birlikte bütün sahneye yerleşir. Artık keyfine payan yoktur. Gelgelelim 2 Aralık 1851, kıralcılar koalisyonunun acınaklı "Yaşasın cumhuriyet!" feryatları arasında onu mezara gömer.

Fransız burjuvazisi çalışan proletaryanın iktidarını önlemek için şahlandı, lumpen proletaryayı ve onun başında 10 Aralık Derneği başkanını iktidara getirdi. Burjuvazi gelecekteki kızıl anarşi felâketi korkusuyla Fransa'nın yüreğini hoplattı, Bonaparte 4 Aralıkta Boulevard Montmarte ve Boulevard des İtaliens'nin mümtaz burju-

---

1) Schiller'in *Haydutlar* dramının her türlü ahlâk duygusundan yoksun iki hergele tipi.

valarını sarhoş düzen ordusuna pencerelerinde vurdurtarak bu geleceğin bonosunu önceden kırdı. Burjuvazi kılıcı kendine baştacı etti, kılıç ona hükmediyor. Devrimci basını ortadan kaldırdı, kendi basını ortadan kaldırılmıştır. Halk toplantılarını polis gözetimi altına soktu, kendi salonları polisin gözetimi altında. Demokratik Millî Muhafızları dağıttı, kendi Millî Muhafızları dağıtılmıştır. Sıkıyönetim uyguladı, kendisine sıkıyönetim uygulanıyor. Jürileri kaldırıp yerlerine askerî komisyonlar kurdu, kendi jürilerinin yerini askerî komisyonlar aldı. Halkın eğitimini papazların eline teslim etti, kendi eğitimi papazların eline teslim edildi. Halkı hiç yargılamadan sürgün etti, kendisi yargılanmadan sürgün ediliyor. Toplumda her kıpırdanışı devlet gücüyle ezdi, kendi toplumunun her kıpırdanışı devlet gücüyle eziliyor. Kesesi uğruna kendi politikacılarına ve yazarlarına karşı çıktı, politikacıları ve yazarları bir kenara atıldılar, ama şimdi, ağzına kilit vurulduktan, kalemi kırıldıktan sonra, kesesi talan ediliyor. Aziz Arsenius'un Hıristiyanlara haykırdığı sözleri —**"Füge, tace, quiesce!** Kaçın, susun, kımıldamayın!"— burjuvazi devrime haykırmaktan usanmadı, Bonaparte burjuvaziye, **"Füge, tace, quiesce!** Kaçın, susun, kımıldamayın!" diye haykırıyor.

Fransız burjuvazisi Napoléon'un ikilemine —**"Dans cinquante ans l'Europe sera républicain ou cosaque"**—[1] çoktan çözüm bulmuştu. Burjuvazi bu çözümü **"république cosaque"** da bulmuştu. Bir Kirke[2] çıkıp da büyü yaparak o sanat eserini, burjuva cumhuriyetini, ucubeye çevirmiş dedeğildir. Bu cumhuriyet, muteber görünüşünden gayri hiç

---

1) "Elli yıla kalmadan Avrupa ya cumhuriyetçi ya da Kazak olacak."

2) Yunan efsanesinde insanları efsunlarıyla hayvana çeviren büyücü kadın.

bir şeyini yitirmemiştir. Bugünkü Fransa parlamenter cumhuriyetin içinde tastamam hazırdı. Çıbanın patlaması ve canavarın gözlerimizin önüne fırlaması için bir süngü darbesi yetti.

Paris proletaryası 2 Aralıktan sonra niçin ayaklanmadı?

Burjuvazinin alaşağı edildigi henüz sadece kararname ile ilân edilmişti; kararname uygulanmamıştı. Proletaryanın ciddî bir ayaklanması burjuvaziye derhal taze can katacak, onu orduyla barıştıracak, işçilerin mutlaka ikinci bir Haziran yenilgisine uğramalarına neden olacaktı.

Proletarya 4 Aralıkta burjuva ve **épicier** [bakkal] tarafından savaşa kışkırtıldı. Millî Muhafızların bazı lejyonları o günün akşamı silâhları ve üniformalarıyla savaş alanında da yer alacaklarına söz verdiler. Zira burjuva ve **épicier**, 2 Aralık kararnamelerinden birinde Bonaparte'ın gizli oyu kaldırdığını, onlara resmî kütüklerde isimlerinin karşısına "evet" ya da "hayır" yazmalarını buyurduğunu öğrenmişlerdi. 4 Aralık direnişi Bonaparte'ı ürküttü. Geceleyin, Paris'in bütün köşebaşlarına, gizli oyun yeniden yürürlüğe konulduğunu bildiren ilâhlar astırdı. Burjuva ve **épicier** amaçlarına ulaştıklarını sandılar. Ertesi sabah ortalıkta görünmeyenler burjuva ve **épicier** idi.

1-2 Aralık gecesi bir **coup de maine**'le [baskınla] Bonaparte Paris proletaryasının elinden önderlerini, barikat kumandanlarını koparıp almıştı. Subaylarından yoksun kalmış bir orduya dönen ve Haziran 1848, 1849 ve Mayıs 1850'nin anıları yüzünden **Montagnard**'ların sancağı altında döğüşmeye yanaşmayan proletarya, Paris'in isyancı namusunu koruma görevini öncüsüne, gizli derneklere bıraktı. Burjuvazi bu namusu öylesine tabansızca orduya teslim etmişti ki, Bonaparte sonradan Millî Muhafızları silâhsızlandırırken, adeta alay edercesine, silâhlarının

anarşistlerce kendilerine karşı kullanılmasından korktuğunu bahane olarak öne sürebilmiştir.

"C'est le triomphe complet et définitif du socialism!" [Bu sosyalizmin tam ve kesin zaferidir!] 2 Aralık olayını Guizot böyle niteledi. Oysa parlamenter cumhuriyetin yıkılması her ne kadar proletarya devriminin zafer tohumunu içinde taşırsa da, elle tutulur ilk sonucu **Bonaparte'ın parlamentoya, yürütme gücünün yasama gücüne, lâfa bakmayan zorun lâfın zoruna galebe çalması idi.** Millet parlamentoda genel iradesini kanun yapıyordu; yani hâkim sınıfın kanununu kendi genel iradesi yapıyordu. Yürütme gücü karşısında ise kendi tüm iradesinden feragat ederek yabancı bir iradenin üstün buyruğuna, otoriteye boyun eğmektedir. Yürütme gücü, yasama gücünün tersine, milletin kendinden başka bir güce bağımlılığını, yani bağımsızlığını tam tersini ifade eder. Dolayısıyla Fransa bir sınıfın istibdadından kaçarken bir kişinin istibdadına, üstelik otoriteden yoksun bir kişinin istibdadına yakalanmış görünüyor. Mücadele, bütün sınıfların aynı acz ve aynı suskunluk içinde dipçiğin önünde dize gelmeleriyle çözüme bağlanmış gibi.

Fakat devrim yarı yolda durmaz. Daha henüz arafattan geçmekte. İşini yöntemle yürütmekte. 2 Aralık 1851'e kadar, hazırlığının sadece yarısını tamamlamıştı; şimdi öbür yarısını tamamlıyor. İlkin parlamentonun iktidarını kemale erdirdi ki onu yıkabilsin. Bir kere bunu başardıktan sonra şimdi **yürütmenin iktidarını** kemale erdirmekte, onu en saf ifadesine indirgemekte, tecrit etmekte, kendi karşısına yegâne hedef olarak dikmekte ki bütün yıkıcı güçlerini ona karşı bir araya yığabilsin. Devrim, hazırlığının bu ikinci yarısını tamamladığı zaman Avrupa yerinden sıçrayıp sevinç çığlıkları atacak: "İyi oydun koca köstebek!"[1]

---

1) Şekspirin *Hamlet* oyununda geçen bir sözün Marx tarafından biraz değiştirilmiş biçimi.

Muazzam bürokratik ve askerî örgütü, dört bir yana kol atan marifetli devlet çarkıyla, yarım milyonu bulan bir memurlar sürüsü ve yine yarım milyon mevcutlu bir orduyla bu yürütme gücü, Fransız toplumunun gövdesini ağ gibi sarıp bütün gözeneklerini tıkayan bu netameli asalak gövde, mutlak kırallık zamanında, feodal sistemin çökmesiyle ortaya çıktı, bir yandan da bu çöküşün hızlanmasına yardımcı oldu. Toprak sahipleriyle şehirlerin feodal imtiyazlarının her biri giderek devlet iktidarının ayrı birer yetkisine, feodal rical maaşlı memurlara, birbiriyle çelişen bin bir çeşit Ortaçağ egemen hakkının alaca örgüsü, bir fabrikada olduğu gibi işbölümü ve merkezî yönetimle işleyen bir devlet iktidarının düzenli plânına dönüştü. Milletin sivil birliğini yaratmak için birbirinden ayrı bütün yöre, bölge, şehir ve taşra iktidarlarını parçalama görevini üstlenen birinci Fransız Devrimi, mutlak kırallığın başlattığı işi, merkezîleşmeyi, geliştirmeden yapamazdı; ama, aynı zamanda, hükümet iktidarının kapsamını, yetkilerini ve araçlarını da geliştirmek zorunda kaldı. Napoléon bu devlet çarkını mükemmelleştirdi. Burjuva toplumu içinde işbölümü yeni çıkar grupları, dolayısıyla devlet yönetimi için yeni alanlar yarattığı oranda gelişen daha büyük bir işbölümü ötesinde Meşrûiyetçi kırallık ve Temmuz kırallığı buna birşey eklemedi. Bir köprüden, bir okuldan, bir köy idaresinin ortak mülkünden demiryollarına, millî servete, Fransa'nın millî üniversitesine kadar her alanda her **ortak** çıkar derhal toplumdan koparılıyor, daha üstün, **genel** bir çıkar olarak toplumun karşısına dikiliyor, toplum üyelerinin kendi faaliyetlerinin dışına çekilip hükümetin faaliyet konusu yapılıyordu. Nihayet, devrime karşı mücadelesinde parlamenter cumhuriyet, baskı tedbirlerinin yanısıra hükümet iktidarının araçlarını ve merkezîliğini de güçlendirmek zorunluluğunu duydu. Bütün devrimler bu çarkı parçalayacakları yerde mükemmelleştirdiler. Sırayla hâki-

miyet için çekişen partiler bu muazzam devlet yapısını ele geçirmeyi, galebe çalanın başta gelen ganimet payı bildiler.

Ne ki mutlak kırallıkta, birinci Devrimde ve Napoléon zamanında bürokrasi, sadece, burjuvazinin sınıf hâkimiyetini hazırlama aracıydı. Restorasyonda, Louis Philippe zamanında ve parlamenter cumhuriyette, ne kadar kendi adına iktidar olmaya uğraşırsa uğraşsın, hâkim sınıfın aracıydı.

Devlet ancak ikinci Bonaparte zamanında kendini tam bağımsız kılmış görünüyor. Devlet çarkı sivil toplumun karşısında durumunu öylesine sağlamlaştırmıştır ki, bir 10 Aralık Derneği başkanı, içkiyle, sosisle satın aldığı ve her gün yeniden önüne sosis atmaya zorlandığı sarhoş bir ordu tarafından omuzlar üstünde yükseltilen dışardan gelme bir sergüzeştçi, onun başı olmaya yetmektedir. Fransa'nın göğsünü sıkıştırıp soluğunu kesen yeis, o korkunç utanç ve aşağılanma duygusu bundandır. Fransa, namusunun kirlendiğini hissediyor.

Yine de, devlet iktidarının ayakları havada değil. Bonaparte bir sınıfı, hem de Fransız toplumunun en kalabalık bir sınıfını, **küçük toprak sahibi köylüleri** temsil ediyor.

Nasıl Bourbon'lar büyük toprak mülkiyeti hânedanı, nasıl Orléan'lar para hânedanı idiyseler, Bonaparte'lar da köylülerin, yani Fransız halkının büyük çoğunluğunun hânedanıdırlar. Burjuva parlamentosuna boyun eğen Bonaparte değil, burjuva parlamentosunu dağıtan Bonaparte köylünün seçtiği adamdır. Üç yıldır şehirler, 10 Aralık seçiminin anlamını bozmayı, imparatorluğun geri getirilmesini isteyen köylüleri atlatmayı başarmışlardı. 10 Aralık 1848 seçimi ancak 2 Aralık 1851 hükümet darbesiyle tamamlanmıştır.

Küçük toprak sahibi köylüler, bireyleri birbirleriyle çok-yanlı ilişkiler kurmadan hep benzer koşullarda yaşa-

yan muazzam bir yığını oluştururlar. Üretim tarzları onları karşılıklı ilişkiler içine sokacağına, birbirlerinden tecrit eder. Fransa'nın ulaşım araçlarının geriliği ve köylülerin yoksulluğu bu tecrit olma durumunu daha da ileri götürür. Üretim yaptıkları alan, küçük toprak parçası, işlenmesinde işbölümüne ve bilimsel yöntemlerin kullanılmasına, dolayısıyla gelişme farklılığına, yetenek çeşitliliğine, sosyal ilişki zenginliğine imkân tanımaz. Her köylü ailesi kendinden başka hemen kimseye muhtaç değildir; tükettiğinin büyük kısmını doğrudan doğruya kendi üretir, ve böylece geçimini toplumla ilişki kurmaktan çok, doğa ile mübadele yoluyla sağlar. Bir küçük tarla, bir köylü ve ailesi; onların yanıbaşında bir başka küçük tarla, bir başka köylü ve bir başka aile. Bunların kırk ellisi bir arada bir köy, kırk elli köy bir **departement**[1] olur. Böylece Fransız milletinin büyük çoğunluğu, tıpkı bir çuval dolusu patatesin bir patates çuvalı meydana getirmesi gibi, hep birbirine benzer biçimde büyüklüklerin basit toplamından meydana gelir. Milyonlarca aile yaşama tarzlarını, çıkarlarını ve kültürlerini diğer sınıfların yaşama tarzları, çıkarları ve kültürlerinden ayıran, onları diğer sınıflara düşmanca karşı çıkaran ekonomik hayat koşulları içinde yaşadıkları için bir sınıf oluştururlar. Bu küçük toprak sahibi köylüler arasında sadece mahallî bir ilişki olduğu, çıkarlarının özdeşliği aralarında bir birlik, bir millî bağ ve bir siyasî örgütlenme yaratmadığı için de, bir sınıf oluşturmazlar. Bu nedenle, sınıf çıkarlarını ister bir parlamento, ister bir konvansiyon aracılığıyla olsun kendi adlarına dayatamazlar. Kendi kendilerini temsil edemezler, temsil edilmeleri gerekir. Onları temsil eden, aynı zamanda onların efendisi, tepelerinde bir otorite, onları diğer sınıflara karşı koruyan, onlara gökten yağmur ve güneş yağdıran sınırsız bir hü-

1) Fransa'da bizde ile tekabül eden idare birimi.

kümet iktidarı olarak görünmelidir. Bu yüzden küçük köylülerin siyasî etkinlikleri nihaî ifadesini, yürütme gücünün toplumu kendine tabî kılmasında bulur.

Tarihî gelenek Fransa köylüsünü, Napoléon adında bir adamın bütün eski şan ve şerefi ona geri getireceği mucizesine inandırmıştı. Derken adamın biri ortaya çıkıyor, Napoléon adını taşıdığı için, **"la recherche de la paternité est interdite"** [babalık araştırması yasaktır] diyen Napoléon Kanunnamesine dayanarak o adam olduğunu iddia ediyor. Yirmi yıl süren bir âvarelikten ve bir dizi gülünç maceradan sonra efsane gerçekleşiyor, adam Fransızların İmparatoru oluyor. Yeğenin saplantısı gerçekleşti, çünkü Fransız halkının en kalabalık sınıfının saplantısıyla çakıştı.

Öyle ama, denilecektir, Fransa'nın yarısında patlak veren köylü ayaklanmalarından, ordunun köylüler üzerine baskınlar vermesinden, köylülerin yığın hâlinde hapislere tıkılıp sürgünlere gönderilmesinden ne haber?

XIV. Louis'den bu yana Fransa'da köylülerin "demagojik hareketlerden ötürü" böylesine baskıya uğradıkları görülmemiştir.

Fakat bir yanlış anlama olmasın. Bonaparte hânedanı devrimci köylüyü değil, tutucu köylüyü temsil etmektedir. Sosyal varoluş koşulunun, küçük tarlasının sınırlarını aşmayı aklına koyan köylüyü değil, asıl bu tarlayı sağlama bağlamak isteyen köylüyü; şehirlerle sıkı bağ kurup eski düzeni kendi gayretleriyle yıkmak isteyen kır halkını değil, tersine, bu eski düzen içinde miskince tıkılı kalıp kendilerinin ve küçük tarlalarının imparatorluk hortlağı eliyle kurtarılıp kayırıldığını görmek isteyenleri temsil etmektedir. Bonaparte hânedanı köylünün aydınlanmasının değil, bâtıl inançlarının; köylünün salim yargısının değil, önyar-

gısının; geleceğinin değil, geçmişinin; çağdaş Cévennes'inin[1] değil, çağdaş Vendée'sinin[2] temsilcisidir.

Üç yıllık sıkı parlamenter cumhuriyet iktidarı Fransız köylü sınıfının bir bölümünü Napoléon aldanmacasından kurtarmış, yüzeyde dahi olsa devrimci yapmıştı. Fakat her harekete geçişlerinde burjuvazi onları hunharca ezdi. Parlamenter cumhuriyet devrinde Fransız köylüsünün çağdaş bilinci geleneksel bilinciyle çelişki hâlindeydi. Bu süreç, öğretmenlerle papazlar arasında sürekli mücadele biçiminde kendini gösteriyordu. Burjuvazi öğretmenleri kıydı. Köylüler hükümet icraatı karşısında ilk kez bağımsız hareket etmeye çalışıyorlardı. Bu da maire'ler [belediye başkanları] ile valiler arasındaki sürekli çatışmada ortaya çıkıyordu. Burjuvazi maire'leri yerlerinden attı. Nihayet, parlamenter cumhuriyet döneminde, çeşitli yörelerin köylüleri kendi zürriyetlerine, orduya karşı ayaklandılar. Burjuvazi onları sıkıyönetimlerle ve üzerlerine asker salarak cezalandırdı. Şimdi aynı burjuvazi, Bonaparte'den yana çıkıp kendisine ihanet eden yığınların, **vile multitude**'ın [ayak takımının] ahmaklığından avaz avaz yakınıyor. Oysa köylü sınıfının imparatorluk aşkını zorla kabartan, bu köylü dinini doğuran koşulları yürürlükte tutan kendisidir. Burjuvazi, elbette, yığınlar tutucu kaldıkları sürece onların ahmaklığından, devrimci oldukları zaman da zekâlarından korkacaktır.

Hükümet darbesinden sonraki ayaklanmalarda Fransız köylülerinin bir kısmı 10 Aralık 1848'de kendi verdikleri oylara elde silâh karşı çıktılar. 1848'denberi görüp geçirdikleri gözlerini açmıştı. Ne ki tarihin batakhanesiyle arala-

---

1) Güney Fransa'da On Sekizinci Yüzyıl başında patlak veren büyük köylü isyanının yer aldığı bölge.

2) 1789 Devriminde kırallıktan yana gerici ayaklanmaların harekât üssü olan bölgenin adı. Fransa'nın kuzey batısında Brötanya'nın bir parçasıdır.

rında akit vardı; tarih onları sözlerinde durmaya zorladı, ve çoğunluk hâlâ önyargıların öylesine esiriydi ki, tam da en kızıl vilâyetlerde köylü nüfus açıkça Bonaparte'a oy verdi. Köylünün gözünde Millî Meclis Bonaparte'ın yolunu kesmişti. Bonaparte'ın şimdi yaptığı, kırın iradesi önüne şehirlerin diktiği engelleri yıkmaktan ibaretti. Kimi yerde köylüler Napoléon'la yan yana bir konvansiyon garabetini dahi düşünmüyor değillerdi.

Birinci Devrim, köylüleri yarı serf olmaktan çıkarıp özgür toprak sahiplerine çevirdikten sonra, Napoléon, henüz nasiplerine düşen Fransa toprağını rahatça işlemelerine ve gencecik mülkiyet hırslarını doyurmalarına elverir koşulları pekiştirip düzenledi. Oysa bugün Fransız köylüsünü yıkıma götüren doğrudan doğruya onun küçük toprağıdır; toprağın parçalanması, yani Napoléon'un Fransa'da sağlama bağladığı mülkiyet biçimidir. Feodal köylüyü bir küçük toprak sahibi, Napoléon'u da bir imparator yapan, doğrudan doğruya maddî koşullardır. Kaçınılmaz sonucun ortaya çıkması için iki kuşak yetmiştir! Tarımın her gün biraz daha kötüye gitmesi, tarımcının hergün biraz daha borca batması. On Dokuzuncu Yüzyılın başında Fransız kır halkının özgürlüğe kavuşup zenginleşmesinin şartı olan "Napoléon'cu" mülkiyet biçimi, bu yüzyıl içerisinde gelişe gelişe köylünün esaret altına sokulup yoksullaştırılmasının kanunu olmuştur. Ve bu kanun, ikinci Bonaparte'ın savunma zorunluluğunu duyduğu **"idée napoléonienne"**lerin birincisi, en başta gelenidir. Eğer Bonaparte hâlâ, köylülerin yıkım nedenini bu küçük toprak mülkiyetinin kendisinde değil de, onun dışında, ikincil koşulların etkisinde aramak gerektiği kurumtusunu köylülerle paylaşıyorsa, giriştiği deneyler üretim ilişkileriyle temasa gelir gelmez sabun köpüğü gibi dağılıp gidecektir.

Küçük toprak mülkiyetinin ekonomik gelişmesi toplumun diğer sınıflarıyla köylülerin ilişkisini kökten değiştir-

miştir. Napoléon zamanında kırda toprağın küçük birimlere bölünmesi serbest rekabete ve şehirlerde yeni gelişmeye başlayan büyük sanayie yaradı. Köylü sınıfı, alaşağı edilen toprak sahibi soylulara karşı her yerde boygösteren itirazdı. Küçük toprak mülkiyetinin Fransa toprağına saldığı kökler feodal düzeni her türlü besinden yoksun bıraktı. Küçük toprak mülkiyetinin sınır taşları, eski efendilerinden gelecek anî bir baskına karşı burjuvazinin doğal istihkâmları oldu. Fakat On Dokuzuncu Yüzyıl ilerledikçe feodal beylerin yerini şehirli tefeciler aldı; toprağa bağlı feodal yükümlülüklerin yerini ipotek aldı; soylu toprak mülkiyetinin yerini burjuva sermayesi aldı. Köylünün küçük toprağı, bugün, kapitalistin topraktan kâr, faiz ve rant sağlayıp çiftçiyi geçim derdiyle başbaşa bırakma bahanesinden başka birşey değildir. Fransa'nın toprağı üzerindeki ipotek borcu Fransız köylüsünün sırtına, İngiltere'nin tüm millî borcunun yıllık faiz tutarına eşit bir faiz yükü yıkmaktadır. Küçük toprak mülkiyeti, gelişmesinin kaçınılmaz olarak dayattığı bu sermayeye esaretten dolayı, Fransız milletinin büyük çoğunluğunu yarı-maymun mağara adamlarına çevirmiştir. Onaltı milyon köylü (kadınlar ve çocuklarla birlikte) dernе çatma izbelerde otururlar. Bunların çoğunun bir tek, bazılarının iki, en iyi durumda olanların üç hava deliği vardır. Oysa bir başta beş duyunun yeri neyse bir evde pencerelerin yeri odur. Yüzyılın başlangıcında, yeni ortaya çıkan küçük toprak mülkiyetinin başına devleti bekçi diken ve küçük toprak mülkiyetini çelenklerle gübreleyen burjuva düzeni, onun kanını ve beynini emip sermayenin simyevi kazanına boca eden kan içici yarasa olmuştur bugün. **Code Napoléon**[1]

1) Code Napoléon: ünlü Napolyon Kanunnamesi. Code, kanunlar mecmuası, düstur demektir. Codex, formüller listesi anlamına gelir.

şimdi artık bir haciz ve icra yoluyla satış **codex**'inden başka birşey değildir. Fransa'da varlığı resmen kabul edilen dört milyon (çocuklar dahil) fukara, serseri, cani ve fahişeye binbir yokluk içinde ya kırda âvare sürünen, ya da çoluk çocuk ikide bir köyden şehre, şehirden köye sersefil taşınıp duran beş milyon insanı daha katmak gerekir. Onun için, köylülerin çıkarları artık Napoléon zamanında olduğu gibi burjuvazinin çıkarlarıyla, sermaye ile uyuşmamakta, ona ters düşmektedir. Dolayısıyla köylüler doğal müttefiklerini ve önderlerini, görevi burjuva düzenini yıkmak olan **şehir proletaryasında** bulmaktadır. Oysa **güçlü ve sınırsız hükümet** —ki bu da ikinci Napoléon'un gerçekleştirmek zorunda olduğu ikinci **"idée napoléonienne**'dir— işte bu "maddî" düzeni zorla korumaya çağırılıyor. Ve bu **"ordre matériel"** [maddî düzen], Bonaparte'ın isyancı köylülere karşı yayınlandığı bildirilerin hepsinde ayrıca parola olarak tekrarlanıyor.

Üzerine sermayenin yıktığı ipotekten gayri, küçük toprak mülkiyetinin sırtında bir de **vergi** yükü vardır. Vergiler bürokrasinin, ordunun, papazların ve sarayın, kısacası tüm yürütme gücü aygıtının geçim kaynağıdır. Güçlü hükümet ve vergi aynı şeydir. Küçük toprak mülkiyeti, doğası gereği, herşeye kaadir ve son derece kalabalık bir bürokrasi için elverişli bir temel oluşturur. Bütün ülke yüzeyinde tek-ayar bir ilişkiler ve kişiler düzeyi yaratır. Dolayısıyla, aynı zamanda, en üst bir merkezden bu tek-ayar yığının her bir noktası üzerinde aynı eylemi mümkün kılar. Halk çoğunluğu ile devlet iktidarı arasında yer alan soylu ara tabakaları yok eder. Bu nedenle, her yönden, bu devlet iktidarının doğrudan işe karışmasına ve doğrudan yetkili organlarının araya girmesine yol açar. Nihayet, ne toprakta ne de şehirde kendine bir yer bulabilen, bu yüzden bir çeşit itibarlı sadaka kabilinden devlet memurluklarına el atan ve bunların yaratılmasına ön ayak olan iş-

siz güçsüz bir nüfus fazlalığı doğurur. Zorla toplanan vergileri Napoléon süngü zoruyla yeni pazarlar açarak ve kıta Avrupasını talan ederek üzerlerine faizlerini de koyup geri ödedi. Bu vergiler köylüyü çalışmaya teşvik ediyordu; oysa şimdi, onun son çalışma imkânlarını da elinden alıyor, yoksulluğa karşı direnme aczini tamamlıyor. Kaldı ki, bol sırmalı, göbekli, azman bir bürokrasi, ikinci Bonaparte'ın gönlüne en uygun **"idée napoléonienne"**dir. Toplumun diğer sınıflarının yanısıra yapay bir kast yaratmaya zorlandığına göre, öyle olmaması mümkün mü? Bonaparte rejiminin ayakta kalması bu kast için bir geçim dâvasıdır. Dolayısıyla Bonaparte'ın ilk malî işlemlerinden biri, memur maaşlarını eski düzeyine çıkarmak ve yeni arpalıklar yaratmak oldu.

Bir başka "**idée napoléonienne**", bir hükümet aracı olarak papazların sultasıdır. Oysa yeni ortaya çıkan küçük toprak mülkiyeti toplumla uyuşmasıyla, doğa güçlerine bağımlı olmasıyla, onu tepeden inme koruyan otoriteye boyun eğmesiyle elbette dindardı ama, borç yüzünden iflâs topunu atan, toplumla ve iktidarla uyuşmazlığa düşen, kendi sınırlı imkânlarının ötesine itilen küçük toprak mülkiyeti elbette dinsiz olur. Cennet-i âlâ, hele havayı da o ayarladığına göre, yeni ele geçirilen tarla dilimine hoş bir eklentiydi. Ama küçük tarlanın yerini tutacak birşey olarak öne sürüldüğü an küfüre dönüşür. O zaman papaz, dünyevî polisin —bir başka **"idée napoléonienne"**— kutsanmış zağarından ibaret görünür. Bundan sonraki Roma seferi Fransa'nın kendi içinde olacak; ama M. de Montalembert'in anladığının tersi anlamda[1].

Son olarak, **"idée napoléonienne"** lerin doruğa vardığı

1) Montalembert, Fransa'da o devirdeki Katolik gerici akımın başı ve Roma Cumhuriyetine karşı Papa adına girişilen seferin en ateşli taraftarıydı.

nokta, ordunun hegemonyasıdır. Ordu, küçük toprak sahibi köylünün **point d'honneur**'ü [namus meselesi] idi. Yeni mülkiyetini dış dünyaya karşı savunan, yeni kazanılmış millîyetini yücelere çıkaran, dünyayı talan eden ve devrimci değişikliğe uğratan kahraman hüviyetinde bizzat kendisiydi. Üniforma onun kendi resmî kıyafetiydi; savaş onun destanıydı; hayalde uzatılıp genişletilerek tevhit edilen küçük toprak parçası anavatandı, ve vatanseverlik mülkiyet duygusunun ideal biçimiydi. Oysa Fransız köylüsünün bugün mülkünü tasallutundan korumak zorunda olduğu düşmanlar, Kazaklar değil; **huissiers** [icra memurları] ve vergi tahsildarlarıdır. Küçük tarla, sözde vatan toprağından ipotek kayıt defterine aktarılmıştır. Ordu dahi köy gençliğinin kaymağı olmaktan çıkmıştı artık: köy lumpen proletaryasının posasıdır. Nasıl ikinci Bonaparte kendisi Napoléon'un **remplacant**'ından, kaim-i makamından başka birşey değilse, ordu da büyük ölçüde **remplacant**'lardan, bedellerden ibarettir. Şimdilerde yiğitliğini, dağ keçileri gibi kovaladığı köylülerin peşinde sürek avına çıkmakla, candarmalık yapmakla ispat ediyor. Sisteminin iç çelişkileri 10 Aralık Derneği başkanını Fransa sınırı dışına kovalayacak olursa, ordusu, bir iki eşkiyalıktan sonra, zafer çelenkleri derecek yerde bir güzel sopa yiyecek.

Görülüyor ki **bütün** "idée napoléonienne" **ler gelişmemiş küçük toprak mülkiyetinin henüz körpe çağının fikirleridir;** gününü doldurmuş küçük toprak mülkiyeti açısından hiç bir anlam ifade etmezler. Sadece onun can çekişmesinin kâbusları, hezeyana dönüşen kelimeler, hortlaklara dönüşen ruhlardır. Ne var ki imparatorluğun gülünç taklidi, Fransız milletinin büyük çoğunluğunu geleneğin ağır baskısından kurtarmak, devlet iktidarı ile toplum arasındaki karşıtlığı en saf biçimiyle ortaya çıkarmak için gerekliydi de. Küçük toprak mülkiyetinin giderek zeval bulmasıyla, onun üzerinde yükselen devlet yapısı çöker. Çağ-

daş toplumun muhtaç olduğu merkeziyetçi devlet, feodaliteye karşı yaratılan askerî-bürokratik hükümet çarkının yıkıntıları üzerinde yükselebilir ancak[1].

Fransız köylüsünün durumu, Bonaparte'ların ikincisini kanunları almak için değil, vermek için Sina Dağına[2] çıkaran 20 ve 21 Aralık genel seçimleri[3] muammasını çözmemize yarıyor.

Açıkçası, burjuvazinin Bonaparte'ı seçmekten başka çaresi kalmamıştı. Constance Konseyinde[4] zahidler papaların sefih hayatlarından yakınıp ille de ahlâk reformu diye tutturdukları zaman, Kardinal Pierre d'Ailly onlara karşı şöyle kükremişti: "Bundan sonra Katolik Kilisesini kurtarsa kurtarsa şeytan kurtarabilir, oysa siz kendinize melâike arıyorsunuz!" Bunun gibi, hükümet darbesinden sonra da Fransız burjuvazisi şöyle haykırıyordu: Bundan sonra burjuva toplumunu kurtarsa kurtarsa 10 Aralık Derneği baş-

---

1) "Kitabın 1852 baskısında bu paragraf, Marx'ın 1869 baskısına almadığı şu satırlarla sona eriyordu: "Devlet çarkının yıkılması merkezîleşmeye halel getirmeyecektir. Bürokrasi, karşıtı olan feodalizm illetinden henüz kurtulamamış bir merkeziyetçiliğin âdi ve ceberrut biçimidir sadece. Napoléon'cu Restorasyondan umduğunu bulamayınca Fransız köylüsünün küçük tarlasına inancı kalmıyacak, bu küçük tarla üzerine kurulu bütün devlet yapısı yerle bir olacaktır, ve *proleter devrimine öyle bir koro eşlik edecektir ki, o olmadan proleter devriminin solo şarkısı, bütün köylü ülkelerde kuğunun ölmeden önce söylediği son şarkıdır.*"

2) Sina yarımadasındaki Sina dağı. Tevrata göre Hazreti Musa Tanrıdan 10 Emri bu dağın tepesinde almıştı.

3) Louis Bonaparte'ın 2 Aralık 1851 hükümet darbesini Fransız halkına onaylattığı plebisit.

4) 1414-18 arasında toplanan Katolik kilise meclisi. Papalığın sarsılan durumunu sağlamlaştırdı ve kilisede reform akımının sözcüleri wycliff ile Jan Hus'un görüşlerini küfür, sapıklık ilân etti.

kanı kurtarabilir! Mülkiyeti hırsızlık, dini yalan yemin; aileyi piçlik, düzeni keşmekeş kurtarabilir!

Kendini bağımsız bir güç kılan yürütme otoritesi olarak Bonaparte, "burjuva düzeni"ni korumayı kendi misyonu olarak görmektedir. Oysa bu burjuva düzeninin gücü orta sınıfın elindedir. Onun için Bonaparte kendini orta sınıfın temsilcisi sayıyor, bu yönde kararnameler çıkarıyor. Yine de, kendisi birşeyse bu sadece orta sınıfın siyasî iktidarını kırmış olduğu ve her gün yeniden kırdığı içindir. Dolayısıyla Bonaparte kendini orta sınıfın siyasî ve edebî gücünün hasmı sayıyor. Fakat bu sınıfın maddî gücünü korumakla, onun siyasî gücünü yenilemektedir. O halde neden ayakta tutulmalı, ama sonuç her görüldüğü yerde yok edilmelidir. Fakat nedenle sonuç bir parça birbirine karışmadan olamaz bu; çünkü ikisi de birbirleri üzerinde karşılıklı etkilerinde ayırdedici özelliklerini yitirirler. Aradaki sınırı kaldıran yeni kararnameler. Bonaparte kendini, aynı zamanda, burjuvazinin karşısında köylüyü ve genel olarak halkı temsil eden, halkın alt tabakalarını burjuva toplumu çerçevesinde mutlu kılmak isteyen biri sayıyor. "Gerçek Sosyalistler"in[1] devlet siyasetine taş çıkartan yeni kararnameler. Fakat Bonaparte kendini herşeyden önce 10 Aralık Derneğinin başkanı, lumpen proletaryanın temsilcisi olarak görmektedir. Kendisi, yârânı, hükümeti ve ordusu lumpen proletaryanın bir parçasıdır ve lumpen proletaryanın baş düşüncesi küpünü doldurmak, devlet hazinesinden Kaliforniya piyangosu mükâfatları araklamaktır[2]. Bonaparte, kararnamelerle olsun, kararna-

---

1) Almanya'da 1840'larda yaygın küçük burjuva gerici entellektüel akım. Marx ve Engels tarafından *Alman İdeolojisi*'nde ve *Komünist Partisi Manifestosu*'nda ipliği pazara çıkarılmıştı.

2) Marx burda, Louis Bonaparte ve çevresinin halkı ve hazineyi soymak için çevirdikleri dalaveralara atıf yapıyor.

mesiz olsun, kararnamelere rağmen olsun, 10 Aralık Derneği başkanı sıfatına sımsıkı sarılır.

Adamın bu çelişkili görevi hükümetinin çelişkilerini, önce bir sınıfı, sonra bir başkasını kah kazanıp kâh aşağı lamaya çalışan ve hepsini birden aynı safta karşısına alan âvare yalpalamaları açıklıyor. Ve pratikteki bu kararsızlık hükümet kararnamelerinin aynıyla Amcadan kopya edilen mütehakkim, dediğim dedik uslûbuyla hayli komik kaçan bir çelişki teşkil ediyor.

Sanayi ve ticaret, dolayısıyla orta sınıfın işleri, güçlü hükümet sayesinde sera çiçeği misali gelişip serpilmelidir. Bol keseden ihsan edilen sayısız demiryolu imtiyazı. Ama Bonaparte'çı lumpen proletarya zenginleşmek ister. Kulağı delikler **bourse**'da demiryolu imtiyazları üzerinde türlü **tripotage** [dalavera] çevrirler. Ama demiryollarına yatırılacak sermaye yoktur. Bankanın, demiryolu hisseleri karşılığında kredi verme yükümlülüğü. Ama Banka aynı zamanda kişisel çıkarlar uğruna da sömürülecektir, onun için gönlü hoş edilmelidir. Bankanın haftalık bilanço yayınlama yükümlülüğünün kaldırılması, Bankanın hükümetle arslan payı anlaşması. Halka iş bulmak gerek. Bayındırlık işlerine girişilir. Ama bayındırlık işleri halkın vergi yükünü arttırıyor. **Rentiers** [irad sahipleri] üzerine çullanılarak yüzde beşlik tahvillerin yüzde dört buçukluk tahvillere çevrilmesiyle sağlanan vergi indirimi. Ama orta sınıfın ağzına yine bir parmak bal çalmadan olmayacak. O halde şarabı **en détail** [perakende] içen halktan alınan şarap vergisine bir misli zam, **en gros** [toptan] içen orta sınıfın şarap vergisinde yarı yarıya indirim. Mevcut işçi örgütlerinin kapatılması, gelecekte nice örgütlenme harikaları olacağına dair vaadler. Köylülere yardım edilmeli. Köylülerin borca batmalarını çabuklaştırıp mülkiyetin yoğunlaşmasını hızlandıran emlâk bankaları. Ama bu ban-

kalar Orléans hânedanının el konulan emlâkini paraya çevirmek için kullanılacak. Hiç bir kapitalist, kararnamede yer almayan bu şartı kabule yanaşmaz, ve emlâk bankası kâğıt üzerinde kalır, vb., vb.

Bonaparte, bütün sınıfların pederşahi velinimetiymiş gibi görünmeyi çok isterdi. Lâkin bir sınıftan almadan bir başkasına hiç birşey veremez. **Fronde** zamanında Guise Dükü için, bütün mülklerini taraftarlarının kendisine karşı mükellefiyetlerine **[obligations]** çevirdiğinden ötürü Fransa'nın en **obligeant** [mükellef] adamı olduğu söylenirdi. Tıpkı onun gibi Bonaparte da Fransa'nın en **obligeant** adamı olup Fransanın bütün mülkiyetini, bütün emeğini kendisine karşı kişisel bir mükellefiyete çevirmeye heveslidir. Fransa'yı yine Fransa'ya hediye edebilmek, ya da, daha iyisi, 10 Aralık Derneğinin başkanı olarak kendisine ait olması gerekeni satın almadan yapamıyacağından Fransa'yı Fransız parasıyla yeniden satın alabilmek için Fransa'nın tümünü çalmayı çok isterdi. Bütün devlet kurumları, Senato, Devlet Şûrası, Yasama Kurulu[1], **Légion d'honeur**[2], asker madalyaları, çamaşırhaneler, bayındırlık işleri, demiryolları, Millî Muhafızların erlerden gayri **état-major**'ü [genel kurmayı] ve Orléans Hânedanının el konulan emlâki, hepsi satın alınabilir şeyler meyanındadır. Orduda ve hükümet çarkında her makam bir satın alma aracıdır. Fakat bu sürecin, Fransa'nın alınıp tekrar Fransa'ya iadesi sürecinin en önemli yanı, devri teslim sırasında 10 Aralık Derneği başkanı ile üyelerinin ceplerine giren yüzdelerdir. M. de Morny'nin metresi Kontes L'nin Orléans mülklerine el konulması-

1) Yasama Kurulu (Corps Législatif) İkinci İmparatorlukta, yani Louis Bonaparte zamanında, genel oyla seçiliyordu, fakat yetkileri son derece kısıtlıydı.

2) Sivil ya da asker kişilere olağanüstü hizmetlerinden ötü-

na dair nüktesi, **"C'est le premier vol[3] de l'aigle"[4]**, daha çok **saksağanı** andıran bu **kartalın** her uçuşu için geçerlidir. Kendisi ve yârânı her gün birbirlerine, geliriyle daha yıllarca yaşayabileceği mallarını gösterişle sayan cimriye o İtalyan keşişinin söylediği sözlerle sesleniyorlar: **"Tu fai conto spora i beni, bisogna prima far il conto sepra gli anni"[1].** Yılları saymakta belki bir yanlışlık yaparlar diye, dakikaları sayıyorlar. İçlerinde en kalbur üstü olanının dahi nerden geldiğini kimsenin bilmediği birtakım herifler, tıpkı Souloque'un yüksek devlet ricali gibi soytarıca bir vekarla sırmalı esvaplar kuşanmış, şamatacı, rezil, aç gözlü bir serseri gürûhu, birbirlerini ite kaka saraya, bakanlıklara, yönetimin ve ordunun başına doluşuyor. Ahlâk hocasının Véron-Crevel,[2], düşünürünün de Granier de Cassagnac olduğu hatırlanırsa, 10 Aralık Derneğinin bu üst tabakasının ne menem birşey olduğu kolayca göz önüne getirilebilir. Guizot, hükümeti zamanında bu Granier'yi meşhul bir varakparede hânedancı muhalefete karşı kullanırken, onunla **"C'est le roi des drôles!"** [Soytarıların kıralıdır!] diye övünürdü. Louis Bonaparte'ın sarayı ve yârânı konusunda Naiplik dönemini ya da XV. Louis'yi hatırlamak doğru olmaz[3]. Çünkü "Fransa şimdiye kadar bir hayli metres hükümeti görmüştür ama bir **hommes entretenus** hükümetiyle henüz hiç karşılaşmamıştı"[4].

---

rü verilen ünlü Fransız nişanı. 1802 tarihinde Napoléon Bonaparte tarafından ihdas edilmiştir.

3) Vol, hem uçmak hem de hırsızlık anlamına gelir. (Marx'ın notu.)

4) "Kartalın bu ilk uçuşudur."

1) "Mallarını sayacağına yıllarını saysan daha iyi edersin." (Marx'ın notu.)

2) *Cousine Bette* adlı eserinde Balzac, Paris'li sefih ve hödük Crevel'in portresini çizer. Bu karakterin modeli *Constitutionel*'in sahibi Dr. Veron'dur (Marx'ın notu.) *Constitutionel*, Paris'te 1815'ten 1870'e kadar yayınlanan bir gazeteydi. 1840'larda

Durumunun birbiriyle çelişen zorlamalarının baskısı altında kalan, ve aynı zamanda bir hokkabaz gibi habire sürprizler yaratıp Napoléon'un bedeli sıfatıyla kamuoyunun dikkatini sürekli üzerine çekmek, yani hergün yeni bir **coup d'état en miniature** [minyatür hükümet darbesi] yapmak zorunda olan Bonaparte, burjuva ekonomisini baştan aşağı altüst etmekte, 1848 devriminin dokunulmaz bildiği ne varsa hepsini ayaklar altına almakta, kimilerini devrimi hoşgörür, kimilerini devrimi özler hâle getirmekte ve düzen adına bilfiil anarşi yaratmaktadır. Bu arada tüm devlet çarkının başından hâlesini çekip alarak kutsiyetini çiğnemekte, onu aynı zamanda hem iğrenç, hem gülünç kılmaktadır. Kutsal Treves Hırkasına[1] tapınmayı Paris'te Napoléon'un imparator şalına tapınmada aynıyla tekrarlıyor. Ne ki imparatorluk şalı sonunda Louis Bonaparte'ın omuzlarına düştüğü zaman Napoléon'un tunçtan heykeli Vendôme Sütûnundan tepesi aşağı yuvarlanacaktır[2].

ılımlı Orléans'cıların organıyken 1848 Devriminde Thiers'in başını çektiği karşı-devrimci çevresinin sözcüsü, 1851 darbesinden sonra da Bonaparte'çı oldu. Véron için ayrıca isim listesine bakınız.

3) Fransa kıralı XV. Louis'nin çocukluğu sırasında Philippe d'Orléans'ın naiplik dönemi (1715-23) ve sonradan XV. Louis dönemi. saray ve çevresinin vurdum duymaz sefahat düşkünlüğüyle ün kazanmıştır.

4) Bu iktibasdaki sözler Madame Girardin'e aittir. (Marx'ın notu.)

1) Almanya'da Treves katedralinde saklanıp hacılara gösterilen "kutsal" emanet. 1840'larda Katolik dininin tekrar revaç bulmasına âlet edilmiştir.

2) Gerçekten de Vednôme Sütûnu Louis Bonaparte (III. Napoléon) 1870 yılı sonunda Almanlara esir düşüp devrildikten sonra 16 Mayıs 1871'de Paris Komünü'nün emriyle yıktırıldı. Üçüncü Cumhuriyet zamanında gericiler tarafından tekrar dikildi.

MARX'TAN J. WEYDEMEYER'E MEKTUP

(5 Mart 1852, Londra)

... Bana gelince, çağdaş toplumda sınıfların varlığını ya da sınıflar arasında mücadeleyi keşfetme şerefi bana ait değildir. Benden çok önce burjuva tarihçiler sınıf mücadelesinin tarihî gelişimini, burjuva iktisatçılar da sınıfların ekonomik iç-yapısını ortaya koymuşlardı. Benim yeni olarak yaptığım şey şunları ispat etmek oldu: 1) **Sınıfların varlığı** ancak **üretiminin gelişmesindeki belirli tarihî evrelere bağlıdır**; 2) sınıf mücadelesi zorunlu olarak **proletarya diktatörlüğüne** götürür; 3) ancak bu diktatörlüktür ki **bütün sınıfların ortadan kaldırılmasını ve sınıfsız bir topluma** geçişi sağlar.

HALKIN GAZETESİ'NİN YILDÖNÜMÜNDE KONUŞMA

Karl Marx

Marx bu konuşmayı, Londra'da yayınlanan *Halkın Gazetesi*'nin[1] dördüncü kuruluş yıldönümünde, 14 Nisan 1856'da yapmıştır.

1848 Devrimleri denilen devrimler entipüften olaylardı; Avrupa toplumunun kurumuş kabuğunda beliren küçük çatlaklar ve yarıklardı. Bununla birlikte, dipte yatan derin uçurumu haber verdiler bize. Görünüşteki katı yüzeyin altında, sert kayalardan oluşan kıtaları parampara etmek için sadece genleşmeyi bekleyen sıvı madde okyanuslarının varolduğunu gösterdiler. Şamatayla, ne yaptıklarını da pek bilmeden, Proleterin kurtuluşunu, yani On Dokuzuncu Yüzyılın ve o Yüzyıl devriminin sırrını ifşa ettiler. O sosyal devrim elbette 1848'de icad edilen bir yenilik değildi. Buhar, elektirik, otomatik iplik makinesi muhakkak ki Barbès, Raspail ve Blanqui yurtdaşlardan daha tehlikeli devrimcilerdi. Fakat içinde yaşadığınız atmosfer her birimizin üzerine on bin kilo kadar bir ağırlıkla bastırdığı halde, hanginiz duyuyorsunuz bu ağırlığı? Av-

1) 1852-58 arasında yayınlanan Berat'çı haftalık gazete. 1856'ya kadar Marx ve Engels orada yazı yazmışlardı.

rupa toplumu da, 1848'den önce, onu dört bir yandan sarıp sıkıştıran devrimci atmosferin farkında değildi. Bizim bu On Dokuzuncu Yüzyılımıza özgü büyük bir olgu var; hiç bir parti bunu inkâra cesaret edemiyor. Bir yanda, insanlık tarihinin bundan önceki hiç bir çağında varlığından şüphe dahi edilmemiş olan sanayi ve bilim güçleri ortaya çıkmıştır. Öbür yanda, Roma İmparatorluğunun son zamanlarındaki facialarını gölgede bırakan çöküntü âlarazları var. Günümüzde herşey, karşıtına gebe görünüyor. Makineler insan emeğini kısaltıcı ve verimlendirici harikulâde bir güçte oldukları halde, bakıyoruz, insan emeğini aç bırakıyor ve öldüresiye çalıştırıyorlar. Yepyeni zenginlik kaynakları, tekinsiz garip bir büyü altında, giderek yoksulluk kaynaklarına dönüşüyor. Fennin zaferi, bir bakıma, karakter kaybı bahasınadır. İnsanlık tabiata hâkim oldukça, aynı hızla insan başka insanlara, ya da kendi menânetine esir olur gibidir. Bilimin duru ışığı dahi sanki cehaletin karanlık perdesi olmaksızın ışıyamıyor. Bütün buluş yeteneğimiz ve ilerlememiz, maddi güçlere fikri hayat bahşetmekle, ve insan hayatını maddi güce çevirip akıldan ırak kılmakla sonuçlanır gibidir. Bir yanda çağdaş sanayi ve bilim, öbür yanda çağdaş sefalet ve çöküntü arasındaki bu çelişki, çağımızın üretici güçleriyle sosyal ilişkileri arasındaki bu çelişki, elle tutulur gözle görülür bir olgu karşı konulması ve cerhi imkânsız bir olgudur. Kimi partiler ağlayıp sızlayabilirler bu olgu karşısında; kimleri çağdaş çelişkilerden kurtulmak için çağdaş fenden kurtulmayı isteyebilirler. Ya da sanayide bu denli dikkati çekici bir ilerlemenin, siyasette yine o denli dikkati çekici bir geriye dönüşle tamamlanmaya muhtaç olduğunu hayal edebilirler. Bize gelince, biz bütün bu çelişkilere damgasını vurmakta devam eden dirayetli ruhun niteliği hakkında yanılmıyoruz. Biliyoruz ki, toplumun yeni güçleriyle başedebilmek için bu çelişkilerin yeni insanlarca hâkimiyet altı-

na alınması gerekir: bu yeni insanlar, işçilerdir. Onlar da, makineler kadar, çağımızın icadıdır. Orta sınıfı, soyluları ve o zavallı geriye-dönüş feylesoflarını şaşkına çeviren alâmetlerde biz, toprağın altını onca hızla oyup geçen koca köstebeği, dostumuz Robin Goodfellow'u,[1] o yaman akıncıyı görüyoruz: Devrim. İngiliz işçileri çağdaş sanayinin ilk gözağrısıdırlar. O halde, o sanayinin ürünü olan sosyal devrime, kendi sınıflarının bütün dünyada kurtuluşunu ifade eden ve sermaye hâkimiyeti ile ücret köleliği kadar evrensel olan bir devrime yardımcı olmakta en sona kalmıyacakları muhakkaktır. İngiliz işçi sınıfının geçen Yüzyılın ortasından bugünedek sürdürdüğü kahramanca mücadeleleri ,karanlığa gömülü oldukları ve orta sınıf tarihçisi tarafından örtbas edildikleri için şânı gölgede kalan bütün o mücadeleleri biliyorum. Ortaçağ Almanyasında hâkim sınıfın zulmünden intikam almak için gizli bir mahkeme vardı, adına "**Vehmgericht**" derlerdi. Bir evin üzerinde kırmızı bir haç işareti görenler o evin sahibinin "**Vehm**" tarafından mahkûm edilmiş olduğunu anlarlardı. Şu sırada Avrupa'nın bütün evleri o esrarengiz kızıl haçla işaretli. Tarih, yargıçtır; cellâdı da, proleter.

1) İngiliz halk efsanesinde cin fikirli yaramaz bir peri.

"SİYASÎ EKONOMİNİN ELEŞTİRİSİNE KATKI"YA ÖNSÖZDEN PARÇA

Karl Marx

Marx'ın siyasî ekonomi alanındaki uzun araştırma ve incelemelerinin ürünü olan *Siyasî Ekonominin Eleştirisine Katkı* 1859 Haziranında yayınlandı. Daha sonra *Kapital*'de ermine boyuna işlenen fikirlerin bir özeti niteliğindedir. Önsözden alınan bu parçada Marx, tarihî maddeci görüşe nasıl vardığını anlatır ve tarihî maddeciliğin klâsik tanımını verir.

... Kendi siyasî ekonomi çalışmalarımın seyri hakkında burada birkaç söz söylemenin yeridir sanıyorum.

Hukuk öğreniyordum. Fakat hukuku felsefe ve tarih çalışmalarının yanısıra sadece yardımcı bir konu olarak ele almıştım. 1842-43 yıllarında Rheinische Zeitung un[1] yazı işleri müdürü olarak, ilk kez, maddî çıkarlar denilen şeyler üzerinde tartışmalara katılmak zorunda kalmanın sıkıntısını yaşadım. Ren Eyalet Meclisinin orman suçları ve toprak mülkiyetinde bölünme ile ilgili işlemleri, o sıralar Ren eyaleti başkanı olan Herr von Schaper'in Mosel köylülerinin durumu hakkında Rheinische Zeitung'la giriştiği resmi polemik, ve nihayet serbest ticaret ve himayeci gümrükler

1) Marx'ın 1842 Nisanında yazı kadrosuna katıldığı ve Ekimde yazı işleri müdürü olduğu liberal gazete. Kolonya'da 1 Ocak 1842'de yayına başlamıştı. Marx yazı işleri müdürü olduktan beş ay sonra, 1843 Martında hükümet tarafından kapatıldı.

konusundaki tartışmalar, ekonomi sorunlarına eğilmemin ilk nedenleri oldular. Beri yandan, "ilerleme" iyi niyetinin konuyu bilmekten çok daha ağır bastığı o günlerde, Fransız sosyalizmi ile komünizminin uzaktan ve sözde felsefi bir yankısı **Rheinische Zeitung**'da kendini duyurmaktaydı. Bu amatörce tutuma karşı olduğumu açıkladım; fakat, aynı zamanda, **Allgemeine Augsburger Zeitung**'la[1] sürdürdüğümüz bir tartışmada, o günedek öğrendiklerimin Fransa'daki akımların niteliği üzerinde herhangi bir yargıya varmama imkân vermediğini açıkça itiraf ettim. Ve **Rheinische Zeitung**'un sahipleri gazete hakkında verilmiş idam hükmünü daha ılımlı bir tutumla bağışlatabilecekleri zannına kapıldıkları zaman bunu fırsat bildim, göz önünden çekilip çalışma odama kapandım.

Kafamı kurcalıyan sorunları çözme yolunda giriştiğim ilk çalışma, Hegel'in **Hukuk Felsefesi** kitabını eleştirici bir gözle yeniden incelemek oldu. O incelemenin önsözü Paris'te çıkan **Deutsch-Französische Jahrbücher**'de yayınlandı. Araştırmalarımın sonunda şu sonuca vardım: hukuki ilişkiler olsun, devlet biçimleri olsun, ne kendi başlarına, ne de insan aklının sözde genel evrimi ile açıklanabilirler; ikisinin de kökleri Hegel'in, On Sekizinci Yüzyıl İngilizleri ve Fransızlarının yolundan giderek "sivil toplum" terimiyle özetlediği, hayatın maddi koşullarındadır; o "sivil toplum" un iç-yapısı ise siyasi ekonomide aranmalıdır. Siyasi ekonomi üzerinde araştırmalarıma Paris'te başlamıştım. Sonradan Bay Guizot'nun hakkımda çıkardığı bir sürgün kararı yüzünden gitmek zorunda kaldığım Brüksel'de çalışmalarıma devam ettim. Vardığım genel sonuç (ki bir kere elde edildikten sonra çalışmalarımda bana hep yol gösterici olmuştur) kısaca şöyle ifade edilebilir: Yaşamak

1) Almanya'da Augsburg şehrinde yayınlanan gerici bir gazete.

için sürdürdükleri sosyal üretimde insanlar kendi iradeleri dışında, zorunlu ve belirli bir takım ilişkiler kurarlar. Bu üretim ilişkileri onların maddî üretim güçlerinin belirli bir gelişme aşamasına tekabül eder. Üretim ilişkilerinin bütünü, toplumun ekonomik yapısını, gerçek temeli teşkil eder. Bu temel üzerinde bir hukukî ve siyasî üstyapı yükselir; bu üstyapıya da belirli sosyal bilinç biçimleri tekabül eder. Maddî hayatın üretim tarzı genellikle sosyal, siyasî ve fikrî hayat süreçlerini belirler. İnsanların varoluşlarını belirleyen bilinçleri değildir; tersine, insanların sosyal varoluşları bilinçlerini belirler. Gelişmelerinin belli bir düzeyinde toplumun maddî üretim güçleri mevcut üretim ilişkileriyle, ya da o güne kadar içinde faaliyet gösterdikleri —aynı şeyin hukukî ifadesinden başka birşey olmayan— mülkiyet ilişkileriyle çatışırlar. Üretim güçlerinin gelişme biçimleri olmaktan çıkar, onlara ayakbağı olurlar. İşte o zaman sosyal devrim çağı çatar. Ekonomik temelin değişmesiyle bütün o muazzam üstyapı az ya da çok bir hızla dönüşüme uğrar. Bu gibi dönüşümleri incelerken, doğa bilimlerinin kesinliğiyle belirlenebilen, üretimin ekonomik koşullarının maddî dönüşümü ile, hukukî, siyasî, dinî, estetik ya da felsefî —kısacası ideolojik— biçimler arasında her zaman bir ayrım yapılmalıdır. İnsanlar bu ideolojik biçimlerde bu çatışmanın bilincine varır ve sonunadek kavgasını sürdürürler. Nasıl bir kimse hakkındaki düşüncemiz onun kendisi hakkında ne düşündüğüne dayanmazsa, böyle bir dönüşüm dönemi hakkında da o dönemin kendi bilincinden hareket ederek bir yargıya varamayız; tersine, bu bilinç maddî hayatın çelişkilerinden, toplumun üretici güçleriyle üretim ilişkileri arasındaki çatışmadan hareket edilerek açıklanmalıdır. Hiç bir sosyal düzen, o düzenin içinde yer alabilir bütün üretim güçleri gelişmeden yok olmaz; yeni ve üstün üretim ilişkileri de, hiç bir zaman, var olmalarının maddî koşulları eski toplumun bağrında ol-

gunlaşmadan ortaya çıkmaz. Onun için insanoğlu herdaim, altından kalkabileceği sorunlara el atar; çünkü, konuya biraz daha yakından bakarsak görürüz ki, böyle bir sorunun kendisi de ancak çözümü için gereken maddî koşullar önceden varolduğu, ya da en azından varolma sürecine girdiği zaman ortaya çıkar. Genel hatlarıyla Asyaî, kadîm, feodal ve çağdaş-burjuva üretim tarzlarının, toplumun ekonomik yapısının ilerleyişinde birbirini izleyen aşamalar oldukları söylenebilir. Burjuva üretim ilişkileri sosyal üretim sürecinin son çelişkili biçimidir: bireysel çelişki anlamında değil, bireylerin sosyal yaşama koşullarından doğan çelişki anlamında. Aynı zamanda, burjuva toplumunun bağrında gelişmekte olan üretici güçler bu çelişkiyi ortadan kaldıracak maddî koşulları yaratır. Ve işte bu nedenle, bu toplum biçimi insan toplumunun tarih-öncesi çağının son dönemidir.

Ekonomik kategoriler üzerine parlak eleştiri denemesi Deutsche-Französiche Jahrbücher'de yayınlandıktan sonra kendisiyle mektupla fikir alış-verişini aralıksız sürdürdüğüm Friedrich Engels de, değişik bir yoldan, benim vardığım sonuca varmıştı. (İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu isimli kitaba bakınız.) 1845 baharında Engels de gelip Brüksel'e yerleşince, kendi görüşümüzle Alman felsefesinin idealizmi arasındaki karşıtlığı beraberce ortaya koymaya, yani eski felsefî vicdanımızla hesaplaşmaya karar verdik. Bu kararımız, Hegel-sonrası felsefenin bir eleştirisi biçiminde gerçekleşti. İki kalın cilt tutan elyazması Vestafalya'da yayıncının eline çoktan geçmişken, değişen durum nedeniyle eserin yayınlanmasının artık imkânsız olduğunu öğrendik. Başlıca amacımıza ulaşmış olduğumuzdan, yani

1) Derginin yayınlanan tek sayısında Engels'in de iki makalesi yer almıştı. Marx'ın sözünü ettiği, "Bir Siyasî Ekonomi Eleştirisinin Anahatları" başlığını taşıyan yazıdır.

sorunu kendi gözümüzde açıklığa kavuşturmuş olduğumuzdan, elyazmasını farelerin kemirici eleştirisine daha bir gönül rahatlığıyla terkettik.[1] O zamanlar görüşlerimizi kâh bir yönden, kâh bir başka yönden kamu oyuna sunduğumuz dağınık yazılardan burda yalnız Engels'le birlikte yazdığımız **Komünist Partisi Manifestosu** ile benim yayınladığım **Serbest Mübadele Üzerine Konuşma**'ya değinmek isterim. Teorimizin ana noktaları bilimsel bir biçimde, ama sadece polemik diliyle, ilk, 1847'de yayınlanan ve Proudhon'a karşı çıkan **Felsefenin Sefaleti** adlı eserimde ortaya konulmuştur. **Ücretli Emek**[2] üzerine yazdığım Almanca bir deneme, Brüksel'deki Alman İşçileri Derneğinde bu konuda verdiğim konferansları bir araya getirir. Şubat Devrimi, ve benim o münasebetle Belçika'dan atılmam nedeniyle bu kitabın baskısı yarıda kalmıştır.

1848 ve 49'da **Neue Rheinische Zeitung**'u yayınlama işi ve daha sonra yer alan olaylar, ekonomi araştırmalarıma sekte vurdu. Ancak 1850'de, Londra'da, bu alanda yeniden çalışmaya koyulabildim. British Museum'da birikmiş muazzam siyasî ekonomi tarihi malzemesi, burjuva toplumunu Londra'dan gözlemenin kârı, ve nihayet burjuva toplumunun Kaliforniya ve Avusturalya'da altın madenleri bulunmasıyla girmiş göründüğü yeni gelişme dönemi, çalışmalarıma bir daha en baştan başlamama, yeni malzemeyi eleştirici bir gözle incelemeye karar vermeme neden oldu. Bu incelemelerim, kimi zaman kendiliğinden, görünüşte oldukça uzak konulara götürdü beni; onlar üzerinde de bazen uzun, bazen kısa sürelerle durmak zorunda kaldım. Ama zamanımı en çok kısıtlıyan, hayatımı kazanma zorunluluğu oldu. Başta gelen Anglo-Amerikan gazetesi

1) Sözü geçen eser *Alman İdeolojisi*'dir.

2) *Ücretli Emek ve Sermaye*. 1891'de Engels tarafından bir broşür hâlinde yayınlandı.

New York Tribune'a[1] sekiz yıldır yazı gönderirim. Bu iş, gerçek anlamında gazetecilikle ancak istisnaî durumlarda uğraştığım için, çalışmalarımı çok dağıtmıştır. Bununla birlikte, İngiltere'de ve kıta Avrupasında yer alan önemli ekonomik olaylar üzerine yazdıklarım gazetedeki işimin o kadar büyük bir kısmını teşkil ediyordu ki, bu arada siyasî ekonomi biliminin alanı içine girmeyen birçok pratik ayrıntıları da eni konu öğrenmek zorunda kaldım.

Siyasî ekonomi çalışmalarımın seyrine dair bu kısa açıklamayla sadece birşeyi belirtmek istedim: benim görüşlerim, haklarında kim ne düşünürse düşünsün, ve hâkim sınıfların çıkarcı önyargılarıyla ne denli uyuşmaz olurlarsa olsunlar, yıllar süren dürüst araştırmaların ürünüdürler. Ne var ki, cehennemin kapısında olduğu gibi bilimin kapısında da, geçenlerden şu şart koşulmalıdır.

Qui si convien lasciare ogni sospetto
Ogni viltà convien che qui sia morta[2]

Londra, Ocak 1859

---

1) Marx, 1851'de, New York'da yayınlanan *Tribune* gazetesinin Avrupa muhabiri olmuş, on bir yıl süreyle orada Avrupa olayları üzerine makaleler yayınlamıştır.

2) *Burda her şüphe arkada bırakılmalı*
Ve bütün korkulardan arınılmalı.
Dante'nin *İlâhî Komedya*'sı Kanto III. Bu sözleri, cehennemin kapısından geçerlerken Virgilius Dante'ye söyler.

"ENTERNASYONAL İŞÇİ BİRLİĞİNİ AÇIŞ KONUŞMASI"NDAN

Karl Marx

Marx'ın, birinci Enternasyonal'in kurulmasından hemen sonra, 1864 Ekim ayında kaleme aldığı bu metinde, işçi sınıfının siyasî iktidarı ele geçirmesi, bağımsız bir proleter partisi kurması, ve çeşitli ülkelerin işçileri arasında kardeşçe bir ittifak ve birlik bağı yaratılması gereği üzerinde durulmaktadır.

...1848 Devrimlerinin başarısızlığa uğramasından sonra işçi sınıflarının bütün parti örgütleri ve parti gazeteleri kıta Avrupasında zorbalığın demir eli tarafından ezildi, en bilinçli emek evlâtları umutsuzluğa kapılarak Okyanusötesi Cumhuriyete kaçtılar, kısa süren kurtuluş düşleri hummalı bir sanayi kalkınması, ahlâk çöküntüsü ve siyasî irtica dönemi karşısında söndü gitti. Kıta Avrupası işçi sınıflarının yenilgisi bir parça da, bu gün olduğu gibi o zaman da Petersburg kabinesiyle kardeşçe dayanışma içinde hareket eden İngiliz hükümetinin izlediği dış siyasetin sonucuydu. Yenilginin bulaşıcı etkileri çok geçmeden Manş Denizinin bu kıyısına yayıldı. Kıtadaki kardeşlerinin uğradıkları bozgun İngiliz işçi sınıflarının gözünü korkutur ve kendi dâvalarına inançlarını kırarken, toprak beyinin ve para beyinin kendilerine güvenlerini, belli bir ölçüde sarsılmışken yeniden pekiştirdi. İlân edilmiş olan tavizleri de-

küstahça geri aldılar. Zengin kaynaklara sahip yeni ülkelerin bulunması muazzam bir göç hareketine yol açtı, ve bu, İngiliz proletaryasının saflarında yeri doldurulamıyacak bir boşluk yarattı. Proletaryanın faal unsurlarından bir kısmı, geçici bir süre için daha çok iş ve daha çok ücret iğvasına kapıldılar, "siyasî grev-kırıcıları" olup çıktılar. Beratçı [Chartist] Hareketini sürdürme ya da yeniden bir biçime sokma yolunda bütün gayretler tam bir başarısızlıkla sonuçlandı; işçi sınıfının basın organları yığınların atâleti yüzünden birer birer öldü. Gerçekten, İngiliz işçi sınıfı böylesi bir siyasî hiçliğin içine daha önce hiç yuvarlanmamış gibiydi. Demek ki İngiliz ve Avrupa işçi sınıfları arasında eylemde dayanışma olmamış olmasına karşılık, hiç değilse yenilgide dayanışma vardı.

Yine de, 1848 Devrimlerinden sonraki dönemin hiç de olumlu bir yanı yok değildir. Burada yalnız iki büyük olguya değineceğiz.

Yaman bir direniş gücüyle sürdürülen otuz yıllık mücadeleden sonra İngiliz işçi sınıfları, toprak beyleri ile para beyleri arasındaki geçici bir yol ayrımından yararlanarak 10 Saat Tasarısını kanunlaştırmayı başardılar[1]. Fabrika işçilerinin bundan elde ettikleri —fabrika denetçilerinin altı aylık raporlarında kayda geçen— sonsuz bedenî, ahlâkî ve fikrî yararlar bugün herkesce kabul edilmektedir. Kıta Avrupası hükümetlerinin çoğu İngiliz Fabrika Kanununu az çok değişikliklerle benimsemek zorunda kalmışlardır; İngiliz Parlamentosu da, kanunun uygulanma alanını her yıl biraz daha genişletmeye zorlanmaktadır. Fakat pratik öneminin yanısıra, bu işçi kanununun harikulâde başarısını yücelten başka birşey daha vardı. Orta sınıf, Dr.

1) İngiltere'de çocuk ve kadın işçiler için on saatlik iş günü kanunu 8 Haziran 1847'de kabul edildi. Fakat işverenlerin çoğu kanunu uygulamadılar.

Ure, Profesör Senior ve aynı tezgâhın malı başka bilgeler gibi en belâlı bilim mercileri aracılığıyla çalışma saatlerinde kanun yoluyla yapılacak herhangi bir kısıtlamanın İngiliz sanayiinin ölüm çanını çalmak demek olacağını ileri sürmüş, bunu kendi kendine ispat da etmişti Buna göre İngiliz sanayii, kan-içici yarasa misali, ancak kan emerek, hem de çocuk kanı emerek yaşayabilirdi. Eski zamanlarda çocuk katli Moloh[1] dininin esrarlı âyinlerindendi; lâkin ancak pek resmî günlerde, belki yılda bir kere yer alırdı, hem de Moloh yalnız yoksul çocuklarına müptelâ değildi. Çalışma saatlerinin kanun yoluyla kısıtlanması konusunda verilen mücadeleler, gözünü korku bürüyen kazanç hırsının yanısıra, orta sınıfın siyasî ekonomisi olan arz ve talep kanunlarının kör hâkimiyeti ile işçi sınıfının siyasî ekonomisi olan sosyal ileri görüşlülüğün denetimi altında sosyal üretim arasındaki büyük kavgayı açığa vurduğu için daha da sert oldu. Bu bakımdan On Saatlik İş Günü Kanunu büyük bir pratik başarı değildi sadece; bir ilkenin zaferi idi; orta sınıfın siyasî ekonomisinin ilk defa, herkesin gözü önünde, işçi sınıfının siyasî ekonomisi önünde dize gelmesiydi.

Oysa emeğin siyasî ekonomisinin mülkiyetin siyasî ekonomisi karşısında daha da büyük bir zafer kazanacağı günler yakındı. Kooperatif hareketinden, özellikle de, birkaç gözüpek "işçi"nin kendi başlarına giriştikleri çabalarla kurulan kooperatif fabrikalarından söz ediyoruz. Bu büyük sosyal deneylerin değeri sonsuzdur. Söz yerine işle göstermişlerdir ki, büyük - çapta ve çağdaş bilimin gereklerine uyularak yapılan üretim, bir işçiler sınıfını kullanan bir efendiler sınıfı olmaksızın pekâlâ yürütülebilir; verimli olabilmeleri için çalışma araçlarının çalışan insan üzerinde hâkimiyet ve gasp araçları olarak tekel altına alın-

1) Eski Kartacanın güneş tanrısı.

malarına gerek yoktur; kiralık emek de, köle emeği gibi, serf emeği gibi, salt geçici ve geri bir biçimdir: hevesli bir el, uyanık bir kafa ve neşeli bir yürekle işine sarılan birleşik emek karşısında yokolmaya mahkûmdur İngiltere'de kooperatif sisteminin tohumları Robert Owen tarafından ekilmişti; kıta Avrupasında girişilen işçi deneyleri, gerçekte, 1848'de icad edilen değil, yüksek sesle ilân edilen teorilerin pratik sonuçlarıydı.

Aynı zamanda 1848'den 1864'e kadar edinilen tecrübe hiç bir şüpheye yer bırakmamacasına ispat etmiştir ki, kooperatif emeği ilkede ne kadar mükemmel olursa olsun, pratikte ne kadar yararlı olursa olsun, işçilerin kendi başlarına ve rastgele çabalarının dar sınırları içinde tutulduğu sürece, tekelin geometrik diziyle büyümesini durdurmayı, yığınları özgürlüğe kavuşturmayı, hattâ sefaletlerinin yükünü göze çarpar bir biçimde hafifletmeyi hiç bir zaman başaramıyacaktır.

Övgüye lâyık soyluların, hayırsever orta sınıf lâf ebelerinin, ve hattâ uyanık siyasî ekonomi uzmanlarının, vaktiyle hayalperestin Ütopyası diye küçümsiyerek, ya da sosyalistin küfrü diye lânetleyerek doğmadan öldürmeye çalıştıkları kooperatif emek sistemini böyle birdenbire mide bulandırırcasına övmeye başlamalarının nedeni belki de budur. Çalışan yığınları kurtarması için kooperatif emeği millî boyutlara varıncayadek geliştirilmeli, dolayısıyla millî kaynaklarla beslenmelidir. Oysa toprak beyleri ve sermaye beyleri siyasî imtiyazlarını her zaman kendi ekonomik tekellerini savunmak ve sürekli kılmak için kullanacaklardır. Emeğin kurtuluşunu teşvik şöyle dursun, onun önüne mümkün olan her engeli çıkarmaya devam edececeklerdir. Parlamentonun geçen oturumunda Lord Palmerston'un Irlanda Toprak İcarcılarının Hakları Tasarısını savunanları nasıl terslediğini hatırlayın. Avam Kamarası bir toprak sahipleri meclisidir! diye haykırmıştı.

Bu nedenle; siyasî iktidarı ele geçirmek bugün artık işçi sınıflarının büyük görevi olmuştur. Onlar bunu anlamış görünüyorlar; zira hareket İngiltere, Almanya, İtalya ve Fransa'da aynı zamanda yeniden canlanmıştır, ve işçilerin partisini siyasî alanda yeniden örgütleme yolunda her yerde aynı zamanda çaba harcanmaktadır.

Başarının bir unsuruna sahipler: sayı üstünlüğü. Ne ki sayı üstünlüğü ancak birlik hâlinde, ve bilgi tarafından yönetildiği zaman ağır basar. Çeşitli ülkelerin işçileri arasında varolması gereken, kurtuluş yolunda bütün mücadelelerinde onları birbirlerine destek olmaya teşvik edecek o kardeşlik bağına önem vermemenin, işçilerin dağınık gayretlerinin hep birden boşa çıkmasıyla cezalanacağını geçmiş tecrübe göstermiştir. Bu düşünce, 28 Eylül 1864 günü St. Martin's Hall'da açık bir toplantıda bir araya gelen çeşitli ülkeler işçilerini Enternasyonal Birliği kurmaya sevketti.

O toplantıya bir başka düşünce daha hâkimdi.

İşçi sınıflarının kurtuluşu onların kardeşçe bir araya gelip kenetlenmelerini gerektiriyorsa, suçlu emeller peşinde koşan, millî önyargıları körükleyen, halkın kanını ve hazinesini korsanca savaşlarda har vurup harman savuran bir dış siyasetle bu yüce görevi nasıl yerine getirebilirler? Atlantiğin öte kıyısında köleliği sürekli kılmak ve yaymak uğruna Batı Avrupa'yı haince bir haçlı seferine balıklama dalmaktan kurtaran, hâkim sınıfların hikmeti değil, onların canice çılgınlığı karşısında İngiltere'nin işçi sınıflarının gösterdiği yiğit direniştir. Kafkasya kalesinin Rusya'nın pençesine düşmesine, kahraman Polonya'nın yine Rusya tarafından katledilmesine[1]

1) 28 Eylül 1864 St. Martin's Hall toplantısı, ilk başta, Rusya'nın boyunduruğu altına giren Polonya lehinde bir gösteri olarak düzenlenmişti.

Avrupa'nın üst sınıflarının yüzsüzce onaylamalar, sahte acınmalar, ya da ahmakça umursamazlıklarla seyirci kalmaları, başı Petersburg'da, elleri Avrupa'nın bütün kabinelerinde olan o barbar devletin alabildiğine ve hiç karşı konulmıyan tasallutları, milletlerarası siyasetin sırlarını öğrenme, kendi hükümetlerinin diplomatik faaliyetlerini yakından izleme, gerektiğinde her çareye başvurarak etkisiz bırakma, önüne geçemedikleri zaman kınanmalarında birleşme, ve özel kişiler arasındaki ilişkilerde gözetilmesi şart olan basit ahlâk ve adalet kurallarını milletlerin aralarındaki ilişkilerin baş kuralları olarak savunup ayakta tutma görevini işçi sınıflarına öğretmiştir.

Böylesi bir dış siyaset için mücadele, işçi sınıflarının kurtuluşu uğrunda genel mücadelenin bir parçasıdır.

Bütün ülkelerin işçileri, Birleşin!

"ENTERNASYONAL İŞÇİ BİRLİĞİ TÜZÜĞÜ" GEREKÇESİ

Karl Marx

Enternasyonal İşçi Birliğinin Geçici Tüzüğü, Marx'ın eliyle 1864 Ekim ayında kaleme alınmış, Enternasyonal Geçici Komitesi tarafından onaylanmıştı. 1871 Eylülünde Enternasyonal'in Londra Konferansında kabul edilen kesin Tüzük, 1864 Geçici Tüzüğü esas alınarak hazırlanmıştır. Burda verilen, 1871 metnidir[1].

İşçi sınıflarının kurtuluşunun işçi sınıflarının kendileri tarafından sağlanması gerektiği; işçi sınıflarının kurtuluşu uğrunda mücadelenin sınıf imtiyazları ve tekeller için değil, eşit haklar ve görevler, ve her türlü sınıf hâkimiyetine son vermek için mücadele demek olduğu;

Emeğiyle yaşıyan insanın, çalışma araçlarını, yani hayat kaynaklarını tekellerinde tutanların ekonomik boyunduruğu altında olmasının, bütün biçimleriyle köleliğin, her türlü sosyal sefaletin, manevî sukutun ve siyasî bağımlılığın kökünde yattığı;

---

1) Enternasyonal'in 1871 (Eylül) Londra Konferansında işçi sınıfının siyasî eylemi üzerine şu karar alınmıştır:

«Tüzük gerekçesinin bir yerinde, 'İşçi sınıflarının ekonomik kurtuluşu her siyasî hareketin *bir araç olarak* bağlı olması gereken büyük hedeftir' denildiğinden;

"Enternasyonal İşçi Birliğini Açış Konuşmasında (1864), 'Toprak beyleri ve sermaye beyleri siyasî imtiyazlarını her za-

Bu nedenle, işçi sınıflarının ekonomik kurtuluşunun, her siyasî hareketin bir araç olarak bağlı olması gereken büyük hedef olduğu;

O büyük hedefe ulaşmak için girişilen bütün gayretlerin her bir ülke içinde emeğin çeşitli bölümleri arasında dayanışma eksikliğinden, ve çeşitli ülkelerin işçi sınıfları arasında kardeşçe birlik bağının yokluğundan bugünedek başarısızlıkla sonuçlandığı;

---

man kendi ekonomik tekellerini savunmak ve sürekli kılmak için kullanacaklardır. Emeğin kurtuluşunu teşvik şöyle dursun onun önüne mümkün olan her engeli çıkarmaya devam edeceklerdir... Bu nedenle, siyasi iktidarı ele geçirmek bugün artık işçi sınıflarının büyük görevi olmuştur.' denildiğinden;

"Lozan Kongresinde (1867) 'İşçilerin sosyal kurtuluşlarının siyasî kurtuluşlarından ayrılamıyacağı' karara bağlanmış olduğundan;

"Plebisit (1870) arifesinde Fransız Enternasyonalcilerinin hazırladıkları iddia edilen sözde komplo hakkındaki Genel Konsey bildirisinde, 'Muhakkak ki, Tüzük kurallarımız gereğince İngiltere, kıta Avrupası ve Amerika'daki bütün kollarımızın özel görevi sadece işçi sınıfının örgütlenmesinin merkezleri olarak iş görmek değil, aynı zamanda kendi ülkelerinde nihaî hedefimizin, işçi sınıfının ekonomik kurtuluşunun gerçekleşmesi yönünde her siyasî hareketi desteklemektir,' denildiğinden;

"Tüzük kurallarının yanlış çevirileri Enternasyonal İşçi Birliğinin gelişmesine ve faaliyetine zararlı birtakım yorumlara yol açmış olduğundan;

"İşçilerin kurtuluşları uğrunda giriştikleri her çabayı zorbalıkla ezen, sınıf ayrılıklarını ve mülk sahibi sınıfların sınıf ayrılıklarına dayanan siyasî hâkimiyetini katı zora başvurarak sürdürmeye çalışan azgın bir irtica karşısında;

"Mülk sahibi sınıfların bu ortak iktidarına karşı işçi sınıfının, bir sınıf olarak, ancak kendini mülk sahibi sınıfların kurdukları bütün eski partilerden ayrı, onlara karşı bir parti hâline getirerek hareket edebileceğini;

"İşçi sınıfının bir siyasî parti hâline gelmesinin Sosyal Devrimin zaferi için, ve onun nihaî hedefi olan, sınıfların ortadan kaldırılması için mutlaka gerekli olduğunu;

Emeğin kurtuluşunun mahallî ve millî bir sorun olmayıp, çağdaş toplumun varolduğu bütün ülkeleri kapsayan, ve çözülmesi için en ileri ülkelerin pratikte ve teoride birlikte hareket etmelerini gerektiren sosyal bir sorun olduğu;

Avrupa'nın en sanayileşmiş işçi sınıflarının şu sıradaki canlanışlarının, bir yandan yeni bir umut doğururken, tekrar eski hatalara düşülmemesi gereğine önemle dikkati çektiği, ve hâlâ birbirinden kopuk hareketlerin derhal birleştirilmesini gerektirdiği **göz önünde tutularak,**

Enternasyonal İşçi Birliği kurulmuştur.

Birlik, ona katılan bütün derneklerin ve kişilerin doğruyu, adaleti ve ahlâkı birbirlerine karşı, ve renk, inanç, milliyet gözetmeksizin bütün insanlara karşı davranışlarında esas alacaklarını;

Görevsiz hiç bir hak, haksız hiç bir görev tanımadığını ilân eder.

Aşağıdaki Tüzük maddeleri bu anlayışla hazırlanmıştır...

"İşçi sınıfının ekonomik mücadelesiyle şimdiden gerçekleştirdiği güç birliğinin, toprak sahiplerinin ve kapitalistlerin siyasî iktidarına karşı mücadelesinde de araç olması gerektiğini göz önünde tutan

"Konferans, *Enternasyonal* üyelerine,

"İşçi sınıfının militan döneminde onun ekonomik hareketi ile siyasî eyleminin ayrılmaz bir biçimde birbirlerine bağlı olduğunu hatırlatır."

GEÇİCİ GENEL KONSEY DELEGELERİNE TALİMAT'TAN

Karl Marx

Bu talimat, 1866 Eylül ayında Cenevre'de toplanan Enternasyonal Birinci Kongresine yollanan Geçici Genel Konsey delegeleri için, kongrede görüşülecek sorunlara açıklık getirmek üzere hazırlanmıştı.

Emekle Sermaye Arasındaki Mücadelede Girişilen Gayretlerin Birlik Aracılığıyla Milletlerarası Düzeyde Ele Alınmasının Sağlanması

a) Genel açıdan bu sorun, çeşitli ülkelerdeki işçi sınıflarının kurtuluş yolunda bugünedek ayrı ayrı sürdürdükleri gayretleri birleştirmeyi ve genelleştirmeyi hedef alan Enternasyonal Birliğin bütün faaliyetini kapsar.

b) Grev ve lokavt hallerinde yabancı işçiyi yerli işçiye karşı çıkarmaya her zaman hazır olan kapitalistlerin entrikalarını bozmak Derneğimizin bugünedek başarıyla yerine getirdiği özel görevleri arasındadır. Birliğin büyük amaçlarından biri, çeşitli ülkeler işçilerinin kurtuluş ordusunda yalnız birbirlerini kardeş ve yoldaş **bilmelerini** değil, kardeşçe ve yoldaşça **hareket etmelerini** de sağlamaktır.

c) Önerdiğimiz bir büyük "milletlerarası ortak çaba",

bütün ülkelerin işçi sınıflarının durumu hakkında işçi sınıflarının kendileri tarafından yürütülecek bir istatistik araştırmasıdır. Eylemde başarılı olmak için, üzerinde eyleme geçilecek malzemeyi bilmek gerekir. Böylesine büyük bir işe girişmekle işçiler kendi kaderlerini kendi ellerine almaya yetenekli olduklarını ispat edeceklerdir. Dolayısıyla biz şunları öneriyoruz:

Birliğimizin kollarının bulunduğu her yerde derhal çalışmaya başlanması, ilişikteki soruşturma plânında belirtilen konular hakkında bilgi toplanması.

Kongre, Avrupa'nın ve Amerika Birleşik Devletlerinin bütün işçilerini işçi sınıfı istatistiklerinin toplanmasında işbirliğine çağırmalıdır. Raporlar ve bilgiler Genel Konseye iletilecektir; Genel Konsey bunlardan bir genel rapor hazırlıyacak, elde edilen bilgileri raporun sonuna ekliyecektir.

Bu rapor, sonundaki eklerle birlikte önümüzdeki yıllık kongreye sunulacak, kongrece onaylandıktan sonra Birlik hesabına bastırılacaktır.

Her Yöreye Göre Değiştirilebilir Genel Soruşturma Plânı

1. Sanayi kolunun adı
2. Çalışanların yaşları ve cinsiyetleri.
3. Çalışanların sayısı.
4. Maaşlar ve ücretler: a) çıraklar; b) gündelik ya da parça başı ücretler; aracıların ödediği ücret. Haftalık, yıllık ortalama.
5. (a) Fabrikalarda çalışma saatleri. (b) İşin başka tarzda yürütüldüğü hallerde, küçük işverenler yanında ve evde çalışma saatleri. (c) Gece çalışması, gündüz çalışması.
6. Yemek saatleri ve tedavi.

7. İşyerinin ve işin durumu: yer darlığı, havasızlık, güneşsizlik, gazla aydınlanma. Temizlik, vb.
8. İşin niteliği.
9. İşin beden sağlığı üzerinde etkisi.
10. Ahlâk durumu. Eğitim.
11. İşin özelliği: mevsimlik mi, yoksa az çok aynı düzeyde bütün yıla mı yaygın? Büyük iniş çıkışlar gösterip göstermediği; yabancı rekabete açık olup olmadığı; esas olarak yurt içi rekabet için mi yoksa yabancı rekabet için mi? vb.

Kooperatif Emeği

Enternasyonal İşçi Birliğinin görevi işçi sınıflarının **kendiliğinden hareketlerini** birleştirmek ve genelleştirmektir; herhangi bir doktrinci sistemi zorla kabul ettirmek değildir. Dolayısıyla Kongre **özel** bir kooperatif **sistemi** ilân etmemeli, birkaç genel ilkeyi belirtmekle yetinmelidir.

(a) Kooperatif hareketinin, sınıf çelişkileri üzerine kurulu bugünkü toplumun devrimci güçlerinden biri olduğunu kabul ediyoruz. Bu hareketin büyük meziyeti, **özgür** ve **eşit üreticilerin birliğine** dayanan cumhuriyetçi ve hayırhah sistemin, **emeği sermayeye bendeden** bugünkü yoksullaştırıcı ve ceberrut sistemin yerini alabileceğini pratikte göstermesidir.

(b) Bununla birlikte, tek tek ücretli kölelerin kendi özel çabalarıyla geliştirebildikleri güdük biçimlerle sınırlı kaldıkça kooperatif sistemi kapitalist toplumu dönüşüme uğratamaz. Sosyal üretimi tek bir büyük ve uyumlu serbest kooperatif emek sistemine çevirmek için **genel sosyal değişikliklere, genel toplum koşullarında değişikliklere** ihtiyaç vardır; bunlar, toplumun örgütlü güçleri, yani devlet iktidarı kapitalistlerden ve toprak sahiplerinden üreti-

cilerin kendi ellerine geçmedikçe hiç bir zaman gerçekleştirilemiyecek değişikliklerdir.

(c) İşçilere **kooperatif mağazalarından** çok, **kooperatif üretimine** el atmalarını salık veririz. Kooperatif mağazaları bugünkü ekonomik sistemin yalnız yüzeyine dokunur; öbürü, sistemin temeline saldırır.

(d) Bütün kooperatif derneklerine, ortak gelirlerinin bir kısmını, sade sözle değil işle de, yani eğitim ve propaganda ile olduğu kadar yeni kooperatif müesseseleri kurulmasına önayak olarak da ilkelerini yaymaya ayırmalarını salık veririz.

(e) Kooperatif derneklerinin yozlaşarak alelâde orta sınıf anonim şirketlerine (sociétès par actions) dönmelerini önlemek için, çalışan bütün işçiler, hissedar olsunlar ya da olmasınlar, aynı payı almalıdırlar. Sırf geçici bir kolaylık olmak üzere, hissedarlara düşük bir faiz ödenmesini kabul ederiz.

İşçi Sendikaları, Geçmişleri, Bugünkü Durumları ve Gelecekleri

(a) Geçmişleri.

Sermaye, yoğunlaşmış sosyal güçtür; buna karşılık işçi sadece çalışma gücünü satmak zorundadır. Bu nedenle sermaye ile emek arasındaki **mukavele** hiç bir zaman, maddî yaşama ve çalışma araçlarının mülkiyetini bir yana, önemli üretici enerjileri ise onun karşısına koyan bir toplum anlamında dahi hakkaniyete uygun olamaz. İşçilerin yegâne sosyal gücü, sayılarıdır. Oysa sayı gücü ayrılık nedeniyle kırılır. İşçiler arasında ayrılığı doğuran ve sürekli kılan, onların **kendi aralarındaki kaçınılmaz rekabettir.**

İşçi sendikaları ilk başta, kendilerini hiç değilse düpedüz köle olmaktan çıkaracak anlaşma şartları elde etmek amacıyla bu rekabeti ortadan kaldırmak, ya da en azından

onun önünü almak için işçilerin giriştikleri **kendiliğinden** gayretlerden doğdu. Bu nedenle, işçi sendikalarının ilk amaçları günlük ihtiyaçlarla, sermayenin ardı kesilmeyen tasallutlarını önleme çareleriyle, yani kısacası, ücretler ve çalışma saatleri sorunlarıyla sınırlıydı. Sendikaların bu faaliyeti yalnız meşrû değil, gereklidir de. Bugünkü üretim düzeni ayakta durdukça bundan vazgeçilemez. Tersine, bütün ülkelerde işçi sendikalarının kurulması ve birleşmesiyle genelleştirilmelidir. Öte yandan işçi sendikaları, kendileri de farkında olmadan, Ortaçağ belediyelerinin ve komünlerinin orta sınıf için gördükleri işi görüyorlar, işçi sınıfının **örgütlenme merkezlerini** oluşturuyorlardı. İşçi sendikaları sermaye ile emek arasındaki gerilla savaşında gerekli oldukları gibi, **ücretli emek ve sermaye hâkimiyeti düzenini de değiştirip yerine yeni bir düzen koymak için örgütlü araçlar olarak** daha da önemlidirler.

(b) Bugünkü durumları.

İşçi sendikaları, sermaye karşısında mahallî ve günlük mücadeleye çok fazla dalmış olduklarından, ücret köleliği sisteminin kendisine karşı eylem güçlerini henüz tastamam anlamış değiller. Bu yüzden genel sosyal ve siyasî hareketlerden çok uzak durmuşlardır. Bununla birlikte son zamanlarda, meselâ İngiltere'de son siyasî harekete katılmalarından, Amerika'da üzerlerine düşen görevi daha geniş bir açıdan değerlendirmelerinden, ve sendika delegelerinin Shefield'deki son büyük konferansında aşağıdaki kararın alınmasından da belli olduğu gibi, büyük tarihî görevlerinin bilincine az çok varmakta oldukları anlaşılmaktadır:

"Bu Konferans, bütün ülkelerin işçilerini tek bir ortak kardeşlik bağı çevresinde birleştirme yolunda Enternasyonal Birliğin giriştiği gayretleri tam bir takdirle karşılayarak, burda temsil edilen çeşitli derneklere o kuruluşa bağlanmanın yararını, tüm işçi topluluğunun kalkınması ve re-

fahı için zorunlu olduğu inancıyla, en büyük ciddiyetle salık verir."

(c) Gelecekleri.

Sendikalar, ilk baştaki amaçlarının yanısıra, şimdi, işçi sınıfının **tam kurtuluşunun** geniş çıkarı uğruna işçi sınıfının örgütlenme merkezleri olarak faaliyet göstermeyi öğrenmelidirler. O yöndeki bütün sosyal ve siyasî hareketlere yardımcı olmalıdırlar. Kendilerini işçi sınıfının tümünün savunucusu ve temsilcisi saydıkları ve öyle davrandıkları takdirde, sendika dışı kalmış işçileri saflarına kazanacakları muhakkaktır. Tarım işçileri gibi, olağanüstü durumlardan ötürü çaresizlik içinde kıvranan en düşük ücretli iş kollarının çıkarlarını dikkatle kollamalıdırlar. Çabalarının dar sınırlı ve bencil çabalar olmaktan çok öte, ayaklar altında ezilen milyonların kurtuluşunu amaçladığına bütün dünyayı inandırmalıdırlar.

Polonya Sorunu

(a) Avrupa işçileri bu soruna niçin el atıyorlar? Çünkü her şeyden önce, orta sınıf yazarları ve polemikçileri Kıta üzerinde, hattâ Irlanda'da her türlü millî hareketi teşvik ettikleri halde Polonya sorununu hasıraltı etmek için kumpas kuruyorlar. Bu sus-pusluk neden? Çünkü soylular da, burjuvalar da, arka plândaki karanlık Asyaî gücü[1] işçi sınıfı üstünlüğünün kabaran dalgası karşısında başvurulacak son çare sayıyorlar. O güç ancak, Polonya'nın demokratik bir temel üzerinde yeniden eski hâline getirilmesiyle doğrudürüst tepelenebilir.

(b) Orta Avrupa'nın ve özellikle Almanya'nın bugünkü değişik ortamında demokratik bir Polonya her zamandan daha gereklidir. Almanya onsuz, Kutsal İttifakın ileri

1) Çarlık Rusya'sı kastediliyor.

savunma kolu; onunla, cumhuriyetçi Fransa'nın yandaşı olacaktır. Bu büyük Avrupa sorunu çözüme bağlanmadıkça işçi sınıfı hareketi sürekli olarak sekteye uğratılacak, durdurulacak ve geciktirilecektir.

(c) Bu konuda başı çekmek özellikle Alman işçi sınıfına düşer, çünkü Almanya Polonya'yı paylaşan ülkelerden birisidir.

Ordular

(a) Büyük daimî orduların **üretim** üzerindeki muzır etkileri her türden orta sınıf kongrelerinde, barış kongrelerinde, iktisat kongrelerinde, istatistik kongrelerinde, hayırseverlik kongrelerinde, sosyoloji kongrelerinde yeterince ortaya dökülmüştür. Onun için bu konuda uzun boylu söz etmeyi gereksiz buluyoruz.

(b) Halkın genel silâhlanmasını, ve herkesin silâh eğitimi görmesini öneriyoruz.

(c) Milis subaylarına okul yerine geçecek küçük daimî orduların geçici bir zorunluluk olduğunu kabul ediyoruz. Her erkek yurtdaş bu ordularda çok sınırlı bir süre hizmet görecektir...

LA HAYE GENEL KONGRESİ KARARLARINDAN

Karl Marx Friedrich Engels

2-7 Eylül 1872 tarihleri arasında toplanan La Haye Genel Kongresi, Marx ve Engels'in milletlerarası işçi sınıfı hareketini her türlü küçük burjuva anarşist eğilimden arındırmak ve uzak tutmak için Enternasyonal içinde sürdürdükleri çetin mücadelenin nihaî başarısına sahne oldu. Bakunin ve taraftarları bu kongrede Enternasyonal'den atıldılar. Kongre işçi sınıfının ekonomik mücadelesiyle siyasî mücadelesinin birbirinden ayrılmazlığını, ve siyasî iktidarı ele geçirmenin mutlaka gerekli olduğunu belirten 1871 Londra Konferansı kararını özetleyen bir maddenin Tüzüğe eklenmesini kararlaştırdı.

Tüzük Hakkında Karar

Londra Konferansının (Eylül, 1871) IX. Kararını[1] özetleyen aşağıdaki maddenin Tüzükte 7. Maddeden sonraya eklenmesine.

Madde 7 a. Mülk sahibi sınıfların ortak iktidarına karşı mücadelesinde proletarya, ancak kendisini mülk sahibi sınıfların kurdukları bütün eski partilere karşı, ayrı bir siyasî parti haline getirerek bir sınıf olarak hareket edebilir.

Proletaryanın bir siyasî parti hâline gelmesi, sosyal devrimin zaferi, ve onun nihaî hedefi olan, sınıfların ortadan kaldırılması için mutlaka gereklidir.

İşçi sınıfının ekonomik mücadeleyle bugünden gerçekleşmiş olan güç birliği, bu sınıfın elinde, onu sömürenlerin siyasî iktidarına karşı mücadelesinde de bir araç olmalıdır.

Toprak beyleri ve sermaye beyleri siyasî imtiyazlarını her zaman kendi ekonomik tekellerini savunmak ve sürekli kılmak için kullandıklarından, siyasî iktidarı ele geçirmek proletaryanın büyük görevidir.

Aleyhte 5 ve çekimser 8 oya karşı 29 oyla kabul edilmiştir...

Albert. Asıl adı. *Alexandre-Martin* (1815-1895). 1848 Geçici Hükümetinin tek işçi üyesi ve Louis Blanc başkanlığındaki Luxembourg Komisyonunun ikinci başkanıydı. 15 Mayıs olaylarına katıldığı için on yıl hapse mahkûm oldu.

Aleksandır II, Rus Çarı (1818-1881). 1855'te Çar oldu. 1861'de Rusya'da toprak köleliğini kaldıran ünlü kararnameyi çıkardı. Buna rağmen başlıca desteği büyük toprak sahipleriydi. 1863'te Polonya halkının bağımsızlık uğrunda ayaklanmasını ezerek bastırdı. 1881'de *Narodnaya Volya* gizli derneği üyeleri (nihilistler) tarafından öldürüldü.

Aleksandır III, Rus Çarı (1845-1894). İkinci Aleksandır'ın oğlu. 1881'de Çar oldu.

Annenkov, Pavel Vasilyeviç (1812-1887). Rus liberal toprak sahibi ve yazar. Marx'ın yakın dostu.

Arnold, Brescia'lı. On İkinci Yüzyılda yaşamış İtalyan din ve siyaset reformcusu. Kilisenin yolsuzluğuna ve Papanın dünyevi iktidarına karşı çıkmış, Roma halkını ayaklanmaya teşvik etmiş, sonunda yakalanıp yakılarak öldürülmüştür.

Arsenius (Aziz) (354-450). Roma soylularındandı. Mevkiini ve servetini bırakıp Mısır çöllerinde târiki dünya hayatı yaşamaya gitmiştir. Vecizeleri özellikle Doğulu keşişler arasında çok revaçtaydı.

Babeuf, Gracchus. Asıl adı, Francois Noël (1760-1797). Ünlü Fransız devrimcisi ve ütopik komünizmin öncülerinden. İtalyan devrimcisi Buonarrotti ile birlikte komünizme yakın eşitlikçi bir toplum düzeninin kurulması için çalıştı, 1796'dan sonra Direktuvar hükümetini devirmeyi amaçlıyan «Eşitler» komplosunu hazırladı, 1797'de ihanete uğrayıp yakalandı, idam edildi.

Bailly, Jean Sylvain (1736-1793). Birinci Büyük Fransız Devriminde Kurucu Meclis, az sonra da Paris Belediye Meclisi Başkanı. Liberal meşrutiyetçi burjuvazinin önderlerinden. 1793'te idam edildi.

Bakunin, Mikael Aleksandıroviç (1814-1876) Rus devrimcisi, yazar; anarşizmin babalarından. Almanya'da 1848-49 devrimine katıldı, tutuklandı, çeşitli yerlerde ve sonunda Rusya'da sekiz yıl hapis yattı. Sibirya'da birkaç yıl süren bir sürgün döneminden sonra yine Avrupa'ya kaçtı. 1868'de Birinci Enternasyonal'e üye oldu. Anarşist fikir ve tutumları Enternasyonal içinde hâ-

kim kılmak için Marx'a gizli savaş açtı, sonunda bölücü faaliyetleri ortaya çıkarılarak 1872 La Haye Kongresinde Enternasyonal'den atıldı.

Ball, John. On Dördüncü Yüzyıl İngiliz sosyal reformcusu, aforoz edilmiş papaz. John Wycliffe'in tilmizi ve 1381 büyük köylü ayaklanmasının (Vat Tyler ayaklanması) önderlerinden. Toprak köleliğine ve Kilisenin tahakkümüne karşı eşitlikçi ilkel bir komünizmin savunucusuydu.

Balzac, Honoré de (1799-1850). Ünlü Fransız romancısı. Romanlarında çağının Fransız toplumunu gerçekçi bir gözle derinlemesine tahlil ve teşrih etmiştir.

Barbès, Armand (1809-1870). Fransız küçük burjuva devrimcisi. Blanqui ile birlikte 12 Mayıs 1839 işçi ayaklanmasını yöretti, ölüm cezasına çarptırılıp sonradan affedildi. 1848'de Kurucu Meclisteki halk temsilcisiydi. 15 Mayıs 1848 olaylarına katıldığı için yeniden hapse girdi. Louis-Napoléon Bonaparte tarafından 1854'de affedildikten sonra ölümüne kadar dışarda yaşadı.

Barrot, Camille Hyacinthe Odion (1791-1873). Fransız siyaset adamı, Orléans'cı; Temmuz kırallığı devrinde burjuva hânedancı muhalefetin başı. Şubat Devriminden bir gün önce Louis-Philippe tarafından yeni hükümeti kurmakla görevlendirildi. Devrimden sonra Kurucu Meclis ve Yasama Meclisi üyesi, Louis Napoléon'un Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra Aralık 1848 Kasım 1849 arasında Başbakan oldu. İktidarda tam gerici bir siyaset izledi. 2 Aralık 1851 hükümet darbesinden sonra Louis Napoléon'la arası açılarak İmparatorluğun çöküşüne kadar siyasetle uğraşmadı. 1871'de Thiers tarafından Devlet Şürası başkanlığına atandı.

Bartolome, Aziz. İsa'nın on iki havârisinden biri.

Bastiat, Frédéric (1801-1850). Fransız burjuva iktisatçısı, ve siyaset adamı. Temmuz kırallığında Louis Philippe hükümetinin ekonomi siyasetini şiddetle eleştirerek liberal ekonomi ve serbest mübadele sistemini savundu. 1848'de Kurucu Meclis ve Yasama Meclisi üyesi, hem de sosyalist fikirlerin azılı düşmanıydı.

Bastide, Jules (1800-1879). Fransız burjuva siyaset adamı. Temmuz kırallığı devrinde 1836-46 arasında *National* gazetesinin yazı işleri müdürüydü. 1848'de Lamartine'den sonra Dışişleri Bakanı oldu.

Bauer, Bruno (1809-1882). Genç Hegel'cilerden idealist Alman

feylesofu. Radikal burjuva. 1866'da Avusturya'ya karşı Prusya'nın kazandığı zaferden sonra milliyetçi liberal.

Bedeau, Marie Alphonse (1804-1863). Burjuva cumhuriyetçi general ve siyaset adamı. Cezayir Genel Valisi. Kurucu Meclis ve Millî Yasama Meclisinin ikinci başkanı. Louis Bonaparte'ın hükümet darbesinden sonra tutuklanıp yurt dışına sürüldü.

Bernard, Albay. 1848 Paris Haziran ayaklanmasına katılanları kılıçtan geçirme kampanyasını yürüten Fransız albayı. 2 Aralık 1851 hükümet darbesinden sonra da cumhuriyetten yana Bonaparte düşmanlarının yargılanmasını örgütleyenlerdendi.

Berryer, Pierre Antoine (1790-1868). Fransız avukat ve siyaset adamı. Temmuz kırallığı döneminde Meşrûiyetçilerin sözcüsüydü. 1848'de Kurucu Meclise girdi ve orada genel oya karşı kıralların ilâhî hükümranlık hakkını savundu.

Bismarck, Otto (1815-1898). Alman yunker ve devlet adamı. 1862-71 arasında Prusya, 1871-90 arasında Almanya başbakanı. Alman birliğinin kurucusu. Yunker (büyük toprak sahipleri) çıkarlarının savunucusu. Almanya'da demokratik ve sosyalist hareketin amansız takipçisi.

Blanc, Jean Joseph Charles Louis (1811-1882). Fransız küçük burjuva sosyalisti. Tarihçi ve siyaset adamı. 1840'da yayınladığı *Emeğin Örgütlenmesi* adlı risalesi işçiler arasında geniş yankı uyandırdı. Sınıf mücadelesini reddederek, devletin destekliyeceği millî atölyeler sayesinde kapitalist toplumun sosyalist topluma dönüşeceğini savundu. 1848'de Geçici Hükümetin iki sosyalist üyesinden biri ve Luxembourg Komisyonu başkanı idi. 15 Mayıs gösterişi ve Haziran 1848 günlerinden sonra Ağustosta İngiltere'ye kaçtı. İkinci İmparatorluk süresince orada kaldı, 1870'ten sonra Versailles Meclisine seçildi ve Komün'e karşı çıktı. Ölünceye kadar da sosyalist hareketin dışında kaldı.

Blanqui, Louis August (1805-1881). Fransız devrimcisi, ütopik Komünist. Temmuz kırallığının, ikinci Cumhuriyetin ve İmparatorluğun en yılmaz muhaliflerinden. Barbès'le birlikte yönettiği 1839 Paris ayaklanmasından sonra ölüme mahkûm edildi, cezası müebbet hapse çevrildi, 1840-48 arasını hep hapiste geçirdi. Şubat Devrimi onu serbest bırakınca derhal devrimci harekete katıldı ve işçileri örgütlemeye koyuldu. 15 Mayıs olaylarında oynadığı rolden ötürü on yıl hapis cezasına çarptırıldı, bu yüzden Haziran ayaklanmasına katılmadı. 14 Ağustos 1870'de Louis Napoléon hükümetini, daha sonra 30 Ekim'de yeni kurulan Millî

Savunma hükümetini devirmeye çalıştı, bu sonuncu teşebbüsünden dolayı müebbet hapse hüküm giydi, Komün hareketine de katılamadı. 1879'a kadar hapiste kaldı. Blanqui, devrimin kendi içinde kenetli bilinçli bir azınlık kadro eliyle ve gizli komplo yoluyla gerçekleşeceği inancındaydı.

Boccacio, Giovanni (1313-1375). Ünlü İtalyan yazarı. *Dekameron* adındaki hikâye kitabında zamanın zenginlerinin ve bu arada papazların sefih hayatlarını kıyasıya eleştirmiş, alaya almıştır.

Boisguillebert (1646-1714). Fransız iktisatçısı. Serbest ticaret taraflısı idi. On Sekizinci Yüzyıl iktisatçılarını hayli etkilemiştir.

Bonaparte, Charles Louis Napoléon III (1808-1873). Napoléon Bonaparte'ın kardeşi Louis Bonaparte'ın serseri oğlu. 1848'den önce Strasbourg, Boulogne ve Paris'te Temmuz kırallığını devirmek için başarısız denemelere girişti. Eylül 1848'de Kurucu Meclis üyesi oldu, 10 Aralık 1848'de ikinci Cumhuriyete Cumhurbaşkanı seçildi. 2 Aralık 1851 hükümet darbesinden sonra 2 Aralık 1852' de kendini Üçüncü Napoléon adıyla Fransız İmparatoru ilân etti. 2 Eylül 1870'de Sedan'da Prusya ordusuna teslim oldu, savaştan sonra İngiltere'ye çekilerek orada öldü.

Bréa, Jean Baptiste (1790-1848). 1848 Haziran ayaklanmasının bastırılması sırasında vurulup öldürülen gerici Fransız generali.

Brentano, Lorenz (1813-1891). Baden'li küçük burjuva demokrat siyaset adamı. 1848'de Frankfurt Milli Meclisi sol kanat üyesi. 1849'da Baden Geçici Hükümet Başkanı. Ayaklanmadan sonra Almanya'dan ayrıldı.

Bright, John (1811-1889). Fabrikatör ve siyaset adamı. İngil tere'ye dışardan tahıl ithalini yasaklıyan Tahıl Kanunlarının kaldırılmasına çalışanlardan. İngiliz sanayi burjuvazisinin temsilcisi. 1860 yıllarından sonra Liberal Parti önderlerinden, ve çeşitli Liberal hükümetlerde bakan.

Brutus, Marcus Junius (İ.Ö. 85-42 sıraları). Eski Roma Cumhuriyetinin önde gelen siyaset adamlarından. Cumhuriyet ülküsü uğruna Sezar'a karşı hazırlanan komploya katıldı ve onu öldürenlerden biri oldu.

Bugeaud, Thomas (1784-1849). Fransız mareşalı. Napoléon Bonaparte'ın silâh arkadaşı iken 1814'de Bourbonlardan yana geçti, sonra 1815 de tekrar Napoléon'a katıldı. 1834 Lyons ayaklanmasını gaddarca bastırdı. 1840-47 arasında Fransa'nın Cezayir'i isti-

lâsını yönetti, 1847'de Cezayir Genel Valiliğinden istifa ederek köşesine çekildi.

Cabet, Etienne (1788-1856) Ütopik Komünizmin ünlü temsilcilerinden. *İkarya'da Geziler* kitabının yazarı. Louis-Philippe rejimine sert eleştiriler yöneltti, 1830 ve 40 yıllarının proletarya hareketini destekledi. 1848 olaylarında pek büyük bir rolü olmadı. Ütopik teorilerini uygulamak için örnek koloniler kurma yolunda Amerika'da başarısız denemelere girişti.

Caligula (12-41). Azgınlığıyla ünlü Roma imparatoru. Başıbozuk orduya dayanarak imparator olmuş, sonra yine ordu tarafından devrilip öldürülmüştür.

Carlier, Pierre (1799-1858). Louis Bonaparte'ın gözü-kara hempalarından. Onun Cumhurbaşkanlığı süresince, 1848-1851 arasında, Paris polis müdürü idi.

Cassagnac, Bernard Adolphe Granier de (1806-1880). Temmuz kırallığının ve Guizot'nun destekçisi aşırı gerici yazar ve tarihçi. Şubat Devriminden sonra İkinci Cumhuriyete cephe aldı, Louis Bonaparte'ı destekledi. Hükümet darbesinden sonra Yasama Heyeti üyesi oldu (1852-1870). Her türlü liberal düşüncenin iflâh olmaz düşmanıydı. 4 Eylül 1870'de Üçüncü Napoléon devrilince Fransa'dan kaçtı Yazılarının edepsiz üslûbuyla tanınmıştı.

Cato, Marcus Porcius (Yaşlı Cato) (İ.Ö. 234-149). Romalı yazar ve devlet adamı.

Caussidière, Marc (1808-1861). Fransız küçük burjuva devrimcisi. 1834 Lyons ayaklanmasına katıldığı için yirmi yıl ağır hapse mahkûm oldu, 1837'de affa uğradı. İnançlı bir cumhuriyetçiydi. Şubat 1848'de barikatlarda savaşa savaşa polis müdürlüğünü ele geçirdi, Şubat-Haziran arasında Paris Polis Müdürlüğü yaptı. Kurucu Meclisi üyesiyken 15 Mayıs olayları ve Haziran ayaklanmasından sonra İngiltere'ye kaçtı.

Cavaignac, Louis Eugène (1802-1857). Fransız general ve siyaset adamı. Kurucu Meclis ve Yasama Meclisi üyesi, burjuva cumhuriyetçilerin önderlerinden. Mayıs 1848'de Geçici Hükümette Savaş Bakanı oldu, Haziran ayaklanması sırasında kendisine tanınan diktatörlük yetkilerini kullanarak işçileri gaddarca ezdi. Haziran-Aralık döneminde Yürütme Kurulu başkanıydı. Burjuva cumhuriyetçilerin, yani *National* takımının Cumhurbaşkanı adayı olarak 10 Aralık Cumhurbaşkanlığı seçimlerine katıldı ve Louis Bonaparte karşısında hezimete uğradı. 2 Aralık 1851 hü-

kümet darbesinde tutuklanıp birkaç gün sonra serbest bırakıldı. İki kere Paris'ten milletvekili seçildi ve her ikisinde de yeni rejime bağlılık yemini etmeyi reddetti.

Chambord Kontu, Henri Charles d'Artois (1820-1883). Bourbon hânedanının son temsilcisi. Onuncu Charles'ın torunu olarak Beşinci Henri adıyla Fransız tahtı üzerinde hak iddia ediyordu. 1830 Temmuz günlerinde Onuncu Charles tahttan feragat edip yerini ona bırakmış, fakat onun yerine Orléans Dükü, Louis-Philippe adıyla kıral olmuştu.

Chamisso, Adelbert von (1781-1838). Fransız asıllı Alman şairi.

Changarnier, Nicolas Anne Théodule (1793-1877). Fransız generali. Burjuva siyaset adamı, kıralcı. Şubat Devriminden sonra Kurucu Meclis üyesi, Haziran ayaklanmasından sonra Paris garnizonu ve Paris Millî Muhafızları kumandanı. 13 Haziran 1849 ayaklanma teşebbüsünü askerleriyle bastırmaya yardım etti. Louis Bonaparte'la arası açık olduğundan 2 Aralık 1851'de tutuklanarak Fransa dışına sürüldü.

Charles I (1600-1649). İngiltere kıralı. Mutlak kırallık yetkilerinin Parlamento tarafından kısıtlanmasına karşı durdu. Cromwell devriminde burjuvazinin başını çektiği Parlamento orduları karşısında yenik düştü, boynu vurularak idam edildi.

Charles X (1757-1836). 1824-30 arasında Fransa kıralı. Bourbon hânedanından. On Altıncı ve On Sekizinci Louis'nin kardeşi.

Charras, Jean-Baptiste Adolphe (1810-1865). Fransız albayı. *Vaterlo Savaşı* adlı kitabın yazarı. Şubat Devriminden sonra Kurucu Meclis ve Yasama Meclisi üyesi, ılımlı cumhuriyetçi. Haziran ayaklanmasının bastırılmasında görev aldı. Louis Bonaparte'a karşı çıktığı için 2 Aralık hükümet darbesinde tutuklanarak Fransa dışına sürüldü.

Cobden, Richard (1804-1865). Fabrikatör ve burjuva siyaset adamı. 1846'da İngiltere'de Tahıl Kanunlarının kaldırılmasını, serbest mübadele sistemine geçilmesini sağlıyanlardan.

Constant, Benjamin (1767-1830). Liberal burjuva yazar ve siyaset adamı.

Cousin, Victor (1792-1867). Fransız idealist feylesofu ve siyaset adamı.

Crémieux, Isaac Moise Adolphe (1796-1880). Avukat ve burjuva siyaset adamı. Temmuz kırallığı döneminde muhalif milletvekillerindendi. Guizot'nun devrilmesinde katkısı oldu. 1848'de

Geçici Hükümette Adalet Bakanı olarak Cavaignac'ın diktatörlüğünü, sonra da Louis Bonaparte'ın Cumhurbaşkanı adaylığını destekledi. Yasama Meclisinde cumhuriyetçi muhalefetten yana geçti, 2 Aralık 1851 hükümet darbesinde tutuklandı. 1869'da milletvekili seçildi. 4 Eylül 1870'den sonra Millî Savunma Hükümetinde yine Adalet Bakanı olarak görev aldı.

Creton, Nicolas Joseph (1798-1864). Avukat ve siyaset adamı. Orléans'cı. Temmuz kırallığında hânedancı muhalefetden. 1848 devriminden sonra Kurucu Meclis ve Yasama Meclisi üyesi.

Cromwell, Oliver (1599-1658). On Yedinci Yüzyıl İngiliz burjuva devriminde kırala karşı savaşan burjuvaziyle onlara katılan ileri görüşlü soyluların önderi. Kıralı yenen Parlamento ordularının başkumandanı. Sonradan Parlamentoyu dağıtarak (1653) diktatör oldu.

Cubières, Amèdee Louis (1786-1853). Orléans'cı general ve siyaset adamı. 1847'de yolsuzluk ve rüşvet almakla suçlandırıldı.

D'Ailly, Pierre (1350-1425). Fransız kardinali. Paris Üniversitesinin başı ve Constance Kilise Konseyinin önde gelen kişilerindendi.

Danton, George Jacques (1759-1794). Birinci Fransız Devriminin ünlü hatibi. 1792'de Adalet Bakanı, sonra Konvansiyon Meclisi üyesi. Jacobin'lerin (radikal cumhuriyetçilerin) sağ kanadının önderi. Robespierre'ci sol Jacobin'lerle çatıştı ve 1794 Nisanında idam edildi.

Desmoulins, Camille (1760-1794). 1789 Devriminin ünlü gazetecilerinden. 14 Temmuz 1789 günü Paris halkını silâh başına çağıranlar arasındaydı. Sonradan Danton'u destekledi ve Grondin'lere (ılımlı burjuva cumhuriyetçilere) ağır suçlamalar yöneltti. Danton gibi o da Konvansiyon Meclisinde Paris temsilcisiydi. Terör'e karşı durmaya çalıştı, 1794 Nisanında Danton'la birlikte idam edildi.

Dufaure, Armand Jules Stanislas (1798-1881). Avukat, burjuva siyaset adamı. Orléans'cı. Temmuz kırallığı devrinde milletvekilliği ve bakanlık yaptı. Şubat Devriminden sonra Kurucu Meclis üyesi ve İkinci Cumhuriyet hükümetlerinde iki kere İç İşleri Bakanı oldu. Louis Napoléon'un imparatorluğu döneminde siyasetten uzak durdu. 1871'de Adalet Bakanlığına getirildi. Komün'ün bastırılmasında Thiers'ı destekledi. 1875'de tekrar bakan, 1876 ve 1877'de Başbakan oldu.

Dupont de l'Eure, Jacques Charles (1767-1855). Fransız liberal siyaset adamı. Direktuvar döneminde Beş Yüzler Meclisi üyesiyken Napoléon'u destekledi. 1830 Devrimine katıldı, Adalet Bakanı olduktan sonra siyasi hayattan çekildi. Şubat Devriminde Geçici Hükümet başkanı oldu.

Falloux, Frédéric Alfred Pierre (1811-1886). Kilise taraflısı siyaset adamı. Cezvit. 1848 Devriminden sonra Kurucu Meclis ve Yasama Meclisinde Meşrûiyetçi milletvekili. Millî atölyelerin kaldırılmasını önermekle işçileri Haziran ayaklanmasına kışkırttı. Louis Bonaparte Cumhurbaşkanı seçildikten sonra kurulan Odilon Barrot kabinesinde Eğitim Bakanı oldu ve eğitim özgürlüğü bahanesiyle papaz takımının eğitim üzerinde hâkimiyet kurmasını sağladı. 2 Aralık 1851'den sonra siyasetten çekildi. 1871'de tekrar milletvekili seçildi ve kırallığın geri gelmesine çalıştı.

Faucher, Léon (1803-1854). Orléans'cı siyaset adamı. İktisatçı. Kurucu Meclis üyesi. Aralık 1848 - Mayıs 1849 arası İç İşleri Bakanı, 1851'de tekrar İç İşleri Bakanı ve Louis Bonaparte'ın destekleyicilerinden. Hükümet darbesinden sonra siyasetten çekilip kendini ekonomi politik çalışmalarına verdi.

Feuerbach, Ludwig (1804-1872) Marksizm-öncesi dönemin büyük Alman maddeci feylesofu. *Hıristiyanlığın Özü* adlı eseriyle dini yabancılaşmanın dünyevî temelini açığa çıkarmış, Marx ve Engels'in Hegel felsefesini maddecilik yönünde aşmalarına yardımcı olmuştur. Marx ve Engels, Hegel gibi onu da her zaman büyük saygıyla anmışlardır.

Flocon, Ferdinand (1800-1866). Fransız küçük burjuva demokratı. Küçük burjuva demokrat hareketinin organı *Réforme* gazetesini çıkaranlardan. Şubat Devriminden sonra kurulan Geçici Hükûmette üyeydi. Louis Napoléon'a karşı sert muhalefet yürûttü, hükümet darbesinden sonra Fransa'dan ayrılmak zorunda kaldı.

Fould, Achille (1800-1867) Bankacı, finans kurdu. Önce Orléans'cı, daha sonra Bonaparte'cı. 1848'de Kurucu Meclis üyesi. 1849-67 arasında birçok kere Maliye Bakanı.

Garibaldi, Giuseppe (1807-1882). Ünlü İtalyan yurtseveri. İtalya'nın birliği için Avusturya'ya, Papa'ya ve İki Sicilya Kırallığı'na karşı savaştı.

Girardin, Madame Delphine de (1804-1855). *Press* gazetesinin yazı işleri müdürü Emile de Girardin'in karısı ve yazar. Emile de

Girardin (1806-1881) 1848'den önce Guizot hükümetine muhalifti. Devrimde burjuva cumhuriyetçileri destekledi, daha sonra Bonaparte'cı oldu.

Goudchaux, Michél (1797-1862). Banker ve siyaset adamı. Geçici hükümette Maliye Bakanı olarak demokratik tedbirlere karşı çıktı. General Cavaignac'ın burjuva cumhuriyetçi hükümetinde yeniden Maliye Bakanı oldu (Haziran - Ekim 1848).

Gracchi (kardeşler), *Gaius Sempronius* (İ.Ö. 153-121) ve *Tiberius Sempronius* (İ.Ö. 163-133) *Gracchus*. Eski Roma'da köylüler çıkarına tarım kanunlarının uygulanmasına çalışan halk tribünleri. Düşmandan ele geçirilen toprakları kapatan soylulara karşı çıktılar ve bu yolda hayatlarını kaybettiler.

Grandin, Victor (1797-1849). Aşırı tutucu fikirleri savunan Fransız sanayicisi. 1839-48 arasında Temsilciler Meclisi üyesiydi. İkinci Cumhuriyette Kurucu Meclis ve Yasama Meclisi üyesi oldu.

Grün, Karl (1817-1887). Alman küçük burjuva yazarı ve 1840 yıllarında «Gerçek Sosyalizm» adlı gerici akımın başta gelen temsilcilerinden.

Guise Dükü (1614-1664). Fransa'da On Yedinci Yüzyılda büyük toprak sahibi prenslerin merkezî kırallık yönetimine karşı çıkardıkları *Fronde* ayaklanmasının önderlerinden.

Guizot, François Pierre Guillaume (1787-1874). Burjuva tarihçi ve siyaset adamı, finans oligarşisinin temsilcisi. 1840-48 arasında Fransa'nın iç ve dış işlerini yürüttü. Şubat devriminin patlak vermesine, onun liberal talepleri kaale almaması yol açtı. 1848'den sonra siyasetten çekildi.

Hampden, John (1594-1643). On Yedinci Yüzyıl İngiliz burjuva devriminin önderlerinden zengin iş adamı. Burjuvazinin ve burjuvazi ile işbirliği yapan soyluların temsilcisiydi.

Harney, George Julian (1817-1897). İngiliz Chartist hareketinin sol kanat önderlerinden. *Kızıl Cumhuriyetçi* dergisinin sahibi.

Hautpoul, Alphonse Henri Beaufort (1789-1865). General ve siyaset adamı. 1849'da Millî Yasama Meclisine seçildi, Louis Bonaparte'ın Cumhurbaşkanlığı sırasında Savaş Bakanı oldu. Hükümet darbesinden sonra İkinci İmparatorluğun kodamanları arasına katıldı.

Haxthausen, August (1792-1866). Prusyalı yazar. Rusya'da

ortak toprak mülkiyeti düzeninin kalıntıları üzerine araştırmaları vardır.

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1770-1831). Büyük Alman idealist feylesofu. Çağdaş diyalektik düşüncenin babası.

Heine, Heinrich (1797-1856). Büyük Alman devrimci şairi. Paris'te sürgündeyken Marx'la işbirliği yapmış, *Deutsch-Französiche Jahrbücher*'de yazı yazmıştı.

Herzen, Aleksandır İvanoviç (1812-1870). Rus devrimci yazar ve düşünürü. Avrupa'da sürgünde ünlü *Kolokol* (Çan) dergisini çıkarmıştır. Batı düşüncesinin Rusya'da yayılmasında büyük katkısı vardır.

Hugo, Victor Marie (1802-1885). Ünlü Fransız şair ve romancısı. 1848'den sonra Kurucu Meclis ve Yasama Meclisi üyesi, Louis Bonaparte'ın uzlaşmaz düşmanlarındandı. 2 Aralık 1851 hükümet darbesinde barikatlarda savaştı, sonra Fransa'dan ayrıldı. 1870'de geri döndü. Komün'ü ve onun yenilgisinden sonra takibata uğrayan Komün'cüleri savundu.

Huss, Jan (1369-1415). John Wycliffe'in tilmizi Bohemyalı (Çek) din ve toplum reformcusu. Kilisenin yolsuzluklarına ve Papalığa başkaldırdı. 1412'de aforoz edildi ve 1415'te Constance Kilise Konseyi tarafından yakılarak öldürüldü.

Hutten, Ulrich von (1488-1523). Alman şovalyesi, hümanist. Reformasyon hareketinin başlangıcında prenslere ve piskoposlara yönelttiği sert saldırılarla tanınmıştı.

James II (1633-1701). İngiltere kıralı. Cromvell devriminde idam edilen kıral Birinci Charles'ın oğlu. 1685'te kardeşi İkinci Charles'ın ölümü üzerine kıral oldu. 1688'de ikinci İngiliz burjuva devriminde tahtını bırakıp Fransa'ya kaçtı. İngiliz Parlamentosu onun yerine Orange'lı William'ı Hollanda'dan İngiltere'ye çağırarak kırak ilân etti.

Joachim, Kalabriyalı (1130-1202 sıraları). Kilisenin yolsuzluklarına başkaldıran bir İtalyan mistiği.

Kossuth, Lajos (1802-1894). Macar milli kurtuluş hareketinin önderi. 1848-49 Devriminde burjuva demokratik güçlerin başında devrimci hükümeti yönetti. Devrimin yenilgiye uğramasından sonra yurt dışına çıktı.

Laffitte, Jacques (1767-1844). Banker ve siyaset adamı. Orléans'cı. 1830 Devriminde Orléans Dükünün tahta çıkmasında büyük katkısı oldu. 1831'de Başbakanlığa getirildi, çok geçmeden Louis Philippe'le arası açıldığından istifa ederek ölünceye kadar

burjuva muhalefet saflarında kaldı.

Lamartine, Alphonse (1790-1869). Ünlü Fransız şairi. Temmuz krallığı döneminde Temsilciler Meclisi üyesiydi. Şubat 1848 de bir Geçici Hükümet kurulması fikrini ilk o ortaya attı ve kurulan hükümette Dışişleri Bakanı oldu. Aynı zamanda hükümet sözcüsü ve hükümetin en etkili üyesiydi. İşçi düşmanlığı yüzünden kısa zamanda sevilmez bir kişi oldu. 2 Aralık hükümet darbesinden sonra siyaseti bıraktı.

Lamoricière, Christophe Léon (1806-1865). Cezayir ve Fas sömürge savaşlarında temayüz eden generallerden. Ilımlı burjuva cumhuriyetçi. Kurucu Meclis ve Milli Yasama Meclisi üyesi. Haziran ayaklanmasını bastırmakta görev aldı. Cavaignac hükümetinde Savaş Bakanı idi. Louis Bonaparte'a karşı çıktığı için 2 Aralık 1851'de tutuklanarak sürgüne gönderildi.

La Rochejaquelein, Henri August Georges (1805-1867). Meşrûiyetçi siyaset adamı. 1842'de Temsilciler Meclisine seçildi. Şubat Devriminden sonra cumhuriyetten yana oldu ve hem Kurucu Mecliste, hem Yasama Meclisinde yer aldı. 2 Aralık 1851 hükümet darbesini, protesto ettiyse de sonradan İkinci İmparatorluğu destekleyerek sanatör oldu.

Lassalle, Ferdinand (1825-1864). Ünlü Alman küçük burjuva devrimci yazarı, avukat. 1848-49 Alman devriminde demokratik harekete katıldı. 1860 yıllarında Alman işçi sınıfı hareketinde faal bir rol oynadı. Bir yandan Marksist olduğunu ilân ederken, öte yandan Bismarck'la flört ederek işçi sınıfı hareketine oportunist bir yön vermeye savaşmıştır.

Ledru-Rollin, Alexandre August (1807-1874). Fransız küçük burjuva demokrat hareketinin önderlerinden, gazeteci. Sosyalist eğilimli *Réforme* gazetesinin kurucu ve yöneticilerindendi. Şubat Devriminin başarısında büyük katkısı oldu. Geçici Hükümette İç İşleri Bakanıydı. Kurucu Meclise seçildikten sonra Yürütme Kurulu üyesi olarak Lamartine'le birlikte 15 Mayıs hareketinin bastırılmasında birinci derecede rol oynadı. Haziran günlerinde muhalefete geçti. Yasama Meclisinde küçük burjuva demokratların partisi *Montagne'ın* başıydı. 13 Haziran 1849'daki başarısız ayaklanma teşebbüsünden sonra yurt dışına çıkıp 1870'e kadar İngiltere'de yaşadı.

Le Flô, Adolphe Charles (1804-1888). General, diplomat, Kurucu Meclis ve Milli Yasama Meclisi üyesi. Milli Yasama Meclisi idare âmirlerinden ve Louis Bonaparte'ın şaşmaz muhaliflerin-

dendi. 2 Aralık darbesi sırasında tutuklanarak sınır dışı edildi.

Locke, John (1632-1704). İngiliz feylesof ve siyaset yazarı. Burjuva dünya görüşünün has temsilcilerinden.

Louis XVIII (1755-1824). Büyük Fransız Devriminde idam edilen Fransız kıralı On Altıncı Louis'nin kardeşi. 1814-15 ve 1815-24 arasında Fransa kıralı.

Louis XV (1710-1774). 1715-74 arasında Fransa kıralı. Çocukken tahta çıktığından Fransa 1715-1723 arasında Naiplikle yönetilmiştir.

Louis-Philippe (1773-1850). Orléans Dükü. Büyük Devrimde babasıyla birlikte Devrimden yana olmuş, Milli Muhafız örgütünde hizmet görmüş, hattâ *Jacobin* kulübüne yazılmıştı. Sonradan Fransa dışında yaşamak zorunda kaldı. 1830 Devriminde kıral Onuncu Charles'ın tahttan feragat etmesi üzerine finans oligarşisi tarafından Fransa kıralı ilân edildi. Kırallığı süresince finans oligarşisinin tahttaki temsilcisi ve soygun ortağı idi. 1848 Şubat Devriminde Fransa'dan kaçıp İngiltere'de Claremont şatosunda yaşadı, 1850 yılında orada öldü.

Macfarlane, Helen. İngiliz yazarı, gazeteci. Chartist gazetelerinde muhabirlik yapardı. *Manifesto*'nun ilk İngilizce çevirisi onundur.

Malthus, Thomas Robert (1766-1834). Ünlü İngiliz iktisatçısı, papaz. Üretim güçlerinin gelişmesinin nüfus artışına yetişemiyeceğini ileri süren gerici burjuva teorisinin savunucusu.

Manteuffel, Otto Theodore (1805-1882). Prusya devlet adamı. 1848-50'de, İç İşleri Bakanı. 1850-58 arası, Başbakan.

Marie, Alexandre Pierre (1795-1870). Ilımlı burjuva cumhuriyetçi siyaset adamı. Geçici Hükümette Bayındırlık Bakanı olarak milli atölyeleri örgütledi. Haziran olaylarından sorumlu olanlar arasındaydı. Hazirandan sonra Cavaignac hükümetinde Adalet Bakanı oldu. Louis Bonaparte'ın Cumhurbaşkanı seçilmesi üzerine muhalefete geçti. 1863-69 arasında Mecliste muhalefet milletvekillerindendi.

Marrast, Armand (1801-1852). Temmuz kırallığı döneminde ılımlı burjuva muhalefetin önde gelen kişilerinden. 1838'den sonra *Le National* gazetesinin yöneticisi. Şubat 1848'de Geçici Hükümette üye, daha sonra Paris Belediye Başkanı. Kurucu Meclis üyesi. Yasama Meclisi seçimlerini kaybedince siyasetten ayrıldı.

Maurer, George Ludwig (1790-1872). Tanınmış Alman burju-

va tarihçisi. Almanya'nın Kadîm ve Ortaçağ sosyal düzeni üzerinde araştırmaları vardır.

Mazzini, Guiseppe (1805-1872). İtalyan millî kurtuluş hareketi önderlerinden, burjuva demokrat devrimci. 1849'da Roma Geçici Hükümetinin başıydı. Birincisi Enternasyonal'de etkin olmaya çalıştı ve İtalyan işçi sınıfı hareketinin bağımsız gelişmesini engelledi.

Melanchton, Philippe (1497-1560). Lüter'in dostu ünlü Alman Protestan ilâhiyatçısı.

Metternich, Klemens, Prens (1773-1859). Avusturyalı, gericilerin şahı devlet adamı. Mukaddes İttifakın kurucusu. Avusturya Dışişleri Bakanı ve Başbakanı. 1848 Alman Devriminde devrildi. Avrupa'nın bütün gerici hükümetlerinin birleşerek her türlü ilerici hareketi ezmelerini şiar edinmişti.

Montalembert, Charles, Kont (1810-1870). Koyu katolik siyaset adamı ve yazar. Orléans'cı. Kurucu Meclis ve Yasama Meclisi üyesi, Katolik partisinin başı. En gerici görüşlerin, Papanın dünyevî iktidarının, eğitimin papazların hâkimiyeti altına sokulmasının savunucusu. Louis Napoléon Bonaparte'ı destekleyerek 2 Aralık hükümet darbesinden yana çıktı.

Morgan, Lewis Henry (1818-1881). Ünlü Amerikan sosyoloji bilgini. İlkel toplumların tarihi üzerine özgün araştırmaları Marx ve Engels'e ışık tutmuştur.

Morny, Charles-August Louis Joseph. Kont, sonra Dük (1811-1865). Finans kurdu ve siyaset adamı, sergüzeştçi. Louis Bonaparte'ın annesinin gayri meşrû evlâdı. İlkin Cezayir'de asker olarak kendini gösterdi, sonra sanayiye ve borsa spekülasyonuna el attı. Temmuz kırallığında Temsilciler Meclisi üyesi ve Guizot'nun destekleyicilerindendi. İkinci Cumhuriyette Yasama Meclisi üyesi olarak Louis Napoléon'un işlerini yönetti. Hükümet darbesinin başta gelen hazırlayıcılarındandı. İç İşleri Bakanı olarak cumhuriyetçilere çektirmediği kalmadı. İkinci İmparatorluğun her alanda kokuşmuşluğunun timsaliydi.

Napoléon Bonaparte (1769-1821). Korsika asıllı Fransız generali. 1793'den sonra devrimci Fransa ile karşı-devrimci Avrupa güçleri arasındaki savaşlarda temayüz etti. 1799'da, 9 Kasım (18 Brumaire) darbesini yaptı. Önce Birinci Konsül sıfatıyla Fransa'nın fiilî diktatörüyken 1802'de tek başına hayat boyu Konsül oldu. 18 Mayıs 1804'de kendini Senato'ya I. Napoléon adıyla Fransa İmparatoru ilân ettirdi. Avrupa'da çeşitli savaşlarda kazandı-

ğı parlak zaferlerden sonra 1812'de Rusya karşısında bozguna uğradı. Bunun ardından, başta İngiltere olmak üzere Fransa'ya karşı cephe kuran Avrupa devletlerine yenik düşerek 6 Nisan 1814'de İmparatorluktan feragate zorlandı ve Elbe adasına sürüldü. 1815 Şubatında Elbe'den kaçtı. Fransa'ya geri dönerek tekrar başa geçti. Fakat aynı yıl 18 Haziranda Waterloo'da müttefik orduları karşısında nihaî yenilgiye uğrayarak bu defa St. Helena adasına sürüldü, orada öldü.

Ney, Edgar (1812-1882). Bonaparte'çı Fransız subayı. Cumhurbaşkanı Louis Bonaparte'ın yaveri. Birinci Napoléon Bonaparte'ın ünlü mareşallerinden Ney'in oğlu idi.

Oudinot, Nicolas Charles Victor (1791-1863). General, siyaset adamı ve yazar. Orléans'cı. Millî Yasama Meclisi üyesi. Roma seferi ordularının kumandanı idi. Roma'yı işgal ederek Papa'nın geri dönmesini sağladı. 2 Aralıktan sonra darbeye direnişi örgütlemeye çalışırken tutuklanıp çok geçmeden serbest bırakıldı.

Owen, Robert (1771-1858). Ünlü ütopyacı sosyalist. Başarılı bir fabrikatörken işçilerin sosyal sorunlarıyla ilgilenmiş, İskoçya'da örnek bir fabrika kurmuş, kooperatifçilik yolunda ilk adımların atılmasına ve işçi sorunlarının Parlamentoda ele alınmasına önayak olmuştur. 1813'te yayınladığı «Yeni Toplum Görüşü» adlı kitabında, karakterin sosyal çevre tarafından belirlendiğini göstermişti.

Palmerston, Henry John Temple, Lord (1784-1865). İngiliz siyaset adamı, diplomat. 1830-41 ve 1846-51 arasında Dışişleri Bakanı, 1855-8 ve 1859-65 arasında Başbakan.

Pavlus, Aziz. İsa'dan Sonra Birinci Yüzyılda yaşıyan ünlü kilise babası. Kimileri tarafından Hıristiyanlığın asıl kurucusu sayılır.

Plekanof, Georgi Valentinoviç (1856-1918.) Ünlü Rus Marksisti. Marksizmin Rusya'da ilk yayıcısı ve Rusya'daki ilk Marksist örgüt olan "Emeğin Kurtuluşu" gurubunun kurucusu. 1903'ten sonra oportunist olmuştur.

Proudhon, Pierre Joseph (1809-1865). Fransız yazarı, iktisatçı. Küçük burjuvazinin ideologu ve anarşizmin babalarından. Öğretisinin esası, burjuvazi ile proletaryayı, sermaye ile ücretli emeği bağdaştırma çabasına dayanıyordu. 1848'de Kurucu Meclis üyesiydi.

Publicola, Publius Valerius (ölümü, İ.Ö. 503). Geleneğe göre, Roma Cumhuriyetini kuranlardan biriydi.

Raspail, François (1794-1878). Ünlü Fransız doğa bilgini. Demokratik hareketin en sol kanadından, proletaryaya en yakın

olanlardandı. 1830 ve 1848 devrimlerine katıldı, Kurucu Meclis üyesi oldu. 15 Mayıs hareketine katıldığı için altı yıl hapis cezasına çarptırıldı, sonra Fransa dışına sürüldü. 1874 de Komün'ü savunduğu için yeniden bir yıl hapse mahküm oldu.

Rateau, Jean Pierre (1800-1887). Bonaparte yanlısı avukat. Kurucu Meclis ve Millî Yasama Meclisi üyesi. Hükümet darbesinden sonra siyasî hayattan çekildi.

Robespierre, Maximilien (1758-1794). 1789 Devriminde radikal cumhuriyetçilerin önderi. 1793-94'de devrimci hükümetin başkanı. Devrimin demokratik yönde gelişmesini önlemek isteyen sağ burjuva devrimcilerin hazırladıkları komplo sonucunda diktatörlükle suçlanıp idam edildi.

Rothschild, James (1792-1855). Paris'teki Rothschild bankasının başı. Rothschild'ler bütün Avrupa'da çeşitli bankaları ve büyük yatırımları olan bir aile idi. Bugün de icrayı faaliyettedirler.

Royer-Collard, Pierre Paul (1763-1845). Fransız feylesof ve siyaset adamı. Kıralcı.

Ruge, Arnold (1802-1880). Genç Hegelcilerden burjuva radikal Alman yazarı. 1866'dan sonra liberal milliyetçi oldu. Marx'la birlikte Paris'te 1844'de *Deutsch - Französische Jahrbücher* dergisinin tek bir sayısını çıkardılar, sonra anlaşamayıp ayrıldılar.

Saint - Arnaud, Jacques Leroy de (1796-1854). Cezayir sömürge savaşlarında hizmet gören generallerden. 1851'de Savaş Bakanlığına getirildi ve hükümet darbesinin hazırlanmasında büyük rol oynadı. 1854'e kadar Savaş Bakanı olarak kaldı. Sonradan mareşal oldu, Kırım Savaşında öldü.

Saint-Just, Louis Antoine (1767-1794). Büyük Fransız Devriminde radikal cumhuriyetçilerin başını çeken önderlerden. Robespierre'in baş destekçisi. Sonunda onunla aynı zamanda idam edildi.

Saint-Simon, Henri (1760-1825). Büyük ütopyacı sosyalist.

Say, Jean-Baptiste (1767-1832). Fransız burjuva iktisatçısı.

Schaper, von. Prusya gerici bürokrasisinin temsilcilerinden. 1842-45 arasında Ren eyaleti valisi idi.

Schiller, Friedrich von (1759-1805). Ünlü Alman şair ve dram yazarı.

Schwarzenberg, Felix, Prens (1800-1852). Avusturyalı gerici devlet adamı ve diplomat. 1848 Ekiminde Viyana ayaklanması bastırıldıktan sonra Başbakan ve Dışişleri Bakanı oldu.

Sébastiani, Horace, Kont (1772-1851). Fransız mareşali. Temmuz kırallığı döneminde Dışişleri Bakanı idi (1830-32).

Sickingen, Franz von (1481-1523). Şovalye. Protestanların askerî önderlerinden.

Sismondi, Jean Charles Leonard Simond de (1773-1842). İsviçreli iktisatçı. Kapitalizmin küçük burjuva eleştiricisi.

Stirner, Max. Asıl adı, Kaspar Schmidt (1806-1856). Genç Hegel'ci Alman feylesofu. Burjuva bireyciliği ve anarşizmin ideologlarından.

Teste, Jean Baptiste (1780-1852). Fransız siyaset adamı. Orléans'cı. Temmuz kırallığı döneminde çeşitli bakanlıklar yaptı, yolsuzluk ve rüşvet yeme suçundan yargılandı.

Thiers, Louis Adophe (1797-1877). Avukat, gazeteci, tarihçi ve siyaset adamı. Orléans'cı. Paris Komünü'nün cellâdı. Restorasyon döneminde bir burjuva tarihçi olarak göze çarptı. 1830 devrimini hazırlıyanlar arasındaydı. Sonradan halkı aldatarak Orléans Dükünün tahta çıkmasına yardım etti, Temmuz kırallığının başta gelen siyaset adamlarından biri oldu. İç İşleri Bakanı, sonra Dışişleri Bakanı, 1836'da ve 1840'da Başbakan olarak Louis Philippe'e hizmet etti. 1840-48 arasında merkez sol muhalefeti yönetti, 1848 devriminden sonra Kurucu Mecliste üye ve Düzen partisinin önderlerinden biri oldu. Sırf işçi sınıfına beslediği düşmanlıkta ötürü Louis Bonaparte'ın cumhurbaşkanı adaylığını destekledi, sonra ona karşı çıktı. Hükümet darbesı sırasında tutuklanıp Fransa dışına sürüldü, 1852'de geri döndü, 1863' de Yasama Heyetine seçildi ve Üçüncü Napoléon'a muhalif, sözde liberal bir yol tuttu. 1871'de Temsilciler Meclisinde üye iken yürütme gücünün başına getirildi. Versailles'da toplanan Meclis adına, müstevli Prusya ordularının yardımıyla, Paris'i topa tutmayı dahi göze alarak Komün'e saldırdı. Komün'ün bastırılmasında gösterdiği zulüm ve şiddet tarihe geçmiştir. 1871-73 arasında Cumhurbaşkanlığı yaptı.

Tyler, Wat. İngiltere'de 1381'de patlak veren büyük köylü ayaklanmasının önderi. Köylü ordusunun başında bir ara Londra'ya girip şehre hâkim oldu. Kıralın huzurunda bir toplantıda öldürülünce isyan dağıldı.

Trélat, Ulysse (1795-1879). Burjuva cumhuriyetçilerden. Restorasyon ve Temmuz kırallığı dönemlerinde liberal hareketin faal unsurlarındandı. Şubat devriminden sonra Mayıs - Haziran arasında Bayındırlık Bakanlığı yaptı.

Valdo, Pierre (1140-1217 sıraları). Valdo'culuk mezhebinin

kurucusu Lyons'lu zengin tüccar. Bütün servetinden vazgeçip kendini bu mezhebin yoluna adamıştı.

Vauban, Sebastien (1633-1707). Fransız mareşali, istihkâm uzmanı ve iktisatçı. Feodal imtiyazlar düzeninde halkın yoksulluğuna çare bulmak için reform yapılmasını, özellikle de herkesin eşit vergi ödemesini öneren bir kitabı yüzünden takibata uğramış, yazdığı kitap toplatılmıştı.

Véron, Louis Désiré (1798-1867). Fransız Bonaparte'çı gazeteci ve siyaset adamı. Önce Thiers'in, daha sonra Cumhurbaşkanlığına seçilen Louis Bonaparte'ın şakşakçısı olan *Le Constitutionnel* gazetesinin kurucusu ve sahibi.

Vivien, Alexandre François (1799-1854). Avukat, siyaset adamı. Orléans'cı. Louis-Philippe zamanında Paris polis müdürlüğü ve Adalet Bakanlığı yapmıştı. Cavaignac da onu Bayındırlık Bakanı yaptı.

Voltaire, François Marie (1694-1778). Büyük feylesof, tarihçi ve heccav.

Weitling, Wilhelm (1808-1871). Alman işçi sınıfı hareketinin başlangıç döneminde önde gelen kişilerden. Ütopyacı eşitlikçi komünizmin teoricisi.

Weydemeyer, Joseph (1818-1866). Alman ve Amerikan işçi sınıfı hareketlerinin önde gelen kişilerinden. Komünistler Birliği üyesi. Alman 1848-49 devriminde ve Amerikan İç Savaşında savaştı. Marksizmi Amerika'ya ilk o yaymıştır. Marx ve Engels'in çok yakın dostuydu.

William, Orange'li (1650-1702). İngiltere kıralı Üçüncü William. Hollanda'lı Orange Dükü.

Wrangel, Friedrich Heinrich Ernst (1784-1877). Prusya generali.

Wycliffe, John (1320-1384). Ünlü İngiliz ilâhiyatçısı. Kilisenin yolsuzluklarına, Hıristiyanların mülk sahibi olmalarına karşı çıktı.

Zasuliç, Vera (1849-1919). Rus devrimci yazar ve militanı. Önceleri populist, sonra Marksist. "Emeğin Kurtuluşu" gurubunu kuranlardan. Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisinin 1903 İkinci Kongresinden sonra Menşevik oldu.

Zimmermann, Wilhelm (1807-1878). Alman küçük burjuva demokrat siyaset adamı, tarihçi. 1848-49 devrimine katıldı, Frankfurt Millî Meclisinde üye oldu. Orada sol kanada mensuptu. 1841-43'te yayınladığı *Almanya'da Köylü Savaşının Tarihi*, Engels'in *Almanya'da Köylü Savaşı* makalelerini yazarken yararlandığı kaynak olmuştur.

«... SİYASİ İKTİDARI ELE GEÇİRMEK
BU GÜN ARTIK İŞÇİ SINIFLARININ
BÜYÜK GÖREVİ OLMUŞTUR.»

KARL MARX

Fiatı: 50 Lira